

54593

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT PROGRAMI

İKTİSADİ BİRLEŞMELER AÇISINDAN EFTA

VE

TÜRKİYE İLE TİCARİ İLİŞKİLERİ

Orhan ŞENSES

Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce
"Bilim Uzmanı(İktisat)"
Ünvanının Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :15/6/1994

Tezin Sözlü Sınav Tarihi :1/7/1994

Tez Danışmanı :Yrd. Doç. Dr.Kenan ÇELİK

Kenan Çelik

Jüri Üyesi :Prof. Dr. Hasan ÖZYURT

Hasan Özyurt

Jüri Üyesi :Yrd. Doç. Dr. Metin BERBER

Metin Berber

Enstitü Müdürü :Prof.Dr. Alaettin TANDOĞAN

Alaettin Tandoğan

MART-1994

TRABZON

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖNSÖZ

Dünya'daki küreselleşme (globalleşme) ve bölgeselleşmenin merkezin de olan Türkiye için EFTA yeni ve çok önemli bir imkan olduğundan bu konunun çeşitli yönleri ile araştırılması gerekmektedir. Ekonomik yönleri ile araştırılması görevi ise biz ekonomistlere düşmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin ekonomik yapısını ve EFTA ile olan ticari ilişkilerini incelemek, devamlı değişen verileri toplamak değerlendirmek kuruluşlar arasındaki farklı yaklaşımları özenle yorumlamak oldukça güçtür. Bu çalışmada mevcut güçlükleri aşmak amacı ile İstatistiki verilerin seçiminde DIE, OECD, ITO, İGEME gibi ana kaynaklardan yararlanılmıştır.

EFTA hakkında Türkiye açısından gerekli olan, özellikle ülkemizin mevcut fırsatları iyi değerlendirilmesini etkileyebilecek bir çalışmanın henüz yapılmamış olması beni bu konuyu araştırmaya yöneltmiştir.

Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanan bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde bir çok kişi ve kurumun önemli katkıları vardır. Bu çalışmada dip not ve yararlanılan kaynaklar bölümünde de gösterildiği gibi, değerli hocalarımızın ve meslektaşlarımızın yayınlarından büyük ölçüde yararlandığımı belirterek şükranlarımı sunmak benim için bir görevdir.

Tez danışmanım, sayın Y.Doç. Dr. Kenan ÇELİK'e özendirici ve yapıcı tutumları ile sağladığı maddi ve özellikle manevi desteği nedeniyle duyduğum gönül borcu sonsuzdur. Tezimi yaptığım süre içinde, desteklerini esirgemeyen değerli hocalarıma, çalışmamın başından sonuna kadar yardımını esirgemeyen tüm mesai arkadaşlarıma, ayrıca Trabzon DIE personeline minnet borçluyum.

Son olarak, yoğun çalışmalarında bana zaman ayırıp maddi, manevi ve özellikle istatistiki çalışmalarda yardımını hiç bir zaman esirgemeyen kardeşim Suat ŞENSES'e sonsuz teşekkürler ederim.

Mart 1994

Orhan ŞENSES

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÖZET.....	VIII
SUMMARY.....	IX
TABLOR LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XII
EKLER LİSTESİ	XIV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GENEL OLARAK İKTİSADİ BİRLEŞMELER.....	4-24
1.1. Evrensel ve Bölgesel Yaklaşım	4
1.1.1. Evrensel Yaklaşım.....	4
1.1.2. Bölgesel Yaklaşım.....	5
1.2. İktisadi Birleşmelerin Refah Etkileri.....	6
1.2.1. Statik Refah Etkileri.....	6
1.2.1.1. Üretim Etkileri	6
1.2.1.2 Tüketim Etkileri.....	7
1.2.1.3 .Ticaret Hadleri Üzerindeki Etkileri.....	8
1.2.2 Dinamik Refah Etkileri.....	9
1.2.2.1. Ortalama Verimlilik Üzerindeki Etkiler.....	9
1.2.2.2. Arz Yönünden Kısır Döngünün Kırılması.....	11
1.2.3. İstihdam Etkileri.....	11

1.2.4 Kalkınmaya Etkileri	12
1.3 İktisadi Birleşme Şekilleri.....	12
1.3.1 Serbest Ticaret Bölgeleri	13
1.3.2 Tarife Birlikleri.....	13
1.3.3 Gümrük Birlikleri.....	13
1.3.4. Ortak Pazarlar	13
1.3.5 Ekonomik Birlik.....	14
1.3.6 Tam Ekonomik Birleşme.....	14
1.4. Dünyada İktisadi Birleşme Denemeleri.....	15
1.4.1. Avrupa'da İktisadi Birleşme Denemeleri.....	16
1.4.1.1. Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu(AKCT).....	16
1.4.1.2. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu(EURATOM).....	16
1.4.1.3. Avrupa Topluluğu (EC).....	17
1.4.1.4. Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA).....	17
1.4.1.5. Avrupa Ekonomik Alanı(AEA).....	18
1.4.1.6. Benelüks.....	18
1.4.1.7. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİB).....	19
1.4.2. Amerika 'da İktisadi Birleşme Denemeleri.....	20
1.4.2.1. Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA)	20
1.4.2.2. Latin Amerika Entegrasyon Birliği (ALADI)	20
1.4.2.3. And Grubu (AG).....	21
1.4.2.4. Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM).....	21
1.4.2.5. Latin Amerika Ekonomik Sistemi (SELA).....	21
1.4.2.6. Karaib Topluluğu (CARICOM).....	21
1.4.2.7. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi(NAFTA).....	22

1.4.3. Afrika ve Ortadoğu'da İktisadi Birleşme Denemeleri.....	22
1.4.3.1. Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (CEAO).....	22
1.4.3.2. Batı Afrika Devletleri Topluluğu (ECOWAS).....	23
1.4.3.3. Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği (UDEAC)...	23
1.4.3.4. Arap Ortak Pazarı (ACM).....	23
1.4.4. Asya'da İktisadi Birleşme Denemeleri	24
1.4.4.1. Kalkınma için Bölgesel İşbirliği (KİBİ).....	24
1.4.4.2. Güney Doğu Asya Ulusları Birliği (ASEAN).....	24
1.4.4.3. Bangkok Anlaşması	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA SERBEST TİCARET BİRLİĞİ (EFTA)'NİN KURULUŞU, ORGANLARI VE AB İLE İLİŞKİLERİ	25-31
2.1. EFTA'nın Kuruluşu.....	25
2.2. EFTA'nın Organları.....	26
2.3. EFTA -AB İlişkileri	27
2.3.1. Lüksemburg Bildirisi EFTA-AT İlişkileri	28
2.3.2. Beyaz Kitap-EFTA ve Avrupa Ekonomik Alanı Fikri	28
2.3.2.1. Avrupa Ekonomik Alanının Hedefleri.....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EFTA'NİN SOSYO EKONOMİK ANALİZİ.....	32-67
3.1. EFTA'nın Sosyal Analizi.....	32
3.1.1. EFTA'da Nüfus.....	32
3.1.2. EFTA'da İstihdam.....	38
3.1.3. EFTA'da Eğitim.....	44
3.1.4. EFTA'da Sağlık.....	48

3.2. EFTA'nın Ekonomik Analizi.....	50
3.2.1. EFTA'da Milli Gelir.....	51
3.2.2. EFTA'da Tarım Sektörü.....	56
3.2.3. EFTA'da Sanayi Sektörü	58
3.2.4. EFTA'da Dış Ticaret.....	62
3.2.4.1. EFTA'da İhracat.....	62
3.2.4.2. EFTA 'da İthalat.....	65
3.2.4.3. EFTA'da Dış Ticaret Dengesi	65
3.2.4.4. EFTA'da Dış Ticaret Hacmi.....	66
3.2.4.5. EFTA'da İhracatın İthalatı Karşılama Oranı.....	66

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE EFTA TİCARİ İLİŞKİLERİ.....	68-130
4.1. Türkiye-EFTA ilişkileri ve Serbest Ticaret ve İşbirliği Anlaşması	68
4.1.1. Cenevre Antlaşması.....	69
4.1.2. Türkiye'nin Yükümlülükleri	70
4.1.3. Türkiye -EFTA Serbest Ticaret ve İşbirliği Antlaşması Çerçevesinde Antlaşma Dışı Kalan Ürünler.....	72
4.1.4. Türkiye- EFTA Serbest Ticaret ve İşbirliği Anlaşması Çerçevesinde Tarım Ürünlerine İlişkin Düzenlemeler.....	74
4.1.4.1. Anlaşma Kapsamına Giren İşlenmiş Tarım Ürünleri	74
4.1.4.2. Geleneksel Tarım Ürünleri.....	74
4.1.4.3. Balık ve Diğer Deniz Ürünleri.....	75
4.2. Türkiye'nin EFTA'dan İthalatı.....	75
4.2.1. Ülkeler İtibarıyla İthalat.....	75
4.2.2. Türkiye'nin Toplam İthalatı İçinde EFTA'nın Payı.....	79

4.2.3. Ürün Türleri İtibariyle İthalat.....	81
4.2.3.1. Ürünler İtibariyle EFTA'dan İthalat.....	82
4.2.3.2. Türkiye'nin Ürünler İtibariyle Toplam İthalatı İçinde EFTA Ülkelerinin Payları.....	85
4.2.3.3. Türkiye'nin Ürünler İtibariyle EFTA'dan Toplam İthalatı İçinde EFTA Ülkelerinin Payları	88
4.3. Türkiye'nin EFTA'ya İhracatı.....	91
4.3.1. Ülkeler İtibariyle İhracat.....	91
4.3.2. Türkiye'nin Toplam İhracatı İçinde EFTA'nın Payı.....	94
4.3.3. Ürün Türleri İtibariyle İhracat.....	97
4.3.3.1. Ürünler İtibariyle EFTA'ya İhracat.....	97
4.3.3.2. Türkiye'nin Ürünler İtibariyle Toplam İhracatı İçinde EFTA Ülkelerinin Payları.....	100
4.3.3.3. Türkiye'nin Ürünler İtibariyle EFTA'ya Toplam İhracatı İçinde EFTA Ülkelerinin Payları.....	102
4.4. Türkiye-EFTA Dış Ticaret Hacmi.....	105
4.4.1. Ülkeler İtibariyle Dış Ticaret Hacmi.....	105
4.4.2. Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Hacmi İçinde EFTA'nın Payı.....	108
4.4.3. Türkiye'nin EFTA'dan İthalatının Diğer Ülke ve Ülke Gruplarıyla Yapılan İthalatla Karşılaştırılması.....	111
4.4.4. Türkiye'nin EFTA'ya İhracatının Diğer Ülke Ve Ülke Gruplarıyla Yapılan İhracatla Karşılaştırılması.....	114
4.5. Türkiye -EFTA Dış Ticaret Dengesi.....	116
4.5.1. Ülkeler İtibariyle Dış Ticaret Dengesi.....	116
4.5.2. Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Dengesi İçinde EFTA'nın Payı.....	119

4.6. Türkiye -EFTA Dış Ticaretinde İhracatın İthalatı	
Karşılama Oranı.....	121
4.7. EFTA'nın Dış Ticaretinde Türkiye'nin Payı.....	123
4.7.1. EFTA'nın Toplam İthalatı İçinde Türkiye'nin Payı.....	123
4.7.2. EFTA'nın Toplam İhracatı İçinde Türkiye'nin Payı.....	127
GENEL DEĞERLENDİRME SONUÇ VE ÖNERİLER.....	131
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	137
EKLER.....	139-160
ÖZGEÇMİŞ.....	161

ÖZET

İktisadi birleşme, son 10 yıl içinde hem sanyileşmiş hem de az gelişmiş ülkeler arasında popüler hale gelmiştir. Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği, Ortak Pazar ve İktisadi Birlik gibi çeşitli iktisadi birleşmeleri tasarlamak mümkündür. Uluslararası ticareti hem değiştirip hem de serbestleştirdikleri için bu tip ekonomik birleşmeler analitik olarak ilginç ve karmaşıktırlar. Ekonomik birleşmenin iki yüzlü özelliğinden ötürü tüm dünyadaki üyelerinin menfaatlerini (refahını) ya geliştirir yada daha da kötüye götürebilir.

Genel olarak ekonomik birleşmenin normal şartlar altında üyelerinin ekonomileri üzerinde hayli etkili ve katkılı olduğu kabul edilmektedir. Aslında bir ekonomik birleşmenin olumlu etkisi ticaretin oluşumuna ve işleyişine bağlıdır. Münferit olarak ülkelerin tecrübeleri göstermektedir ki, ekonomik birleşmenin etkisi zaman içinde ve ülkeden ülkeye çeşitlilikler göstermemekte, ama her bir ülke ekonomisinde farklı sonuçlara yol açabilmektedir.

Ayrıca ekonomik bütünleşme, statik ve dinamik etkiler açısından üyeler arasında önemli ve olumlu kazanç fırsatları da oluşturmaktadır.

Ekonomik birleşmeye dahil gelişmiş ülkelerin çıkar ve ekoomik menfaatleri, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerinkinden farklı da olabilir. Bugüne kadar ileri ülkelerin ekonomik birleşmelerden daha fazla ekonomik menfaatler kazandıkları genellikle kabul edilmiştir.

Bu araştırmada, çeşitli iktisadi birleşme tipleri gösterilmiş ve bunların üye ülkeler ekonomileri üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Ayrıca EFTA olarak bilinen Avrupa Serbest Ticaret Birliği de sosyal ve ekonomik karakterler itibariyle analiz edilmiştir.

Sonuçta, EFTA ülkelerinin uluslararası ticaret hacmindeki önemi vurgulanmış ve ayrıca Türkiye'nin de, EFTA ülkeleri için potansiyel bir pazar olabileceği kanaatine varılmıştır. Bundan ötürü, eğer rasyonel kararlar alınabilirse, serbest ticaret anlaşmasının her iki taraf için de önemli ekonomik yararlar sağlayabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

SUMMARY

Economic integration has been popular in the last decades among both industrial and less-developed countries. It is possible to imagine several economic integrations, such as free-trade area, custom union, common market and economic union. These kinds of economic integrations are analytically interesting and complex because they both distort and liberalise international trade. Because of the two-face character of economic integration, it can either improve or worsen the economic welfare of their members on the world as a whole.

It is generally accepted that economic integration undoubtedly contributes a great deal of impacts on its members' economies under the right circumstances. In fact the welfare effects of an economic integration are related to trade creation and diversion. The experiences of individual countries reveal that impact of economic integration not only varies from country and through the time, but also can create different results for each particular economy. Further, economic integration leads to greater opportunities for significant welfare gains among members as a result of static and dynamic welfare effects. Interest and economic benefits of the industrialized countries regarding economic integration may be different from the interest and economic benefits of the developing and less-developed countries as well. It is generally accepted that so far advanced nations gained economic benefits from the formation of the economic integration.

In this study, various types of the economic integrations are presented and their impacts on the economies of member countries are analyzed. In addition, The European Trade Association known as the EFTA are analyzed in terms of the social and economic characteristics.

Finally, the importance of the EFTA countries in the volume of international trade is indicated and it is also shown that Turkey can be a potential market for the EFTA countries. Moreover, it has been reached the conclusion that if the rational decisions can be taken regarding free trade agreement, two sides can have significant economic benefits.

TABLolar LİSTESİ

TABLO ADI	Sayfa No
Tablo 1: EFTA Ülkelerinin Nüfus Yapısı.....	33
Tablo 2: EFTA'da İstihdam ve İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	39
Tablo 3: EFTA'da Eğitim Göstergeleri.....	45
Tablo 4: EFTA'da Sağlık Göstergeleri.....	49
Tablo 5: EFTA'da Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Göstergeleri.....	52
Tablo 6: EFTA'da Toplam Tarım Üretimi İndeksi.....	56
Tablo 7: EFTA Ülkelerinin Dış Ticareti.....	63
Tablo 8: Türkiye'nin EFTA Ülkeleriyle İthalatı , Yılı Değişim Oranları ve Değişim İndeksi.....	76
Tablo 9: Türkiye Toplam İthalatı İçinde EFTA ülkelerinin Payları ve Değişim İndeksi.....	80
Tablo 10: Türkiye'nin EFTA Ülkeleri İle İhracatı., Değişim Oranları ve Değişim İndeksi.....	92
Tablo 11: Türkiye Toplam İhracatı İçinde EFTA ülkelerinin Payları ve Değişim İndeksi.....	95
Tablo 12: EFTA Ülkeleri Dış Ticaret Hacmi ve Yıllara Göre Değişim Oranları.....	106
Tablo 13: Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Hacminde EFTA Ülkelerinin Payları.....	109
Tablo 14: Türkiye'nin EFTA'dan İthalatının Diğer Ülke ve Ülke Gruplarına Yapılan İthalatla Karşılaştırılması.....	112
Tablo 15: Türkiye'nin EFTA'ya İhracatının Diğer Ülke ve Ülke Gruplarına Yapılan İhracatla Karşılaştırılması.....	115
Tablo 16: Türkiye EFTA Dış Ticaret Dengesi, Yıllara Göre Değişme Oranları ve Değişme İndeksleri	117

Tablo 17: Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Dengesi İçinde EFTA Ülkelerinin Payları ve Değişme İndeksleri.....	120
Tablo 18: Türkiye'nin EFTA Ülkeleriyle Dış Ticaretinde İhracatın İthalatı Karşılama Oranları ve Değişme İndeksleri.....	122
Tablo 19: EFTA'nın Toplam İthalatı İçinde Türkiye'nin Payı.....	124
Tablo 20: EFTA'nın Toplam İhracatı İçinde Türkiye'nin Payı.....	128

GRAFİKLER LİSTESİ

GRAFİK ADI	Sayfa No
Grafik 1:Efta'nın Yüzölçümü	34
Grafik 2: Efta'nın Nüfusu (Bin).....	34
Grafik 3:Efta'da Nüfus Artış Hızı.....	35
Grafik 4: Eftanın Nüfus Yoğunluğu.....	35
Grafik 5: Yüzölçümün Efta Ülkeleri Arasında Dağılımı (%).....	36
Grafik 6: Nüfusun Efta Ülkeleri Arasında Dağılımı (1990).....	36
Grafik 7: Efta'da İstihdam (Bin Kişi).....	40
Grafik 8: Efta'da Toplam İstihdamın Ülkelere Göre Dağılımı.....	40
Grafik 9: Efta'da İşsizlik Oranı (%).....	41
Grafik 10: Efta'da İstihdamın Sektörel Dağılımı (%).....	41
Grafik 11: Efta'da Gsyih (Milyar \$, 1990).....	53
Grafik 12: Efta'nın Gsyih'si İçinde Efta Ülkelerinin Payları.....	53
Grafik 13: Efta'da Gsyih'nin Sektörel Dağılımı.....	54
Grafik 14: Efta'da Fert Başına Düşen Gsyih (1990).....	54
Grafik 15: Efta'nın Dış Ticareti (Milyar \$, 1991).....	64
Grafik 16:İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%).....	64
Grafik 17: Türkiye'nin Efta'dan Toplam İthalatı (Bin \$).....	77
Grafik 18: Türkiye'nin Efta'dan İthalatının Ülkelere Dağılımı	77
Grafik 19: Türkiye'nin Toplam İthalatı İçinde Efta'nın Payı.....	81

Grafik 20: Türkiye'nin Efta'ya İhracatı (Bin \$).....	93
Grafik 21: Türkiye'nin Efta'ya İhracatının Ülkelere Dağılımı.....	93
Grafik 22: Türkiye'nin Toplam İhracatın'de Efta Ülkelerinin Payı.....	96
Grafik 23: Türkiye-Efta Ülkeleri Dış Ticaret Hacmi.....	107
Grafik 24: Türkiye'nin Dış Ticaret Hacminde Efta Ülkelerinin Payı.....	110
Grafik 25: Türkiye'nin Efta'dan İthalatının Diğer Ülke Ve Ülke Grupları İle Karşılaştırılması (1990).....	113
Grafik 26: Türkiye'nin Efta'ya İhracatının Diğer Ülke Ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması.....	116
Grafik 27: Türkiye Efta Dış Ticaret Dengesi.....	118
Grafik 28: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı.....	123
Grafik 29: Efta'nın Toplam İthalatı İçinde Türkiye'nin Payı (%).....	125
Grafik 30: Efta'nın Toplam İhracatı İçinde Türkiye'nin Payı	129

EKLER LİSTESİ

Ek Tablo 1: 1992 Yılında Türkiye'nin EFTA'dan İthal Ettiği Ürün Türleri ve Toplam İçindeki Payları.....	139-142
Ek Tablo 2: 1992 Yılında Türkiye'nin Ürün Türleri İtibariyle Toplam İthalatı İçinde EFTA Ülkelerinin Payları.....	143-145
Ek Tablo 3: 1992 Yılında Türkiye'nin Ürün Türleri İtibariyle Toplam EFTA'dan İthalatı İçinde EFTA Ülkelerinin Payları.....	146-149
Ek Tablo 4: 1992 Yılında Türkiye'nin EFTA'ya İhraç Ettiği Ürün Türleri ve Toplam İçindeki Payları.....	150-153
Ek Tablo 5: 1992 Yılında Türkiye'nin Ürün Türleri İtibariyle Toplam İhracatı İçinde EFTA Ülkelerinin Payları.....	154-156
Ek Tablo 6: 1992 Yılında Türkiye'nin Ürün Türleri İtibariyle Toplam EFTA İhracatı İçinde EFTA Ülkelerinin Payları.....	157-160

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACM	: Arap Ortak Pazarı
AEA	: Avrupa Ekonomik Alanı
AG	: And Grubu
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
ALADI	: Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
ASEAN	: Güney Doğu Asya Ulusları Birliği
AT	: Avrupa Topluluğu
BENELÜKS	: Belçika, Hollanda, Lüksemburg
CACM	: Orta Amerika Ortak Pazarı
CEAO	: Batı Afrika Ekonomik Topluluğu
CECA	: Avrupa Kömür ve Çelik Birliği
EC	: Avrupa Topluluğu
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FBMG	: Fert Başına Milli Gelir
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

İTO	: Uluslararası Ticaret Örgütü
İGEME	: İhracatı Geliştirme ve Etüd Merkezi
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KEİB	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi
LAFTA	: Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
RCD	: Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği
SADCC	: Güney Afrika Kalkınma Konferansı
SELA	: Latin Amerika Ekonomik Sistemi
VDE	: Ekvatorial Gümrük Birliği

GİRİŞ

21.yy 'a girerken dünyada birleşme hareketleri hızla devam etmektedir. Türkiye'de bu birleşmelerden mümkün olduğu kadar yararlanmaya çalışmakta ve gerekli başvuruları yapmaktadır. Türkiye'nin AB'a tam üyelik başvurusu henüz kabul edilmemiştir. Yeni alternatifler arayan Türkiye 1 Nisan 1992 'de EFTA ile bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma, EFTA ile bir üyelik anlaşması değildir. Bu bir serbest ticaret ve işbirliği anlaşmasıdır.

EFTA, AB'dan sonra Avrupa'nın ikinci büyük ülkeler topluluğu olup yakın gelecekte topluluğa tam üye olmayı planlamaktadır. Türkiye bu ülkelerle ticari ilişkilerini genişletmek istediğini bu anlaşma ile daha somut bir hale getirmiştir. EFTA ile Türkiye arasında yapılan anlaşmanın esası sanayi mallarının ve işlenmiş tarım ürünlerinin ticaretini kapsamaktadır. Çağımız ekonomik işbirliği çağıdır. Bu birleşme hareketleri özellikle 2.Dünya Savaşından sonra başlamıştır. Bu birleşmelerin ilham kaynağı AB olmuştur.

Bugün EFTA ile AB, oluşturmayı planladıkları Avrupa Ekonomik Alanı ile, ekonomilerini ortak bir noktaya getirerek Avrupa'da tek güç olmayı hedeflemektedirler. Bu sayede rakipleri olan ABD , Japonya gibi dünyanın süper güçlerine karşı rekabet güçleri artabilecektir.

Birleşmelerin nasıl yapılacağına bakıldığında ise, ilk olarak belirli mallar üzerinde gümrük vergileri veya çifte vergilemenin kaldırılması veyahutta ekonomik birleşmeler olan serbest ticaret bölgeleri, gümrük birlikleri , ortak pazarlar gibi çalışmalar görülmektedir.

İktisatçılar dünya genelinde ekonomik blokları dörde ayırmaktadırlar: ABD'nin oluşturmaya çalıştığı Amerika Kıtası Ortak Pazarı , Pasifik Bölgesi Ortak Pazarı , Avrupa Topluluğu ve Asya Bölgesi Ortak Pazarıdır.

Bu bölgeler içinde bulunan ancak iktisadi ve sosyal yapıları henüz müsait olmayan, kendi aralarında iktisadi birleşmeler oluşturarak ana gruba dahil olmanın şartlarını yerine getirmeye çalışan alt gruplarda mevcuttur.

Dünya hızlı bir globalleşmeye doğru gitmektedir . Artık GATT'ın yerini alacak yeni arayışlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları ; " Çok Taraflı Ticaret Organizasyonu (Multi Trade Organization , MTO) " , Ticarete Dünya Organizasyonu (World Organization Trade ; WOT)" vb. dir. Fakat daha öncede

planlandığı şekilde ne Çok Taraflı Ticaret Organizasyonu ne de Ticarete Dünya Organizasyonu GATT'ın yerini alamamıştır. ABD geçici bir kimliğe bürünen GATT'ın yerine Dünya Ticaret Organizasyonunun nasıl meydana getirilebileceği arayışı içine girmiştir. Fakat 1993 yılında 117 ülkenin GATT anlaşmasını imzalamasından sonra ABD , GATT'ın yerini alacak daha güçlü bir ticaret gözlemcisinin kurulması yolunda uzun süredir yaptığı muhalefetten vazgeçmiştir.

GATT'ın sonuçlarından en önemlisi Dünya Ticaretinin Serbestleştirilmesi ve böylelikle Dünya Ticaret hacminin yılda 200-300 milyar dolar artabilmesidir. Ancak Üçüncü Dünya ülkelerinin mevcut pastadan alacağı pay oldukça küçüktür.

GATT Anlaşmasının imzalanmasının ardından Afrika ülkelerinin yılda 2.6 milyar dolarlık bir kayıpla karşılaşabilecekleri, bunun yanında Çin'in GATT anlaşması ile elde edeceği yıllık gelirinin yaklaşık 40 milyar dolar artabileceği tahmin edilmektedir.

Dünyada yaşanan bu hızlı entegrasyonlar arasında yer alan EFTA Türkiye için yeni ve önemli bir imkandır. Bu konunun detayları ile birlikte araştırılması gerekmektedir. Ancak EFTA konusu hem yeni olması münasebetiyle, hem de Türkiye'nin konuya 1990'lı yıllara kadar sıcak bakmaması sonucu, yeterince incelenememiştir. Bu çalışmalar ileride ortaya çıkabilecek yeni gelişmeler ve karşılaşılacak sorunlara çözüm bulunması açısından konuya ışık tutabilecektir.

Yapılan bu çalışmanın amacı EFTA ülkeleriyle Türkiye'nin ticari ilişkilerini incelemektir.

Çalışmada, konu ile ilgili kitap ve makaleler yanında çeşitli ekonomik raporlar ve istatistiki verilerden yararlanılmıştır. EFTA ülkeleriyle ilgili istatistiki veriler derlenip toplandıktan sonra , tezin amacına uygun hale getirilip tablolştırılmıştır. Konunun Türkiye açısından yeni olması münasebetiyle yeterince kaynak bulunamamıştır. Gerek OECD kaynaklarında gerekse DIE kaynaklarında enson veriler genellikle 1990 yılı için verilmiştir.

Yüksek lisans tezi olarak yapılan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, genel olarak iktisadi birleşmelerin teorik yapısı ve Dünya'da mevcut denemeler üzerinde durulmuştur. İktisadi birleşmelerin ülke

ekonomileri üzerindeki refah etkileri , statik ve dinamik refah etkileri olmak üzere iki kısımda incelenmiştir. Bunun yanında, çalışmayı tutarlı ve kaşılaştırılabilir hale getirmek için EFTA ülkelerinin sosyo-ekonomik yapısı ile birleşmelerin teorisi de kısaca incelenmiştir.

Bunların sonucu olarak da Türkiye'nin EFTA ile ticaretinin hangi düzeyde olduğu, muhtemel bir birleşme halinde nasıl değişebileceğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Nihayet, statik refah etkileri , üretim, tüketim ve ticaret hadleri üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Dinamik refah etkileri ise ortalama verimlilik istihdam ve kalkınmaya etkileri olarak alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Dünya'da İktisadi Birleşme denemeleri ise Avrupa, Amerika, Afrika ve Orta Doğu ile Asya olmak üzere beş ayrı grup altında incelenmiştir.

İkinci bölümde de EFTA -Avrupa Serbest Ticaret birliğinin oluşumu ve önemine değinilmiştir. Bu arada EFTA-AB ilişkileri , Avrupa Ekonomik Alanı ve hedefleri ile Türkiye -EFTA ilişkilerine genel olarak değinilmiştir.

Üçüncü bölümde EFTA'nın sosyo ekonomik analizi yapılmıştır.

Sosyal analiz yapılırken nüfus ,istihdam, eğitim ve sağlık göstergeleri ele alınmıştır.

Ekonomik analiz ise ; milli gelir ve sektörel dağılımı ile tarım, sanayi, hizmetler sektörleri ve dış ticaret göstergelerine göre yapılmıştır.

EFTA ülkelerinin sosyo-ekonomik analizi kapsamında tabloların son kısımlarına EFTA'dan sonra Türkiye'ye ilişkin veriler de ilave edilerek karşılaştırmalar yapılmıştır.

Dördüncü bölümde ise , Türkiye ile EFTA ülkeleri arasınadaki ticari ilişkiler incelenmiştir. Ticari ilişkiler incelenirken; Türkiye'nin EFTA'dan ithalatı ve EFTA'ya ihracatı, Türkiye'nin EFTA'ya ithalatının ve ihracatının diğer ülke ve ülke grupları ile karşılaştırılması, Türkiye EFTA Dış Ticaret Hacmi, Türkiye EFTA dış ticaret dengesi, ihracatın ithalatı karşılama oranı ve EFTA'nın dış ticaretinde Türkiye'nin payı ele alınmıştır.

Son kısımda ise yapılan çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılarak sonuçlar, sorunlar ve çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GENEL OLARAK İKTİSADİ BİRLEŞMELER

İktisadi birleşmeler konusunda evrensel ve bölgesel olmak üzere iki tür yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlarda özellikle üzerinde durulan iktisadi birleşmelerin refah etkileridir. Refah etkilerinin hangi boyutlarda olabileceği iktisadi birleşmelerin başarı derecesine, diğer bir ifade ile gelmiş oldukları aşamaya bağlıdır. Sözkonusu aşamalar, iktisadi birleşme şekilleri olarakta adlandırılmaktadır. Dünyada iktisadi birleşmelerin özellikle olumlu refah etkilerinden yararlanmak için çeşitli iktisadi birleşme denemeleri yapılmıştır. Bunların bir kısmı başarılı olurken, diğer bir kısmı ise kağıt üzerinde kalmış veya ileri bir aşamaya geçememiştir.

Aşağıda bu konular alt başlıklar halinde incelenmiştir.

1.1. Evrensel ve Bölgesel Yaklaşım

İkinci dünya savaşından sonra dünya ticaretini serbestleştirmek yolunda önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlar iki ayrı yönde olmuştur. Birincisi GATT çerçevesi içinde çok yönlü görüşmeler yoluyla gümrük tarifelerinin karşılıklı olarak indirilmesidir. Buna evrensel yaklaşım adı verilir. Diğeri ise belirli bir coğrafi bölgede yer alan ve yakın ekonomik ilişkilerde bulunan bir grup ülkenin aralarındaki ticareti serbestleştirmesidir. Buna da bölgesel yaklaşım adı verilir[SEYİDOĞLU, 1982 ,s.372].

1.1.1. Evrensel Yaklaşım

Bretton Woods konferanslarında Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının kurulması ile para ve maliye konularında önemli bir işbirliği sağlanmış oluyordu.

Bu amaçla 1947-1948 yıllarında Havana'da toplanan elli kadar ülkenin temsilcileri Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) diye bir örgütün kuruluş yasasını hazırladılar. ITO'un görevi dünya ticaretini serbestleştirmek konusunda çalışmalar yapmaktı. Bu görüşmelere katılan yirmi kadar ülkenin çoğu birbirlerine iki-yanlı tarife ödünleri vermişlerdi. Sonunda tarife ödünleri,

Gümrük tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) adlı bir anlaşma bütün ülkelere uygulanacak şekilde genişletilmiştir[SEYİDOĞLU, 1982, s.374].

Bu Şekilde GATT, 1947 de bir tarife sözleşmesi olarak ortaya çıkmıştır. GATT,esasta bir sözleşme olmakla birlikte aynı zamanda dünya ticaretinin serbestleştirilmesi doğrultusunda çalışmalar yapmakla görevli sürekli uluslararası bir kuruluş durumuna gelmiştir. Türkiye , üçüncü GATT konferansına katılarak bu sözleşmeyi imzalamış ve 1955 tarihli bir yazı ile onaylamıştır. Gümrük tarifeleri, GATT çerçevesinde yapılan geniş kapsamlı pazarlık görüşmeleri yoluyla indirilmektedir. GATT sadece gümrük tarifelerini değil miktar kısıtlamalarını yani kotaları da kapsamaktadır.

GATT daha bir çok konuları düzenlemektedir. Bunlar arasında örneğin, dampedinge karşı ithalat vergileri konulması, İthalattan telafi edici vergiler alınması, ihracata vergi iadesi, ihracat kısıtlamalarının konulması ve kaldırılması gibi konular yer almaktadır.

GATT'ın az gelişmiş ülkeler açısından değerlendirilmesine gelince, bunlar, GATT'ı bir zenginler kulübü olarak görmüşlerdir. GATT kanalıyla gerçekleştirilen tarife indirimlerinden, az gelişmiş ülkelerin sağlayabilecekleri önemli yararlar yoktur. Çünkü verilen ödümler bu ülkelerin üretemeyecekleri kadar ileri teknoloji ürünlerini kapsamaktadır. Az gelişmiş ülkelerin ihracat imkanı bulunan emek yoğun, hafif sanayi malları konusunda, gelişmiş ülkeler bir ödün vermek şöyle dursun, kendi üreticilerini korumak amacıyla kota ve diğer kısıtlama önlemlerini giderek artırmaktadırlar[SEYİDOĞLU, 1982, s.378].

1.1.2. Bölgesel Yaklaşım

GATT dünya ticaretinin, tüm ülkeleri kapsayan genel bir çerçeve içerisinde serbestleşmesini amaçlamaktadır. Oysa çağımızda sorunu daha bölgesel doğrultuda çalışan diğer bir gelişme akımı daha vardır. Buda iktisadi birleşme (economic integration) hareketleridir [SEYİDOĞLU, 1982, s.378].

Dünyanın belirli bir bölgesinde , birbirleriyle yakın ilişkide bulunan ülkelerin aralarındaki ticareti serbestleştirerek bir birlik oluşturmalarına iktisadi birleşme adı verilir. Bir grup ülkenin aralarındaki ticareti serbestleştirmek istemelerindeki başlıca neden dış ticaret hacminin genişletilmesidir. Sanayileşmiş ülkelerde, hızlı üretim artışları karşısında iç piyasaların yetersiz kalması dışa açılmayı zorunlu kılmaktadır.

Bundan Başka, geniş bir piyasa doğurduğu içsel ve dışsal ekonomiler, teknolojik ilerleme ve rekabet gibi faktörler dolaysıyla maliyetleri de düşerebilir. Az gelişmiş ülkelerin kuracakları iktisadi birliklerde, sanayileşme amacı büyük bir yer tutmaktadır [SEYİDOĞLU, 1982,s.378].

İktisadi birliklerin kurulmasında, bölge dışındaki bir veya birkaç rakip ülkeye karşı ekonomik ve siyasal güçlerin birleştirilmesi , dayanışma sağlaması gibi düşünceler önemli bir rol oynayabilir[SEYİDOĞLU, 1982,s.372].

1.2. İktisadi Birleşmelerin Refah Etkileri

İktisadi birleşmeler sonucu ortaya çıkan refah etkileri statik ve dinamik refah etkileri olarak altbaşlıklar halinde aşağıda incelenmiştir.

1.2.1. Statik Refah Etkileri

Bir iktisadi birleşme, Birliği oluşturan ülkelerin refah seviyelerini etkiler. Çünkü yurtiçi piyasalarda cari olan fiyatlar değişeceğinden, bu ülkelerin birleşme öncesi ve sonrasında tüketilebilecek mal miktarı değişmektedir. Fiyat değişimleri bir yandan üretimin, öte yandan tüketimin birbirine ticaret bağıyla bağlı bütün ülkeler arasındaki dağılımını değiştirecek ve refah seviyelerini etkileyecektir[LIPSEY, 1957,s.7].

Refah seviyesindeki değişmelere yol açan fiyat değişimleri iki sebepten doğabilir:

- a) Gümrüklerdeki değişmelerden
- b) Ticaret hadlerindeki değişmelerden.

Piyasa fiyatlarındaki değişmeler ise üretim ve tüketim etkilerine yol açacaktır[GÖKDERE,1969,s.46].

1.2.1.1. Üretim Etkileri

Bir malın temin edilmekte olduğu ülke yerine bir başka ülkenin geçmesi üretim etkilerini ortaya çıkarmaktadır. Üretim etkileri, Ticaret yapıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin sonucudur.

Birliği oluşturan ülkeler benzer ekonomilere sahipse birliğin ticaret yapıcı etkiye yol açması olasılığı yüksektir. Çünkü aynı malı gümrük himayesi altında üreten ülkelere o malda en fazla etkin olan ülke pazarı ele geçirecek, diğerleri üretimi durduracaktır. Üye ülkeler tamamlayıcı yapılara sahipse

kurulacak birliğin ticaret yaptırıcı etkileri baskın olacaktır. Çünkü, üyelerden birinin gümrük himayesi altında ürettiği bir mal gümrüklerin kaldırılmasıyla veya önemli miktarda azaltılmasıyla diğer üyelerin piyasalarına girecektir. Birleşmelerde hangi üye ülkenin ne miktarda kazançlı olacağı maliyet oranlarına bağlıdır. Maliyet yapılarında önemli farklar olan ülkeler arası birlik, ticaret yapıcı etkiye yol açmak şartıyla maliyet yapıları benzer ekonomilerin kuracağı bir birliğe nazaran daha fazla kazanç oluşturacaktır[ÇELİK,1992,s.18].

Aynı malları yüksek gümrüklerle koruyarak üretmeye çalışan ekonomilerin kuracağı birliklerin, yüksek gümrükleri değişik malların üretimini sağlamak üzere kullanan ülkelerin kuracaklarından daha kazançlı olacaktır. Kazanç miktarı birleşme öncesinde üyelerce üretilmekte olan benzer yada aynı malların maliyetleri arasındaki farkın büyüklüğü ölçüsünde fazlalaşacaktır.

Birleşmelerin refah artırıcı etkileri büyüklükleri ölçüsünde ağır basacaktır. Çünkü, büyük iktisadi birleşmeler , uzlaşma derecesinin artması yönünden geniş bir potansiyele sahiptirler. Birliğin büyüklüğü bir yandan iç uzmanlaşmayı,öte yandan da ticaret sapması ihtimalini artıracağıdır [ÇELİK,1992,s.19].

1.2.1.2 Tüketim Etkileri

Bir mala gümrük konulması ithal edildiği takdirde bu malın fiyatının yükselmesine neden olur. Birleşme sonucu, gümrüğün kaldırılması veya gümrük vergisinin azaltılması iç piyasa fiyatının düşmesine yol açar. Hem ticaret sapması hemde ticaret oluşturulması, bu malın piyasa fiyatının düşmesinden dolayı ortaya çıkar. Talep esnekliği sıfırdan büyük ise ucuzlayan maldan daha çok talep edilecek; yani tüketim etkileri ortaya çıkacaktır. Birleşme sonucu meydana gelen ticaret, her zaman birlik üyelerinin refah seviyelerini yükseltici, ticaret sapmasının ise düşürücü olduğu şeylere meyledecektir. Çünkü ticaret sapması olmasına rağmen bir üye ülkenin refah seviyesi, tüketim etkileride hesaba katıldığında azalmayıp artabilecektir.

Tüketim etkisi daima refahı arttırıcı yönde etki yapmayabilir. Birlik öncesi ve sonrası, optimum şartlarının hepsini birlikte gerçekleştirmediği durumlar olduğundan birleşen ülkeler arasında denemeden bir karşılaştırma yapılamaz. Bu yüzden birlik kurulmasının üyelerin herhangi birinin refahını

ne yönde değiştireceği, özel şartları bilinmeden söylenemeyecektir[ÇELİK,1992,s.22].

1.2.1.3 .Ticaret Hadleri Üzerindeki Etkileri

Ticaret hadleri, ülkeler arası iş bölümünün doğuracağı refah artışından her memleketin ne kadar pay alacağını belirler. Eğer kurulacak birlik, üçüncü ülkelerle birlik arasındaki ticaret hadlerini değiştiriyorsa, hem birliğin hem birlik dışındaki ülkelerin refah seviyelerini etkileyecektir.

Ticaret hadleri üzerindeki etkiler 3 nedenle ortaya çıkabilir. Bunlar;

- a) Birleşmenin fiyat yapısında meydana getireceği değişmeler,
- b) Birliğin pazarlık gücündeki değişmeler,
- c) Üye ülkelerin ödeme bilançolarını denkleştirme amacıyla başardıkları tedbirlerin etkileri[ÜSTÜNEL, 1960,s.43].

Bu etkiler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

- a) Birleşmelerin fiyat yapısında meydana getireceği değişmeler

Birleşmeler, ticaret sapmasına yol aıtıkları ölçüde birlik üyelerinin dış ülkelerle ticaret hadlerinin kendi lehlerine dönmesi olasılığını meydana getirecektir. Çünkü birleşmelerin ticaret saptırıcı etkisi, bir bütün olarak üyelerin yabancı mallara karşı karşılıklı talebi koymasını olarak düşünülebilir. Birleşmeler, kapsadıkları iktisadi alanın genişliği ölçüsünde, ticaret hadlerini birlik lehine çevirme imkanı sağlar. Diğer şartlar veri iken birliğin bir bütün olarak birlik dışı mallara olan talebi iktisadi alanın genişliği ölçüsünde esneklik kazanacak, birlik dışı ülkelerin birlik bağlarına yönelen talebi ise daha az esnek bir hale gelecektir. Böylece birlik gümrükleri tek taraflı olarak değiştirmek suretiyle ticaret hadlerini lehine çevirme imkanı kazanacaktır[ÇELİK,1992,s.24].

- b) Birliğin pazarlık gücündeki değişmeler,

İktisadi faaliyetler ticaret hadlerinin oluşabileceği alt ve üst sınırları belirler. Bu sınırlar arasında ticaret hadlerinin belirlenmesi tarafların pazarlık gücüne bağlı olacaktır. İktisadi, siyasi ve askeri bakımdan güçlenen yada kendi kendine yeterlilik derecesi artan tarafın pazarlık gücü yükselecektir. Birleşmelerin bu yüzden olumlu etkiler meydana getireceği açıktır.

c) Üye ülkelerin ödeme bilançolarını denkleştirme amacıyla başardıkları tedbirlerin etkileri.

Birleşmeler, dış ülkelere bağıllık derecesini ve dolayısıyla onlardan yapılacak ithalatı azaltacaktır. Öte yandan, ithalat kadar olmasada ihracatı da azaltabilecektir. Böyle bir durumda ithalatın kısılması yoluna gidilirse, ödemeler bilançosunda fazlalık artacaktır.

Böyle bir dengesizliğin uzun süre devam etmesi halinde iktisat politikası tedbirlerine gidilir. Dış ülkeler birlikte olan ticaretlerinde açık vermişse ya birlik üyeleri revelüasyon yapacak ya da dış ülkeler develüasyona gidecektir. Her iki tedbir, gerçekçi varsayımlar altında ticaret hadlerini birlik lehine çevirecektir[ÇELİK, 1992, s. 37].

1.2.2 Dinamik Refah Etkileri

Birleşmelerin dinamik refah etkileri, kalkınmayla aynı anlama gelmek üzere, üye ülke ekonomilerinin üretim imkanları eğrisini sürekli olarak yukarı kaydırıcı etkiler olarak tanımlanabilir.

İktisadi kalkınma ortalalama verimliliğin yükselmesi demek olduğundan, birleşmelerin bunu yükseltici etkileri, doğrudan doğruya kalkınma üzerindeki etkileri şeklinde olacaktır. Öte yandan birleşmeler üye ekonomilerin istihdam seviyeleri üzerinde de olumlu etkiler meydana getirecektir. İstihdam seviyesinin yükselmesi, üretim olanakları eğrisini kaydırmazsa da, daha önce içinde bulunulmak şartı ile iktisadi faaliyet hacminin bu eğri üzerine alınmasını sağlayacaktır[ÇELİK, 1992, s.37].

1.2.2.1. Ortalama Verimlilik Üzerindeki Etkiler

Az gelişmiş ülkelerin ortak özelliklerinden biri olan piyasa darlığı, bu ülkelerin talep yönünden bir kısır döngüye düşmelerine yol açacaktır. Milli gelir seviyesinin düşük olması, harcama seviyesinin de düşük olması sonucunu doğurur. Bu ise yatırım azlığına, yatırım azlığında verimliliğin düşük kalmasına sebep olacağından erişilen milli gelir seviyesi yine düşük olacaktır. Eğer piyasa darlığı sorunu çözülebilirse gerekli tasarrufun uygulanması şartıyla, yatırımlar artacak; verimlilik ve reel milli gelir seviyesi yüselecektir[LIPSEY, 1984, ss:333-337].

Birleşme sonucu piyasanın genişlemesi büyük çapta üretime imkan verecektir. Böylece büyük çapta üretim tasarrufları denilen bazı yararlar meydana getirecektir.

Bunlar iki grupta toplanabilir. Bunlar;

A) İçsel Tasarruflar (Ölçek Ekonomisi):

İçsel tasarruflar, üretim ölçeğindeki artış nedeniyle firmaların kendi içinde sağladıkları avantajlardır. Ortaya çıkış nedenleri iş bölümü, uzmanlaşma ve teknolojik gelişmelerdir[DİNLER, 1993, s.169].

Bazı mamul mallar yüzünden az gelişmiş ülke piyasalarının optimum büyüklükte olmadığı ve bu malların üretiminde içsel tasarrufların ortaya çıkacağı söylenebilir.

Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde birleşmeler önemli ölçüde içsel tasarruflara yol açabileceklerdir. Sağlanacak tasarruflar gelişmiş ülkeler arası birleşmelere nazaran daha fazla olacaktır. Çünkü zengin yurtiçi piyasaların yanı sıra geniş dış pazarlarada sahip olan gelişmiş ülkeler, içsel tasarruflardan yararlanma imkanının sınırına gelmiş durumdadırlar[GÖKDERE, 1960, s. 96].

b) Dışsal Tasarruflar

Dışsal tasarruflar, bir endüstri gelişip büyüdükçe, yani endüstride faaliyette bulunan firma sayısı ve dolayısıyla toplam üretim hacmi arttıkça o endüstride faaliyette bulunan firmaların maliyetlerinin azalmasına neden olan avantajlara dışsal tasarruflar denir[DİNLER,1993, s.174].

Kurulan ekonomik birleşmede üretim faktörlerinde serbest dolaşım sağlanmışsa menfi tasarrufların doğması ihtimali azalacaktır. Çünkü bir ülkede bir endüstride talebi artan üretim faktörleri, diğer üyelerden gelebilecek; böylece fiyatların artışı kısmen önlenebilecektir. Bütün üretim faktörlerinde birden talep arttığında fiyatlarının yükselmesi ve menfi parasal tasarrufların doğması kaçınılmazdır[VINER, 1950, s.47].

Ele alınan birleşmelerde dışsal tasarrufların fazlaca etkili olamayacağı söylenebilir. Parasal dışsal tasarrufların ortaya çıkması, içsel tasarrufların gerçekleşmesini engelleyici etkenler burada da geçerli olacaktır[ÇELİK, 1992, s. 40].

1.2.2.2. Arz Yönünden Kısır Döngünün Kırılması

Az gelişmiş ülkeler talep kısır döngüsü yanısıra arz kısır döngüsü ile de karşı karşıyadırlar. Tüm ülkelerde yapılan toplam tasarruflar, milli gelirin bir oran olarak gelişmiş ülkelerinkinden çok düşüktür. Bunun başlıca sebebi tasarrufun gelir seviyesinin bir fonksiyonu olmasıdır. Düşük tasarruf az yatırım; az yatırımda düşük bir milli gelir seviyesi demektir.

Talep kısır döngüsü ile arz kısır döngüsü arasındaki yakın ilişki gözden kaçırılmamalıdır. Kalkınma, ancak her ikisinin birden kırılmasıyla gerçekleşebilir. Birleşmelerin ortalama verimliliği yükseltici etkileri bu varsayımın geçerli olmaması ölçüsünde ortaya çıkmayacaktır. Bu nedenle birleşmelerin kalkınma üzerindeki etkilerini görebilmek için arz kısır döngüsü üzerindeki etkilerinin de incelenmesi gerekir.

1.2.3. İstihdam Etkileri

Birleşmelerin istihdam seviyelerine etkileri üyelerin içinde buldukları istihdam durumuna bağlı olarak biri ya da birkaçı noksan istihdam seviyesinde ise, aşağıda belirtilen nedenlerle istihdam seviyeleri yükselecektir.

a) Birleşmeler ticaret sapması ve ticaret genişlemesine yol açtıkları ölçüde üyelerin ihracatları karşılıklı olarak yükselecektir. Efektif talepte meydana gelen artış, ihracat sektöründen başlamak üzere işsizliği azaltabilecektir.

b) Birlik içi ticaret engellerinin kaldırılması üye ülke ürünlerinin birbirlerinin piyasalarında bol miktarda bulunmasına yol açarak ortalama tüketim eğilimi ve efektif talepte artışlar meydana gelecektir.

c) Genişleyen pazarlar ve sunuş imkanları, sermayenin marjinal etkinliğini yükseltecek , efektif talebin bir bölümünü teşkil eden yatırım harcamaları artacaktır. Gerek yerli gerekse yabancı müteşebbüsle girişilecek yeni yatırımlar işsizliği azaltacaktır[GÖKDERE , 1960, s. 121].

Birleşmelerin karşılıklı olarak üye ülke mallarına talebi arttırması atıl kapasitede bulunan sektörlerle yöneldiği ölçüde tam kapasite kullanımı sağlayacaktır. Buna paralel olarak iş gücü talebi de artacak istihdam seviyesi yükselecektir.

Birleşmeler üye ülkelerin istihdam seviyelerini düşürücü etkiler de meydana getirebilirler. Ticaret engellerinin kaldırılması sonucu her üye ekonomisinin bir kısım üretim kollarında genişlemesi diğerinde daralma ile karşılanacaktır. Buna paralel olarak bazı alanlarda sermaye teçizatı ve iş gücü darlığı belirirken diğerlerinde aynı kaynaklar kısmen atıl kalabilir[ÇELİK, 1992, s. 50].

1.2.4 Kalkınmaya Etkileri

Birleşmeler çeşitli dar boğazları gidererek kalkınmayı olumlu etkileyebilecektir.

Bölge içi serbest ticaretin başlaması üzerine ticaret sapması ve ticaret genişlemesinin doğmasıyla, çeşitli mallara yönelen talep artacak; bölge içi ticaret hacmi yükselecektir. Talep artışıyla yatırımlar ve dolayısıyla üretim artacak kalkınma olumlu etkilenebilecektir.

Birleşmeler döviz darboğazının aşılmasına yardımcı olurlar. Birlik üyeleri evvelce gelişmiş ülkelerden ithal etmekte oldukları tüketim mallarını artık birbirlerinden almaya başlayacaklardır. Bölgeye yabancı sermaye akımı hızlanacaktır. Üye ülkeler ticaret hadlerini birlik lehine çevirdikleri ölçüde döviz kaynaklarını genişleteceklerdir.

Birleşmeler tasarruf darboğazını giderici yönde fazlaca etkili olamazlar. Bununla beraber yabancı sermaye birliğe yöneldikçe yabancıların tasarruflarından faydalanma imkanı doğacaktır.

Sonuç olarak iktisadi birleşmelerin kalkınmayı hızlandırma bakımından yalnız bir potansiyel hazırladıkları; bu potansiyelden fiilen yararlanılmasının, uygun politikaların izlenmesine bağlı olduğu söylenebilir[ÇELİK, 1992, s. 51].

1.3 İktisadi Birleşme Şekilleri

İktisadi birleşme şekilleri, en basitinden en gelişmişine doğru, serbest ticaret bölgeleri, tarife birlikleri, gümrük birlikleri, ortak pazarlar, ekonomik birlik, ve tam ekonomik birleşmeler olmak üzere altı başlık altında toplanabilirler. Bunlar aşağıda alt başlıklar halinde kısaca açıklanmıştır.

1.3.1 Serbest Ticaret Bölgeleri

Bu entegrasyon ülkelerin belirledikleri bir bölgede taraflar arasındaki bütün ticari engelleri kaldırır. Fakat her üye diğer üçüncü ülkelere karşı kendi ekonomik yapısına uygun bir gümrük sistemi uygular. Yani ülkeler kendi aralarında ticareti serbestleştirmekte, üçüncü ülkelere karşı ise kendi ekonomilerini diledikleri gibi koruyabilmektedirler. Serbest ticaret bölgesi uygulamalarının çeşitli şekillerine rastlamak mümkündür[SEYİDOĞLU, 1993, s. 416].

1.3.2 Tarife Birlikleri

Bunlar, serbest ticaret bölgelerine nazaran daha ileri bir birleşme şeklini temsil eder. Zira, serbest ticaret bölgelerinin gerekli şartlarına ilaveten, üyeler arası ticaretin hacmine ve yönüne etki yapabilecek nitelikteki vergilerde ahenkleştirmeye gidilir[ÇELİK, 1992, s. 14].

1.3.3 Gümrük Birlikleri

Bu birleşme şeklinde üyeler arası ticaretin tamamen serbest bırakılması yanısıra, birlik dışı ülkelere karşı müşterek bir gümrük tarifesi ve ithalat rejimi uygulanması gerekir. Böylece, üye ülkelerin müstakil dış ticaret politikası izleme imkanları sınırlandırılmış olacağından, gümrük birlikleri, serbest ticaret sahalarına nazaran daha ileri yakınlaşma derecesini temsil eder[ÇELİK, 1992, s. 15].

1.3.4. Ortak Pazarlar

Gümrük birliğinden daha ileri bir iktisadi birleşme hareketidir. Bu tür birleşmelerde malların ve hizmetlerin serbest dolaşımı kabul edilmiş olur. Ancak üçüncü ülkelere karşı olan ilkeler kabul edilir. Üyeler arasında bölgesel farklılık tamamen kaldırılır, ticari ilişkilerde tek bir bölge veya tek bir ülke görünümü sağlanır[IYİBOZKURT, 1985, s. 213].

Ortak pazarlarda Gümrük birliğinde olduğu gibi üyeler arasındaki ticaret serbestleştirilmekte ve dışa karşı ortak bir tarife uygulanmakta, fakat aynı zamanda da emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin bölge içinde serbest dolaşımı sağlanmaktadır[SEYİDOĞLU, 1993, s. 416].

1.3.5 Ekonomik Birlik

Ekonomik birleşme hareketlerinin en ileri şeklidir. Ekonomik birlikler ortak pazarın ötesinde ekonomik ve mali politikaların koordinasyonunu gerektirir. yani ekonomik birliklerde üye ülkelerin bireysel makro ekonomik politika izleme serbestisi bir ölçüde birliğe devredilir[SEYİDOĞLU , 1993 s. 416].

Ortak pazarda bölgeler arası farklılık tamamen ortadan kalkmamakla birlikte her üye, üretim, tüketim ve dağıtım ile ilgili olarak kendi milli politikasını uygulamaya devam eder. Ekonomik birlik mal ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımını sağlamaktan öte bir adım daha ileri atarak, üretim, dağıtım, tüketim ve finansman konularının bir kısmında veya tümünde üyeler tarafından ortak politikalar uygulamasını sağlamaktadır[KARLUK, 1990, s. 317].

Günümüzde henüz ekonomik birliğe örnek olarak gösterilebilecek ülkeler grubu bulunmamaktadır.

1.3.6 Tam Ekonomik Birleşme

Ekonomik birlik, ekonomik politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında ortak bir politika izlenmesini öngörür. Buna göre her üye kendi ulusal politikasını, birlik içinde ortak politikaya uydurur. Tam ekonomik birleşmede ise bir adım daha ileri gidilerek üye ülkelerde uygulanacak ortak politikaların tesbiti için uluslararası bir kuruluş kurulur ve ortak politikaların tesbiti bu kuruluşa bırakılır[ÇELİK ,1992, s.16].

Öyleki birliği oluşturan ülkeler adeta bir ülkenin çeşitli bölgeleri durumuna gelirler. Bunun sağlamanın başlıca yolu ise belli başlı tüm politika alanlarında ortak uygulamalara girişilmesidir[SEYİDOĞLU, 1993, s. 422].

Bugün yaşayan entegrasyonlarda, siyasi bir bütünlüğe ulaşılması henüz mümkün olmamışsa da, geçmişte Alman gümrük birliğinin sağlanmasıyla bunun dönüştüğü siyasi bütünlük ve Birleşik Almanya'nın doğması önemli bir örnek olarak tarihe mal olmuş bir gelişmedir. Ancak ortak tarihi geçmiş, iktisadi çıkarlarla iç içe olmasaydı siyasi bütünlüğe gitmek mümkün olmayabilirdi[ERTÜRK, 1993, s. 9].

Nitekim ortak pazarın uzun dönemli amacının Batı Avrupa'nın siyasal birliğini sağlamak olduğu bilinmektedir. İktisadi birliğin oluşmuş sayılabilmesi için önemli tüm ekonomik, mali, sosyal ve yasal konularda adeta bütünleşmiş

bir piyasa durumuna gelmiş olmak gerekir. Nitekim Avrupa Topluluğunda bu yöndeki gelişmeleri hızlandırmak için 1993 başından itibaren " Tek pazar " a geçilmiştir[SEYİDOĞLU , 1993, s. 423].

Özetle söylemek gerekirse bir iktisadi birleşme ortak geçmişe ve ortak ekonomik çıkarlara dayanmıyorsa siyasi bütünlüğe ulaşması oldukça zordur.

1.4. Dünyada İktisadi Birleşme Denemeleri

Bu bölümde genel olarak dünya'da günümüze kadar yapılan birleşme denemelerine değinilmiştir. Dünyada iktisadi birleşmeler Avrupa, Amerika, Afrika , Ortadoğu, Asya ve Okyanusya olmak üzere altı grup altında incelenmiştir.

Birinci Dünya Savaşına kadar liberal bir siyasetin benimsenmesi ve altın-para sisteminin genelleşmesi sonucu iktisadi birleşme hareketi dünya çapında doğal olarak gerçekleşmiş durumdaydı. İkinci Dünya Savaşı arasındaki sürede ise iki taraflı ticaret anlaşmaları ve dışticarete konulan çeşitli kısıtlamalar ve özellikle kambiyo kontrolleri iktisadi birleşmeleri temelden sarsmıştır. Serbest mübadele sisteminin uygulandığı 1923-1928 dönemi hariç himayecilik akımları milletler arası mübadelelerin iki taraflı olması lehindeki davranışlarla dünya ticareti çok taraflı niteliğini büyük ölçüde kaybetmiştir[ÜLKEN,1992,s.425].

İkinci Dünya Savaşından günümüze kadar süren devre ele alınırsa, iktisadi birleşme hareketi , milletler arası kuruluşlar ve geniş çaplı bölgesel anlaşmalarla, yeniden oluşturulmak istenmektedir[ÇELİK, 1992, s. 53].

Bilindiği gibi, İkinci Dünya Savaşı dünyanın en eski iktisadi ve siyasi dengesini tamamen bozmuştur. Avrupa'nın önemi azalırken Amerika hakim ekonomi durumuna gelmiştir. Dünyanın alışıla gelen dengesinin bozulması genellikle bu savaşın Avrupa üretim kapasitesinde yaptığı yıkıntının doğal sonuçları sayılabilir.

İkinci Dünya savaşından sonra özellikle Avrupa'da bozulan dengenin yeniden sağlanması ve dünya ekonomisinin kalkındırılması için çaba harcanmıştır. Dünya ekonomisinde ortaya çıkan radikal değişmelerle daha iyi mücadele etmek için alınan bazı önlemlerin takviyesi için, özellikle kambiyo kontrollerinin gittikçe zayıflaması çok taraflı ticaret koşullarının kurulması, mübadelelerin liberasyonu ve özellikle ortakpazarların kurulmasıyla geniş çaplı iktisadi birleşme politikasının uygulanmasına geçildi[ÇELİK , 1992, s. 54].

İktisadi birleşme faaliyetlerindeki bu hızlı gelişmede , Avrupa Topluluğu'nun gösterdiği başarıların kuşkusuz büyük etkisi olmuştur. Dünyadaki gruplaşma hareketi genellikle iki yönde gelişmiştir. Birincisi , coğrafi bölge esasına dayanan birliklerdir. İkincisi ise belirli bir coğrafi bölge ile sınırlı olmayıp din, siyasal ve ekonomik rejim gibi faktörlere dayanan birlikleri kapsar. Örneğin Avrupa topluluğu , EFTA ve ASEAN birinci gruba OECD ve İslam konferansı teşkilatıda ikinci gruba örnek gösterilebilir[SEYİDOĞLU, 1992, s. 492].

1.4.1. Avrupa'da İktisadi Birleşme Denemeleri

İktisadi birleşmelerin entegrasyonların kaynağı Avrupadır. Avrupa'da yapılan birleşme denemelerinin başlıcaları, Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu(EURATOM), Avrupa Topluluğu(EC), Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi(EFTA), Avrupa Ekonomik Alanı(EEA), Benelux ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) dir.

1.4.1.1. Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu(AKCT)

Federal Almanya Cumhuriyeti, Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda tarafından imzalanıp onaylanan 18 Nisan 1951 antlaşması, 10 Şubat 1953'te kömür, demir cevheri ve demir hurdası ortak pazarın açılışıyla yürürlüğe girdi. Aynı yıl 1 Mayıs'ta da Ortak Çelik Pazarı kuruldu. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun amacı "üye devletlerin genel ekonomisine ayak uydurarak ve bir ortak pazar kurarak üye devletlerde iktisadi kalkınmaya, iş hacminin ve hayat seviyesinin yükselmesine yardımcı olmaktır. Topluluk zamanla, üretimin en yüksek verim seviyesine çıkartılmasını sağlarken, bir yandan da herkese iş bulunmasına çalışacak ve üye devletlerin ekonomilerinde temelli ve devamlı karışıklıklara yol açmaktan kaçınacaktı. Hükümetler bu teşkilata elli yıl için bağlanmışlardı; öngörülen amaçların gerçekleşmesi belirli vadelere göre sıralanmıştı; beş yıllık bir geçiş dönemi içinde bazı savunma hükümlerine ve takas mekanizmalarına izin veriliyordu. 21 Aralık 1954'te İngiltere ile bir ortaklık anlaşması imzaladı ve 23 Eylül 1955'te yürürlüğe girdi[Meydan Larousse, cilt 2, s.340].

1.4 1.2. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu(EURATOM)

Roma'da 25 Mart 1955'de imzalanan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (EURATOM) kuran anlaşma da 10 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Akitleri, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunun ve Ortak Pazarın akitleridir. Bu topluluğun görevi "nükleer sanayilerin hızla kurulması ve kalkınma için

gereken şartların sağlanması yoluyla alışverişi geliştirmeye katkıda bulunmak" tır. Anlaşma, araştırmaların geliştirilmesini, bilgilerin yayılmasını ve sıralara saygıyı, sağlığın korunmasını, mineral, hammadde ve parçalanabilir özel maddeler sağlanmasını öngörür.

Teknik işbirliği anlaşması Euratom ile Birleşik Devletler arasında Kasım 1958'de, Euratom ile İngiltere arasında ise Şubat 1959'da imzalandı[Meydan Larousse, cilt 2, s.342].

1.4.1.3. Avrupa Topluluğu (EC)

Avrupa Kömür ve Çelik Birliğini 1952' lerde gerçekleştirmiş bulunan üç büyük üç küçük altı ülke (Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg) kömür, demir ve çelik üzerinde kurdukları ortaklıktan sonra 25 Mart 1957'de Roma'da toplanarak Avrupa Ekonomik Topluluğunu gerçekleştirmiş olurlar. İspanya ve Portekiz'inde katılımıyla hala 12 üye ülkesi vardır.

Topluluğun kuruluş nedenlerini iki noktada toplamak mümkündür. Bunlardan biri politik nedenler ikincisi ise ekonomik nedenlerdir.

Topluluk içinde gümrük resimlerinin, kontenjanların ve dış ilişkilerde diğer engellerin kaldırılmasıyla beraber; ortak bir ekonomi politikası, tek bir tarım politikası, tek bir sanayi politika, tek bir sosyal politika, tek bir ulaştırma politikasının sağlanması ve üye devletler arasında üye devletler vatandaşlarına serbest yerleşme hakkı tanınması yer almaktadır[BAŞOL, 1993, s.279].

1.4.1.4. Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)

Ortak Pazar(AT) anlaşmasının imzalanmasından hemen sonra İngiltere Avrupa'da bir serbest mübadele bölgesinin kurulması için İsveç, İsviçre, Norveç, Danimarka, Avusturya, ve Portekiz'le görüşmelere başlamıştır. 20 Kasım 1959'da yedi devlet arasında yapılan görüşmelerle gayeler ve ana esaslar saptanmıştır[BAŞOL, 1993, s.282].

EFTA 'nın kuruluşu ve ondan sonra geçirdiği aşamalarla, İngiltere 'nin AET 'ye karşı ilişkinlerindeki gelişmeler arasında yakın bir paralellik vardır. Hatta denilebilirki, EFTA , AET 'nin kuruluş yıllarında İngiltere ile Altılar arasında görüş ayrılıklarının bir sonucudur[SEYİDOĞLU, 1993, s. 460].

EFTA 1.277 bin km² lik bir alan üzerinde 100 milyonu aşan insanın yaşadığı bir pazar oluşturmaktadır. Örgütün ana gayesi, üye ülkeler arasındaki ekonomik faaliyetleri arttırarak yüksek bir hayat standardına ulaşmaktır. Bu amaca ulaşmak için ekonomik, mali ve sosyal alanda gerekli çalışmalar yapılmaktadır. Bu amaç saptanırken özellikle Ortak Pazar İle Avrupa Piyasasında iyi ilişkiler kurulması kaydının konulmasına dikkat edilmiştir. EFTA'nın en önemli özelliği tarım kesiminin anlaşma dışı bırakılmasıdır. Bir diğer özellikte, birliğe üye olan ülkeler üye olmayan ülkelere karşı uygulayacakları gümrük resimlerinde AT'de gördüğümüz gibi tamamen bağlı durumda değildirler. Bu konuda serbestliklerini muhafaza etmişlerdir[BAŞOL, 1993, s. 282].

EFTA, sadece endüstriyel ürünleri kapsamış olup, tarımsal ürünleri anlaşmaya almayarak dışarıda bırakmıştır.

EFTA, AT'ye oranla daha elastiki olup aynı başarıyı gösterememiştir. Hatta İngiltere, Danimarka ve son olarakta Portekiz'in AT'ye girmesiyle birlikte dağılma bile sözkonusu olmuştur.

Son yıllarda EFTA ve AT ülkeleri arasında ticari, tarihi, coğrafi ve kültürel bağların ve işbirliğinin gerçekleştirilmesine önem verilmiştir. Bu çerçevede iki topluluğun 1 Ocak 1993 tarihinde "Avrupa Serbest Ticaret Alanı" nı faaliyete geçirmesi öngörülmüştür[BAŞOL, 1993 s.282].

1.4.1.5. Avrupa Ekonomik Alanı(AEA)

EFTA ile AT arasında 1972'de beş EFTA ülkesi ile imzalanan serbest ticaret anlaşmaları 1 Nisan 1972'de, beş EFTA ülkesi ile imzalanan serbest ticaret anlaşmaları 1 Nisan 1973 tarihinde: Norveç ve Finlandiya ile benzer anlaşmalarda 1973'de yürürlüğe konulmuştur. 1973'den 1984'e kadar geçen süre içinde EFTA ile AT arasında sınai mallarda dünyanın en büyük serbest ticaret bölgesi oluşturulmuştur. Diğer bir deyişle 1984'de EFTA ile AT ülkeleri arasındaki ticarete uygulanan tüm gümrük vergileri ile miktar kısıtlamaları kaldırılarak Avrupa Ekonomik Alanı oluşturulmuştur[ÇELİK, 1992 s.66].

1.4.1.6. Benelüks

Benelüks, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından kurulmuş, 25 milyon nüfusu birleştiren ve Avrupa Kömür ve Çelik Birliğinin (C.E.C.A) esas

unsurlarından birini meydana getiren ekonomik topluluk Londra'da 1943 ve 1944'te imzalanan ilk anlaşmalarla (biri para diğeri gümrükle ilgili) üç ülke arasında ekonomik birliğin gerçekleşmesine doğru ilk adım atıldı. Bu kuruluş dünya piyasalarında Alman bozgunu sonunda boş kalan yeri doldurabilecektir. Savaş sonundaki ekonomik durumda görülen büyük farklar yüzünden gümrük konvansiyonu ancak 1 Ocak 1948'de yürürlüğe girebildi. Ekim 1949'da ulusal ürünler için tam ticaret serbestliği ilkesini koyan bir birlik öncesi anlaşma imzalandı [M. larause ,cilt 3. 99].

1.4 .1.7. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİB)

Arnavutluk, Bulgaristan ,Yunanistan, Romanya, Moldavya, Ukrayna, Rusya, Gürcistan, Azerbeycan, Ermenistan ve Türkiye 'yi kapsayan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) Türkiye tarafından başlatılarak KEİB'in kuruluşunu açıklayan deklarasyon 25 haziran 1992 tarihinde İstanbul' da imzalandı[ÇELİK .1992 s. 82].

Yeni bir Avrupa mimarisinin oluşturulmasına ilişkin Avrupa'da yaşanan gelişmeler KEİB'in esin kaynağı olmuştur. Bu proje ne AT'ye alternatif olarak sunulmakta ne de üye ülkelerin AT'ye üyeliklerine engel olacağı düşünülmektedir. Ana amaçları, siyasi istikrar, ekonomik gelişme ve (özellikle eski Varşova Paktı üyesi ülkeler açısından) piyasa ekonomisine geçişe katkı yapmak için onbir ülke arasında bölgesel bir ekonomik iş birliği oluşturulmaktadır. Projenin, Avrupa'nın bütünsel entegrasyonunu tamamlayıcı niteliği açıkca ifade edilmiştir. Katılımcı ülkeler bundan dolayı ekonomik işbirliği "AGİK sürecine , Avrupa boyunca bir ekonomik bölgenin kurulmasına ve dünya ekonomisinin daha fazla entegrasyonuna " bir katkı olarak geliştirme niyetlerini açıklamışlardır. KEİB, üyelerinin arasında insanların, sermayenin, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını arttırmayı amaçlamaktadır.

KEİB'nin ayırddedici bir özelliği, hükümetler dışı işbirliğine verdiği önemdir.Bu bağlamda, üye devletlere,kuruluşlara, firmalara ve bireysel girişimcilere kendi ülkelerinde uygun iş ortamlarını oluşturacak araçlar olarak görülmektedir. Böylece yatırım, sermaye akımı ve sinai işbirliği için uygun koşullar oluşacaktır. Devletler ayrıca hükümetler ve hükümet dışı düzeydeki mali düzenlemelerin sonuçlandırılmasını teşvik edecekler.

1.4.2. Amerika 'da İktisadi Birleşme Denemeleri

Amerika ve Karaib bölgesinde iktisadi birleşme denemelerinin başlıcaları, Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA), Latin Amerika Entegrasyon Birliği (ALADI), And Grubu (AG), Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM), Latin Amerika Ekonomik Sistemi (SELA), Karib Topluluğu(CARICOM) dur. Kuzey Amerika'da görülen diğer bir gelişme de kısa bir süre önce ABD ile Kanada arasında imzalanan Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) dır.

1.4.2.1. Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA)

18 Şubat 1960 tarihinde Montevideo Antlaşması, Arjantin, Brezilya, Şili,Uruguay, Meksika, Paraguay ve Peru tarafından imzalanarak 2 Haziran 1961 'de yürürlüğü girmiştir[KARLUK, 1990, s.330].

Amaçları belli bir takvime bağlı olarak üyeler arasındaki ticaretin serbestleştirilmesi ve bölgede tarımsal kalkınma ve sanayileşme politikalarının uyumlaştırılması şeklinde özetlenebilir[SEYİDOĞLU, 1993, s.465].

Ticaret alanında daha fazla serbestleşmenin gerçekleştirilememesi , üye ülkelerin farklı gelişmişlik seviyelerinden kaynaklanmıştır. Kuruluşundan itibaren geçen süre içinde LAFTA başarıya ulaşamamış, iç ticarete tam bir liberalleşmeyi sağlayamamıştır[ÇELİK ,1992, s.70]..

1.4.2.2. Latin Amerika Entegrasyon Birliği (ALADI)

LAFTA'nın başarısız olması ile, 12 Ağustos 1980 tarihinde Montevideo'da imzalanan anlaşma ile ALADI kurulmuş ve Mart 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yeni anlaşma LAFTA anlaşmasına göre üyelere karşılıklı ticaret, tarife ve teknolojik anlaşma yapabilmeleri konusunda daha fazla hareket serbestisi tanımıştır[KARLUK, 1990, s.330].

Yeni örgütün kısa dönemde amacı üye ülkeler arasında tercihli bir ekonomik bölge oluşturmaktır. Uzun dönemli amaç ise, Latin Amerika Ortak Pazarını kurmaktır. LAFTA' dan farklı olarak ALADI, üyelerin gelişmişlik seviyesine bağlı olarak tarifelerde bir uyum sağlanmasını ön görmektedir[ÇELİK,1992,s.70].

1.4.2.3. And Grubu (AG)

LAFTA'nın sürüklendiği buhran karşısında bir kısım üye ülkeler iktisadi birleşme veya işbirliği konusunda daha uygun alternatifler aramaya başlamışlardır. Sonuçta, 1969 yılında Cartagena anlaşması ile And Paktını (Andean Pact-AP) kurdular. And Paktı kurucu üyeleri Bolivya, Kolombiya, Ekvator, Peru ve Şili dir[SEYİDOĞLU, 1993, s.466].

1973 yılında Venezüella' nın katılmasıyla üye sayısı beşe yükselmiş, ancak Şili'nin 1976 yılında yükümlülüklerini ertelediğini açıklaması üzerine Grub bir bunalıma girmiştir. Halen bazı gümrük konularında işlerliğini sürdürmektedir[Ekonomi Ansiklopedisi , s.53].

1.4.2.4. Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM)

1960 yılında beş Orta Amerika ülkesi olan Guatemala, El salvador, Honduras, Nikaragua ve Kosta Rika'nın imzaladığı ve 1961' de yürürlüğe giren anlaşmayla oluşturulmuştur[ALPAR; ONGUN, 1985,s.224].

CACM' de mal ticaretini bölge içinde serbestleştirilme birinci temel gayeyi oluşturmaktaydı. Ayrıca diğer ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin belirlenmesi de benimsenmiştir.

Özellikle El Salvador ve Guatemala'nın diğer üye ülkelere göre daha ileri sanayileşme düzeyinde olmaları, ortak pazarın tam bir bütünleşmeye dönüşmesine imkan vermektedir[Ekonomi Ansiklopedisi,s.1021].

1.4.2.5. Latin Amerika Ekonomik Sistemi (SELA)

SELA 17 Ekim 1975 tarihinde imzalanan bir anlaşma ile kurulmuş ve Anlaşma, 16 Haziran 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Tam anlamıyla bir ekonomik birleşme olarak nitelenemez. Sistemin temel amacı, bölge ülkeleri arasında sıkı bir işbirliğini gerçekleştirmektir. Üyeler 1980-1981 yılları arasında bölgesel bir para sisteminin kurulması için anlaşmaya varmışlardır[ÇELİK, 1992,s.73].

1.4.2.6. Karaib Topluluğu (CARICOM)

1973 yılında Chaguaramas Anlaşması ile kurulmuş bulunan Karaib ülkeleri Topluluğu'nun (Carribbean Community-CARICOM) üyeleri İngiliz Uluslar Topluluğu'na bağlı 12 Karaib ülkesidir: Bahamalar, Barbados, Belize, Guayana, Jamaika, Trinidad ve Tabago, Antigua ve Barbuda,

Dominika, Grenada, Mentserrat, Sanit Kitts ve Nevis, Sanit Lucia, Sanit Vincent ve Grenadines[SEYİDOĞLU, 1993, s.467].

CARICOM, nisbeten ufak bir bölgedir. Toplam nüfusu beş milyonun biraz üzerindedir. Bölgede yer alan ülkeler, gelişme durumları bakımından çok geri ve yüksek derecede dışa bağımlıdır. Başlıca ihraç maddeleri, petrol, boksit, aliminyum ve şekerdir. Jamaika, Trinidad ve Tobago ile Barbados içlerinde yöresel yönden gelişmiş olanlardır[SEYİDOĞLU, 1993, s.467].

1.4.2.7. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi(NAFTA)

ABD ile Kanada arasındaki ticari engellerin kaldırılmasına yönelik gelişmeler GATT'ın imzalanmasından hemen sonra başlatılmıştır. Bu iki ülke arasındaki ticaret, dünyadaki en büyük ikili ticaret akımını oluşturur. Bu ülkeler dış ticarete olduğu kadar dış yatırımlarda da adeta bütünleşmiş durumdadır[SEYİDOĞLU, 1993, s.468].

ABD ile Kanada, 2 Ocak 1988 tarihinde her iki ülke arasında serbest ticaret bölgesi oluşturulması amacı ile bir anlaşma imzalamışlardır. Anlaşma on yıllık bir sürede iki ülke arasında gümrük tarifeleri ile diğer kısıtlamaların kaldırılmasını öngörmektedir[ÇELİK, 1992, s.74].

Bu arada Meksika'nın 1986 yılında GATT'a üye olmasından sonra ABD, bu ülke ile ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmek üzere bir anlaşma imzalamıştır. ABD'nin bir yandan Kanada, Meksika arasında Kuzey Amerika Kıtasını kapsayacak şekilde bir Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) oluşturulmasını gündeme getirmiş ve bu yönde hazırlanan anlaşma 12 Ağustos 1992 tarihinde imzalanmıştır[SEYİDOĞLU, 1993, s.468].

1.4.3. Afrika ve Ortadoğu'da İktisadi Birleşme Denemeleri

Afrika ve Ortadoğu'da iktisadi birleşme denemelerinin başlıcaları, Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (CEAO), Batı Afrika Devletleri Topluluğu (ECOWAS), Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği (UDEAC), Arap Ortak Pazarı (ACM) ve Güney Afrika Kalkınma Koordinasyon Konferansı (SADCC) dir[ÇELİK, 1992, s.74].

1.4.3.1. Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (CEAO)

Haziran 1959 tarihinde Dahomey, Fildişi, Mali, Maritanya, Nijer, Senegal ve Yukarı Volga arasında gümrük birliği kurulmaya çalışılmıştır. Ancak bu ülkeler arasında kısa zamanda anlaşmazlık çıkmış ve sadece Senegal

ve Moritanya anlaşmaya varabilmişlerdir. Topluluğun amacı, üyelerin arasında bölgesel ekonomik iş birliğini gerçekleştirmek ve ekonomik bütünleşmeyi sağlamaktır[ÇELİK, 1992, s.75].

1.4.3.2. Batı Afrika Devletleri Topluluğu (ECOWAS)

ECOWAS, 28 Mayıs 1975 tarihinde Mono Nehri Birliği ile CEAO ülkeleri arasında imzalanarak kurulmuştur. Üyeleri, bu topluluklara ek olarak , Benin, Gambiya, Gana, Gine, Bissau, Nijerya, Cape Verde ve Toga'dır. Topluluğun amacı, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren 15 yıl içinde bir gümrük birliğinin kurulmasıdır.

1979 yılından bu yana Topluluk, üyeleri arasında gümrük ve eş etkili vergiler ile tarife dışı engelleri ortadan kaldırmıştır[ÇELİK, 1992, s.75].

1.4.3.3. Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliği (UDEAC)

Haziran 1959 tarihinde, Kongo, Gabon, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad arasında Ekvatorial Gümrük birliği (UDE) adı altında bir birlik kurulmuştur. 1964 yılında üye ülkeler, alt yapı ve sanayileşme konularında aralarındaki iş birliğinin arttırılmasına karar vermişler ve bir anlaşma imzalayarak Orta Afrika Gümrük ve Ekonomik Birliğini kurmuşlardır. Bölgenin ekonomik kalkınması amacı ile bir gümrük birliği kurulması ve ekonomik işbirliği, örgütün başlıca amaçlarıdır[SEYİDOĞLU, 1993, s.469].

1.4.3.4. Arap Ortak Pazarı (ACM)

1945 yılında Arap Birliği örgütü kurulduktan sonra, 6 Haziran 1964 tarihinde, Arap birliğine mensup ülkeler, Irak, Ürdün, Kuveyt, Suriye Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır tarafından Arap Ortak Pazarı anlaşması imzalanmış, 1964 yılı başında da yürürlüğe girmiştir.

Bu güne kadar pazar içinde hammaddeler ile tarımsal ürünlere uygulanan tarifeler ve miktar kısıtlamaları kaldırılmıştır[ÇELİK, 1992, s.77].

Daha sonra Mısır'ın üyeliği askıya alınmış, Libya ve Moritanya üyeliğe kabul edilmişlerdir. Bütün bunlara karşı üye ülkeler arasındaki siyasal anlaşmazlıklar ve 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali gibi olaylar Arap Birliği'nin ve Arap Ortak Pazarı'nın etkinliğini azaltmıştır[SEYİDOĞLU, 1993, s.473].

1.4.4. Asya'da İktisadi Birleşme Denemeleri

Asya'daki iktisadi birleşme denemelerinin başlıcaları, kalkınma için bölgesel işbirliği (KİBİ) ,Güney Doğu Asya Ulusları Birliği (ASEAN) ve Bangkok anlaşmasıdır.

1.4.4.1. Kalkınma için Bölgesel İşbirliği (KİBİ)

Bölgesel işbirliği Teşkilatı,1964 yılında Türkiye İran ve Pakistan arasında ticaret, sanayi, kültürel münasebetleri geliştirici bir işbirliği kurulmuştur. 1975 yılında 150 milyon nüfusa sahip bir bölgede, kültür ve ekonomi alanlarında işbirliğinin geliştirilmesinin uygun olacağı anlayışında ittifak edilerek mal ve hizmet hareketlerini teşvik etmek, onların artışı sağlamak, ortak amaçlı projeleri gerçekleştirmek, teknik yardım konularında çok daha yakın ilişkiler kurmak amacı ile KİBİ meydana getirilmiştir. KİBİ tam bir ekonomik bütünleşme hareketi olarak nitelenemez[BAŞOL, 1983 s.334].

1.4.4.2. Güney Doğu Asya Ulusları Birliği (ASEAN)

1967 yılında Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'dan oluşan beş ülke tarafından kurulmuştur. Birlik 1976 yılında petrokimya, kimyasal gübre, Çelik,soda,gazete kağıdı ve lastik, dallarında büyük tesislerin oluşturulması için işbirliği kararı almıştır.

Öngörülen işbirliği alanlarında şimdiye kadar önemli bir gelişme sağlanamamıştır. Özellikle 1981 yılında özel bir şirket şeklinde organize edilen ASEAN Otomotiv Fedarasyonu, her üye ülkede otomotiv sanayiinin bir bölümünün kurulmasını amaçlamaktaydı[ONGUN ,1985 ,s.223].

1.4.4.3. Bangkok Anlaşması

31 Temmuz 1979 tarihinde Hindistan, G.Kore, Laos, Filipinler, Sirilanka ve Tayland arasında Bangkok Anlaşması imzalanmış, daha sonra Bangladeş'de katılmıştır[KARLUK, 1990, s.338].

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA SERBEST TİCARET BİRLİĞİ (EFTA)'NİN KURULUŞU, ORGANLARI VE AB İLE İLİŞKİLERİ

2.1. Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)

II. Dünya savaşından sonra dünyanın gündemini , ekonomik, dinsel, siyasal, ideolojik ve askeri savunma esaslarına dayanılarak oluşturulan "birlikler, bölgesel oluşumlar" yoğun bir şekilde belirlemiştir. AB, EFTA, ASEAN, OECD ,İslam Ülkeleri Konferansı, NATO, Avrupa Konseyi bu oluşumların en önemli örnekleridir. Ekonomik birleşmelerin esin kaynağı Avrupa olmuştur. Esas olarak, AB'nin kuruluşu daha sonraki bölgesel kurulaşlar için bir model oluşturmuştur. EFTA'nın da kuruluşu, tarihi gelişim içinde, AB'nin kuruluşuyla bir paralellik göstermiştir. EFTA, AB'nin kuruluşunu takip eden yakın dönemde, belkide bir "karşı tavır" olarak oluşturulmuştur.

İngiltere'nin AB'nin kuruluşuna bir tepki olarak Kuzey Avrupa Ülkeleri ile oluşturulan EFTA, 1960 yılında İngiltere, Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre tarafından kurulmuştur. Başlangıçta İngiltere AB'ye karşı pazarlık gücünü geliştirmek ve bu ülkeler grubu ile gelişmelere güçlü bir şekilde katılmak amacındayken, daha sonraki dönemde İngiltere'nin EFTA'dan ayrılıp AB'ye katılmasına rağmen Serbest Ticaret Birliğinin varlığı devam etmiştir.

EFTA, Stockholm konvansiyonu ile kurulmuştur. Birliğin amacı, Konvansiyonda Batı Avrupa'da gümrük vergileri ve eş etkili vergiler, miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler ve ticaret üzerindeki diğer engellerin ortadan kaldırılması ile dünya ticaretinin serbestleştirilmesine öncülük etmek şeklinde ifade edilmektedir. Temmuz 1961'de Finlandiya, Mart 1970'de İzlanda ve Eylül 1991'de ise Lihtenştayn birliğe üye olmuşlardır. İngiltere ve Danimarka 1972 yılında, Portekiz ise 1985 yılında EFTA'dan ayrılarak AB' ye katılmışlardır. Şu anda Avusturya, Finlandiya, Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn Avrupa Serbest Ticaret Birliğini oluşturmaktadırlar. Söz konusu ülkeler, Stockholm Antlaşmasına dayanarak sanayi ve tarım ve balıkçılık konularında üye ülkeler arasında ticareti düzenlemeyi amaçlamaktadır. Anlaşma kapsamında, birliği

oluşturan ülkeler kendi arasındaki ticaret için ortak esaslar tesbit etmekle birlikte diğer ülkelerle tek tek yapacakları ticarete serbest hareket etme yetkisine sahiptir. AB ile bir kaşılaştırma yapıldığında, AB'nin Gümrük Birliği olmasına karşı EFTA yalnızca bir Serbest Ticaret Bölgesidir. Bu özellik, bölgeyi oluşturan devletlerin kendi aralarındaki gümrük vergileri ve eş etkili vergi ve resimlerin kaldırılmasına karşı üçüncü ülkelere karşı farklı gümrük vergisi oranları uygulayabilmeleri sonucunu doğurmaktadır.

2.2. EFTA'nın Organları

EFTA'nın tek karar organı EFTA konseyidir. Konseyde üye ülkeler ile ilgili olarak alınan kararlar ülkeler açısından bağlayıcıdır. Fakat Uluslar üstü özelliği olmadığından dolayı alınan kararları her hükümet kendisi ayrı ayrı uygulamaktadır. Konsey yılda iki kez toplanmaktadır. İdari merkezi Cenevre'de dir.

Konsey, çalışmalarına yardımcı olmak üzere alt komiteler oluşturulmasına karar verebilmektedir. Komitelerin karar alma yetkisi bulunmamaktadır. Konseyin sürekli yardımcı komiteleri şunlardır:

- Danışma Komitesi ,
- Ticaret Uzmanları Komitesi,
- Ticarette Teknik Usuller Komitesi,
- Gümrük Uzmanları ve Menşe Komitesi,
- Ekonomik Komite,
- Hukuk Uzmanlığı Komitesi,
- EFTA Ülkeleri Parlamento Üyeleri Komitesi,
- Ekonomik Gelişme Komitesi,
- Bütçe Komitesi,
- Tarım ve Balıkçılık Komitesidir.

EFTA ülkeleri, kişi başına geliri yüksek olan, nüfuslarına oranla dünya ticaretinde önemli bir paya sahip refah düzeyleri yüksek ülkelerdir.

2.3. EFTA -AB İlişkileri

Avrupa kıtası üzerinde kurulmuş pek çok ortak amacı bulunan buna karşılık uygulama yöntemleri, araçları değişik olan iki uluslararası kuruluş vardır. EFTA ve AT 'nun hareket noktaları benzerlik göstermektedir. Bunlar, Serbest Piyasa Ekonomisini kurmak, ticaretteki engelleri kaldırmak, refah düzeyini yükseltmek, mali istikrar ve tam istihdamı sağlamak, kaynakları akılcı kullanmak gibi temel konulardır[İTO, 1992, -11, s.4].

EFTA AT'na nazaran çok daha sade bir yapıya sahiptir ve etki alanı sınırlıdır. EFTA'nın en önemli rolü "Uluslararası" bir yapıya sahip olmasıdır. EFTA ülkeleri diğer ülkelere uyguladıkları politikalarda bağımsızdırlar. EFTA siyasi bir birlik amacında olmayıp sadece ticari bir birliği amaçlamıştır[İTO, 1992-11,s.4].

AT ise uluslarüstü bir kuruluştur. Uyguladığı politikalar üçüncü ülkelere karşı bağlayıcı niteliktedir. Üye ülkeler diğer ülkelerle ilişkilerini topluluk karar ve direktiflerine göre ayarlamak zorundadır. EFTA özellikle sanayi ürünlerinin serbest dolaşımını hedeflerken Avrupa Topluluğu tüm mal hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını düzenlemektedir. EFTA ülkeleri ulusal niteliklerini korumaya özen gösterirken topluluk üyesi ülkeler tek bir devlet olma amacına doğru hareket etmektedirler. EFTA ülkeleri üye ülkelerin mali politikalarına mümkün olduğu kadar az müdahalede bulunmaktadır. Geçerli olan tek ve önemli kural karşılıklı ticarete tüm engellerin kaldırılmasıdır. Üye ülkeler birbirlerinden yaptıkları ithalatta iç pazarda uyguladıkları vergilerden daha fazla vergi uygulayamazlar[İTO, 1992-11, s.4].

Avrupa Topluluğu'nun ise son derece karışık bir mali yapısı vardır. Aslında topluluk mali yapısını ve bu konudaki sorunlarını tümü ile halletmişe sayılmamaktadır. Her iki topluluk bir yandan kendi oluşumunu sürdürürken bir yandan da ne şekilde yakınlaşılabilir arayışına girmişlerdir. Dünya'da yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler aynı kıta üstündeki bu iki topluluğun giderek yakınlaşmasını zorunlu kılmıştır. Stockholm antlaşmasının imkan tanınması sonucunda EFTA ülkeleri topluluk üyesi ülkelerle serbest ticaret antlaşmaları imzalamıştır. AET ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu EFTA'nın 5 üyesi ile (Avusturya, İzlanda, İsveç, İsviçre, Portekiz) (Portekiz daha sonra ayrılarak AT'na üye olmuştur). Serbest Ticaret antlaşması imzalanırken, Finlandiya ve Norveç' te sadece AET ile Serbest Ticaret Antlaşması imzalamıştır. Söz konusu antlaşmalar taraflar arasında ticareti engelleyen unsurları, gümrük vergilerini , miktar kısıtlamalarını vs. ortadan

kaldırmıştır. Temelde sanayi ürünlerini hedef alan bu antlaşmalarla diğer ürün grupları içinde çeşitli düzenlemeler getirilmiş, serbest ticaret uygulanmasının denetimi ile ilgili olarak komiteler oluşturulmuştur. AT ve EFTA ülkeleri arasında gerçekleştirilen bu serbest ticaret antlaşmaları her iki topluluğu da içine alan bir serbest ticaret bölgesini hedef almıştır. Bu süreç içinde iki topluluk arasındaki idari prosedür basitleştirilmiş ve sanayi ürünlerinin büyük bir bölümüne %20 oranında gümrük indirimi uygulanmıştır [ITO, 1992-11, s.5].

2.3.1. Lüksemburg Bildirisi EFTA-AT İlişkileri

İki topluluk arasındaki en önemli yakınlaşmayı 9 Nisan 1984 yılında yayınlanan Lüksemburg Bildirisi açıklamaktadır. Balkanlar düzeyinde yapılan görüşmeler sonucunda kuruluşlardan her iki topluluk arasında teknik engellerin kaldırılması, menşe kuralları, serbest rekabeti önleyici iç ve dış tüm engellerin kaldırılması, dumping konuları, devlet ihaleleri konularında iş birliğine gidileceği açıklanmıştır.

Lüksemburg bildirisi ile 380 milyondan fazla tüketicinin bulunduğu tüm sınai ürünlerin serbestçe dolaştığı büyük bir ticaret alanı olan Avrupa Ekonomik Alanının oluşturulması planlanmıştır. Bu gelişmelerle işsizlik, verimlilik artışının sağlanması, genç nüfusun ekonomik ve sosyal sorunları gibi ortak problemleri olan iki topluluk konulara ortak çözüm bulma arayışına girmiştir. EFTA ve Avrupa Topluluğu oluşturmayı planladıkları Avrupa Ekonomik Alanı ile ekonomilerini de ortak bir noktaya getirerek Avrupada tek bir güç olmayı hedeflemişlerdir.

Avrupa'da tek bir ticari ve siyasi birlik olarak varlık göstermek istemenin diğer bir sebebi de ABD, Japonya gibi diğer süper güçlerin, aynı zamanda Güney Kore, Tayvan gibi büyük bir hızla gelişmekte olan ülkelerin karşısına tek bir güç olarak çıkabilmektir [ITO, 1992-11, s.4].

2.3.2. Beyaz Kitap-EFTA ve Avrupa Ekonomik Alanı Fikri

1985 yılında yayınlanan Beyaz Kitap, Avrupa Topluluğu'nun tek pazar yolundaki kararlılığını ve amaçlarını gerçekleştirmek üzere yaptıkları takvimi dış dünyaya açıklayan somut bir belgedir. Avrupa Topluluğu'nun ekonomik ve siyasi alanda bütünleşme yolundaki faaliyetlerini arttırması, EFTA ülkelerini de hem kendi topluluklarını hem de AT ile ilişkilerini gözden geçirmeye zorlamıştır. Avrupa Topluluğu'nun iç pazarını düzenlemek amacı ile aldığı tüm karar ve uygulamaları EFTA tarafından rekabetle sanayinin

gelişimi açısından dikkatle takip edilmiş olup, bunun kendi sanayileri için bir dezavantaj olduğu ortaya çıkmıştır[İTO, 1992-11, s.4].

Avrupa Topluluğu'nun bu düzenlemeleri ile karşılıklı ticaret artacak ve EFTA pazarları AT ürünlerine açılacaktır. Bu da EFTA üyesi ülkelerin iç pazarlarında bazı dengeleri etkileyecektir. Buna karşın EFTA ülkeleri ihrac ürünleri açısından büyük bir pazar fırsatı yakalamış olmalıdır.

Avrupa'da son yıllarda yaşanan diğer önemli değişiklik doğu blokundaki çözülme ve bu ülkelerin geçirdiği ani ve köklü reformlardır. Bu ülkelerin ekonomik ve siyasi rejimlerindeki değişiklik topluluğun derhal dikkatini çekmiş, bu ülkelere her türlü ekonomik yardım yapılırken topluluğun muhtemel üyeleri olarak sıralanmışlardır. Avrupa'daki bu yapılanma EFTA ülkelerinin de dışarda kalmayı istemedikleri bir çerçevenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tüm bu gelişmeler iki topluluğun ülkelerini içine alan "Avrupa Ekonomik Alanı " fikri etrafında biçimlenmiştir.

1989 yılının Aralık ayında başlayan görüşmeler yaklaşık iki yıl sürmüş ve 1991 yılının sonlarına doğru Avrupa ekonomik alanı oluşturulmuştur[İTO, 1992-11, s.6].

Finlandiya ve İsveç, yapılacak referandumda seçmenlerin birliğe katılma yönünde oy kullanması halinde 1995 yılının başından itibaren Avrupa Birliği (AB)'ne katılacaklarını açıklamışlardır. Böylece AB'in sınırları Rusya'ya kadar uzanacaktır.

Birliğe katılmayı kabul eden Finlandiya, İsveç ve Avusturya ile birlikte AB'in üye sayısı 15'e yükselecektir. 370 milyon tüketicinin yaşadığı bu alan dünyanın en geniş ticaret bloğunu oluşturacaktır.

Balıkçılık konusunda çıkan anlaşmazlık yüzünden birliğe katılmayı kabul etmeyen Norveç'in bundan sonraki tavrı merakla beklenmektedir. Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)'nin bir üyesi olan Norveç AB üyesi ülkelerin kendi sularında balık avlamasını istememektedir. Ülkenin bu konudaki katı tutumu ise görüşmelerin tıkanmasına neden olmaktadır.

Norveç halkı da AB'a üyelik konusuna pek sıcak bakmamaktadırlar. Bu ülkede referandum yapılması halinde 1972 yılında olduğu gibi üyelik görüşmelerinin olumsuz sonuçlanacağı tahmin edilmektedir.

Bu dört ülke ile AB arasındaki görüşmeler 1992 yılından bu yana devam etmektedir. Toplantılar boyunca değişik ülkeleri temsil eden 200'den fazla resmi yetkili , tarım politikaları Avrupa para sistemi konularında görüş alış verişinde bulunmuşlardır.

AB bütçesine doğrudan katkıda bulunan İngiltere, Hollanda ve Almanya bu ülkelerin bir an önce AB'a üye olmalarını istemektedirler. Özellikle İngiltere bütçeye kendi katkısının azalacağını düşünerek üyelik konusunda çok istekli görünmektedir.

Avusturya'nın üyeliği kabul etmesine rağmen, karayollarını diğer ülkelere kullandırmama konusundaki tutumu üyeliğin işlerliğini tehlikeye sokmaktadır[Milli Prodütivite Merkezi, "Kalkınmada Anahtar Verimlilik", 1994, s.10].

2.3.2.1. Avrupa Ekonomik Alanının Hedefleri

AEA'nın hedefleri genel olarak şu şekilde belirlenebilir:

- a) Avrupa Topluluğu Mevzuatına Bağlı olarak malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması,
- b) Çeşitli alanlarda işbirliğinin kuvvetlendirilmesi,
- c) Bölgelerarası ekonomik ve sosyal farklılıkların giderilmesi.

1 Ocak 1993'te yürürlüğe giren bu antlaşma ile bir gümrük birliği hedeflenmiştir. 19 üye ülkeden oluşan ve yüksek bir tüketim gücüne sahip halkaların oluşturduğu AEA içinde sanayi malları serbest, gümrüksüz dolaşacak, diğer ülkelere karşı AT ülkeleri ortak gümrük tarifelerini, EFTA ülkeleri de kendi gümrük tarifelerini uygulayacaklardır. Avrupa Topluluğunun yerleşim, serbest meslek, hizmetler, rekabet ve tek pazar hukukları AEA içinde uygulanacaktır. EFTA ülkeleri topluluğun karar alma mekanizmasına katılmayacak, ancak topluluk yeni bir karardan önce ortakları ile istişarede bulunacaktır.

AEA antlaşması ile enerji, su ürünleri üretimi gibi konulara özel düzenlemeler getirilmiş; ayrıca EFTA ülkeleri topluluğun sıkı tarım politikasını uygulayıp uygulamamakta serbest bırakılmıştır.

Avrupa Ekonomik alanı antlaşmasına göre EFTA'nın; şirketler yasaı, tüketicinin korunması, eğitim, çevre, araştırma ve geliştirme , sosyal politika

konularında topluluk yasalarını benimsemesi kararlaştırılmıştır. Toplulukça uygulanan antikartel yasaların, kamu alımları, şirket birleşmeleri , devlet yatırımları gibi konularda EFTA'nın topluluk rekabet şartlarını uygulaması kabul edilmiştir. Ayrıca ortak bir bağımsız mahkeme kurularak AEA ile anlaşmazlıkları ve rekabet konusundaki bütün itirazları incelemesi kararlaştırılmıştır. Böylece adalet divanı tek yargı organı olmaktan çıkarılmış olacaktır.

AEA 380 milyonluk bir pazar oluşturacaktır. Bu büyük pazarın fiilen işlerlik kazanabilmesi için antlaşmanın Avrupa Parlementosu tarafından onaylanması ve EFTA devletlerinin her birince tasdik edilmesi gerekmektedir.

AEA'na işlerlik kazandırılabilmesi için yeni kararlar alınmasında topluluk cephesinde komisyon görevli iken; EFTA tarafından tüm üye ülkelerin temsil edileceği bir kurum oluşturulması benimsenmiştir. AEA'nın tüm sahalarda belirginlik kazanabilmesi için kısa zamanda büyük yol katetmesi gerekmektedir. Ancak, Avrupa'daki bu iki ülke grubunun birleşmelerinin her halükarda gerçekleşeceği kesindir[ITO, 1992-II, s.7].

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EFTA'NIN SOSYO EKONOMİK ANALİZİ

EFTA'nın sosyo ekonomik analizi; EFTA'nın sosyal ve ekonomik analizi alt başlıklar halinde incelenmiştir.

3.1. EFTA'nın Sosyal Analizi

EFTA ülkelerinin sosyal analizi 4 başlık altında incelenmiştir. İlk olarak nüfus, daha sonra da sırasıyla istihdam, eğitim ve sağlık alt başlıklar halinde incelenmiştir.

3.1.1. EFTA'da Nüfus

EFTA ülkelerinin nüfusu, yüzölçümü, nüfus artış hızı ve km²'ye düşen nüfus sayısına ait bilgiler ve bunların EFTA toplamı içindeki payları Tablo 1' de ve Grafik 1,2,3,4,5,6 'da verilmiştir.

Tablodaki veriler ülkelerin ölçülmüş alanlarına ve sayılmış nüfuslarına ilişkin yayımlanmış olan 1980 ve 1990 yıllarındaki kaynaklardan derlenmiştir. Nüfusa ilişkin veriler 1980, 1990 ve tahmini bir rakam olarak 2000 yılı projeksiyon olarak verilmiştir. Nüfus artış hızı son 10 yılın ortalaması olarak, nüfus yoğunlukları ise 1980 ve 1990 yılları için verilmiştir.

EFTA ülkelerinin toplam yüzölçümü 1301250 km² dir. Bunun en büyük payı, 410929 km² yüzölçümü ile %31.6'sı İsveç'e aittir. En küçük pay ise 160 km² yüzölçümü ile %0.01 Lihtenştayn' a aittir. EFTA içinde diğer ülkelerin yüzölçümleri ve toplam yüzölçüm içindeki % payları sırasıyla şöyledir. 338145 km² yüzölçümü ile %25.9'u Finlandiya'ya; 323866 km² yüzölçümü ile %24.9'u Norveç'e; 103000 km² yüzölçümü ile %7.9'u İzlanda'ya; 83857 km² ile %6.4'ü Avusturya'ya; 41293 km² ve %3.2 ile de İsviçre'ye aittir. Türkiye'nin yüzölçümü ise 779452 km dir. Bu da yaklaşık olarak tüm EFTA ülkelerinin yüzölçümleri toplamının yarısından fazladır.

EFTA ülkelerinin 1980 yılındaki toplam nüfusu 31305000, 1990 yılındaki toplam nüfusu 1980 yılına göre %2.4 lük bir artışla 32084000 kişi olmuştur. 2000 yılındaki tahmini rakam ise yaklaşık 32.413 bin kişidir. Bu rakamı son 10 yıla oranladığımızda %0.1 gibi çok düşük bir artış ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin 1980 yılındaki nüfusu ise 44737000 iken 1990

TABLO 1: EFTA ÜLKELERİNİN NÜFUS YAPISI

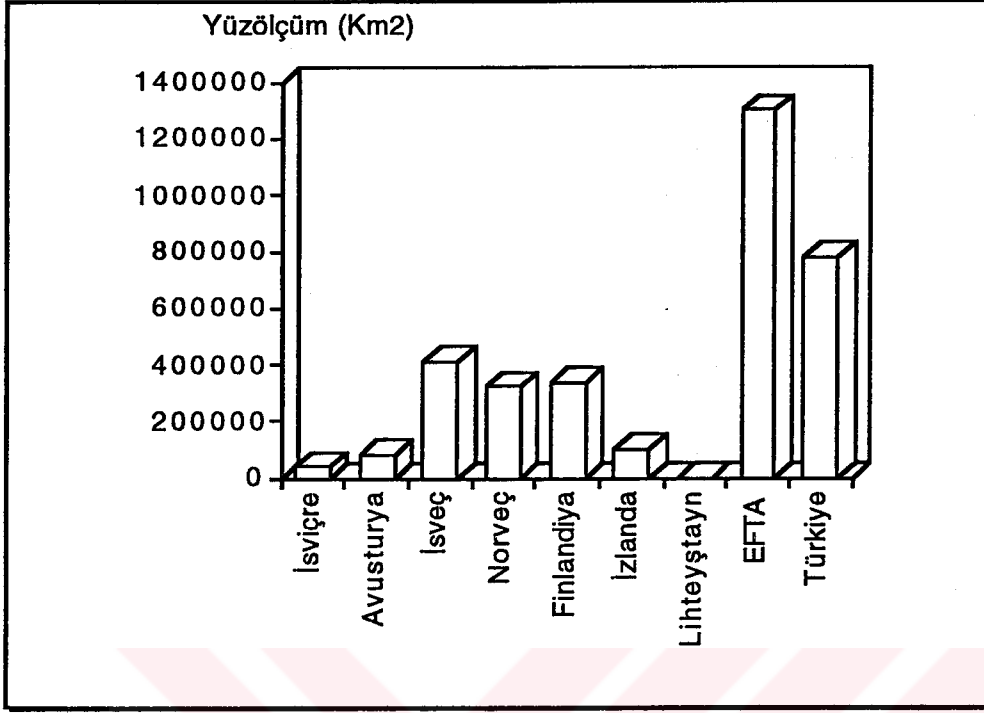
ÜLKELER	Yüz Ölçümü		Nüfus (bin)						Nüfus Artış Hızı (%) (1980-1990)	Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	
	(Km ²)	%	1980	%	1990	%	Tahmin	1980		1990	
İsviçre	41293	3.2	6327	20.2	6500	20.3	6.87	153	160		
Avusturya	83857	6.4	7549	24.1	7600	23.7	7.625	90	90.8		
İsveç	410929	31.6	8310	26.5	8500	26.5	8.32	19.7	19.3		
Norveç	323866	24.9	4086	13.1	4200	13.1	4.325	12.6	13.1		
Finlandiya	338145	25.9	4780	15.3	5000	15.6	4.964	14.1	15		
İzlanda	103000	7.9	228	0.7	257	0.8	270	2.2	2.5		
Lihteyştayn	160	0.01	25	0.08	27	0.08	30	156	176		
EFTA	1301250	100	31305	100	32084	100	32.413	63.9	68.1		
Türkiye	779452		44737		56473		67166	66	72		

KAYNAK

- 1) OECD labour Force Statistics
- 2) Ana Britanica: Karşılaştırılmalı Uhsal İstatistikler
- 3) İTO : yayın no 1992-II
- 4) Başol Koray: Türkiye Ekonomisi, 1983, s.18
- 5) Türkiye İş Bankası Genel Müdürlüğü İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü
- 6) GEME: Türkiye-EFTA Serbest Ticaret Antlaşması ve Türkiye-EFTA Ticari İlişkileri, 1992

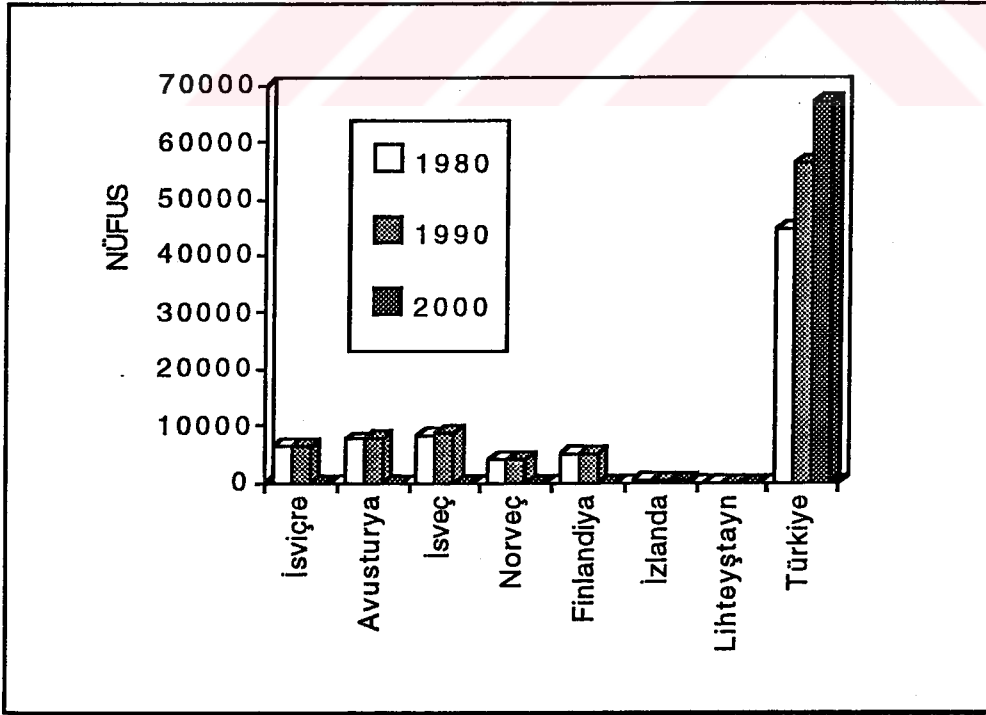

GRAFİK 1: EFTA'NIN YÜZÖLÇÜMÜ

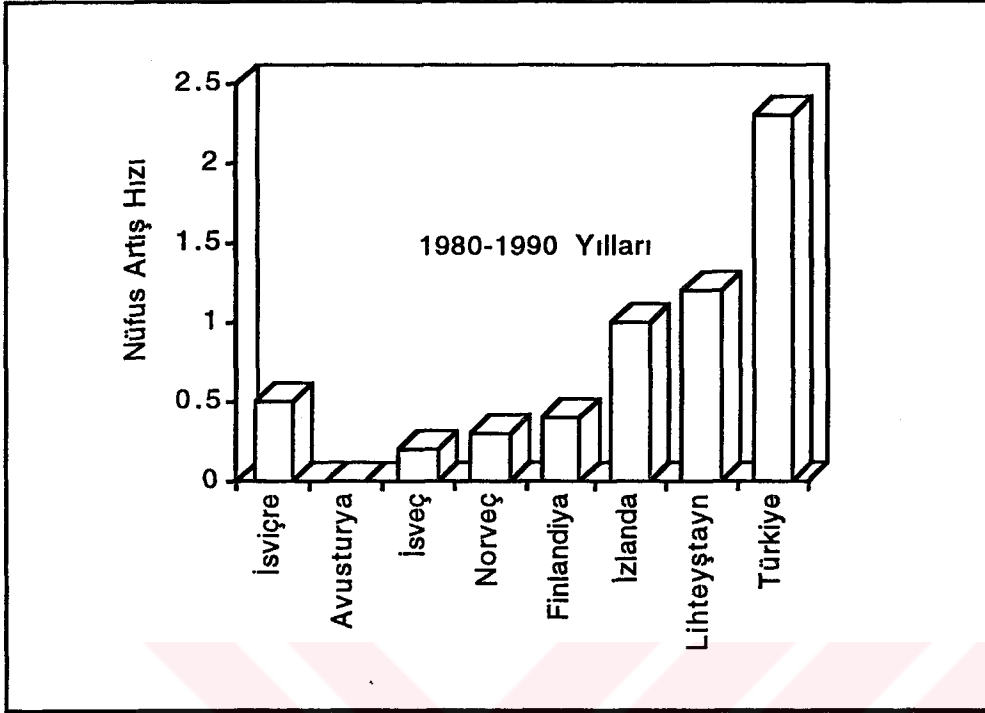
KAYNAK: Tablo 1'deki verilere göre düzenlenmiştir.

GRAFİK 2: EFTA'NIN NÜFUSU (BİN)

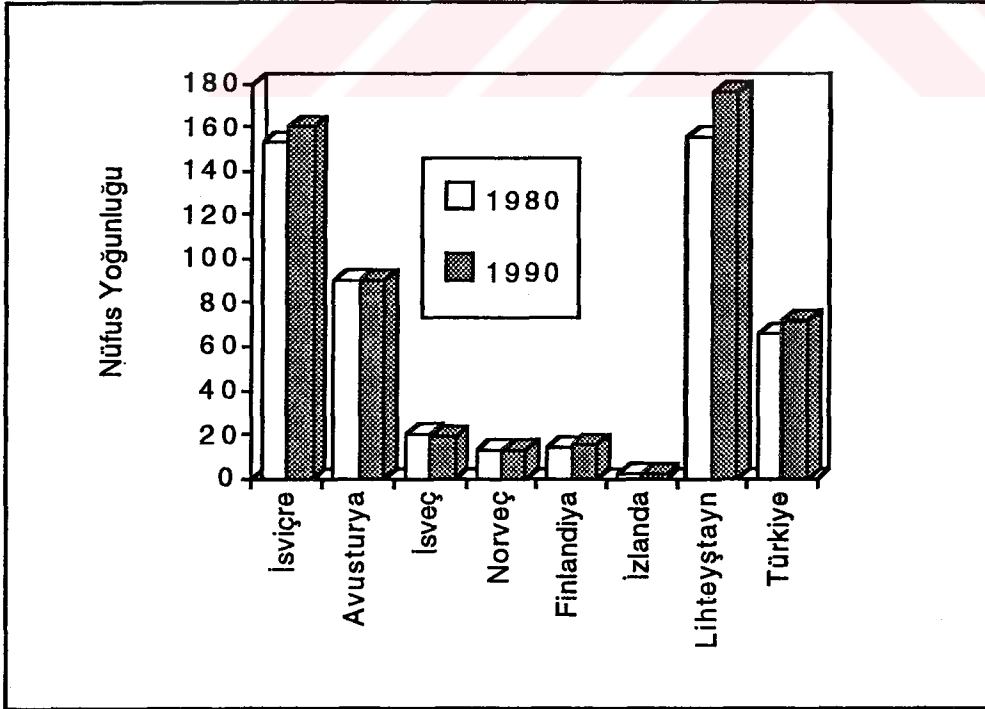
KAYNAK: Tablo 1'deki verilere göre düzenlenmiştir.

GRAFİK 3:EFTA'DA NÜFUS ARTIŞ HIZI

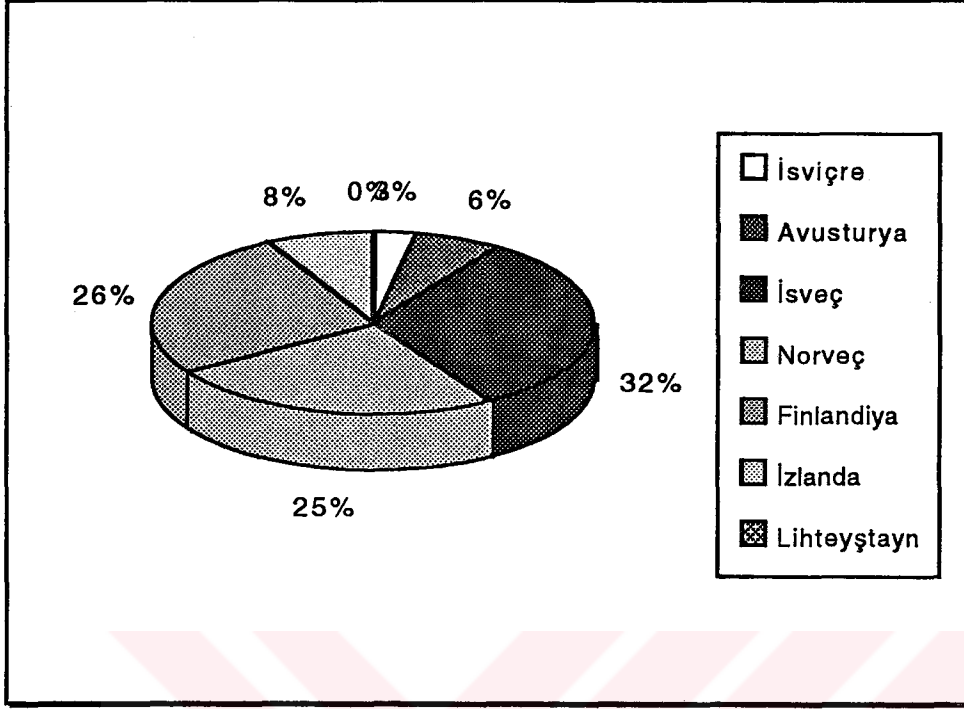
KAYNAK: Tablo 1'deki verilere göre düzenlenmiştir.

GRAFİK 4: EFTANIN NÜFUS YOĞUNLUĞU

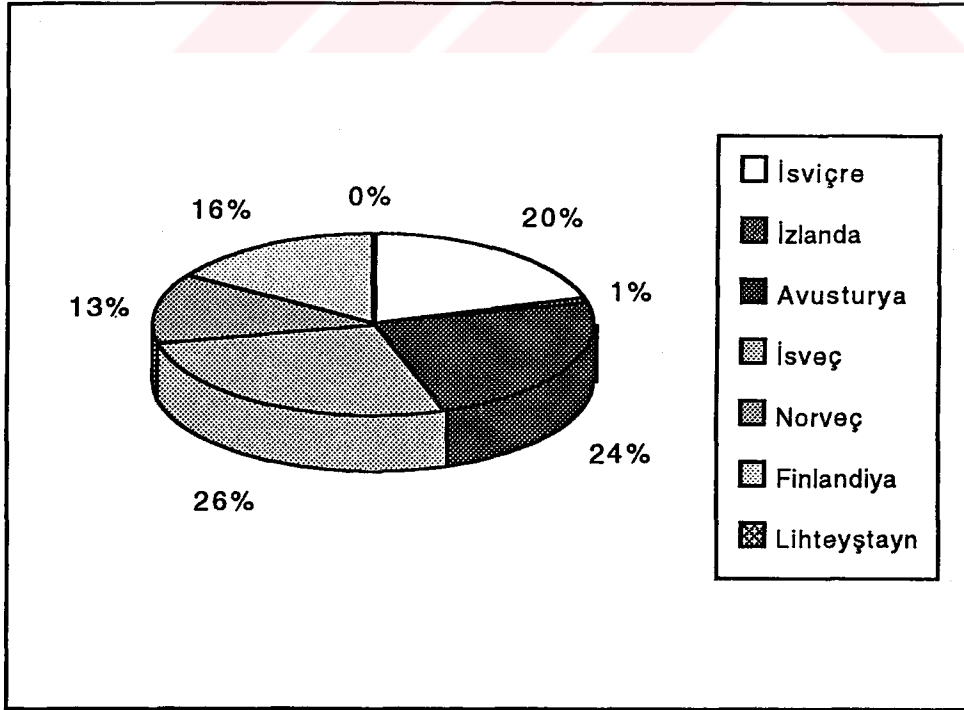
KAYNAK: Tablo 1'deki verilere göre düzenlenmiştir.

GRAFİK 5: YÜZÖLÇÜMÜN EFTA ÜLKELERİ ARASINDA DAĞILIMI (%)

KAYNAK: Tablo 1'deki verilere göre düzenlenmiştir.

GRAFİK 6: NÜFUSUN EFTA ÜLKELERİ ARASINDA DAĞILIMI (1990)

KAYNAK: Tablo 1'deki verilere göre düzenlenmiştir.

yılında 56.473 bin kişidir. 1980 yılından 1990 yılına kadar ki artış oranı % 26 dır.

1990 yılında nüfusun ülkelere göre dağılımı ve toplam içindeki % payları şöyledir:

İsveç toplam 8.500 bin kişilik nüfusu ve %26.5 lik payla birinci sırada yer alırken onu 7.600 bin kişilik nüfus ve %23.7'lik payla Avusturya; 6.500 bin kişilik nüfusu ile %20.3 lük payla İsviçre; 5000 bin kişilik nüfusu ve %15.6 lık payla Finlandiya; 4.200 bin kişilik nüfusu ve %13.1'lik payla Norveç; 257 bin kişilik nüfusu ve %0.8'lik payla İzlanda; 27 bin kişilik nüfusu ve %0.08 gibi çok düşük bir payla da Lihtenştayn izlemektedir.

EFTA ülkelerinin ortalama nüfus artış hızı 1980-1990 yılları arasında % 0.5 tir. Büyüklük sırasına göre incelendiğinde; Lihtenştayn %1.2 ile birinci sırayı alırken, onu sırasıyla %1 ile İzlanda, %0.5 ile İsviçre, %0.4 ile Finlandiya, %0.3 ile Norveç, %0.2 ile İsveç, %0.0 ile Avusturya izlemektedir. Tükiyede ise bu oran %2.3 dür.

Nüfus artış oranlarına baktığımızda nüfus 1980-1990 yılları arasında dünya da ortalama %1.8, gelişmiş ülkelerde %0.8, gelişme yolundaki ülkelerde %2.4 oranında artarken, islam ülkelerindeki artış hızı bütün bu oranların üzerindedir. Türkiye'deki nüfus artış hızı %2.3 ile gelişmekte olan ülkeler ortalamasına yakındır.

Büyük maddi fedakarlıklara katlanmayı göze almalarına rağmen kapitalis dünya, nüfus artış hızını yükseltmemektedir. Örneğin İngiltere'de aile gelirininin %20 'sinden yukarısı çocuklar sebibiyile elde edilmektedir.

EFTA ülkelerinde nüfus yoğunluğu 1980 yılında ortalama olarak km^2 'ye 63.9, 1990 yılında ise 68.1 kişidir. 1990 yılındaki nüfus yoğunlukları sırasıyla şöyledir:

Lihtenştayn'da 176, İsviçre 'de 160, Avusturya'da 90.8, İsveç'te 19.3, Finlandiya 'da 15, Norveç 'te 13.1 , İzlanda'da 2.5 ve Türkiye'de 72 dir.

Dünya'da nüfus yoğunluğu ortalama 40 iken, islam ülkelerinde 132-757 arasında değişmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu rakam 25 tir . Bu da dünya ortalamasının yarısıdır.

Yukardaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi EFTA ülkelerinde gerek 1980, 1990 yıllarındaki fiili nüfus artış hızı ve gerekse 2000 yılına kadarki

tahmini yıllık nüfus artış oranı binlerle ifade edilmektedir. Ülkelerin toplam nüfuslarının yüzölçümlerine oranı olan nüfus yoğunlukları da oldukça düşüktür. Bunun sebepleri arasında en önemlisi nüfus artış hızının çok düşük olmasıdır. Bunun yanında yabancı işçi girişlerine karşı alınan önlemlerde etkili olmuştur.

3.1.2. EFTA'da İstihdam

İstihdam basit olarak çalışabilir durumda olanlara niteliklerine ve yeteneklerine göre iş bulmak diye tanımlanabilir. İstihdam az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler için son derece önemli bir konudur. Çünkü işsizliğin toplum için ekonomik ve sosyal maliyeti çok yüksektir.

Çalışma yaşındaki nüfusun tamamı ekonomik bakımdan aktif değildir. Öğrenciler, hastalar ve sakatlar, kadınlarının bir kısmı, emekliler, tutuklu ve hükümlüler aktif nüfus içinde yer almazlar.

EFTA ülkelerindeki toplam nüfus, toplam istihdam işsizlik oranları ve istihdamın sektörel dağılımı Tablo 2'de ve Grafik 7,8, 9, 10 'da verilmiştir.

EFTA'da toplam nüfus 32.135 bindir. Ülkelere ait istihdam edilebilir (faal nüfus) nüfusa ait veriler olmadığından tabloda sadece istihdam edilenler gösterilmiştir. Buna göre EFTA ülkelerindeki toplam istihdam 15.824 bin kişidir. İstihdamın sektörlere göre dağılımı ise %6 tarım, %32.2 sanayi, %61.4 hizmetler şeklindedir.

EFTA'da istihdamın ülkelere göre dağılımı ise şöyledir:

Toplam istihdamın 3481000 kişi ile %22'si İsviçre'ye, 331000 kişi ile %21'i Avusturya'ya, 4399000 kişi ile %27.8'i İsveç'e, 2079000 kişi ile %13.1'i Norveç'e, 2420000 kişi ile %15.3'ü Finlandiya'ya, 135000 kişi ile %0.9'u İzlanda'ya aittir. Türkiye'nin toplam istihdamı ise 17118000 bin kişidir.

EFTA ülkelerindeki istihdamın toplam nüfusa oranları ise; İsviçre'de %52, Avusturya'da %44, İsveç'te %52, Norveç'de %49, Finlandiya'da, %48.9 ve İzlanda'da %54 tür. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur. Toplam istihdamın toplam nüfusa oranlanması önemli değildir. Çünkü toplam nüfus içinde, 0-19 yaş arasındakilerle 64 yaş üzerindeki artı 15 yaş ile 59 yaş arasında olupta çalışamayacak durumda olanların çıkarılması gerekir. Hatta çalışmak istemeyenler (iradi işsiz) de bu toplamdan çıkarılmalıdır. Gelişmiş bir ülke olarak Fransa'yı örnek verirse; 0-19 yaş grubu %30.5, 19-59 yaş grubu

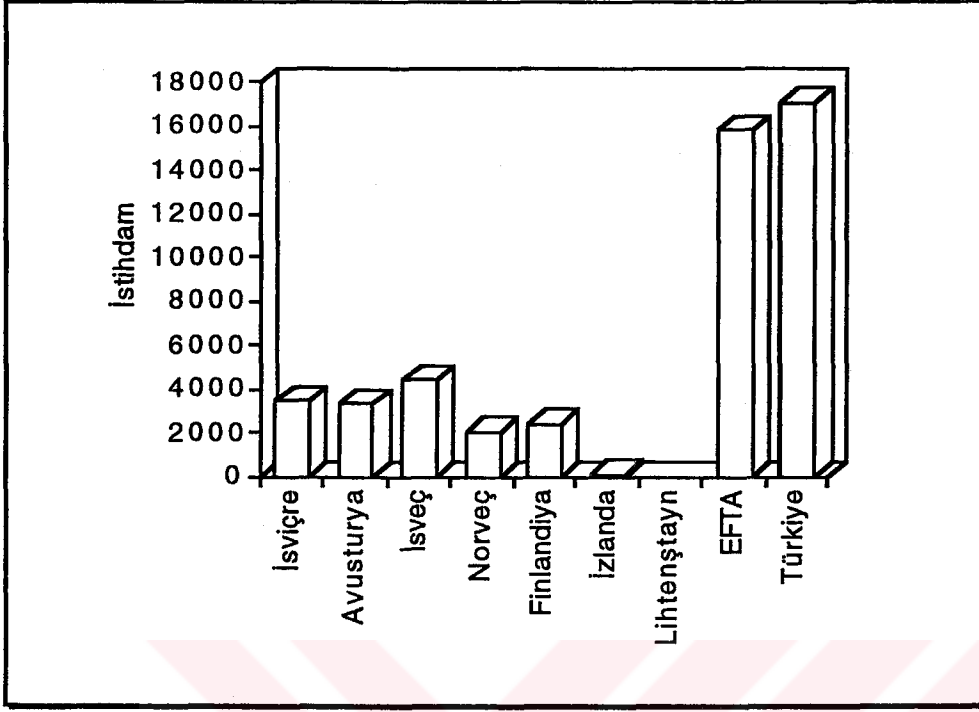
TABLO 2: EFTA'DA İSTİHDAM VE İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI

ÜLKELER	Yıl	NÜFUS		İSTİHDAM		İŞSİZLİK Oranı (%)	İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI					
		Toplam Nüfus (Bln kişi)	EFTA içindeki payı(%)	Toplam İstihdam (Bln kişi)	EFTA içindeki payı(%)		Tarım (Bln kişi) (%)	Sanayi (Bln kişi) (%)	Hizmetler (Bln kişi) (%)			
İsviçre	1988	6672	20.8	3481	22	0.9	198	5.7	1222	35.1	2061	59.2
Avusturya	1988	7596	23.6	3310	21	4.6	268	8.1	1238	37.4	1804	54.5
İsveç	1988	8436	26.2	4399	27.8	1.6	167	3.8	1298	29.5	2934	66.7
Norveç	1988	4209	13.1	2079	13.1	4.9	133	6.4	549	26.4	1395	67.1
Finlandiya	1988	4947	15.4	2420	15.3	3.4	237	9.8	741	30.6	1442	59.6
İzlanda	1988	250	0.8	135	0.9	1.8	14	10.4	42	31.1	79	58.5
Lihtenştayn	1990	25	0.08			0.1						
EFTA		32135		15824		2.37	1017	7	5090	32	9715	61
Türkiye		56473		17118		11.1	8559	50	2568	15	5991	35

KAYNAK: 1) OECD Labour Force Statistics, 1990

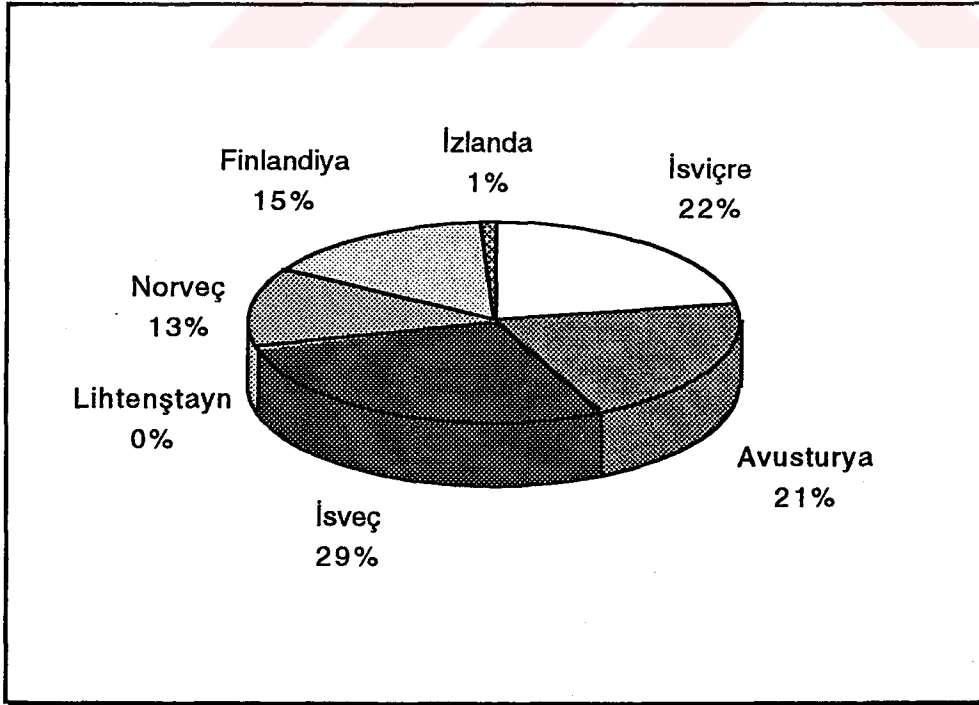
2) ITO, Türkiye İçin Yeni Bir İmkan EFTA, Yayın no:1992, 11

GRAFİK 7: EFTA'DA İSTİHDAM (BİN KİŞİ)

KAYNAK: Tablo 2'deki verilere göre düzenlenmiştir.

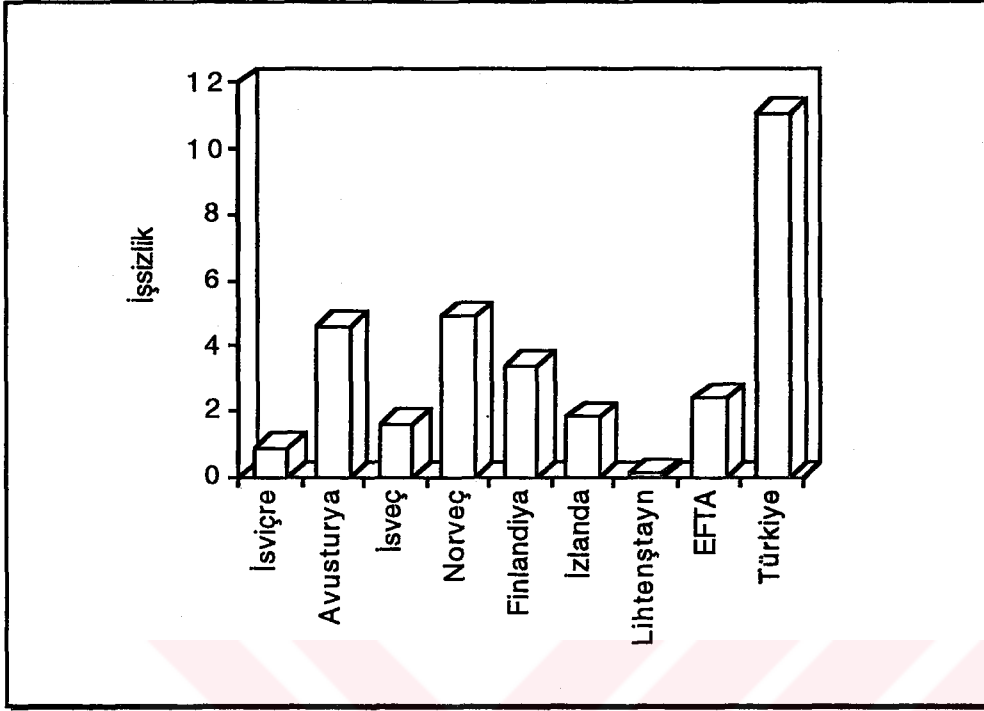
GRAFİK 8: EFTA'DA TOPLAM İSTİHDAMIN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

KAYNAK: Tablo 2'deki verilere göre düzenlenmiştir.

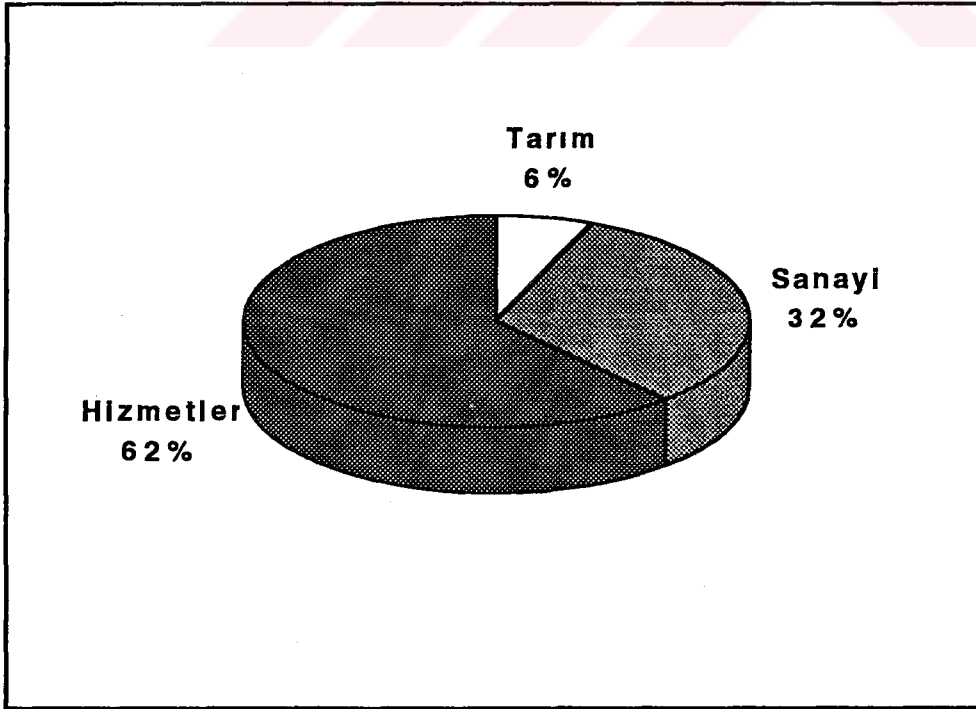

GRAFİK 9: EFTA'DA İŞSİZLİK ORANI (%)

KAYNAK: Tablo 2'deki verilere göre düzenlenmiştir.

GRAFİK 10: EFTA'DA İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI (%)

KAYNAK: Tablo 2'deki verilere göre düzenlenmiştir.

%52.2, 59'dan yukarı yaştakiler grubu ise toplam nüfusta %17.3 paya sahiptir[BAŞOL, 1993, s. 14].

Türkiye'de toplam işgücü arzı 19131000 (15-64) Ve işgücü talebi 17118000 kişi ve toplam işgücü fazlası 2013000 kişidir. İstihdamın toplam işgücü arzına oranı % 89 dur. Dolayısıyla işsizlik oranı da % 11 dir.

Bu cümleden hareketle EFTA ülkelerindeki toplam aktif nüfusun toplam nüfusa oranına bakıldığında, 32135000 kişilik nüfusun %52'si olarak 16741000 kişilik bir istihdamın olması gerekmektedir. EFTA ülkelerinde mevcut olan (19-59) istihdamın ise 15824000 olduğu görülmektedir. Tablodan da görüleceği gibi EFTA ülkelerindeki işsizlik oranları çok düşük seviyelerdedir. Bunda alınan ekonomik tedbirlerin yanında nüfus artış hızlarının hemen hemen sıfır olmasının da etkisi vardır.

İstihdamın sektörel yapısı, aynı zamanda gelişmişliğin de bir göstergesidir. Örneğin; Japonya, ABD, İngiltere ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerde istihdamın çok büyük bir payı sanayi ve hizmetler sektöründe yer alırken, gelişmekte olan ülkelerde, dağılımlar farklılık göstermekle birlikte, tarım sektörü ağırlığını hissettirmektedir[BAŞOL ,1993,s.15].

Yine bu cümleden hareket ederek EFTA'da istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır:

Toplam istihdamın %61'i olan 9715000 kişi hizmetler sektöründe, %32'si olan 5090000 kişisi sanayi sektöründe ve %6.4'ü de tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Buradan istihdamın sektörel dağılımı dikkate alındığında bütün EFTA ülkelerinin gelişmiş ülke statüsünde olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

İşsizlik oranlarının EFTA ülkeleri içindeki yüzde paylarına bakıldığında %4.9'luk payla en yüksek işsizlik oranı Norveç'te dir. Onu sırasıyla, %4.6 ile Avusturya, %3.4 ile Finlandiya, %1.8 ile İzlanda ve %1.6 ile İsveç izlemektedir. Türkiye'deki işsizlik oranı ise % 11 dir.

EFTA ülkelerindeki istihdamın sektörel dağılımı ise şöyledir. İsviçre'de %5.7'si tarım, %35.1'i sanayi, %59.2'si hizmetler sektöründe; Avusturya'da %8.1'i tarım, %37.4'ü sanayi, %54.5'i hizmetler sektöründe; İsveç'de %3.8'i tarım, %29.5'i sanayi, %66.7'si hizmetler sektöründe; Norveç'de %6.4'ü tarım, %26.4'ü sanayi, %67.1'i hizmetler sektöründe; Finlandiya'da %9.8' tarım,

%30.6'sı sanayi, %59.6'sı hizmetler sektöründe ve İzlanda'da %10.4'ü tarım, %31.1 sanayi, %58.5'i de hizmetler sektöründedir.

Türkiye'de toplam istihdamın % 50'si olan 8559000 kişisi tarımda , %15 olan 2568000 kişisi sanayide ve % 35 'i olan 5991000 kişisi de hizmetler sektöründedir.

Türkiye'de özellikle planlı dönemin başından bu yana ekonomideki yapısal değişikliğe paralel olarak , sanayi ve hizmetler kesimindeki istihdam giderek artmaktadır. Bu sürede tarımın istihdamdaki payı 1960 yılında % 76 iken 1990 yılında % 50'ye düşmüş , buna karşılık sanayideki istihdamın payı % 10 dan %15' e , hizmetler kesimindeki payı ise % 14'ten % 35'e yükselmiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan şu sonuçlar çıkarılabilir:

1) İşsizlik oranları tüm EFTA ülkelerinde oldukça düşüktür. Bu noktada tam bir gelişmiş ülke görünümündedirler.

2) İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında hizmetler sektörü birinci sırada, sanayi sektörü ikinci sırada ve tarım sektörü de üçüncü sırada yer almaktadır.

3) İşsizlik oranlarının çok düşük olmasında "nüfus" nüfus artış hızlarının çok düşük olması, yabancı işçi girişlerinin durdurulması ve nihayetinde ekonomik yapılarından kaynaklanan istihdamı arttırıcı önlemlerin etkilerinin önemi büyüktür.

4) EFTA ülkelerinde toplam istihdamda tarımın payı % 10'nun altında iken bu oran Türkiye'de % 50 'ler gibi yüksek seviyededir.

5) Türkiye'deki işsizlik oranı tüm EFTA ülkelerindeki orandan yaklaşık 8 puan daha fazladır.

6) Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin özellikle son yıllarda en önemli sorunlarından biri olan istihdam, Türkiye için de en başta gelen sorunlardan birisidir ve giderek ağırlığını arttırmaktadır. Nitekim her yıl artan istihdam imkanlarına karşı , daha büyük bir hızla artan işgücü arzı , açık ve gizli işsizliği önemli ölçüde arttırmaktadır.

3.1.3. EFTA'da Eğitim

Ülkelerin ekonomik ve sosyal güçlerinin ,nüfuslarının eğitim seviyelerine bağlı olduğu bir gerçektir. Okur yazarların sayısının yüksek olduğu ülkelerde ekonomik gelişme oranı da güç kazanır.

EFTA ülkelerindeki eğitim göstergeleri Tablo 3'de verilmiştir.Tablo 3 üç bölümde incelenmiştir.Birinci bölümde ilkokul, ikinci bölümde orta dereceli okullar ve üçüncü bölümde fakülteler ve yüksekokullar incelenmiştir. Her bir bölümde ilgili okul, öğretmen, öğrenci ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları, bir okula düşen öğretmen ve öğrenci sayıları ayrı ayrı belirtilmiştir. Ayrıca toplam GSMH da eğitime ayrılan paylarda yüzde olarak belirtilmiştir.

EFTA ülkeleri içinde toplam ilkokul sayısı İsviçre hariç yaklaşık 16.000 dir. Bunların 3394 'ü Avusturya 'ya, 4674 'ü İsveç'e,3500'ü Norveç 'e, 4233 ü Finlandiya 'ya, 187'si İzlanda'ya , 14'ü de Lihtenştayn 'a aittir. Türkiye'de 1991 - 92 yıllarında ilkokul sayısı 50701 tir .

İlkokul öğretmen sayıları, Avusturya 'da 28652, İsveç 'de 99030, Norveç 'de 33005, Finlandiya 'da 25140, İzlanda 'da 2600, Lihtenştayn ' da ise 102 dir. EFTA ülkelerindeki toplam ilkokul öğretmen sayısı ' da İsviçre hariç 188529 dur. Türkiye'de ise ilkokullardaki öğretmen sayısı 234961 dir.

İlkokul öğrencilerinin sayıları ; İsviçre 'de 375300, Avusturya 'da 350907, İsveç 'de 928009, Norveç 'de 593767, Finlandiya 'da 380509, İzlanda'da 25100 ve Lihtenştayn 'da 1807 dir. EFTA toplamı ise 2655399 dur. Türkiye'de bu rakam 6878923 kişidir.

İlkokul başına düşen öğrenci ve öğretmen sayılarına baktığımızda; Avusturya 'da bir okula düşen öğrenci sayısı 103 iken öğretmen sayısı 8 dir. sırasıyla aynı oranlar İsveç 'de 199 öğrenci, 21 öğretmen ; Norveç 'de 170 öğrenci , 9 öğretmen; Finlandiya 'da 90 öğrenci, 6 öğretmen; İzlanda 'da 134 öğrenci, 14 öğretmen ve Lihtenştayn 'daki bir okula düşen öğrenci sayısı129, öğretmen sayısı ise 7 dir.Türkiyede bir okula düşen öğrenci sayısı 136, öğretmen sayısı ise 4 tür.

EFTA ülkeleri içindeki orta dereceli okul sayısı toplam olarak İsviçre ve Finlandiya hariç 5039 dur. Bununun 3440 tanesi Avusturya 'ya, 484 tanesi İsveç 'e, 940 tanesi Norveç 'e, 165 tanesi İzlanda'ya ve 10 tanesi 'de Lihtenştayn 'a aittir. Türkiye'de ise bu sayı 11.035 tir.

TABLO 3: EFTA'DA EĞİTİM GÖSTERGELERİ

	İSVİÇRE		AVUSTURYA		İSVEÇ		NORVEÇ		FİNLANDIYA		LİHTENŞTAYN		EFTA		TÜRKİYE	
	1990	1990	1990	1990	1990	1990	1990	1990	1990	1990	1990	1990	1990	TOPLAMI	1992	1992
İLKOKUL	okul sayısı (adet)	0	3394	4674	3500	4233	187	14	16002	50701						
	öğretmen sayısı (kişi)	-	28652	99030	33005	25140	2600	102	188529	234961						
	öğrenci sayısı (kişi)	375300	350907	928009	593767	380509	25100	1807	2655399	6878923						
	1Öğretmene düş. ögr. sayısı	-	12	9	18	15	10	18	82	29						
	1Okula düşen ögr. sayısı	-	103	199	170	90	134	129	825	136						
	1Okula düşen öğret. sayısı	-	8	21	9	6	14	7	65	4						
	Okul sayısı (adet)	-	3440	484	940	-	165	10	5039	11035						
	Öğretmen sayısı (kişi)	-	79895	29080	18135	-	-	181	127291	175127						
	Öğrenci sayısı (kişi)	603500	827239	285116	206086	413865	28155	1833	2365794	3987682						
	1Öğretmene düş. ögr. sayısı	-	10	10	11	-	-	10	41	26						
ORTA DERECELİ OKULLAR	1 Okula düş. ögr. sayısı	-	240	589	219	-	171	183	1402	361						
	1Okula düş. öğret. sayısı	-	23	60	19	-	-	18	120	16						
	Okul sayısı (adet)	-	18	-	227	-	4	-	249	424						
	Öğretim elemanı sayısı (kişi)	-	10517	25400	7002	5349	280	-	48548	35132						
	Öğrenci sayısı (kişi)	121700	183795	336995	103111	103505	4744	-	853850	759047						
	1Öğretim el. düş. ögr. hası.	-	17	13	15	19	17	-	81	22						
	1Okula düş. ögr. sayısı	-	10211	-	454	-	1186	-	11851	1790						
	1Okula düşen öğretim elemanı sayısı	-	548	-	30	-	70	-	648	83						
	GSMH'den Eğitime ayrılan pay	4.8	6	7.6	6.9	5.9	4	-	5.028571	3.6						
	Okur yazarlık oranı(%)	99	99	99	100	99	99	100	99	99	100	100	100	99.42857	90	90

KAYNAK: 1) PC Globe (1990), Inc. Tempo, AZ, USA.

2) DİE İstatistik Yıllığı, Ankara, 1993

(-) Veri bulunamamıştır.

Orta dereceli okullardaki öğretmen sayısı İsviçre, Finlandiya ve İzlanda hariç toplam 127291 dir. Bunun 79895 'i Avusturya'ya , 29080 'i İsveç 'e, 18135 'i Norveç 'e ve kalan 181 'i de Lihtenştayn 'a aittir. Türkiye'deki öğretmen sayısı ise 175127 dir.

Öğrenci sayısı tüm ülkeler dahilinde 2365794 'tür. Avusturya 827239 ile en fazla öğrenci sayısına sahiptir. Onu sırasıyla 603500 öğrenci ile İsviçre, 413865 öğrenci ile Finlandiya, 285116 öğrenci ile İsveç, 206084 öğrenci ile Norveç, 28155 öğrenci ile İzlanda, ve 1833 öğrenci ile Lihtenştayn izlemektedir. Türkiye'deki öğrenci sayısı ise 3987682. dir.

Bir öğretmene düşen orta dereceli okul öğrencisi sayısı İsviçre, Finlandiya ve İzlanda 'da veri olmadığına tabloda yer almamaktadır. Geri kalan ülkelerde Norveç 'de bir öğretmene 11 öğrenci düşerken, diğer ülkelerde öğretmen başına 10 öğrenci düşmektedir. Türkiye'de ise bir öğretmene 26 öğrenci düşmektedir.

Orta dereceli okullarda, bir okula düşen öğrenci sayısı, Avusturya 'da 240 İsveç 'de 589, Norveç 'de 219, İzlanda 'da 171 , Lihtenştayn 'da 183 ve Türkiye'de 361 dir.

Bir okula düşen öğretmen sayısı ise Avusturya 'da 23, İsveç 'de 60, Norveç 'de 19 , Lihtenştayn 'da 18 ve Türkiye'de 16 dir.

Fakülte ve yüksekokul sayısı Avusturya 'da 18, Norveç 'de 227 ve İzlanda'da 4 dür. EFTA 'nın toplam üniversite ve yüksekokul sayısı 249 iken bu rakam Türkiye'de 424 tür.

Fakülte ve yüksekokullardaki öğretim elamanı sayısı Avusturya'da 10517, İsveç 'de 25400, Norveç 'de 7002, Finlandiya 'da 5349 , İzlanda 'da 280 ve Türkiye'de 35132 dir.

Öğrenci sayısı üniversite ve yüksekokullar için Avusturya 'da 183795, İsviçre 'de 121700, İsveç 'de 336995, Norveç 'de 103111, Finlandiya 'da 103505 ve İzlanda 'da 4744 'dür. Lihtenştayn hariç EFTA ülkelerindeki toplam öğrenci sayısı 853850 dir. Türkiye'nin öğrenci sayısı ise 759047 dir.

Bir öğretim elamanına düşen öğrenci sayısı Avusturya 'da 17, İsveç 'de 13, Norveç 'de 15, Finlandiya 'da 19 , İzlanda 'da 17 ve Türkiye'de 22 dir.

Bir okula düşen öğrenci sayısı, Avusturya 'da 10211, Norveç 'de 454, İzlanda 'da 1186 ve Türkiye'de 1790 dir .

Bir okula düşen öğretim elemanı sayısı, Avusturya 'da 548, Norveç 'de 30 , İzlanda 'da 70 ve Türkiye'de 82 dir.

EFTA ülkelerinde GSMH 'dan eğitime ayrılan paya ülkeler itibariyle bakıldığında İsveç %7.6 'lık payla birinci sırada yer alırken onu sırasıyla %6.9 'luk payla Norveç, %6 'lık payla Avusturya, %5.6 lık payla Finlandiya, 4.8 lik payla İsviçre, ve %4 lük payla İzlanda izlemektedir.Türkiye'de ise GSMH'dan eğitime ayrılan pay % 3 tür.

EFTA ülkelerinde okur yazarlık oranı İsviçre 'de %99, Avusturya'da %66, İsveç 'de %99, Norveç 'de %100, Finlandiya 'da %100, İzlanda 'da %99 , Lihtenştayn 'da %100 ve Türkiye'de ise % 90.7 dir.

Türkiye'de okuma -yazma bilenlerin sayısı yıldan yıla artmaktadır. bu artış özellikle erkek nüfusta yoğunlaşmıştır. 1927 'lerde 6 yaştan yukarı nüfusumuzun % 89.4 'ü okuma-yazma bilmez iken bugün bu oran % 9.3 'e düşmüştür. Başka bir ifade ile okuma yazma bilenler %10.6 dan 1990 yılında % 90.7 'ye yükselmiştir. Bu durum kıvanç verici olmakla beraber diğer ülkelerle karşılaştırıldığı zaman malesef yine çok geride kaldığını görmekteyiz. Nitekim okuma-yazma bilmeyenlerin toplam nüfusa oranları Avusturya'da %1, Belçika'da %2 ve ABD % 1 dir. Bu oran Mısır'da % 77 ve Hindistan'da % 80 civarındadır.

Tablo 3' den çıkarılan sonuçlar şöyle özetlenebilir :

a) Gerek ilkokullarda, gerek orta dereceli okullarda ve gerekse yüksek okullarda ve fakültelerde öğretmen (ve ya öğretim elemanı) başına düşen öğrenci sayısı oldukça düşüktür. Bu açıdan bakıldığında adı geçen ülkeler gelişmiş ülke statüsündedirler. EFTA ülkelerinin genelinde ilkokullarda bir öğretmene ortalama olarak 14 öğrenci düşerken aynı oran orta dereceli okullar için ortalama 10, üniversite ve yüksek okullar için ise ortalama olarak 16 dir.

b) Önemli bir oran olan GSMH'dan eğitime ayrılan pay tüm EFTA ülkelerinde yüksektir. Bu da gösteriyor ki eğitime bütün EFTA ülkelerinde büyük önem verilmektedir.

c) Diğer önemli bir oran olan okur-yazarlık oranı da tüm ülkelerde hemen hemen %100 'dür.

3.1.4. EFTA'da Sağlık

EFTA ülkelerindeki sağlık göstergeleri Tablo 4'de verilmiştir. Tablodaki ortalama yaşam süreleri, doğum oranları, ölüm oranları, çocuk ölüm oranları, hastane sayıları, bir hastaneye düşen nüfus, hastanelerdeki yatak sayısı, bir yatağa düşen nüfus, doktor sayısı, bir doktora düşen nüfus, eczacı sayısı, bir eczacıya düşen nüfus, hemşire sayısı ve bir hemşireye düşen nüfus sayıları ayrı ayrı belirtilmiştir.

Erkek nüfusunun ortalama yaşam süreleri İsviçre'de 74, Avusturya'da 71, İsveç'te 74, Norveç'te 73, Finlandiya'da 71, İzlanda'da 75 ve Lihtenştayn'da 73 yıldır. EFTA ortalaması 7.3 yıl iken Türkiye'de bu süre 63 yıldır.

Kadın nüfusunun ortalama yaşam süreleri, İsviçre'de 82, Avusturya'da 79, İsveç'te 81, Norveç'te 80, Finlandiya'da 79, İzlanda'da 81 ve Lihtenştayn'da 80 yıldır. EFTA ortalaması 80 yıl, Türkiye ortalaması ise 66 yıldır.

Görüldüğü gibi EFTA ülkelerinde de ve Türkiye'de kadınların ortalama yaşam süreleri erkeklerin ortalama yaşam sürelerinden daha fazladır.

Doğum oranları, EFTA ülkeleri genelinde ortalama olarak binde 13'dür. Bu oranlar binde olarak İzlanda'da 15, Lihtenştayn ve Norveç'te 13'tür. Diğer ülkelerde ise binde 12'dir. Türkiye'de ise doğum oranı binde 30'dur. Bu oran EFTA ülkelerine oranla oldukça yüksek bir rakamdır.

Ölüm oranları binde olarak İsveç'te 12, Norveç'te 11, Finlandiya'da 10, İzlanda ve Lihtenştayn'da 7, Avusturya'da 12 ve Türkiye'de 8'dir.

Çocuk ölüm oranları binde olarak İsviçre, İsveç, Finlandiya ve İzlanda'da 6, Avusturya'da 8, Norveç'te 7, Lihtenştayn'da 5 ve Türkiye'de 80'dir.

Hastane sayıları İsviçre'de 409, Avusturya'da 340, İsveç'te 1000, Norveç'te 1206, Finlandiya'da 643, İzlanda'da 45, Lihtenştayn'da 1 ve Türkiye'de 756'dır.

Bir hastaneye düşen nüfus İsviçre'de 16164, Avusturya'da 22312, İsveç'te 8401, Norveç'te 3485, Finlandiya'da 7720, İzlanda'da 5413, Lihtenştayn'da 28000 ve Türkiye'de 73222'dir.

Hastane yatak sayısı İsviçre'de 67066, Avusturya'da 82957, İsveç'te 121099, Norveç'te 60821, Finlandiya'da 74441, İzlanda'da 3730 ve Türkiye'de 98382'dir.

TABLO 4: EFTADA SAĞLIK GÖSTERGELERİ (1990)

	İsviçre	Avusturya	İsveç	Norveç	Finlandiya	İzlanda	Lihtenştayn	EFTA	Türkiye
Yaşam Süresi(Ekek/yıl)	74	71	74	73	71	75	73	73	63
Yaşam Süresi(Kadın/yıl)	82	79	81	80	79	81	80	80	66
Doğum Oranı (Binde)	12	12	12	13	12	15	13	13	30
Ölüm Oranı (Binde)	10	12	12	11	10	7	7	10	8
Ç.Ölüm Oranı (Binde)	6	8	6	7	6	6	5	6	80
Hastane Sayısı	409	340	1000	1206	643	46	1	520	756
1 Hastaneye Düşen Nüfus	16164	22312	8401	3485	7720	5413	28000	13070	73222
Hastane Yatak Sayısı	67066	82957	121099	60821	74441	3730	-	68352	98382
1 Yatağa Düşen Nüfus	99	91	69	69	67000	67	-	77	563
Doktor Sayısı	10602	20502	23154	10110	10889	632	29	10845	38829
1 Doktora Düşen Nüfus	624	370	363	416	456	394	966	512	1426
Hemşire Sayısı	50269	34291	87250	58409	51662	2868	-	47458	34855
1 Hemşireye Düşen Nüfus	132	221	96	72	96	87	-	117	1588
Eczacı Sayısı	-	3068	4475	3041	7060	178	2	2970	13688
1 Eczacıya Düşen Nüfus	-	221	221	1382	703	1399	14000	2987	4050

KAYNAK: PC Globe, Inc. Tempe, AZ, USA, 1990

Bir yatağa düşen nüfus İsviçre'de 99, Avusturya'da 91 , Norveç'te 69, Finlandiya ve İzlanda'da 67 ve Türkiye'de 563 tür.

Doktor sayıları İsviçre'de 10602, Avusturya'da 20502 ,İsveç'te 23154, Norveç'te 10110, Finlandiya'da 10889, İzlanda'da 632 ,Lihtenştayn'da 29 ve Türkiye'de 38829 dur.

Bir doktora düşen nüfus İsviçre'de 624, Avusturya'da 370 ,İsveç'te 363, Norveç'te 416, Finlandiya'da 456, İzlanda'da 394 ,Lihtenştayn'da 966 ve Türkiye'de 1426 dır.

Hemşire sayısı İsviçre'de 50269, Avusturya'da 34291 ,İsveç'te 87250, Norveç'te 58409, Finlandiya'da 51662, İzlanda'da 2868 ve Türkiye'de 34855 dir.

Bir hemşireye düşen nüfus İsviçre'de 132, Avusturya'da 221, İsveç'te 96, Norveç'te 72, Finlandiya'da 96, İzlanda'da 87 ve Türkiye'de 1588 kişidir.

Eczacı sayısı Avusturya'da 3068,İsveç'te 4475, Norveç'te 3041, Finlandiya'da 7060, İzlanda'da 178 ,Lihtenştayn'da ve Türkiye'de 13688 dir.

Bir eczacıya düşen nüfus Avusturya'da 221,İsveç'te 1877, Norveç'te 1382, Finlandiya'da 703 İzlanda'da 1399, Lihtenştayn'da 14000 ve Türkiye'de 4050 dir.

Tablo 5' ten şu sonuç lar çıkarılabilir:

a) Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'yi örnek alırsak ortalama yaşam süresi erkeklerde 63, kadınlarda ise 66 dır. EFTA ülkelerine baktığımızda hepsindeki ortalama yaşam süreleri Türkiye'dekinden hemen hemen 10 yıl daha fazladır.

b) Doğum oranları Türkiye'de binde 30'lar seviyesindeyken EFTA ortlaması binde 13'ler seviyesindedir. EFTA ülkelerinde aile planlaması sonucu doğum oranları oldukça düşüktür. Hastane ve doktor başına düşen nüfus oldukça azdır.

c) Çocuk ölüm oranları EFTA genelinde binde 6'lar seviyesindeyken Türkiye'de binde 80'ler seviyesindedir.

3.2. EFTA'nın Ekonomik Analizi

EFTA'nın ekonomik analizi 4 başlık altında toplanmıştır. İlk olarak milli gelir, daha sonra sırasıyla tarım, sanayi, ve dış ticaret incelenmiştir.

3.2.1. EFTA'da Milli Gelir

Bir ülkede kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla(GSMH) o ülkedeki bireylerin genel ekonomik durumunun bir göstergesidir. Toplam gelirin ya da harcamaların farklı biçimlerde bileşenlerine ayrılması, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) ve GSMH'nin çeşitli öğelerinin farklı yöntemlerle hesaplanmasına dayanmaktadır.

Bazı merkezi planlı ekonomiler dışında, en yaygın olarak kullanılan milli çıktı ölçüleri, GSMH ve GSYİH'dır. Bunların her ikisi de, belli bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin toplam değerini gösterir. GSYİH, bütünüyle ülke içinde üretilen mal ve hizmetlerin değerini verir ve tüm faktör maliyetlerinin (faktör gelirleri) ya da her ülke ekonomisindeki sermaye ya da üretken iş gücünün meydana getirdiği katma değer toplamına eşittir. Daha kapsamlı olan GSMH ise, hem yurt içi üretimi, hemde diğer ülkelerle yapılan alışverişlerden ortaya çıkan net katma değeri (net faktör geliri) içerir.

Bir ülkenin diğer ülkelerle alışverişinden elde ettiği faktör geliri ödediği değerden fazla ise, GSMH'sı GSYİH'den büyüktür[Ana Britanica, Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler,1987,s.34].

GSMH ile GSYİH tanımları ve aralarındaki farkı kısaca belirttikten sonra EFTA ülkelerine ait GSYİH değerleri, EFTA toplamı içindeki yüzde payları, kişi başına düşen GSMH değerleri ve bununda yine EFTA ülkeleri içindeki yüzde payları Tablo 5'de ve Grafik 11,12,13,14'de verilmiştir. Karşılaştırma kolaylığı sağlamak amacıyla 1990 yılı rakamları ABD doları cinsinden verilmiştir.

EFTA ülkelerinin toplam GSYİH'si yaklaşık olarak 798 milyar dolardır. Bunun 32.2milyar doları tarım, 283 milyar doları sanayi ve geri kalan 481.8 milyar doları ise hizmetler sektörüne aittir. EFTA'da üretimin hizmetler sektörü ağırlıklı olduğu,daha sonra sanayi ve tarımın ise ikinci ve üçüncü ağırlıklı sektörler oldukları görülmektedir. Kişi başına düşen GSMH ise ortalama olarak 25.000 dolar civarındadır. Türkiye'nin toplam GSYİH 'sı ise 151 milyar dolardır.

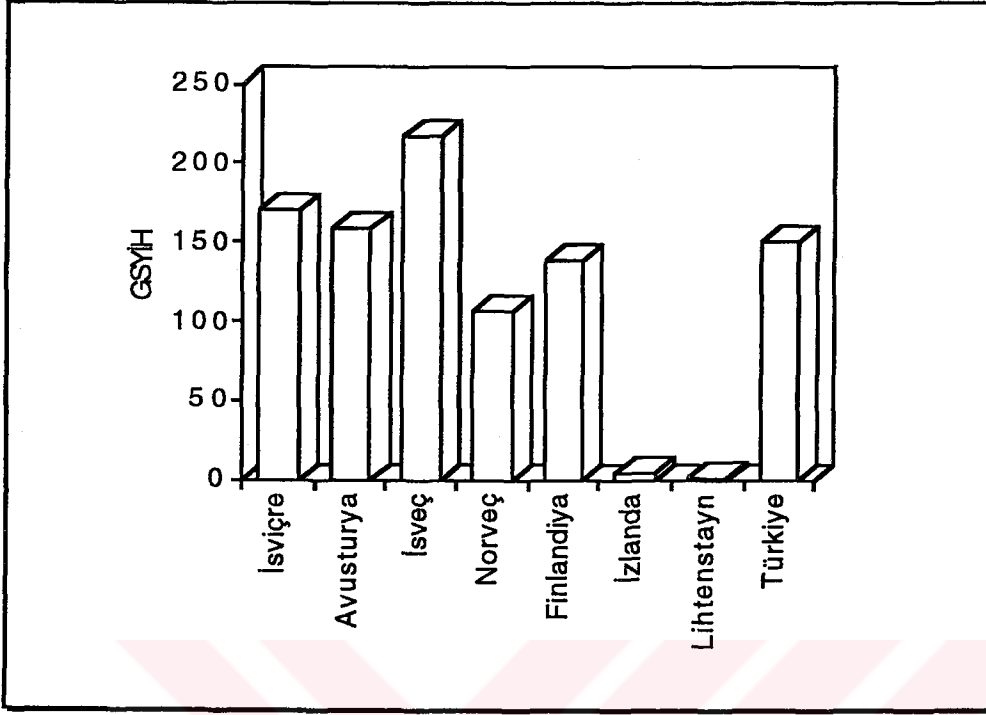
Ülkeler açısından tablo incelendiğinde EFTA ülkelerinin toplam GSYİH'sının 171 milyar dolarla %21.4'ünü İsviçre ,158.7 milyar dolarla %19.9'unu Avusturya ,17 milyar dolarla %27.2'sini İsveç;106.4 milyar dolarla %13.3'ünü Norveç,139 milyar dolarla %17.44'ünü Finlandiya, 4.9 milyar

TABLO 5: EFTA'DA GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA GÖSTERGELERİ

ÜLKELER	YIL	TOPLAM GSYİH (Milyar\$)	EFTA İçindeki Payı(%)	TARIM (Milyar\$)	EFTA İçindeki Payı(%)	SANAYİ (Milyar\$)	EFTA İçindeki Payı(%)	HİZMET (Milyar\$)	EFTA İçindeki Payı(%)	FERT BAŞINA GSMH
İsviçre	1990	171	21.4	6.8	21.2	61.6	21.8	102.6	21.3	25850
Avusturya	1990	158.7	19.9	4.8	14.8	60.3	21.3	93.6	19.4	20635
İsveç	1990	217	27.2	6.5	20.2	7.6	26.8	134.5	27.9	25529
Norveç	1990	106.4	13.3	4.3	13.2	39.4	13.9	62.8	13	25000
Finlandiya	1990	139	17.4	9.7	30.2	44.5	15.7	84.8	17.6	28000
İzlanda	1990	4.9	0.6	0.1	0.3	1	0.4	2.8	0.6	19300
Lihtensteyn	1990	1	0.1	0.3	0.1	0.3	0.1	0.6	0.1	30270
EFTA		798	100	32.2	100	283	100	481.8	100	174584
Türkiye	1990	151		27.3		39.6		84.8		2688

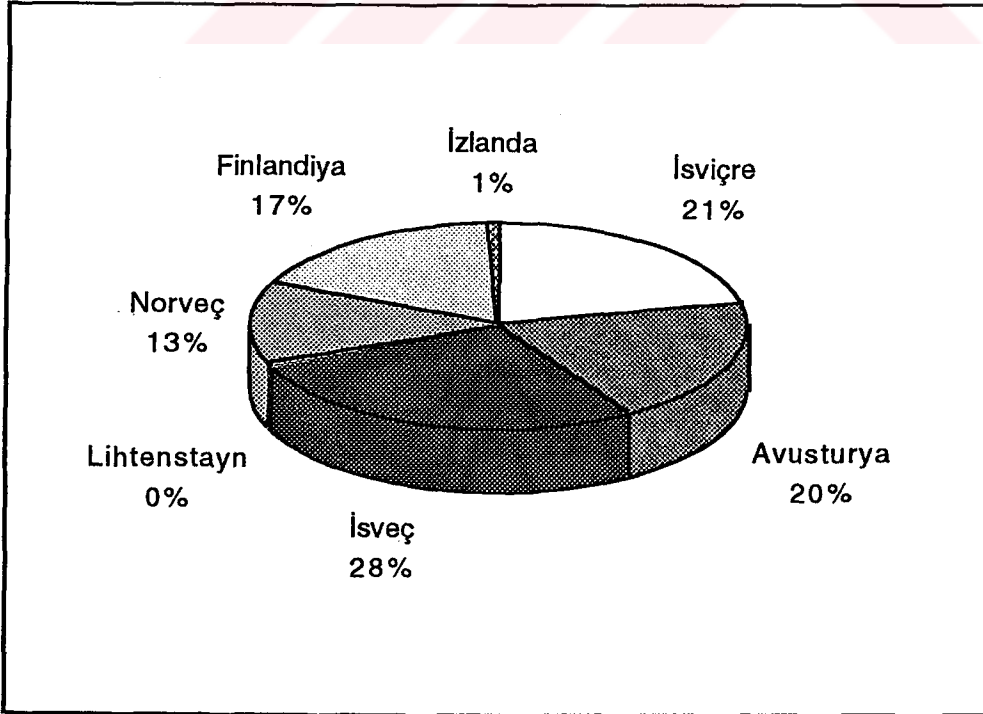
KAYNAK: DİE Ekonomik Raporları

GRAFİK 11: EFTA'DA GSYİH (MİLYAR \$, 1990)

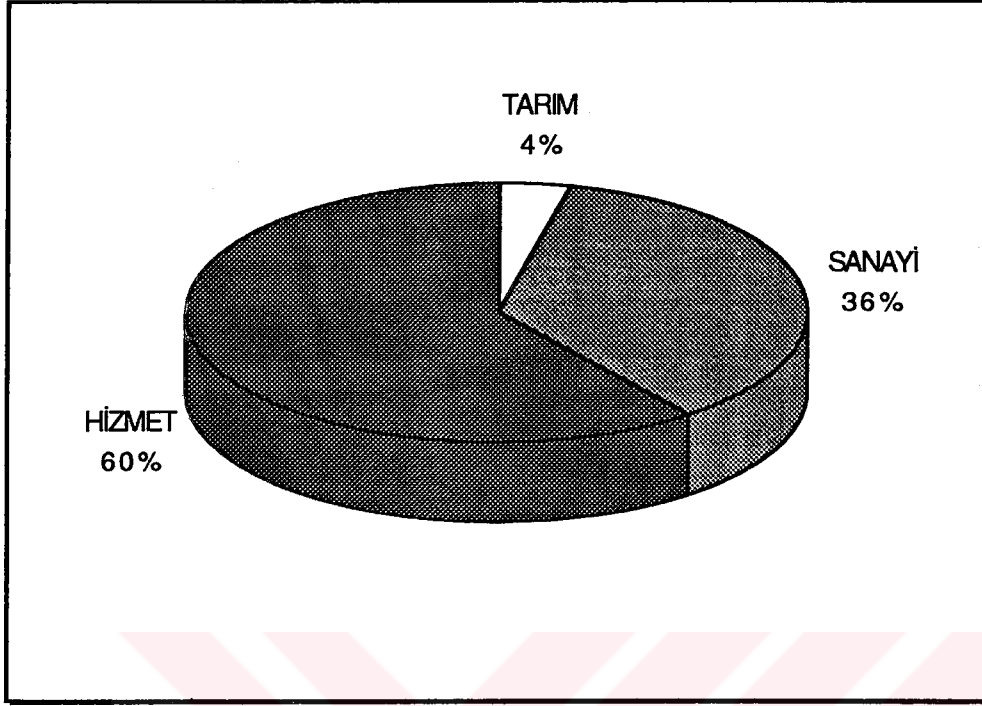
KAYNAK: Tablo 5'deki verilere göre düzenlenmiştir.

GRAFİK 12: EFTA'NIN GSYİH'SI İÇİNDE EFTA ÜLKELERİNİN PAYLARI

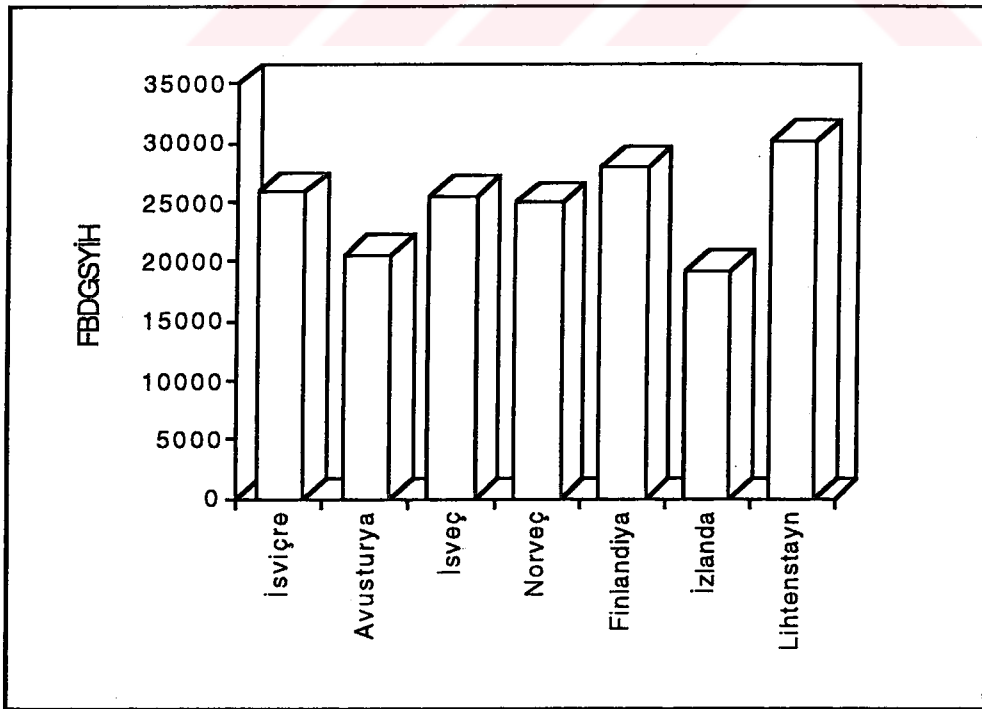
KAYNAK: Tablo 5'deki verilere göre düzenlenmiştir.

GRAFİK 13: EFTA'DA GSYİH'NİN SEKTÖREL DAĞILIMI

KAYNAK: Tablo 5'deki verilere göre düzenlenmiştir.

GRAFİK 14: EFTA'DA FERT BAŞINA DÜŞEN GSYİH (1990)

KAYNAK: Tablo 5'deki verilere göre düzenlenmiştir.

dolarla %0.6'sını İzlanda ve 1 milyar dolarla %0.1'ini Lihtenştayn gerçekleştirmiştir.

Tarım sektörünün EFTA ülkelerinin toplam GSYİH'sı içindeki payı 32.2 milyar dolardır. Bunun 6.8 milyar dolarla %21.2'si İsviçre'ye; 4.8 milyar dolarla %14.8'i Avusturya'ya; 6.5 milyar dolarla %20.2'si İsveç'e; 4.3 milyar dolarla %13.2'si Norveç'e; 9.7 milyar dolarla %30.2'si Finlandiya'ya; 0.1 milyar dolarla %0.3'ü İzlanda'ya ve 0.1 milyar dolarla %0.1'i de Lihtenştayn ekonomisine aittir. Türkiye'nin toplam GSYİH 'sı içinde tarımın payı ise % 18 dir.

Sanayi sektörünün EFTA ülkelerinin toplam GSYİH'sı içindeki payı 283 milyar dolardır. Bunun 61.6 milyar dolarla %21.8'i İsviçre'ye; 60.3 milyar dolarla %21.3'ü Avusturya'ya; 76.0 milyar dolarla %26.8'i İsveç'e; 39.4 milyar dolarla %13.9'u Norveç'e; 44.5 milyar dolarla %15.7'si Finlandiya'ya; 1 milyar dolarla %0.4'ü İzlanda'ya ve 0.3 milyar dolarla %0.1'i de Lihtenştayn ekonomisine aittir. Türkiye'de ise bu oran % 26 dir.

Hizmetler sektörünün EFTA ülkelerinin toplam GSYİH'sı içindeki payı 481.8 milyar dolardır. Bunun 102.6 milyar dolarla %21.3'ü İsviçre'ye; 93.6 milyar dolarla %19.4'ü Avusturya'ya; 134.5 milyar dolarla %27.9'u İsveç'e; 68.8 milyar dolarla %13 Norveç'e; 84.8 milyar dolarla %17.6 Finlandiya'ya; 2.8 milyar dolarla %0.6'sı İzlanda'ya ve 0.6 milyar dolarla %0.1'i de Lihtenştayn ekonomisine aittir. Türkiye'de ise bu oran % 55 dir.

EFTA ülkelerinin fert başına düşen GSMH'sına bakarsak ortalama olarak 25 bin dolar seviyesindedir. Fert başına düşen GSMH'sı en yüksek olan ülke 30.270 dolarla Lihtenştayn'dır. Onu sırası ile 28.000 dolarla Finlandiya, 25.850 dolarla İsviçre, 25.529 dolarla İsveç, 25.000 dolarya Norveç, 20.635 dolarla Avusturya ve son olarakta 19.300 dolarla en düşük seviyede olan İzlanda izlemektedir. Türkiye'de ise bu rakam 2.600 dolar seviyesindedir.

Tablo 5'den özetle şu sonuçlar çıkarılabilir:

a) EFTA ülkelerinin ekonomilerinde hizmetler sektörü ağırlıklı olarak ilk sırayı almaktadır. 2. sırada sanayi sektörü ve üçüncü sırada da çok düşük bir oranla (yaklaşık %4) tarım sektörü gelmektedir.

b)EFTA ülkelerinde fert başına düşen GSMH miktarı dünya ortalamalarının bir hayli üzerindedir. EFTA'da fert başına düşen GSMH miktarı ortalama olarak 25.000 dolar seviyesinde iken aynı rakam AT

ülkelerinde 15.000 dolar , ABD'de 19.500 dolar, Japonya'da yaklaşık 21.000 dolar ve Türkiye'de yaklaşık 2.600 dolardır

c) Mevcut nüfusa ilave edilen her fert milli gelir seviyesine tesir eder. Eğer bir ülkede nüfus milli gelirden daha hızlı artıyorsa o ülke fakirleşmeye doğru gider. Bu durum az gelişmiş ülkelerde daha belirgindir. Türkiye gibi nüfusu hızla artan ülkelerde bu durumun önemi büyüktür.

3.2.2. EFTA'da Tarım Sektörü

EFTA ülkelerindeki tarım sektörü 1979-1981 yılları 100 kabul edilerek 1985-1989 yılları arasındaki toplam tarım üretiminin indeksleri aşağıda incelemiştir.

EFTA ülkelerinde , Türkiye'de ve dünyada 1985-1989 yılları arasındaki tarım üretimi indeksi Tablo 6'da verilmiştir.

TABLO 6: TOPLAM TARIM ÜRETİMİ İNDEKSİ(1979-81=100)

Ülkeler	1985	1986	1987	1988	1989
Avusturya	108	109	107	113	106
Finlandiya	113	113	99	103	114
İsveç	109	106	93	91	99
İsviçre	108	110	106	106	114
İzlanda	108	101	98	91	90
Norveç	107	103	107	104	106
EFTA	108	107	101	101	109
Türkiye	108	113	114	120	113
Dünya	114	115	116	118	122

KAYNAK: OECD , Labour Force Statistics, 1990.

EFTA ülkelerinde ve Türkiye'de toplam tarım üretimi indeksi ortalama olarak, 1979-1981 yıllarında 100 olarak alınmıştır. 1985 yılında bu oran

ortalama 108.8, 1986 yılında 107, 1987 yılında 101, 1988 yılında 101, 1989 yılında ise 109 olmuştur. 1987-1988 yılları haricinde tarım üretimi endeksi istikrarlı bir seyir izlemiştir. Aynı dönemde dünya tarım üretimi indekslerine bakıldığında 1985 yılından 1989 yılına kadar sürekli artmıştır. 1979-81 döneminde ortalama olarak 100 olan tarım üretimi endeksi 1985 yılında 114, 1986 yılında 115, 1987 yılında 116, 1988 yılında 118 ve 1989 yılında ise 122 olmuştur.

EFTA ülkelerindeki tarım üretim indekslerine ülkeler itibariyle bakıldığında ise durum aşağıdaki gibidir.

Avusturya'da 1985-1989 yılları arasında tarım üretimi istikrarlı bir seyir izleyerek EFTA ülkeleri toplamının ortalaması seviyesinde kalmıştır. 1985 yılından 1989 yılına kadar ortalama üretim oranı 109 olarak gerçekleşmiştir. 1985 yılında 108 olan bu oran 1989 yılında 106 olmuştur.

Finlandiya'da 1985 ve 1986 yıllarında bu oran 113 iken 1987'de %12'lik bir azalış göstererek 99'a, 1988 yılında %4'lük bir artışla 103'e, 1989 yılında ise yaklaşık %10'luk bir artışla 1985-86 yıllarındaki seviyesine ulaşmıştır. 1985-89 yılları ortalamasını aldığımızda bu oran Finlandiya için 108 dir (EFTA için 105, Dünya ortalaması için ise 117'dir). Görüldüğü gibi Finlandiya'nın 1985-1989 yılları arasındaki ortalaması EFTA'dan fazla, fakat dünya ortalamasından azdır.

İsveç'de 1985 yılından 1989 yılına kadar istikrarsız bir gelişme yaşanmıştır. 1985 yılında tarım üretimi endeksi ortalama 109 iken 1986 yılında bu oran yaklaşık %3'lük bir azalma ile 106'ya inmiştir. Bu azalış 1987-1988 yıllarında da devam etmiş ve sırası ile 93 ve 91 olmuştur. 1989 yılında 1988 yılına oranla bir artış olmuş ve 99'a çıkmıştır. Fakat yinede 1985 yılındaki değerden düşük olmuştur. 1985-89 yıllarında İsveç için tarım üretimi endeksi ortalama olarak 99.6 iken bu oran EFTA'da yukarıda belirtildiği gibi 105, Dünya için ise 117 idi. İsveç'in ortalaması hem EFTA hemde Dünya ortalamasından düşüktür.

İsviçre ekonomisinde tarım üretimi endeksi daha önce incelenen EFTA ülkelerine oranla 1985-89 yılları arasında daha istikrarlı bir seyir izlemiştir. 1985'de 108 olan bu oran sırası ile 1986'da 110'a çıkmış, 1987'de 106'ya düşmüş, 1988'de yine 106 olmuş, 1989 yılında ise % 7'lik bir artışla 114 olmuştur. 1985-89 yıllarının ortalamasını aldığımızda yaklaşık 109 çıkmaktadır. Görüldüğü gibi bu oran EFTA ortalamasından fazla, Dünya ortalamasından ise azdır.

İzlanda'da tarım üretimi indeksi 1985-89 yılları arasında istikrarlı bir seyir izlemiştir. 1985 yılından 1989 yılına kadar sürekli bir azalma görülmektedir. 1985 yılında 108 olan bu oran sırası ile 1986'da 101, 1987'de 98, 1988'de 91, 1989'da 90 olmuştur. 1989 yılında 1985 yılına oranla % 16'lık bir azalma görülmektedir. 1985-89 yıllarının ortalamasını aldığımızda yaklaşık 98 çıkmaktadır. Bu rakam EFTA ve Dünya ortalamasından düşüktür.

Norveç'de ise 1985-1989 yılları arasında tarım üretimi EFTA ülkeleri ortalamasına çok yakın bir gelişme göstermiştir. 1985 yılında 107, 1986 da 103, 1987'de 107, 1988'de 104 ve 1989'da 106 olmuştur. 1985-89 yılları ortalaması alındığında 105 çıkmaktadır ki buda EFTA ortalaması düzeyindedir.

Türkiye'de 1985-1989 yılları arasında tarım üretimi 1985 yılında 108 , 1986 113 , 1987 de 114, 1988 de 120 v 1989 da 113 olmuştur.

Sonuç olarak tarım üretimine EFTA genelinde bakıldığında Avusturya, Finlandiya ve Norveç diğer ülkelere oranla daha olumlu bir seyir izlemektedir. Türkiye'de ise EFTA ülkelerinden fazla , f dünya ortalaması düzeyindedir.

3.2.3. EFTA'da Sanayi Sektörü

Bugün ekonomik kalkınma ile sanayileşmenin hemen hemen aynı anlamda kullanıldığı bir dönemde bulunulmaktayız. Bu bakımdan gelişme yolundaki ülkeler kalkınmalarını sanayileşme ile gerçekleştirmeye çaba sarfetmektedirler.

EFTA ülkelerinde sanayinin toplam GSYİH içindeki payı 1988-90 yılları ortalaması dikkate alındığında %30'lar seviyesindedir. Toplam GSYİH daha önce milli gelir bahsinde incelendiği gibi 1990 yılında 798 milyar dolar idi. Bunun 1990 yılında 283 milyar doları sanayiye aittir.

1990 yılında EFTA'da GSYİH içinde sanayinin payınının 61.6 milyar dolarla %21.8'i İsviçre'ye, 63.3 milyar dolarla %21.3'ü Avusturya'ya, 76.0 milyar dolarla % 26.8'i İsveç'e, 39.4 milyar dolarla %13.9'u Norveç'e 44.5 milyar dolarla %15.7'si Finlandiya'ya, 1.0 milyar dolarla %2.8'i İzlanda'ya ve 0.3 milyar dolarla %0.1 'i de Lihtenştayn'a aittir.

Yıllık GSYİH'nın büyüme hızı 1988-90 yılları ortalaması olarak %2.6 olan İsviçre'de sanayinin payı ortalama % 36'lar seviyesindedir. İsviçre ekonomisinin sanayi yapısı içinde giderek yoğunlaşan makina yapımı, kimya ve besin sanayisi birinci sıradadır. Makina yapımında belli alanlarda

uzmanlaşmıştır. kimya ve özellikle eczacılık yeni yatırımlara konu olmaktadır. İsviçre'nin dışardan aldığı ürünler üstünde yaptığı çalışma, onu büyük bir ticari gelişmeye zorlamaktadır. Kişi başına hesaplandığında İsviçre dünya ticaretinde büyük farkla birinci sıradadır[B.Larosse cilt.10, s. 5905,5906].

Avusturya'nın GSYİH'sının 1988-90 yılları arasındaki ortalama büyüme hızı %1.3'dür. Bu üç yılın ortalaması olarak sanayinin toplam GSYİH'daki payı % 38 seviyesindedir. Avusturya'da aktif nüfusun %40'ı sanayi alanında çalışmaktadır. Avusturya'da ağır maden sanayisi ve dokuma sanayisi oldukça gelişmiştir[M. Larousse 1992,cilt 2.,s.354]. Ülkenin demir cevheri varlığına karşın, çelik üretimindeki artış hurda demir ve demir cevheri ithalini zorunlu kılmaktadır. Alüminyum üretimi Avusturya'nın en önemli imalat sanayisi kollarından birisidir[Ana Britanica 1993,cilt 4, s. 7].

İsveç'te 1988-1990 yılları arasında GSYİH büyüme hızı ortalama %3.1 dir.1988-1990 yılları arasında GSYİH içinde sanayinin payı ortalama olarak %35 seviyesindedir. Aynı yıllar arasında tarımın payı %3,hizmetlerin payı ise %62 dir.

İsveç'in sınai kalkınmasını başlıca 3 temel desteklemektedir. Birincisi çok bol olan maden kaynaklarıdır.Bunların başlıcaları çok saf veya olağanüstü zengilikte demir filizidir.Ayrıca ülkede, manganez, altın, gümüş,kurşun, nikel, volfram madenleride işletilir.İkincisi "yeşil altın " dır. Büyük rezervleri sanayiye gerekli kağıt hamuru kerestesi ve inşaat kerestesini sağlayan Borrskog ormanları, İsveç'i dünya üretiminde B.D.T. ,ABD ve Kanada'dan sonra dördüncülüğe yükseltmiştir. Üçüncü ise"Beyaz kömür"dür. Bir çok çağlıyan ve akar suyun düzenlemesiyle elde edilen beyaz kömür,sanayiye34794 milyon kw/saat'lık enerji sağlamaktadır[M.larousse,1993.cilt.10.s.117].

İsveç'te ülke sanayinin %85'i özel sektöre,%8'i devlet sanayi ve ticaret kuruluşlarına,%5'i de kooperatiflere aittir.

Norveç'in GSYİH 'sının 1988-90 yılları arasındaki ortalama büyüme hızı %1.3'tür. Bu üç yılın ortalaması olarak sanayinin toplam GSYİH içindeki payı %37 dir. Aynı oran tarım için %4, hizmetler için %59'dur.

Norveç sanayii özellikle ülkenin hammadde kaynaklarına (balık, kereste maden filizi) ve hidroelektirik enejkiye dayanır. Konserve ve balık fabrikaları kıyılarda, özellikle Vestlonod'da kurulmuştur Ormanlar, kağıt hamuru sanayini besler.

Metalürji sanayi,mahalli maden kaynaklarından yararlanır. Bir çok çağlayan sayesinde Norveç dünyanın başlıca elektirik üreticilerinden biri haline gelmiştir.Enerjinin %60'ından çoğunu300 mt'den yüksek çağlıyanlardan sağlamışlardır.Elektriğin varlığı, elektrokimya ve elektrometalojinin gelişmesine imkan vermiştir[M.larousse. 1993.cilt.s.568].

Finlandiya'daGSYİH daki artış 1988-1990 yılları arasında ortalama olarak %3.6 olmuştur.Bu üç yılın ortalaması olarak sanayinin GSYİH içindeki payı%32 olarak gerçekleşmiştir.Aynı oran tarım için %7,hizmetler için ise %61 olmuştur.

Finlandiya'da etkin nüfusun %35 'i sanayi sektöründe çalışmaktadır. Orman ürünleri sanayisi büyük bir gelişme düzeyine ulaşmıştır. Finlandiya önemli bir eneji tüketicisidir. Toplam enerji tüketiminin dörte üçünü ithal yoluyla karşılar.

Finlandiya'nın sanayiinde savaştan sonra görülen hızlı büyüme enflasyonu sınırlama çabalarına bağlı olarak belirgin bir biçimde yavaşlarken işsizlikte artmıştır.Finlandiya'daki maden yatakları krom, kobalt, çinko, bakır, nikel oldukça önemli bir metalurji sanayiini besler[B.Larousse.1980.cilt.7.s.4125]..

İzlanda ekonomisinde sanayinin 1988-1990 yılları arasında GSYİH içindeki ortalama oranı %21 seviyelerindedir. Aynı yıllar arasında GSYİH 'nın büyüme hızı %6.6 dir. EFTA ülkelerinin içinde 1988-1990 yılları arasındaki en büyük büyüme hızı İzlanda ekonomisine aittir. Tarım ve hizmetlerin payları ise sırasıyle %22,ve %57 dir.Görüldüğü gibi sanayi sektörü İzlanda ekonomisinde de hizmetler sektöründen sonra ikinci sırada yer alır.

İzlanda'da ekonomi dışı açık ve balıkçılık endüstrisine dayanır. Bol balık bulunan kıyı sularında balık ürünlerinin sanayisi ülkenin dış satım gelirinin dördte üçünü sağlamaktadır[Bertalsman Atlas Ans. 1993,cilt 2,s. 10].

Lihtenştayn ekonomisinde ise sanayinin GSYİH içindeki payı aynı yıllar arasında %34'tür. Tarım payı %3, Hizmetin payı ise %63 tür.

Diğer EFTA ülkelerinde olduğu gibi Lihtenştayn ekonomisinde de sanayi sektörü hizmetler sektöründen sonra ikinci sırayı almaktadır.

Lihtenştayn Prensiğinin başlıca gelir kaynağı yakın yıllara kadar tarım iken, günümüzde 13.000 kişilik etkin nüfusun yalnızca %3'ü tarım ve

ormancılıkla uğraşmaktadır. Ülkenin "mucize" diye nitelen bir iktisadi gelişmeyle refah ülkeleri arasında yer almasını sağlayan şey, iktisadi kökten değiştirilerek üstün nitelikli bir sanayiye (Makine üretimi , dokuma sanayisi , kimya sanayisi ,seramik sanayisi) dayandırılmasıdır. Bunun yanı sıra , İsviçre ile gerçekleştirilmiş olan para ve gümrük birliği de vergi sisteminin oturmasına, sanayi devleti olma yolunda hızla ilerlemeye olanak sağlamıştır.

Türkiye ekonomisi açısından sanayi sektörünün önemi büyüktür. Tarımsal ürünlerimizin bir kısmının işlenmesi ve sanayi mamüllere olan ihtiyacımızın kendi tesislerimizden karşılanması bakımından sanayimiz ayrı bir önem taşımaktadır. Bilindiği gibi ekonomimize hakim olan iki büyük sektörden birincisi sanayi , ikincisi tarım sektörüdür. Türkiye'de aktif nüfusun ikinci büyük kısmı sanayi sektöründe çalışır. Yine Türkiye 'de sanayi sektörü milli gelirin önemli bir kaynağını oluşturur .

Sanayi kesiminde çalışanlar 1950'li yıllarda 892 bin iken 1990'lı yıllarda 3 milyona yaklaşmıştır. Türkiye'de ferdi mesleği sanayi olanların devamlı artış kaydettiği ve bu oranın son yıllar itibariyle % 13.7 olduğunu söylenebilir, Öte yandan sanayileşmiş ülkelerle kıyaslandığında çalışanların sayısı fazla değildir. Sanayileşmiş ülkelerde , örneğin İsviçre'de bu oran % 52 , Almanya'da % 48, İngiltere'de %47 , ABD'de % 34 tür[BAŞOL, 1993, s. 170].

Yukarıdaki açıklamalardan şu sonuçlar çıkarılabilir:

a) Gerek sanayide devrim yapmış olan Lihtenştayn ekonomisi gerekse diğer EFTA ülkelerinde sanayi sektörü, hizmetler sektöründen sonra ekonomide ikinci sırayı almaktadır.

b) EFTA ülkelerinin genelinde sanayi sektörünün hammadde ihtiyacı kendi kaynaklarından sağlamaktadır.

c) EFTA ülkelerinde sanayinin toplam GSYİH içindeki payları 1988-90 yılları dikkate alındığında %38 ile Avusturya ekonomisi birinci sırayı alırken %37 ile Norveç ikinci , %36 ile İsviçre üçüncü , %35 ile İsveç dördüncü, %34 ile Lihtenştayn beşinci, %32 ile Finlandiya altıncı ve en düşük %21 pay ile İzlanda son sırayı almaktadır.

d) EFTA ülkelerinde sanayi sektörü büyük ölçüde özel sektör eliyle yürütülmektedir.

e)EFTA ülkelerinin her birinin sanayisinin dayandığı kaynaklar farklı farklıdır. Örneğin Finlandiya da sanayi sektörü orman ürünlerine,İzlanda da ise balıkçılığa, Avusturya da ağır maden ve dokuma, İsveç te çok saf ve zengin olan madenlere,Norveç te balık, kereste ve maden filizine dayanmaktadır.

3.2.4. EFTA'da Dış Ticaret

EFTA ülkelerine ait dış ticaret verileri Tablo 7'de ve Grafik 15,16'da verilmiştir. Bu veriler ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi, dış ticaret hacmi, ve ihracatın ithalatı efta karşılama oranı olmak üzere beş gruba ayrılmıştır. Tabloda ayrıca dinamik bir yaklaşımla ülkelerin her birinin ihracat ve ithalat rakamları (1989-1991) üçer yıllık periyodlarla verilmiştir. Verilerin karşılaştırılabilmeleri için toplam ihracat ve ithalat değerleri ABD doları cinsinden verilmiştir.

3.2.4.1. EFTA Ülkelerinde İhracat

EFTA ülkelerinde ihracat miktarlarına bakıldığında, Avusturya'nın 1989 yılında 32.44 milyar dolar olan ihracatı 1990'da %26.76'lık bir artışla 41.12 milyar dolara, 1991'de %0.02'lik bir azalışla, 41.11 milyar dolara inmiştir. Sırasıyla diğer ülkelerde bu oranlar, Finlandiya'da 1989 yılında 23.26 milyar dolar iken %13.76'lık bir artışla 1990 yılında 26.46 milyar dolar ve 1990 yılından 1991 yılına %12.77'lik bir azalışla 23.08 milyar dolara inmiştir. İsveç'te 1989 yılında 51.55 milyar dolar iken %11.54'lük bir artışla 1990 yılında 57.5 milyar dolar ve 1990 yılından 1991 yılına %3.98'lik bir azalışla 55.21 milyar dolara inmiştir. İsviçre'de 1989 yılında 51.51 milyar dolar iken %23.34'lük bir artışla 1990 yılında 63.53 milyar dolara, 1990 yılından 1991 yılına %3.09'luk bir azalışla 61.57 milyar dolara inmiştir. İzlanda'da 1989 yılında 1.34 milyar dolar iken %14.39'luk bir artışla 1990 yılında 1.59 milyar dolara, 1990 yılından 1991 yılına %2.52'lik bir azalışla 1.55 milyar dolara inmiştir. Norveç'te ise, 1989 yılında 27.52 milyar dolar olan ihracat %22.82'lik bir artışla 1990 yılında 33.8 milyar dolara, 1990 yılından 1991 yılına %0.86'lık bir artışla 34.09 milyar dolara ulaşmıştır.

EFTA'nın toplam ihracatı ise 1989 yılında 187.67 milyar dolar 1990 yılında 224 milyar dolar ve 1991 yılında da 216.61 milyar dolar olmuştur.

EFTA toplamı içinde ülkelerin yıllara göre, % payı 1989 yılında; Avusturya için 17.3, Finlandiya için 12.4, İsveç için 27.5, İsviçre için 27.4, İzlanda için 0.7, Norveç için 14.7, oranında iken 1990 yılında bu oranlar sırası

TABLO 7: EFTA ÜLKELERİNİN DIŞ TİCARETİ (MİLYAR \$)

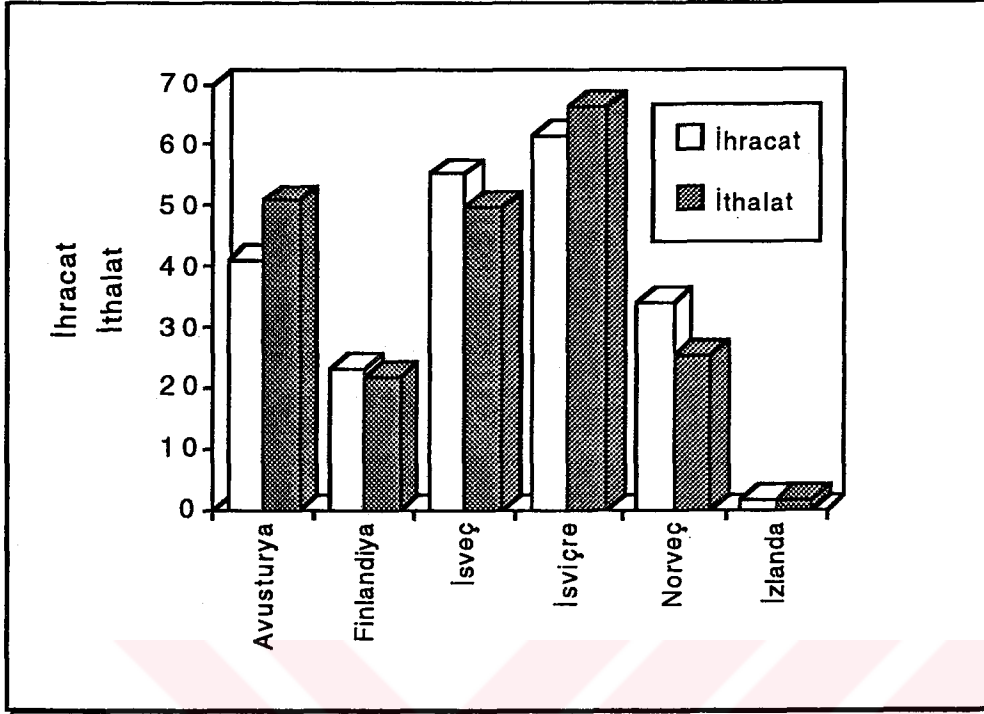
ÜLKELER	Yıllar	İhracat(FOB)		İthalat(CIF)		Dış tic. dengesi		Dış tic. hacmi		İhracatın ithalata karşılama oranı
		Değer	Değişim(%)	Değer	Değişim(%)	Değer	Değişim(%)	Değer	Değişim(%)	
Avusturya	1989	32.44		38.9		-6.46		71.34		0.83
	1990	41.12	26.76	48.98	25.91	-7.86	21.67	90.1	26.30	0.84
	1991	41.11	-0.02	50.83	3.78	-9.72	23.66	91.94	2.04	0.81
Finlandiya	1989	23.26		24.6		-1.34		47.86		0.95
	1990	26.46	13.76	29.9	21.54	-3.44	156.72	56.36	17.76	0.88
	1991	23.08	-12.77	21.8	-27.09	1.28	-137.21	44.88	-20.37	1.06
İsveç	1989	51.55		49.02		2.53		100.57		1.05
	1990	57.5	11.54	54.7	11.59	2.8	10.67	112.2	11.56	1.05
	1991	55.21	-3.98	49.66	-9.21	5.55	98.21	104.87	-6.53	1.11
İsviçre	1989	51.51		58.19		-6.68		109.7		0.89
	1990	63.53	23.34	69.54	19.51	-6.01	-10.03	133.07	21.30	0.91
	1991	61.57	-3.09	66.48	-4.40	-4.91	-18.30	128.05	-3.77	0.93
Norveç	1989	27.52		24.09		3.43		51.61		1.14
	1990	33.8	22.82	27.16	12.74	6.64	93.59	60.96	18.12	1.24
	1991	34.09	0.86	25.26	-7.00	8.83	32.98	59.35	-2.64	1.35
İzlanda	1989	1.39		1.4		-0.01		2.79		0.99
	1990	1.59	14.39	1.65	17.86	-0.06	500.00	3.24	16.13	0.96
	1991	1.55	-2.52	1.71	3.64	-0.16	166.67	3.26	0.62	0.91
EFTA	1989	187.67		196.2		-8.53		383.87		0.96
	1990	224	19.36	231.93	16.21	-7.93	-7.03	455.93	18.77	0.97
	1991	216.61	-3.30	215.74	-6.98	0.87	-110.97	432.35	-5.17	1.00

Kaynak: 1. DİE, Aylık İstatistik Bülteni 1993, VI-X

2. İÇEME, Türkiye-EFTA Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye-EFTA Ticari İlişkileri

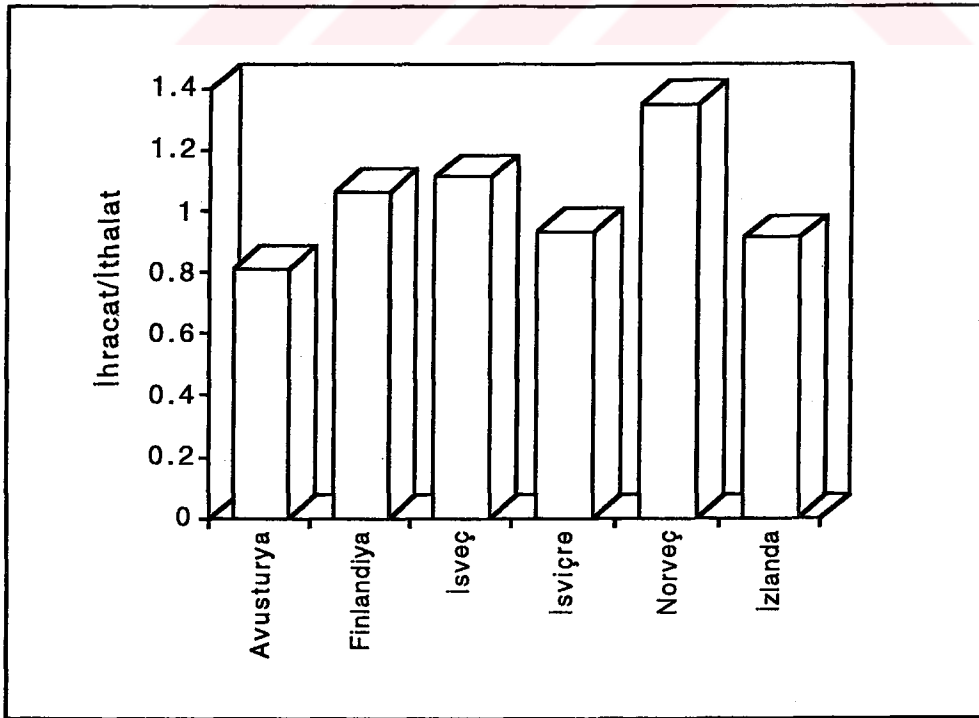
3. DİE, Dış Ticaret İstatistikleri

GRAFİK 15: EFTA'NIN DIŞ TİCARETİ (MİLYAR \$, 1991)

KAYNAK: Tablo 7'deki verilere göre düzenlenmiştir.

GRAFİK 16: İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI (%)

KAYNAK: Tablo 7'deki verilere göre düzenlenmiştir.

ile; 18.4, 11.8, 25.7, 28.4, 15.1, 0.7 olmuş ve 1991 yılında ise aynı oranlar; 19, 10.7, 25.5, 28.4, 15.7, 0.7 olarak gerçekleşmiştir.

3.2.4.2. EFTA Ülkelerinde İthalat

EFTA ülkelerinde ithalat rakamlarına bakıldığında; Avusturya'nın 1989 yılında 38.9 milyar dolar olan ithalatı 1990 yılında % 25.91 lik bir artışla 48.98 milyar dolara, 1991 yılında tekrar % 3.78 lik bir artışla 50.83 milyara dolara çıkmıştır. Sırası ile Finlandiya'da , 1989 yılında 24.6 milyar dolar olan ithalat % 21.54 lük bir artışla 1990 yılında 21.8 milyar dolara, 1991 yılında ise % 27.09'luk bir azalışla 21.8 milyar dolara inmiştir. İsveç'te 1989 yılında 49.02 milyar dolar olan ithalat 1990 yılında % 11.59'luk bir artışla 54.7 milyar dolara, 1991 yılında ise % 9.21'lik bir azalışla 49.66 milyar dolara düşmüştür. İsviçre'de 1989 yılında 58.19 milyar dolar olan ithalat 1990 yılında % 19.51'lik bir artışla 69.54 milyar dolara çıkmış, 1991 yılında ise % 4.40'lık bir azalışla 66.48 milyar dolara düşmüştür. Norveç'te 1989 yılında 24.09 milyar dolar olan ithalat 1990 yılında % 12.74'lük bir artışla % 27.16 milyar dolara çıkmış, 1991 yılında ise % 7'lik bir azalışla 25.26 milyar dolara düşmüştür. İzlanda'da 1989'da 1.4 milyar dolar olan ithalat % 17.86'lık bir artışla 1990 yılında 1.65 milyar dolara çıkmış ve 1991 yılında ise tekrar % 3.64'lük bir artışla 1.71 milyar dolara çıkmıştır.

EFTA'nın toplam ithalatı 1989 yılında 196.2 milyar dolar, 1990 yılında 231.93 milyar dolar, 1991 yılında ise 215.74 milyar dolar olmuştur. EFTA'nın toplam ithalatının ülkeleri ve yıllara göre dağılımı % olarak 1989 yılında, Avusturya için %20 , Finlandiya için % 15, İsveç için % 25, İsviçre için % 35, Norveç için % 12.3 ve İzlanda için % 7 olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılında bu oranlar sırası ile, Avusturya için % 21.5, Finlandiya için %12.9, İsveç için % 25, İsviçre için % 30, Norveç için % 11.7 ve İzlanda için % 0.74 olarak gerçekleşmiştir. 1991 yılında bu oranlar sırası ile, Avusturya için % 24 Finlandiya için %10 İsveç için % 23, İsviçre için % 31, Norveç için % 12 ve İzlanda için % 0.79 olarak gerçekleşmiştir.

3.2.4.3. EFTA'da Dış Ticaret Dengesi

EFTA'da ülkelere göre dış ticaret dengesi 1989 yılında; Avusturya'da -6.46, Finlandiya'da -1.34 İsveç'de 2.53, İsviçre'de -6.68, Norveç'de 3.43, İzlanda'da ise -0.01, milyar dolardır. 1990 yılında Avusturya'da -7.86, Finlandiya'da -3.44, İsveç'de 2.8, İsviçre'de -6.01, Norveç'de 6.64, İzlanda'da ise -0.06 milyar dolardır. 1990 yılında EFTA'nın toplam dış ticaret dengesi -8.53

milyar dolardır. 1991 yılında ise Avusturya'da -9.72, Finlandiya'da 1.28, İsveç'de 5.55, İsviçre'de -4.91, Norveç'de 8.83 ve İzlanda'da ise -0.16, milyar dolardır. 1991 yılında EFTA'nın toplam dış ticaret dengesi ise 0.87 milyar dolardır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi İsveç ve Norveç'in dışındaki bütün ülkeler dış ticaretlerinde önemli açıklar vermektedirler. En fazla açık Avusturya'da iken onu sırası ile İsviçre, ve Finlandiya izlemektedir.

3.2.4.4. EFTA'da Dış Ticaret Hacmi

EFTA ülkelerinde dış ticaret hacmi, 1989 yılında Avusturya'da 71.34, Finlandiya'da 47.86, İsveç'de 100.57, İsviçre'de 109.7, Norveç'te 51.61 ve İzlanda'da 2.79 milyar dolardır. EFTA'nın 1989 yılındaki toplam dış ticaret hacmi 383.87 milyar dolardır. 1990 yılında dış ticaret hacmi Avusturya'da 90.1 Finlandiya'da 56.36, İsveç'de 112.2, İsviçre'de 133.07, Norveç'te 60.96 ve İzlanda'da 3.24 milyar dolardır. EFTA'nın 1990 yılındaki toplam dış ticaret hacmi ise 455.93 milyar dolardır. 1991 yılında ülkelere göre dış ticaret hacimleri ise; Avusturya'da 91.94, Finlandiya'da 44.88 İsveç'de 104.87, İsviçre'de 128.05, Norveç'te 59.35 ve İzlanda'da 3.26 milyar dolardır. EFTA'nın 1991 yılındaki toplam dış ticaret hacmi 432.35 milyar dolardır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi EFTA'nın Toplam dış ticaret hacminin en büyük payına İsviçre sahiptir. İkinci en büyük paya İsveç, üçüncü paya Avusturya, dördüncü paya Norveç, beşinci paya Finlandiya ve en düşük paya İzlanda sahiptir.

3.2.4.5. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

EFTA'da ülkelere göre ihracatın ithalatı karşılama oranı 1989 yılında Avusturya'da %83, Finlandiya'da %95, İsveç'de %105, İsviçre'de %89, Norveç'te %114 ve İzlanda'da %99 dur. 1990 yılında ise; Avusturya'da %84, Finlandiya'da %88, İsveç'de %105, İsviçre'de %91, Norveç'de %124 ve İzlanda'da ise %96 dir. 1991 yılında da Avusturya'da %81, Finlandiya'da %106, İsveç'de %111, İsviçre'de %93, Norveç'de %105 ve İzlanda'da ise %91 dir.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, ihracatın ithalatı karşılama oranında en büyük paya Norveç sahip iken en düşük paya ise Avusturya sahiptir.

Tablo 7'den şu sonuçlar çıkarılabilir:

a) İhracat açısından bakıldığında tüm EFTA ülkelerinde 1989-90 arası artış görülürken, 1990-91 arası Norveç hariç azalma görülmektedir.

b) İthalatta ise 1989-90 arası genelde artış görülürken 1990-91 arası Avusturya ve İzlanda dışında düşme eğilimi görülmektedir.

c) İsveç ve Norveç'in dışındaki diğer EFTA ülkelerinin tümü dış ticaretlerinde açık vermektedirler. En büyük dış ticaret açığı Avusturya'da iken, en düşük dış ticaret açığı da İzlanda da görülmektedir.

d) Dış ticaret hacmi açısından bakıldığında en büyük paya İsviçre sahipken en düşük paya ise İzlanda sahiptir. 1989-90 arası tüm EFTA ülkelerinde dış ticaret hacmi artarken 1990-91 arası Avusturya ve İzlanda hariç diğer ülkelerde azalma görülmektedir.

e) İhracatın ithalatı karşılama oranı tüm EFTA ülkelerinde %80'lerin üzerindedir. Norveç ve İsveçte ise bu oran %100'ün üzerindedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE EFTA TİCARİ İLİŞKİLERİ

Türkiye EFTA ticari ilişkileri Türkiye'nin EFTA'dan ithalatı, Türkiye'nin EFTA'ya ihracatı , Türkiye EFTA dış ticaret hacmi, Türkiye EFTA dış ticaret dengesi, ihracatın ithalatı karşılama oranı, EFTA'nın dış ticaretinde Türkiye'nin payı ve Türkiye'nin EFTA'ya ithalatının ve ihracatının diğer ülke ve ülke grupları ile karşılaştırılması olarak ele alınmıştır.

4.1. Türkiye-EFTA ilişkileri ve Serbest Ticaret ve İşbirliği Anlaşması

Türkiye-EFTA ilişkileri en gerçekçi anlamda Türkiye -AT ilişkileri paralelinde bir inceleme ve değerlendirmeye tabi tutulabilir. Türkiye, özellikle son 10 yılda uyguladığı liberal ekonomik politikalar, Doğu Blokundaki gelişmeler , dünya ticaretindeki "Küreselleşme" ve "Bölgeselleşme" eğilimlerinin artması ile avrupada meydana gelen oluşumların içinde yer alma sürecini hızlandırmıştır. Avrupa ile bütünleşme ve iş birliğini hedefleyen ülkemiz bu düzeye henüz ulaşamamıştır. Son dönemlerde " Türkiye AT'ye üye olacak mı; olmayacak mı" sorusu sıkça sorulurken, Türkiye bu amaca yönelik olarak AT dışındaki oluşumları da dikkate almaya başlamış ve bu çerçevede gündeme Türkiye -EFTA ilişkileri gelmiştir.

Türkiye' nin anlaşmanın imzalanmasından önceki dönemlerde EFTA ülkeleri ile olan ilişkileri ikili anlaşmalarla belirli bir düzeyi korumuştur. Avusturya ile 1974 de , Norveç'le 1977'de, Finlandiya ile 1989'da"yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması" anlaşmaları yürürlüğe girmiş ve İsviçre ile görüşmeler sürdürülmüştür. 31 Mayıs 1992 itibariyle Türkiye'de EFTA üyesi ülkelerden 221 firma faaliyet göstermektedir. Ülkemizdeki toplam sermaye içinde %10.5 paya sahip İsviçre 140 firma ile, kimyasallar , petrol ve imalat sektöründe; 22 firma ile İsveç %1.10 luk bir payla, genellikle otomotiv ve elektronik endüstrisi alanında; Avusturya 42 firma ile %0.58 ; Finlandiya %0.14 ; Norveç 7 firma ile %0.15 ve İzlanda %0.14 lük bir payla faaliyet göstermektedir.

EFTA'nın Türkiye'deki toplam yabancı sermaye yatırımları içindeki payı %12.16 düzeyindedir. Bu ülkelerle olan ticaretimiz genelde düşük bir düzeyde seyretmiştir. Özellikle İzlanda'nın dış ticaretteki payı oldukça marjinal kalmakta, Finlandiya ve Norveç'le olan ticaretimiz yıldan yıla

gelişme göstermesine rağmen yinede az bir oranda kalmaktadır. 1991 yılı itibariyle Türkiye'nin toplam dış ticareti içindeki %5 lik bir paya sahip olan EFTA ile Türkiye arasındaki dış ticaret verileri bu durumu açık bir şekilde yansıtmaktadır.

1973'lerden beri böyle bir anlaşmanın imzalanması için sürekli EFTA tarafından öneriler geldiysede günün koşulları gözönünde bulundurularak kabul edilmemiştir. 5 şubat 1990 tarihinde AT komisyonunun Akdeniz ülkelerinden sorumlu üyesi Abel Matutes, Türkiye'nin başvurusu konusunda "Türkiye'ye verilen cevap HAYIR dır ve şu anda yapılacak tek iş beklemektir." açıklamasını yaptığı dönemde EFTA'da serbest ticaret bölgesi önerisi yenilenmiştir ve bu konudaki ilk resmi görüşmeler 6 Temmuz 1990 ' tarihinde Cenevre'de başlatılmıştır. "Türkiye EFTA Serbest Ticaret ve İşbirliği Antlaşması" 10 Aralık 1991 'de Cenevre'de imzalanmıştır. 1992 Temmuz ayı itibariyle tüm taraf ülkeler için yürürlüğe girmiş olan antlaşma özellikle Türk sanayi sektörü için yeni bir alandır[İGEME, ,1992,s.7-8].

Bu antlaşma ile Türkiye Avrupa'da yaşamaya başlayan gruplaşma hareketlerden ayrıldığını ve tek hedefinin serbest piyasa ekonomisi doğrultusunda bir sistem ile demokratik ve insan haklarına saygılı bir Avrupa'da kendi yerini bulmak istediğini ispatlamıştır.

EFTA ülkeleriyle imzalanan bu antlaşma Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna tam üyelikten vazgeçtiği ve artık kendisine yeni alternatifler aradığı anlamında değerlendirilmemelidir. Tam aksine Türkiye bu ülkelerle gerçekleştireceği ticari işbirliği ile sanayi ve ticaret sektörünü serbest piyasa şartlarına daha iyi uyumunu gerçekleştirecek ve Türkiye bütünü ile gelişmiş pazarlara uygun mal ve hizmet üretmeye hazırlanacaktır.

4.1.1. Cenevre Antlaşması

Avrupa Serbest Mübadele Birliği ile imzalanan ve 1 Nisan 1992 'de yürürlüğe giren bu antlaşma EFTA ile bir üyelik anlaşması değildir. Bu bir serbest ticaret ve işbirliği antlaşmasıdır. Bir başka ifade ile Türkiye'nin EFTA ülkeleriyle yürütmekte olduğu ticari ilişkilerine serbestlik getiren ve çeşitli konularda işbirliğini oluşturan bir antlaşmadır. EFTA, AT'dan sonra Avrupa'nın ikinci büyük topluluğu olup , yakın gelecekte topluluğa tam üye olmayı planlamaktadır. Ülkemiz bu ülkelerle ticari ilişkilerini genişletmek istediğini bu antlaşma ile daha somut bir şekilde ortaya koymuştur.

Türkiye EFTA antlaşması esas itibarıyla sanayi mallarının ve işlenmiş tarım ürünlerinin ticaretini kapsamaktadır. Yapılan antlaşmaya göre 1 Nisan 1992 tarihinden itibaren EFTA ülkeleri ülkemiz menşeli sanayi malları ithalatından tahsil etmekte oldukları gümrük vergi ve resimleri ve miktar kısıtlamalarını kaldırmayı kabul etmişlerdir. Türkiye'nin bazı tekstil ve tarım ürünleri ise hassas ürünler olarak nitelendirilmiş ve gümrük vergileri ile diğer eş etkili vergilerin kademeli olarak 1 Ocak 1996'ya kadar sıfıra indirilmesi öngörülmüştür[İTO, 1992-11, s.8].

4.1.2. Türkiye'nin Yükümlülükleri

Cenevre antlaşmasıyla Türkiye'nin üstlendiği yükümlülükler ise şöyledir; Türkiye antlaşma kapsamındaki sanayi ürünlerinin ithalatında , Avrupa Topluluğuna karşı gümrük vergilerini sıfırlamak ve miktar kısıtlamalarını kaldırmak hususunda katma protokol ile üstlendiği yükümlülükleri EFTA ülkelerine aynen uygulayacaktır. Türkiye'nin bu ülkelerden yapacağı ithalatta Avrupa Topluluğu'ndan yapılan itilalatta kullanılan 12 yıllık ve 22 yıllık listeler kullanılacaktır. 1 Ocak 1992 itibarıyla 12 yıllık indirim tabi ürünlerde % 70, 22 yıllık indirim tabi ürünlerde % 60 oranında indirim yapılacaktır. 1 Ocak 1996 tarihine kadar geçecek devrede Topluluğa karşı yapılacak indirimler EFTA'ya da uygulanacaktır.

Türkiye , EFTA ile imzaladığı antlaşma yürürlüğe girdiği tarihten itibaren çeşitli tavizler elde etmekte, buna karşılık kendi yükümlülüklerini Avrupa Topluluğuna karşı uyguladığı takvime paralel götürmektedir.

Daha evvel belirtildiği gibi EFTA ülkeleriyle imzalanan antlaşma aslında bir serbest ticaret antlaşmasıdır. Bu antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra çeşitli konularda işbirliğine gidilecektir. Örneğin malların ve sermayenin serbest dolaşımı önümüzdeki yıllarda EFTA ülkeleriyle yeni bir gündem maddesi olarak düşünülebilir.

1 Nisan 1992 tarihinde yürürlüğe giren antlaşma oldukça geniş kapsamlı düşünülmüş ve hazırlanırken Avrupa Topluluğu ile imzalanan Ankara antlaşması model olarak alınmıştır. Antlaşmada sözkonusu olacak olan ürünler belirlenirken sadece Türkiye'de üretilen ürünler değil tüm ürünler gözönüne alınmıştır.

Tarım ürünleri antlaşmada özel olarak tanımlanmıştır. Deniz ürünleri ve balıkçılık antlaşmada ayrı bir madde oluşturmaktadır. Deniz ürünlerinin Türkiye'ye ithalinde Türkiye %60 gümrük indirimi uygulayacak, buna karşılık

kendi deniz ürünlerinin ihracatında sıfır gümrük avantajından faydalanacaktır.

Tekstil ürünleri antlaşmada özel ağırlığı olan bir bölümdür. Türk tekstil ürünlerini EFTA ülkelerine ihracatta anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte %30 , 1.1. 1996 da %60 gümrük indirimine gidilecektir.

Türkiye bu ürünleri kendi pazarına ithal etmek istediğinde ise Avrupa Topluluğu ülkelerine uyguladığı gümrük oranlarını uygulayacaktır.

Çeşitli miktar kısıtlamaları, kotalar ve eş anlamlı önlemler ile ilgili olarak antlaşmaya özel bir madde konulmuştur. Antlaşmaya göre kamu sağlığı, çevre , ahlak, tarihi ve arkeolojik değerlerin korunması amacıyla konacak kısıtlamalar bu maddenin dışında bırakılmıştır. Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Türkiye ithalatta herhangi bir miktar kısıtlamasına gitmeyecek ve var olan bu tür uygulamaları da en geç 1995 yılının sonuna kadar kaldıracaktır. Eğer Türkiye iç pazarda çeşitli sektörlerde gelişmeyi sağlamak amacıyla bazı kısıtlamalar yapmayı düşünürse bu önceden EFTA ülkeleriyle oluşturulacak ortak komitede görüşülecektir. Türkiye'nin AT ile ilişkilerde var olan kota kısıtlamalarında bir değişiklik olursa bu konu yine komite de görüşülecektir.

Özet olarak ifade etmek gerekirse , EFTA ülkeleri ve Türkiye antlaşma yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ithalatta ve ihracatta hiç bir kısıtlama uygulamayacaktır. Bir başka deyişle ticareti kısıtlayıcı kota ve idari kısıtlamaya gitmeyeceklerdir. Ancak çeşitli nedenlerden ötürü ithalat ve ihracatta kısıtlamaya gidilebilecek ürünler bu antlaşma ile belirlenmiştir.

Ancak devlet yardımları konusunda ülkemizin ekonomik durumu gözönüne alınarak özellikle teşvik rejimi belirli sektörler ve bölgeler için hazırladığı vurgulanmış ve dış açık bir ekonomi izleyen Türkiye için bu tedbirlerin önemi ve gerekliliği kabul edilmiştir. Bu çerçevede Türkiye'ye dört yıllık geçiş dönemi tanınarak bu alanda GATT ve OECD hükümlerine uyum sağlaması öngörülmüştür.

Antlaşma kapsamında ekonomi dışı kısıtlama tedbirleri,devlet tekelleri, teknik düzenlemeler hakkında bölgelendirme , dahili vergilendirme, mali nitelikli vergiler , ödemeler, kamu alımları, işletmelerin tabi tutulacağı rekabet kuralları, genel koruma hükümleri, devlet yardımları, ödemeler dengesi güçlükleri ve koruma hükümlerine başvurulacak prosedür,güvenlik

istisnalarına ilişkin maddeler GATT hükümlerinden esinlenerek şekilendirilmiştir.

Ülkemiz henüz GATT anti dumping kapsamına tabi olmadığı için bu madde EFTA ile imzalanan antlaşma ekinde yer almamıştır[İTO, 1992-11, s.9].

Türkiye-EFTA Ticari ilişkileri Türkiye'nin EFTA'dan ithalatı, Türkiye'nin EFTA'ya ihracatı, Türkiye-EFTA dış ticaret hacmi , Türkiye-EFTA dış ticaret dengesi olarak dört ana başlık halinde incelenmiştir.

4.1.3. Türkiye -EFTA Serbest Ticaret ve İşbirliği Antlaşması Çerçevesinde Antlaşma Dışı Kalan Ürünler

Aşağıdaki ürünler antlaşma kapsamına dahil değildirler. Bu ürünlere her ülke kendi tarife oranlarını uygulayacaktır.

Antlaşma Dışı Kalan Ürünler

Ürünler	İthal eden ülke
Monitol	Türkiye
D- Glusitol	Türkiye
Kazeinler, kazeinnatlar, diğer kazein türevleri, kazein tutkalları	İsviçre, Türkiye
Kazein	Lihtenştayn, İsviçre,Türkiye
Albuminler, albuminatlar ve diğer albumin türevleri	Bütün EFTA ülkeleri, Türkiye
Yumurta albumini, insan gıdası olarak kullanılmaya elverişli olmayan	Bütün EFTA ülkeleri, Türkiye
Süt albumini, insan gıdası olarak kullanılmaya elverişli olmayan	Bütün EFTA ülkeleri, Türkiye
Dekstrinler ve tadil edilmiş diğer nişastalar	Avusturya, Türkiye
Mensucat, kağıt deri ve benzeri sanayide kullanılan apre ve finisay müstahzarları, boya maddelerinin sabitleştirilmesi ve boyama işlemini hızlandırıcı ürünler	Avusturya ,Türkiye

Esası nişastalı olanlar	Avusturya, Türkiye
Diğerleri, mensucat sanayinde kullanılanlar	Avusturya
Kağıt sanayinde kullanılanlar	Avusturya
Diğerleri	Avusturya
Dökümhane maçalarına veya kalıplara mahsus müstahzar bağliycılar	Avusturya
Diğerleri	Avusturya
Tabii mantar, döküntü mantar, kırılmış granül ve toz halinde	Lihtenştayn, İsveç, İsviçre, Türkiye, Avusturya
Keten, ham veya işlenmiş fakat iplik haline getirilmemiş (iplik döküntüleri ve ditme suretiyle elde edilen dökünteler dahil	Lihtenştayn,İsveç,İsviçre, Türkiye,Avusturya
Kendir (Connabis Sativa L.) ham veya işlenmiş fakat iplik haline getirilmemiş kendir kütük ve döküntüleri(iplik döküntüleri ve ditme suretiyle elde edilen döküntüler dahil)	Avusturya,Lihtenştayn,İsveç İsviçre,Türkiye

EFTA ülkeleri ile Türkiye arasında yapılan anlaşmada tarım ürünleri özel olarak tanımlanmıştır. Tablolardan da anlaşılacağı gibi gerek ihracatımız , gerekse ithalatımız genellikle sanayi ürünlerini kapsamaktadır.

İzlanda ülkesine ithal edilen işlenmiş tarım ürünlerinin gümrük vergisi oranlarını ve bazı ürünlerin ithalatında mali etkili gümrük vergilerini anlaşmada belirlemiştir. İzlanda kendi ekonomik yapısını gözönüne alarak çeşitli ürünlerin ithalatında talep ettiği bu vergileri tamamıyla ülkeye gelir getirici vergiler olduğunu belirtmiştir.

Deniz ürünleri ve balıklar anlaşmada ayrıca bir madde oluşturmaktadır. Deniz ürünlerinin Türkiye'ye ithalatın da Türkiye %60 indirimi uygulayacak, buna karşılık kendi deniz ürünlerinin ihracatı da sıfır gümrük avantajından faydalanacaktır.

Tekstil ürünleri anlaşmada özel ağırlığı olan bir bölümdür. Türk tekstil ürünlerinin EFTA ülkelerine ihracat da anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte

%30, 1.1.1994'de %30, 1.1.1996 'da % 60 gümrük indirimine gidilecektir. Avusturya ise anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte %45, 1.1.1994 de %15, 1.1.1996'da %40 oranında bir indirim programı uygulayacaktır. İsviçre ve Lihtenştayn ise anlaşma anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte %60, 1.1.1996'da ise %40 oranında gümrük indirime gidecektir.

Türkiye bu ürünleri kendi pazarlarına ithal etmek istediğinde ise Avrupa Topluluğu ülkelerine uyguladığı gümrük oranlarını uygulayacaktır. (ITO,1992-2,s.9-10)

4.1.4. Türkiye- EFTA Serbest Ticaret ve İşbirliği Anlaşması Çerçevesinde Tarım Ürünlerine İlişkin Düzenlemeler

Anlaşma Kapsamına giren ürünler, aslında sanayi ürünleridir. Fakat işlenmiş tarım ürünleri de anlaşma kapsamına dahil edilmiştir. Bu ürünler, aşağıda üç başlık altında incelenmiştir.

4.1.4.1. Anlaşma Kapsamına Giren İşlenmiş Tarım Ürünleri

Bu gruba giren tarım ürünleri bakımından EFTA ülkeleri arasında farklılık görülmektedir. Bununla birlikte aromalandırılmış yoğurt, margarin, çiklet ve diğer şeker mamülleri, çikolata ve kakao içeren mamüller, hazır makarna konserveleri ve nişastalı mamüller, anlaşmadan faydalanmaktadır. Bu ürünlerde değişken nitelikli vergilerle, telafi edici fiyat sistemi korunmaktadır. Genel koruma oranı dikkate alındığında,%50-70 arasında bir taviz elde edilmiştir.

4.1.4.2. Geleneksel Tarım Ürünleri

Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatında önemli payı olan fındık,kuru üzüm,incir,domates salçası ve diğer domates konserveleri ile belirli yaş meyve-sebze ürünlerinin dahil olduğu bu gruptaki ürünlerin ticareti, her bir EFTA ülkesiyle Türkiye'nin tek tek imzalayacağı ikili tarım anlaşmalarıyla düzenlenmektedir. İkili tarım görüşmeleri sonucu elde edilen önemli kazançlara aşağıda değinilmiştir.

- Türkiye lehine Genel Preferanslar Sistemi çerçevesinde uygulanmakta olan tercihli tarife hadlerinin konsolide edilmesi,

- AB'ne, Avrupa Ekonomik Alanı görüşmeleri çerçevesinde EFTA ülkelerince tanınacak tarım tavizlerinin Türkiye'ye de yaygınlaştırılması,

- Rekabet üstünlüğü ve ihracat potansiyeli olan seçilmiş tarım ürünleri bazında gümrük vergilerinde muafiyete varan indirimler,

- Ortak girişimlerde içeren ve EFTA ülkelerinden tarım teknolojisi transferine imkan sağlayacak iş birliği çerçeve anlaşmalarının imzalanması.

4.1.4.3. Balık ve Diğer Deniz Ürünleri

Bu alanda Türkiye, anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte taze balıklar ve balık konservelerinde gümrük muafiyeti elde ederken ,EFTA ülkeleri bu ürünler bazında , Türkiye'ye satışlarında yasal vergiler üzerinde %60'lık bir taviz sağlayacaklardır. Balık ve diğer deniz ürünleri, Katma Protokol'ün 22 yıllık listesinin kapsamındaymış gibi değerlendirilerek,işleyen indirimler bu takvim üzerine gerçekleştirilecektir. (KARLUK,Rıdvan,1994, s.363-364)

4.2. Türkiye'nin EFTA'dan İthalatı

Türkiye'nin EFTA'dan ithalatı ülkeler itibariyle ithalat, Türkiye'nin toplam ithalatı içinde EFTA'nın payı ve ürün türleri itibariyle ithalat olarak alt başlıklar halinde incelenmiştir.

4.2.1. Ülkeler İtibariyle İthalat

1980-1990 döneminde Türkiye'nin EFTA ülkelerinden yaptığı ithalat rakamları,yıllara göre değişim %'leri ve 1980 yılına göre (1980=100)değişim indeksleri Tablo 8'de Grafik 17,18'de verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

Avusturya'dan ithalat 1980-1990 döneminde dalgalanmalar göstermiştir. Bazı yıllar ithalatımız bir önceki yıla göre azalmış, bazı yıllar ise artış göstermiştir. Bu dönemde en yüksek ithalat değerine 1990 yılında 250848000 dolar ile ulaşılmıştır. En düşük ithalat değeri ise 1981'de 78822000 dolar ile gerçekleşmiştir. 11 yıllık ithalat ortalaması ise 153119000 dolardır. 1980=100 kabul edildiğinde, bu baz yılına göre 1981,1982 ve 1984 yıllarında sırasıyla 62, 93 ve 91 olarak azalma görülürken diğer yıllarda artma eğilimi görülmüş ve 1990 yılında 99 olarak artış görülmüştür.

Finlandiya'dan ithalat 1980-1990 döneminde istikrarsız bir seyir izlemiş ve 1980-1983 yılları arası azalma eğilimi göstermiş 1984 ve 1986 yılları bir çıkış yılı olmuş bu artış eğilimi 1988-1990 yıllarında tekrar kendini göstermiştir. Rakamları incelediğimizde en yüksek ithalat değerine 1990'da 103839000 dolar ile ulaşılmış, en düşük ithalat ise 1983'de 25772000 dolar ile

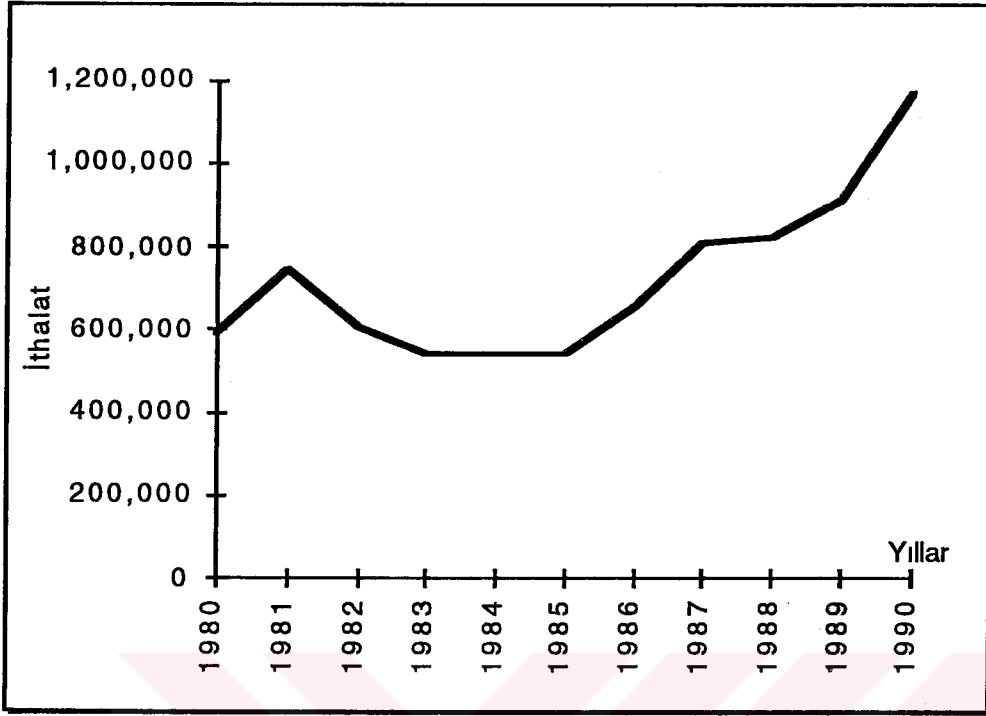

TABLO 8: TÜRKİYE'NİN EFTA ÜLKELERİNDEN İTHALATI (BİN\$), YILI DEĞİŞİM ORANLARI VE DEĞİŞİM İNDEKSİ

YILLAR	AVUSTURYA		FİNLANDIYA		İSVEÇ		İSİÇİRE		İZLANDA		NORVEÇ		TOPLAM	
	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ
1980	126,179	100.0	42,606	100.0	54,634	100.0	346,351	100.0	2	100.0	20,358	100.0	590,130	100.0
1981	78,822	-37.5	29,195	-31.5	72,989	33.6	531,298	53.4	111	5,450.0	25,552	145.2	741,967	25.7
1982	117,699	49.3	27,849	-4.6	101,722	39.4	328,950	-38.1	25	-77.5	26,808	-2.5	805,053	-18.5
1983	129,782	10.3	25,772	-7.5	89,837	-11.7	264,257	-19.7	1,043	4,072.0	30,262	5.0	540,953	-10.6
1984	114,908	-11.5	61,425	138.3	108,032	20.3	229,744	-13.1	1,159	11.1	22,379	-26.0	537,647	-0.6
1985	150,769	31.2	49,675	-19.1	130,572	20.9	185,844	-19.1	43	-96.3	18,874	-15.7	535,777	-0.3
1986	138,881	-7.9	70,154	41.2	136,732	4.7	285,371	53.6	20	-53.5	22,178	17.5	653,336	21.9
1987	191,982	38.2	62,215	-11.3	144,136	5.4	365,150	28.0	160	700.0	45,353	104.5	808,976	23.8
1988	221,717	15.5	69,136	11.1	141,877	-1.6	343,588	-5.9	37	-76.9	41,278	-9.0	817,613	1.1
1989	162,742	-26.6	95,947	38.8	156,922	10.6	411,403	19.7	3,203	8,556.8	78,611	90.4	908,828	11.2
1990	250,848	54.1	103,839	8.2	214,542	36.7	536,647	30.4	2,993	-6.6	57,445	-26.9	1,166,314	28.3
TOPLAM	1,684,309	1,334.9	637,813	1,497.0	1,351,995	2,474.6	8,828,583	1,105.4	8,796	439,800.0	395,098	1,940.8	7,906,594	1,339.8
ORTALAMA	153,119	121.4	57,983	136.1	122,909	225.0	348,053	100.5	800	40,000.0	35,918	176.4	718,781	121.8

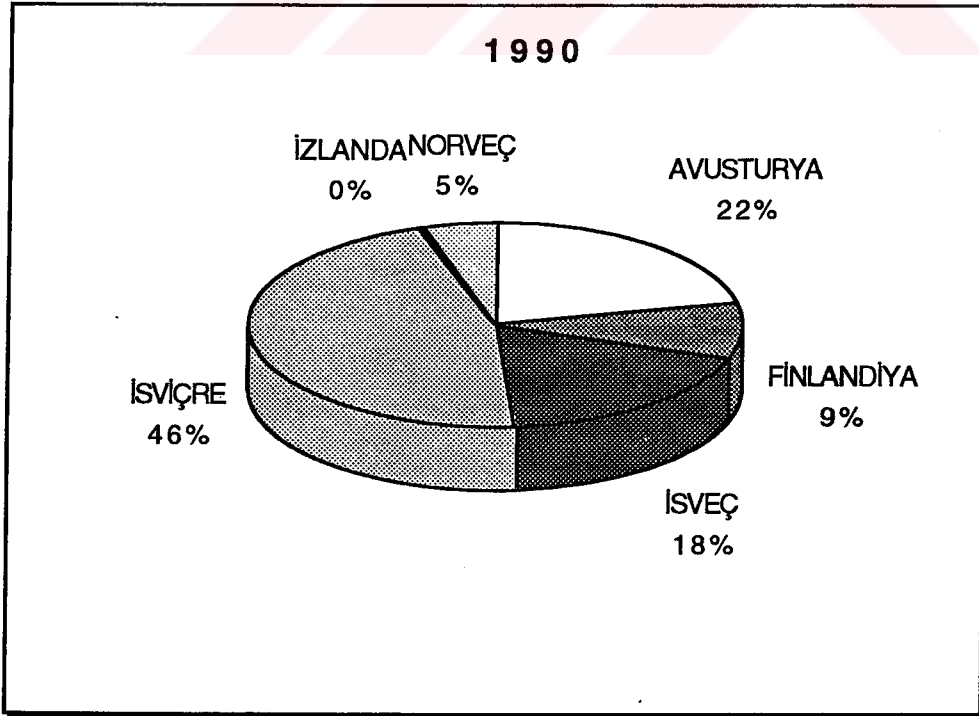
KAYNAK: DİE Dış Ticaret İstatistikleri

GRAFİK 17: TÜRKİYE'NİN EFTA'DAN TOPLAM İTHALATI (BİN \$)

KAYNAK: Tablo 8'deki verilere göre düzenlenmiştir.

GRAFİK 18: TÜRKİYE'NİN EFTA'DAN İTHALATININ ÜLKELERE DAĞILIMI

KAYNAK: Tablo 8'deki verilere göre düzenlenmiştir.

gerçekleşmiştir. 11 yıllık ithalat ortalaması ise 57.983.000 dolar olmuştur. 1980=100 kabul edilirse Finlandiya'dan yapılan ithalatımız 1983'e kadar azalma eğilimi göstermiş, 1984'den sonra ise artış eğilimine girmiştir ve 1990'da 144 olarak gerçekleşmiştir.

İsveç'ten ithalat, 1980-1990 döneminde, sadece 1983 ve 1988 yıllarında artış eğilimi göstermiştir. En yüksek ithalat rakamı 1990 yılında 214.542.000 dolar ile gerçekleşmiş, en düşük rakam ise 1980 yılında 54.634.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. 11 yıllık ithalat ortalaması 122.909.000 dolar olmuştur. 1980'de yapılan ithalat 100 olarak alınırsa, 1980'e oranla devamlı bir artış olmuştur. 1990 yılında bu rakam 392.7 olarak gerçekleşmiştir. Yıllar itibariyle değişim yüzdelerine baktığımızda en yüksek rakama %36.7 ile 1990 yılında ulaşılmıştır.

İsviçre'den ithalat, 1980-1990 döneminde istikrarsız bir şekilde gerçekleşmiş ve 1982-1985 yılları arasında azalma göstermiş ve en düşük rakam 1985 yılında 18.584.4000 dolar ile gerçekleşmiştir. 1986 ve 1987 yıllarında artış olmuş ve tekrar 1988 yılında azalma göstermiştir. 1989 ve 1990 yıllarında en yüksek değerlerine ulaşmış ve 1990 yılındaki ithalat rakamı 536.647.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. 1980'deki ithalat 100 kabul edildiğinde 1980 yılına oranla 1982-1986 yılları arası ve 1988 yılı azalma göstermiş ve 1990 yılında bu rakam 154.9 olmuştur.

İzlanda'dan ithalatımız, 1980-1990 yılları arasında çok istikrarsız bir durum arz etmektedir. EFTA ülkeleri içerisinde en az ithalatımızın bu ülkeden olduğu bu tabloda açık bir şekilde görülmektedir. 1980 yılında 2.000 dolar olan ithalatımız en yüksek rakamına 1989 yılında 3.202.000 dolar ile ulaşılmıştır. 1980 deki ithalat 100 kabul edilirse, 1980 yılına oranla diğer yılların aşırı bir değişim arzettiği açıkça görülmektedir. 1980'e oranla bu rakam 1989 yılında 160150 ye ulaşmıştır. Bu da bize son yıllarda İzlanda ile ithalatımızda bir gelişme olduğunu göstermektedir 1990 yılındaki indeks rakamı ise 149650 olarak gerçekleşmiştir.

Norveç'ten ithalatımız, 1980-1990 döneminde istikrarsız bir durum arz etmektedir. Genellikle bir kaç yıl artış, bir kaç yıl azalış şeklinde bir seyir göstermiştir. En yüksek ithalat rakamına 78.612.000 dolarla 1989 yılında ulaşılmış, en düşük rakama ise 18.874.000 dolar ile 1985 yılında gerçekleşmiştir. 1980 yılındaki ithalatımız 100 kabul edilirse, 1980 yılına oranla sadece 1985 yılında azalmış ve 92.7 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam 1990 yılında 282.2 olmuştur.

EFTA'dan toplam ithalat, 1980-1990 döneminde, özellikle 1985 yılından sonra artış göstermiştir. 1990 yılında en yüksek rakama 1.166.314.000 dolar ile ulaşılmıştır. En düşük ithalatımız 1985 yılında 535.777.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. 1980=100 kabul edilirse, bu yıla oranla 1983-1985 yılları arasında, azalma bundan sonraki yıllarda ise artma eğilimi görülmüştür. Bu rakam 1990 yılında 197.6 olmuştur.

4.2.2. Türkiye'nin Toplam İthalatı İçinde EFTA'nın Payı

1980-1990 döneminde, Türkiye'nin toplam ithalatı içinde ülkeler itibariyle EFTA'nın payı ve 1980 yılına göre değişme indeksleri Tablo 9'da Grafik 19'da verilmiştir.

Avusturya'nın payı %0.89 ile %1.61 arasında değişmiştir. En yüksek pay 1980'de %1.61 en düşük pay 1981 yılında 0.89 dur. 11 yıllık ortalama olarak bu pay, %1.27 dir. 1980 yılı 100 olarak kabul edilirse bu yıla oranla diğer bütün yıllarda azalma görülmüştür. Bu değer 1990 yılında 69.6 olmuştur.

Finlandiya'nın payı %0.28 ile %0.64 arasında değişmiştir. En yüksek pay 1986 yılında %0.64, en düşük pay 1983 yılında %0.28 dir. 11 yıllık ortalama olarak bu pay, %0.47 dir. 1980 yılı 100 olarak alınırsa, bu yıla oranla 1984, 1986 ve 1989 yıllarında artış göstermiş diğer yıllarda azalma göstermiştir. Bu değer 1990 yılında 85.5 olmuştur.

İsveç'in payı, %0.7 ile %1.24 arasında değişmiştir. En yüksek pay 1986'da %1.24, en düşük pay 1981 %0.7 ile gerçekleşmiştir. 11 yıllık ortalama olarak bu pay, %1.00 dir. 1980 yılı 100 olarak kabul edilirse 1980-1990 döneminde 1980 yılına oranla devamlı artış olmuş ve 1990'da bu değer 137.1 olmuştur. İsviçre'nin payı, %1.65 ile %5.99 arasında değişmiştir. En yüksek pay 1981 yılında %5.99, en düşük pay 1985'de %1.65 dir. 11 yıllık ortalama olarak bu pay % 3.04 dür. 1980 yılı 100 olarak alınırsa bu yıla oranla sadece 1981 yılında artış olmuş, diğer yıllarda azalma görülmüştür. Bu değer 1990'da 54.4 dür.

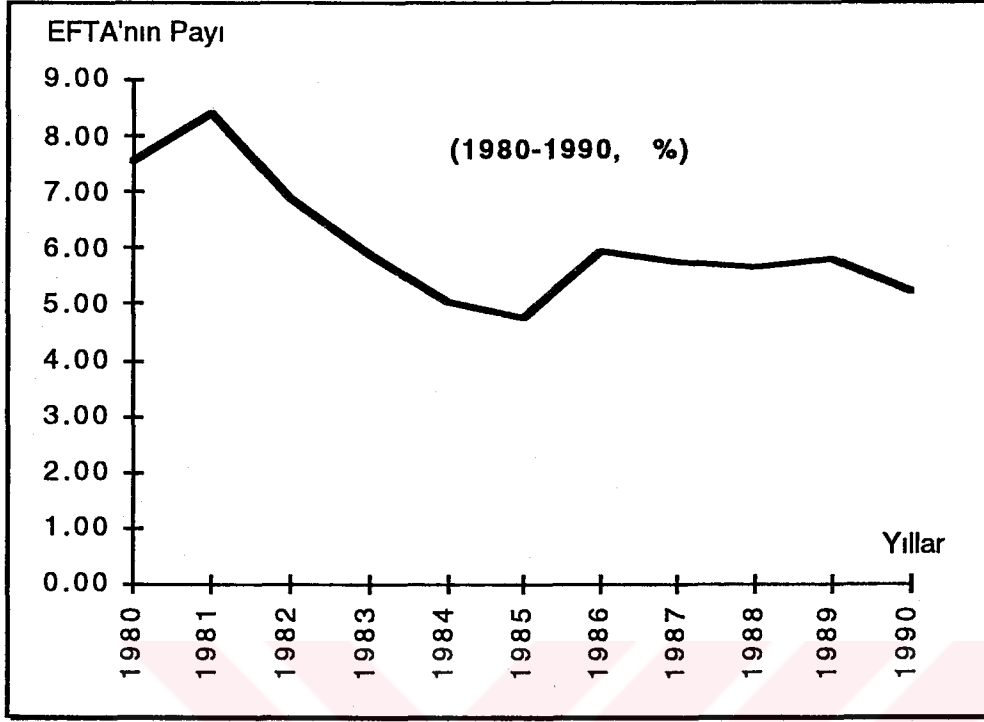
İzlanda'nın payı, % 0.00 ile % .02 arasında değişmiştir. EFTA'ya üye ülkeler arasında en düşük payı İzlanda almaktadır. İncelenen dönemde İzlanda'nın en yüksek payı 1989'da % 0.02, en düşük payı bir kaç yıl hariç diğer yıllarda % 0.00 olmuştur. 11 yıllık ortalama olarak bu pay % 0.00 dir. 1980 yılı 100 kabul edilirse, bu yıla oranla önemli bir değişiklik olmamıştır. Bu değer 1990'da yine 100 olmuştur. Norveç'in payı, % 0.17 ile % 0.5 arasında değişmiştir. En yüksek pay 1989 yılında %0.5, en düşük pay 1985 yılında % 0.17 dir. 11 yıllık ortalama olarak bu pay %0.29 dur. 1980 yılı 100 kabul edildiğinde bu yıla

TABLO 9: TÜRKİYE'nin TOPLAM İTHALATI İÇİNDE EFTA ÜLKELERİNİN PAYLARI (%) VE DEĞİŞİM İNDEKSİ

YILLAR	TÜRKİYE'NİN TOPLAM İTHALATI		AVUTURYA		FİNLANDIYA		İSVEÇ		İSVİÇRE		İZLANDA		NORVEÇ		TOPLAM		
	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	
1980	7,814,635		100.0	100.0	0.55	100.0	0.70	100.0	4.43	100.0	0.00	100.0	0.26	100.0	7.55	100.0	
1981	8,864,351	13.43	113.4	0.89	55.3	60.0	0.82	117.1	5.99	135.2	0.00	100.0	0.33	126.9	8.37	110.9	
1982	8,793,557	-0.80	112.5	1.34	83.2	0.32	1.16	165.7	3.74	84.4	0.00	100.0	0.33	126.9	6.88	91.1	
1983	9,179,175	4.39	117.5	1.41	87.6	0.28	0.98	140.0	2.88	65.0	0.01	101.0	0.33	126.9	5.89	78.0	
1984	10,662,776	16.16	136.4	1.08	67.1	0.58	1.01	144.3	2.15	48.5	0.01	101.0	0.21	80.8	5.04	66.8	
1985	11,274,724	5.74	144.3	1.34	83.2	0.44	1.16	165.7	1.65	37.2	0.00	100.0	0.17	65.4	4.75	62.9	
1986	11,020,224	-2.26	141.0	1.26	78.3	0.64	1.24	177.1	2.59	58.5	0.00	100.0	0.20	76.9	5.93	78.5	
1987	14,163,100	28.52	181.2	1.36	84.5	0.44	1.02	145.7	2.58	58.2	0.00	100.0	0.32	123.1	5.71	75.6	
1988	14,335,400	1.22	183.4	1.48	91.9	0.48	0.99	141.4	2.40	54.2	0.00	100.0	0.29	111.5	5.63	74.6	
1989	15,762,600	9.96	201.7	1.03	64.0	0.61	1.00	142.9	2.61	58.9	0.02	101.0	0.50	192.3	5.77	76.4	
1990	22,302,127	41.49	285.4	1.12	69.6	0.47	0.96	137.1	2.41	54.4	0.01	101.0	0.26	100.0	5.23	69.3	
ORTALAMA	12,197,515		156.09	1.27	78.60	0.47	84.98	1.00	143.00	3.04	68.60	0.00	100.23	0.29	111.89	6.07	80.37

KAYNAK: DİE Dış Ticaret İstatistikleri

GRAFİK 19: TÜRKİYE'NİN TOPLAM İTHALATI İÇİNDE EFTA'NIN PAYI

KAYNAK: Tablo 9'daki verilere göre düzenlenmiştir.

oranla 1984, 1985 ve 1986 yıllarında azalma olmuş diğer yıllarda artış görülmüştür. Bu değer 1990'da 100 olmuştur. EFTA'nın toplam olarak payı, %4.75 ile %8.37 arasında değişmiştir. En yüksek pay 1981 yılında %8.37, en düşük pay 1985 yılında %4.75 dir. 11 yıllık ortalama %6.07 dir. 1980 yılı 100 olarak alınırsa, bu yıla oranla 1981 yılında artış olmuş, diğer yıllarda azalma görülmüştür. Bu değer 1990'da 80.37 olmuştur.

Türkiye'nin toplam ithalatında EFTA'nın payındaki değişmeler yıllar itibariyle incelenirken 1981 yılından itibaren Türkiye'nin toplam ithalatındaki artışlar unutulmamalıdır. Özellikle 1981 yılından sonra uygulanan dışa açık ekonomi politikaları sayesinde ithalat miktarlarında artış olmuştur. 24 Ocak 1980 kararlarının hazırlayıcılarının 1983'ten sonra iktidara gelmeleri bu kararların uygulanmasına zemin hazırlamıştır ve dış ticaretimiz artma eğilimine girmiştir. 1980-1990 döneminde EFTA ülkeleri içinde en yüksek payı 11 yıllık ortalama değer olarak %3.04 ile İsviçre alırken, en düşük payı da % 0.00 ile İzlanda almıştır.

4.2.3. Ürün Türleri İtibariyle İthalat

Türkiye ile EFTA ülkeleri arasındaki ithalatın yapısını daha iyi inceleyebilmek için hangi ürünlerin, ne miktarda ithalata konu olduğunun da

bilinmesi gerekir. Bu nedenle, aşağıda ülkeler itibariyle ürünlerin ithalatı; bunların Türkiye'nin toplam ithalatı içinde EFTA ülkelerinin payları üzerinde durulmuştur.

4.2.3.1. Ürünler İtibariyle EFTA'dan İthalat

EFTA ülkelerinden 1992 yılında ithal edilen ürünler, miktarları ve toplam ithalat içindeki payları Ek Tablo 1'de verilmiştir.

Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

Avusturya'dan, toplam olarak 83 çeşit ürün ithal edilmiştir. Bunlardan toplam ithalat içerisinde en fazla payı olanlar şunlardır:

72.519.000 dolarla %26'lık payı "Nükleer reaktörler, kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, bunların aksam ve parçaları " almaktadır. Bunu sırası ile; 42.521.000 dolarla % 15'lik payını "Kağıt ve karton; kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya"; 35.129.000 dolarla % 12'lik payı " elektrikli makina ve cihazlar ve bunların aksam ve parçaları; ses kaydetmeye ve kaydedilen sesi tekrar vermeye mahsus cihazlar, televizyon görüntü ve seslerinin kaydedilmesine ve kaydedilen görüntü ve sesin tekrar verilmesine mahsus cihazlar ve bunların aksam, parça ve aksesuarları"; 16.699.000 dolarla % 6.44 payı "demir ve çelik " ürünleri izlemektedir.

Diğer mallara ait değer ve yüzde payları düşük seviyelerde olup Tablo 10'da verilmiştir.

Yukarıdan da anlaşılacağı gibi Avusturya'dan yapılan ithalatın hemen hemen tamamına yakını sanayi ürünleri oluşturmaktadır. İthalat içerisinde tarım ürünlerinin payı ise bindelerle ifade edilmektedir.

İsviçre'den 90 çeşit mal ithal edilmiştir. Bu malların toplam değeri 679.303.000 dolardır. İthal edilen mallar içerisinde en fazla paya sahip olan mallar şunlardır:

" Nükleer Reaktörler, kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksam ve parçaları" nın toplam değeri 235.280.000 dolar olup ithalat içerisindeki payı % 34.64 dür. Bunu sırası ile 76.510.000 dolarla % 11.26 sını "elektrikli makine ve cihazlar ve bunların aksam ve parçaları; ses kaydetmeye ve kaydedilen sesi tekrar vermeye mahsus cihazlar; televizyon görüntü ve seslerinin kaydedilmesine ve kaydedilen görüntü ve sesin tekrar verilmesine mahsus cihazlar ve bunların aksam, parça ve aksesuarları" ; 81.204.000 dolarla

% 11.95 'ini "organik kimyasal ürünler"; 52.718.000 dolarla % 7.76 'sını "debeğatte ve boyacılıkta kullanılan hülâsalar; tanenler ve türevleri; boyalar, pigmentler ve diğer boyayıcı maddeler; müstahzar boyalar ve vernikler; macunlar, mürekkepler" vb. izlemektedir.

Diğer malların değer ve yüzde payları Ek Tablo 1'de verilmiştir. Bunların toplam ithalat içerisinde pek önemli payları yoktur ve bindelerle ifade edilmektedir.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi İsviçre'den yapılan ithalatın tamamına yakınına sanayi ürünleri oluşturmaktadır. Tarım ürünlerinin payı ise çok düşük seviyelerdedir.

İsveç'ten 1992 yılında 64 çeşit mal ithal edilmiştir. Bu malların toplam değeri 220.717.000 dolar dır.

İsveç'den yapılan ithalat içerisinde en fazla paya sahip olan mallar şunlardır;

"Nükleer reaktörler, kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksam ve parçaları " nın toplam değeri 64.766.000 dolardır. Bunun toplam ithalat içerisindeki payı yüzde 29.34 'tür. Bunu sırasıyla 32.460.000 dolarla yüzde 14.71'ini "Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları; bunların aksam, parça ve aksesuarları " 23.480 bin dolarla % 10.64'ünü " kağıt ve karton; kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya " vb. izlemektedir.

Diğer mallarla ilgili değer ve % payları Ek Tablo 1'de verilmiştir.

Gerek Avusturya, gerekse İsviçre'den yapılan ithalatta olduğu gibi İsveç'ten yapılan ithalatında hemen hemen tamamına yakınına sanayi ürünleri oluşturmaktadır. Tarım ürünlerinin payı ise çok düşük seviyelerdedir.

Finlandiya'dan 1992 yılında toplam olarak 55 çeşit mal ithal edilmiştir. Bunun toplam değeri 102.913.000 dolardır. İthal edilen mallar içerisinde en fazla paya sahip olanlar şunlardır; "muhtelif kimyasal maddeler" 46.950.000 dolarla % 45.62'lik payı almaktadır. Bunu sırası ile ; 16.185.000 dolarla % 15.73'ünü " demir ve çelik" 13.849.000 dolarla % 13.46'sını "Kağıt ve karton; kağıt hamurundan kağıttan veya kartondan eşya" vb. izlemektedir. Diğer mallara ait değer ve yüzde payları Tablo 10'da verilmiştir.

Finlandiya' dan yapılan ithalat içerisinde sanayi mallarının payı diğer EFTA ülkelerinde olduğu gibi % 100'e yakındır. Finlandiya'dan yapılan ithalat içerisinde tarım ürünlerinin payı yok denecek kadar azdır.

İzlanda'dan 1992 yılında toplam olarak sadece 6 çeşit mal ithal edilmiştir. Bunun da toplam değeri 582.000 dolardır.

İzlanda' dan yapılan ithalatta en fazla paya sahip olan mallar şunlardır;

"Organik kimyasal ürünler", 446.000 dolarla yüzde 76.57'sini oluşturmaktadır." Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar; alçılar, kireçler ve çimento; 99.000 dolarla % 17.15 'lik payla ikinci sırayı almaktadır. Geri kalan dört mala ait değer ve yüzde payları Tablo 10'da verilmiştir.

Norveç'ten 1992 yılında 46 çeşit mal ithal edilmiştir. Bunların toplam değeri 102.041.000 dolardır. Toplam ithalat içerisinde en fazla paya sahip olan mallar şunlardır:

" Gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar" 45.115.000 dolarla % 44.21 'lik bir paya sahiptir. Bunu sırası ile 8.453.000 dolarla % 8.28'ini "Nükleer rektörler, kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksam ve parçaları; 12.699.000 dolarla % 12.44'ünü "baklalar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar" vb. izlemektedir.

Diğer mallara ait değer ve yüzde payları Ek Tablo 1'de verilmiştir.

Tablodan da anlaşılacağı gibi Norveç'ten yapılan ithalat içerisinde sanayi mallarının payları yaklaşık % 87 seviyelerinde ve geri kalan % 13'lük payda tarım ürünlerine aittir.

Sonuç olarak, 1992 yılında Türkiye'nin ithal ettiği mal türleri ve toplam içindeki payları incelendiğinde değer olarak EFTA toplamının 1.383.726.000 dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. EFTA ülkeleri ile yapılan serbest ticaret anlaşması gereği olarak altı ülkeden yapılan ithalatın hemen tamamına yakını sanayi ürünleri oluşturmaktadır.

EFTA ülkelerinden mal türleri itibariyle yapılan ithalatta " Nükleer rektörler, kazanlar, makineler mekanik cihazlar ve aletler; bunların aksam ve parçaları", 6 ülkenin toplamı olarak 395.363.000 dolarla % 26.6 'lık paya sahiptir. EFTA ülkeleri içinde en fazla çeşidi İsviçre'den (90), en az mal çeşidi de İzlanda' dan (6) ithal edilmiştir. Değer olarak bakıldığında da aynı ülkeler sıralamadaki yerlerini korumaktadırlar.

4.2.3.2. Türkiye'nin Ürünler İtibariyle Toplam İthalatı İçinde EFTA Ülkelerinin Payları

1992 yılında, EFTA ülkelerinden ithal edilen ürünlerin, Türkiye toplam ithalatı içindeki payları Ek Tablo 2'de verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

Avusturya'dan yapılan ithalatta en fazla payı olan ürünler ve yüzde payları şöyledir:

- Kağıt ve karton, kağıt hamurdan, kağıttan ve kartondan eşya (% 16.23),
- Özel dokunmuş mensucat; tuftedilmiş dokumaya elverişli mensucat (%9.02),
- Taş, alçı, çimento, amyant mika vb. (%8.69),
- Nikel ve nikelde eşya (%6.41),
- Seramik mamülleri (%4.35),

Türkiye'nin toplam ithalatı içerisinde Avusturya'dan yapılan ithalatta 48 fasıl kodu ile anılan "kağıt ve kartondan eşyalar" en büyük payı oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda diğer EFTA ülkeleri içerisindeki en büyük orandır. Yukarıda yüzde payları belirtilenlerin dışında kalanların Türkiye'nin toplam ithalatı içerisindeki payları çok düşük oranlardadır. Bazılarının payları ise onbindelerle ifade edilmektedir. Diğer ülkeler ile ilgili bilgiler Ek Tablo 2'de verilmiştir.

İsviçre' den yapılan ithalatta en fazla payı alan ürünler ve yüzde payları şöyledir:

- Eczacılık ürünleri (% 17.37),
- Sanat eserleri koleksiyon eşyası ve antikalar (% 17.11),
- Uçucu yağlar, kozmetik veya tuvalet müstahzarları (%11.94),
- Müstahzar boyalar ve vernikler (% 12.88),
- Lak; sakız, reçine ve diğer bitkisel hülâsalar (%8.13),
- Muhtelif kimyasal maddeler (% 8.51).

Toplam ithalat içerisinde "eczacılık ürünleri" İsviçre'den yapılan ithalat içerisinde en fazla paya sahip olmaktadır. Eczacılık ürünleri ithalatında EFTA ülkeleri içerisinde İsviçre % 17.37'lik payla ilk sırayı almaktadır. Diğer ürünlerin Türkiye'nin toplam ithalatında önemli bir payı yoktur. Bunlara ait bilgiler Ek Tablo 2'de verilmiştir.

İsveç'ten ithal edilen mallar içerisinde en fazla paya sahip olanlar şunlardır:

- Odun veya diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; kağıt veya kartondan döküntü vb. (% 14.97),
- Barut veya patlayıcı maddeler; kibritler, ateş alıcı maddeler (% 12.55),
- Eczacılık ürünleri (% 4.57),
- Süt ürünleri; kuş ve kümes hayvanlarının yumurtaları, tabi bal, diğer yenilebilir hayvansal menşeli ürünler (% 4.04),
- Kağıt ve karton; kağıt hamurundan, veya kartondan eşya (% 8.96),

Yukarıda adı geçen malların dışında kalanların toplam ithalat içerisindeki payları çok düşüktür. Bunlara ait bilgiler Ek Tablo 2'de verilmiştir.

Finlandiya'dan yapılan ithalat içerisinde en fazla payı olan ürünler ve yüzde payları şöyledir:

- Kağıt ve karton; kağıt hamurundan , kağıttan veya kartondan eşya (%5.29),
- Odun veya diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; kağıt veya kartondan döküntü (% 5.02),
- Sentetik ve suni devamsız lifler (% 3.96),
- Ağaç ve ahşap eşya, odun kömürü (% 3.95).

Diğer malların Türkiye'nin toplam ithalatındaki payı oldukça düşüktür ve bunlara ait bilgiler Tablo 11'de verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı gibi Finlandiya'nın toplam ithalat içerisinde en fazla payı alan ürünü % 5.29'luk gibi küçük bir payla 48 fasıl kodlu ürünüdür.

İzlanda'dan yapılan ithalatın Türkiye'nin toplam ithalatı içerisinde hemen hemen hiç bir önemi yoktur. Çünkü, İzlanda' dan toplam 6 çeşit mal ithal edilmiştir ve bunların payları da onbindelerle ifade edilmektedir.

EFTA ülkeleri içerisinde ticari ilişkilerimizin en düşük seviyede olduğu ülke İzlanda' dır.

Norveç'ten ithal edilen ürünler içerisinde en fazla paya sahip olanlar şunlardır:

- Balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve diğer suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar (% 65.99),

EFTA ülkelerinden toplam olarak ithal edilen bu ürünlerin Türkiye'nin toplam ithalatındaki oranı % 66.5 dir. Bununla birlikte hemen hemen tamamı Norveç'ten ithal edilmektedir.

- Barut ve patlayıcı maddeler, kibritler, ateş alıcı maddeler (%8.56),

EFTA'dan yapılan ithalatta Barut ve patlayıcı maddeler vb. ürünlerde Norveç ikinci sırayı almaktadır.

- Odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları, kağıt veya kartondan döküntü (% 2.93).

Ek Tablo 2'den de anlaşılacağı gibi Norveç'ten yapılan ithalatın büyük bir bölümü "balıklar, omurgasız hayvanlar vb." oluşturmaktadır.

Diğer ürünlerin toplam ithalat içerisinde önemli payları yoktur. Bunlara ait bilgiler Ek Tablo 2'de verilmiştir.

Kısaca toplam olarak 6 EFTA ülkesinden yapılan ithalatta Türkiye'nin toplam ithalatındaki en fazla payı "balıkçılık ürünleri " almaktadır. bunun da tamamına yakını Norveç'ten ithal edilmektedir. İkinci sırada "kağıt vb." ürünlerinin payı toplam ithalat içerisinde % 36'dır. Bunun da en büyük payının % 16.23 'le Avusturya oluşturmaktadır. Üçüncü olarakta "eczacılık ürünleri" gösterilebilir. Bunun toplam ithalat içerisindeki payı ise % 24.9'dur. Burada ise en büyük payı % 17.37 ile İsviçre almaktadır.

4.2.3.3. Türkiye'nin Ürünler İtibariyle EFTA'dan Toplam İthalatı İçinde EFTA Ülkelerinin Payları

1992 yılında Türkiye'nin ürünler itibariyle EFTA' dan yaptığı toplam ithalat içinde EFTA ülkelerinin payları Ek Tablo 3'de verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu Tabloya göre yapılmıştır.

Hangi ürünlerde Türkiye'nin hangi ürünlerde de EFTA ülkelerinin karşılaştırmalı üstünlüğü sahip olduğunu anlayabilmek için ürünler içindeki payları % 50 den fazla olanlar seçilmiştir.

Avusturya'nın Türkiye'nin EFTA ülkelerinden yaptığı toplam ithalatı içinde karşılaştırmalı üstünlüğü sahip olduğu ürünler şunlardır:

- Canlı hayvanlar (% 66.11),
- Diğer hayvansal menşeli ürünler (% 56.57),
- Hububat (%87.15),
- Sebzeler, meyveler vb. (%85.72)
- Metal cevherleri, curuf ve kül (% 100),
- Hasırdan yapılan eşyalar (% 98.12),
- Basılı kitaplar, gazeteler vb. (%76.97),
- Halılar ve yer kaplamaları (% 70.83),
- Özel dokunmuş mensucat, dantela vb. (% 76.40),
- Örme eşya (% 59.65),
- Örme giyim eşyası ve aksesuarları (% 53.38),
- Şemsiyeler bastonlar ve aksamaları (% 63.08),
- Taş alçı çimento vb. (% 80.19),
- Seramik mamülleri (% 74.55) ,
- Nikel ve nikelden eşya (% 53.59),
- Trafik sinyalizasyon cihazları (% 69.56).

Yukarıda adı geçen ve payları % 50' nin üzerinde olan 16 çeşit mal içerisinde sanayi ürünlerinin payı % 88, tarım ürünlerinin payı ise % 12 dir. Avusturya, bu ürün türlerinde, diğer EFTA ülkelerine göre Türkiye'nin toplam EFTA ithalatında karşılaştırmalı üstünlüğü sahiptir. Özellikle metal cevherleri, cüruf ve kül'de Avusturya'nın EFTA' dan yapılan toplam ithalattaki payı % 100 dür.

İsviçre'nin Türkiye'nin EFTA ülkelerinden yaptığı toplam ithalatı içinde karşılaştırmalı üstünlüğü sahip olduğu ürünlerden bazıları şunlardır:

- Yenilen meyvalar ve sert kabuklu meyvalar (% 100),
- Yağlı tohum ve meyvalar vb. (% 100),
- Örülmeye elverişli bitkisel maddeler vb.(% 100),
- Et, balık, kabuklu hayvanlar vb.(% 100),
- Mantar ve mantardan eşya(% 100),
- Çinko ve çinkodan eşya (% 100),
- Kalay ve kalaydan eşya (% 100),
- Sanat eserleri, koleksiyon eşyası ve antikalar (% 100).

Türkiye'nin EFTA ülkeleri içerisinde İsviçre'den yaptığı ithalatta 89 çeşit ürün içerisinde bu ülke 51'inde karşılaştırmalı üstünlüğü sahiptir. İsviçre'nin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu bu ürünlerin % 96.2'si sanayi ürünlerini, geri kalan % 3.8 ise tarım ürünlerine aittir.

Karşılaştırmalı üstünlüğü sahip olan diğer 43 mala ait değer ve yüzde payları Ek Tablo 3'de verilmiştir.

İsveç'in Türkiye'nin EFTA ülkelerinden yaptığı toplam ithalatın içinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünler şunlardır:

- Barut ve patlayıcı maddeler, ateş alıcı maddeler (% 54.96),
- Odun ve diğer lifli selülozik maddelerin hamurları, kağıt veya kartondan döküntü (% 65.01),
- Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam parça ve aksesuarları (% 70.28).

İsviçre EFTA ülkelerinden yapılan ithalatta toplam 65 ürün içerisinde yalnızca 3 üründe karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.

Finlandiya'nın Türkiye'nin EFTA ülkelerinden yaptığı toplam ithalatı içerisinde karşılaştırmalı üstünlüğü sahip olduğu ürünler şunlardır:

- Plastikler ve mamulleri (%51.13),
- Ağaç ve ahşap eşya; odun kömürü (%66.53),
- Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçaları (%74.20).

Finlandiya'nın karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünlerin tamamı sanayi ürünleridir.

İzlanda'nın, Türkiye'nin EFTA ülkelerinden yaptığı toplam ithalat içerisinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün yoktur. Zaten bu ülkede toplam olarak 6 çeşit ürün ithal edilmiştir.

Norveç'in Türkiye'nin EFTA ülkelerinden yaptığı toplam ithalat içerisinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünler şunlardır:

- Balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar (%99.26),

Avusturya'nın binde 74'lük payı dışında balıklar, yumuşakçalar vb. ürünlerin tamamı Norveç'ten ithal edilmektedir.

- Gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar (%95.39).

Norveç'ten ithal edilen 47 mal içerisinde bu ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün türlerinin sayısı sadece iki tanedir.

Ek Tablo 3'den şu sonuç çıkarılabilir:

Türkiye'nin toplam olarak 6 EFTA ülkesinden yaptığı ithalat içinde gerek sanayi malları olsun gerekse tarımsal mallar olsun en fazla karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan ülke İsviçre dir. Aynı zamanda en fazla mal çeşidi de bu ülkeden ithal edilmektedir. EFTA ülkeleri içinde hiç karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmayan ülkeler ise Finlandiya ve İzlanda dır.

4.3. Türkiye'nin EFTA'ya İhracatı

Türkiye'nin EFTA'ya ihracatı ülkeler itibariyle ihracat, Türkiye'nin toplam ihracatı içinde EFTA'nın payı ürün türleri itibariyle ihracat olarak altbaşlıklar altında incelenmiştir.

4.3.1. Ülkeler İtibariyle İhracat

Türkiye'nin EFTA ülkelerine yıllara göre ihracatı Tablo 10'da ve Grafik 20, 21'de verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

Türkiye'nin Avusturya'ya ihracatı yıllara göre dalgalanmalar göstermiş, 1981, 1982, 1984, 1987 ve 1990 yılları haricindeki yıllarda bir önceki yıla göre değişimlere bakıldığında azalma görülmektedir. En yüksek ihracat miktarı 188.522.000 dolar ile 1987 yılında gerçekleşmiştir. En düşük ihracat ise 1980'de 53.852.000 dolar ile gerçekleşmiştir. 1980'deki ihracat 100 kabul edilirse, bu yıla oranla diğer yıllarda artış görülmüştür. Bu değer 1990'da 331.4 tür.

Finlandiya'ya yapılan ihracat yıllara göre dalgalanmalar göstermektedir. 1981, 1982, 1984 ve 1990'da bir önceki yıla göre azalma, diğer yıllarda artış görülmüştür. En yüksek ihracat rakamı 1989'da 33.665.000 dolar ile, en düşük ihracat rakamı da 1982'de 4.462.000 dolar ile gerçekleşmiştir. 1980'deki ihracat 100 kabul edilirse, bu yıla oranla 1981 ve 1982'de azalma olmuş, diğer yıllarda artış görülmüştür. Bu değer 1990'da 505.0 olmuştur.

İsveç'e yapılan ihracat, yıllar itibariyle değişimler göstermiştir. 1980-1990 dönemindeki ihracat rakamları incelendiğinde en yüksek ihracat rakamı 1989'da 84.088.000 dolar, en düşük ihracat ise 1980'de 18691 bin dolar ile gerçekleşmiştir. Yıllar itibariyle değişim 1986 ve 1990'da azalış göstermiş, diğer yıllarda artış göstermiştir. 1980'deki ihracat 100 kabul edilirse diğer yıllar, bu yıla oranla artış göstermiştir. Bu rakam 1990'da 429.4 tür.

İsviçre'ye yapılan ihracat, yıllar itibariyle değişim göstermektedir. Genellikle bir önceki yıla göre bir yıl artış, bir yıl azalış görülmektedir. En yüksek ihracat rakamı 1984 yılında 358.248.000 dolar en düşük ihracat 1980'de 125.385.000 dolar ile gerçekleşmiştir. 1980'deki ihracat 100 kabul edilirse, bu yıla oranla diğer yıllarda artış görülmektedir. Bu rakam 1990'da 233.5 dir.

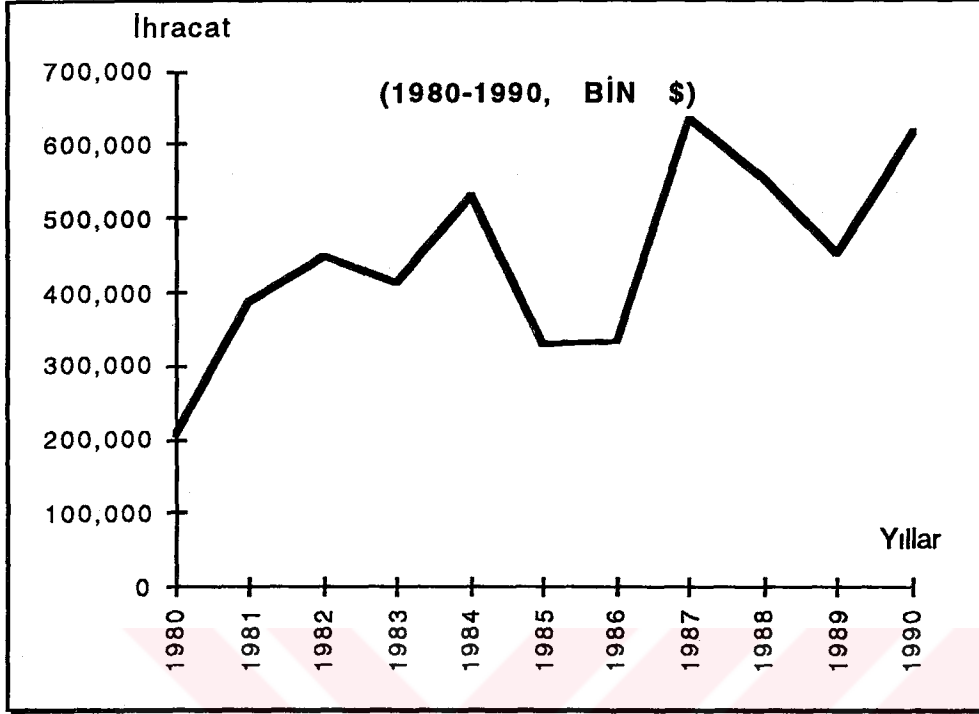
İzlanda'ya yapılan ihracat, EFTA'ya üye ülkeler içerisinde en istikrarsız olanıdır. En yüksek ihracat 1989'da 722.000 dolar, en düşük ihracat rakamı da 1982'de 36.000 dolar ile gerçekleşmiştir. Bu iki değer arasındaki fark bize

TABLO 10: TÜRKİYE'NİN EFTA ÜLKELERİYLE İHRACATI (BİN\$) DEĞİŞİM ORANLARI VE DEĞİŞİM İNDEKSİ

YILLAR	AVUSTURYA		FİNLANDIYA		İSVEÇ		İSVİÇRE		İZLANDA		NORVEÇ		TOPLAM	
	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ
1980	53,852	100.0	5,036	100.0	18,691	100.0	125,385	100.0	607	100.0	2,523	100.0	206,094	100.0
1981	95,694	77.7	4,856	96.4	19,254	3.0	263,791	110.3	41	-93.2	2,139	-15.2	385,715	87.2
1982	98,336	2.8	4,462	-8.1	19,307	0.3	323,858	22.8	36	-12.2	2,425	13.4	448,424	16.3
1983	86,778	-9.7	6,848	53.5	23,478	21.6	286,472	-11.5	42	16.7	6,351	161.9	411,969	-8.1
1984	126,833	42.9	5,197	-24.1	35,789	52.4	358,248	25.1	52	23.8	4,040	-36.4	530,159	28.7
1985	122,501	-3.4	7,199	38.5	64,681	80.7	128,374	-64.2	80	53.8	4,409	9.1	327,244	-38.3
1986	111,217	-9.2	8,543	18.7	41,573	-35.7	162,279	26.4	373	366.3	8,989	103.9	332,974	1.8
1987	188,522	69.5	9,888	15.7	66,041	58.9	355,834	119.3	457	22.5	12,946	44.0	633,688	90.3
1988	179,652	-4.7	18,112	83.2	75,880	14.9	264,843	-25.6	229	-49.9	13,683	5.7	552,399	-12.6
1989	131,296	-26.9	33,667	85.9	84,093	10.8	174,469	-34.1	722	215.3	27,178	98.6	451,425	-18.3
1990	178,472	35.9	25,430	-24.5	80,255	-4.6	292,788	67.8	575	-20.4	40,014	47.2	617,534	36.8
TOPLAM	1,375,153		2,553.6	129,298	529,042	2,830.5	2,736,281	2,182.3	3,214	529.5	124,697		4,897,625	2,376.4
ORTALAMA	125,014	232.1	11,749	233.3	48,095	257.3	248,753	198.4	292	48.1	11,336	449.3	445,239	216.0

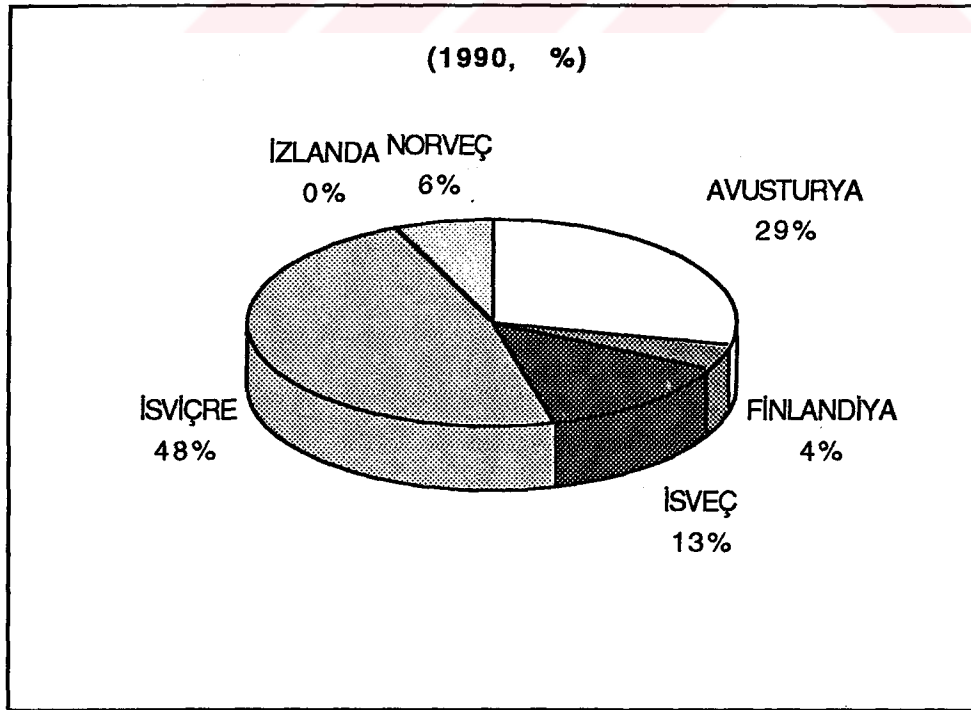
KAYNAK: DİE Dış Ticaret İstatistikleri

GRAFİK 20: TÜRKİYE'NİN EFTA'YA İHRACATI (BİN \$)

KAYNAK: Tablo 10'daki verilere göre düzenlenmiştir.

GRAFİK 21: TÜRKİYE'NİN EFTA'YA İHRACATININ ÜLKELERE DAĞILIMI

KAYNAK: Tablo 10'daki verilere göre düzenlenmiştir.

dalgalanmanın boyutunu açıkça göstermektedir. 1980 yılındaki ihracat 100 kabul edilirse, bu yıla oranla sadece 1989 yılında artış görülmüştür. Bu değer 1990'da 94.7 olmuştur.

Norveç'e yapılan ihracat yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermektedir. 1981 ve 1984'te bir önceki yıla göre değişim yüzdesi azalma gösterirken diğer yıllarda artış göstermiştir. En yüksek ihracat rakamı 1990'da 40.015.000 dolar ile, en düşük ihracat rakamı da 1981'de 2.139.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. 1980'deki ihracat 100 kabul edilirse bu yıla oranla 1981 ve 1982'de azalma diğer yıllarda artış olmuştur.

EFTA'ya yapılan toplam ihracat 1980-1990 döneminde yıllar itibariyle istikrarsız olmuştur. En yüksek ihracat rakamı 1987'de 633.688.000 dolar, en düşük ihracat rakamı 1980'de 206.094.000 dolar ile gerçekleşmiştir. 11 yıllık ihracat ortalaması ise, 445.239.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. 1980 yılı ihracatı 100 kabul edilirse bu yıla oranla sürekli bir artış olmuş ve bu rakam 1990 da 299.6 olmuştur.

4.3.2. Türkiye'nin Toplam İhracatı İçinde EFTA'nın Payı

1980-1990 döneminde Türkiye'nin toplam ihracatı içinde EFTA ve EFTA ülkelerinin payları Tablo 11'de ve Grafik 22'de verilmiştir aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

Avusturya'nın payı % 1.13 ile % 2.03 arasında değişmiştir. En yüksek pay 1981'de % 2.03, en düşük pay 1989'da % 1.13 olmuştur. Avusturya'nın payı 11 yıllık ortalamaya göre de % 1.62 olmuştur. 1980'deki ihracat payı 100 kabul edilirse, bu yıla oranla 1981'de artış olmuş ve bu değer 109.7 olmuştur. 1987'de değişmeyerek yine 100 kalmış, diğer yıllarda azalma göstermiştir. Bu rakam 1990'da 74.6 dir.

Finlandiya'nın payı, % 0.07 ile % 0.29 arasında değişmiştir. En yüksek paya 1989'da, en düşük paya da 1984'te ulaşmıştır. 11 yıllık ortalamaya göre bu pay % 0.14 olmuştur 1980 yılındaki ihracat payı 100 kabul edilirse, bu yıla oranla 1989 ve 1990 sırasıyla 170.6 ve 117.6 olmuş, diğer yıllarda azalma görülmüştür.

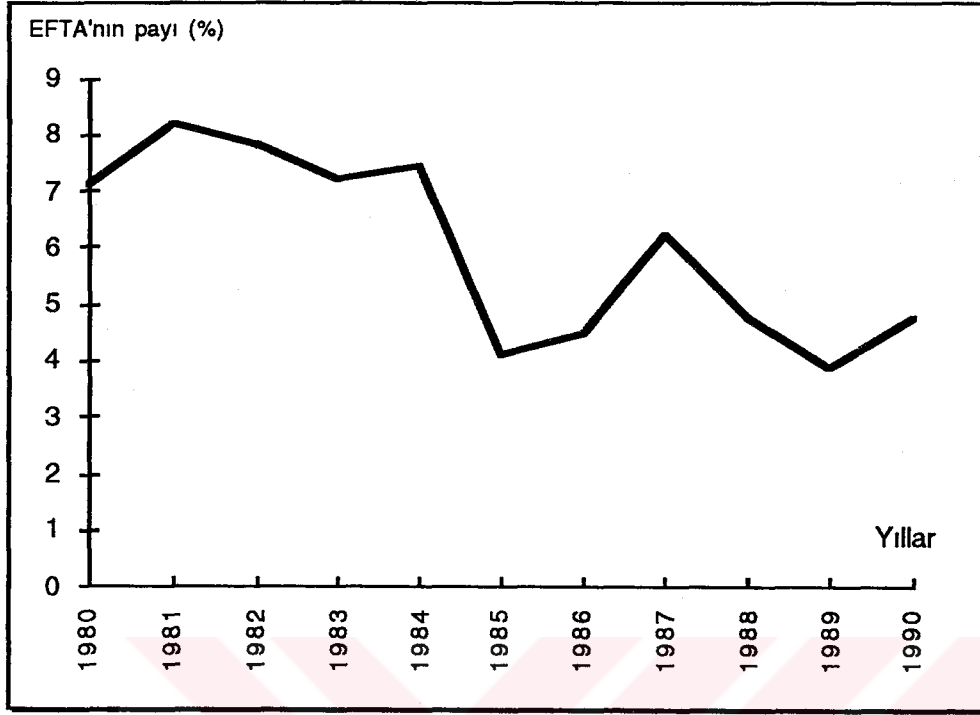
İsveç'in payı, % 0.34 ile % 0.81 arasında değişmiştir. En yüksek paya 1985'de, en düşük paya ise 1982'de ulaşmıştır. 11 yıllık ortalama olarak bu pay % 0.57 dir. 1980 deki ihracat payı 100 kabul edilirse, bu yıla oranla 1985, 1987,

TABLO 11: TÜRKİYE TOPLAM İHRACATI İÇİNDE EFTA ÜLKELERİNİN PAYLARI (%) VE DEĞİŞİM İNDEKSİ

YILLAR	TÜRKİYENİN TOPLAM İHRACATI			AVUSTURYA		FİNLANDIYA		İSVEÇ		İSVİÇRE		İZLANDA		NORVEÇ		TOPLAM	
	DEĞER	DEĞİŞİM	İNDEKS	PAY	İNDEKS	PAY	İNDEKS	PAY	İNDEKS	PAY	İNDEKS	PAY	İNDEKS	PAY	İNDEKS	PAY	İNDEKS
1980	2,910,122		100.0	1.85	100.0	0.17	100.0	0.64	100.0	4.31	100.0	0.02	100.0	0.09	100.0	7.08	100.0
1981	4,702,934	61.6	161.6	2.03	109.7	0.1	58.8	0.41	64.1	5.61	130.2	0	0.0	0.05	55.6	8.2	115.8
1982	5,745,973	22.2	197.4	1.71	92.4	0.08	47.1	0.34	53.1	5.64	130.9	0	0.0	0.04	44.4	7.8	110.2
1983	5,727,833	-0.3	196.8	1.55	83.8	0.12	70.6	0.41	64.1	5	116.0	0	0.0	0.01	11.1	7.19	101.6
1984	7,133,602	24.5	245.1	1.78	96.2	0.07	41.2	0.5	78.1	5.02	116.5	0	0.0	0.06	66.7	7.43	104.9
1985	7,958,008	11.6	273.5	1.54	83.2	0.09	52.9	0.81	126.6	1.61	37.4	0	0.0	0.06	66.7	4.11	58.1
1986	7,456,700	-6.3	256.2	1.49	80.5	0.11	64.7	0.56	87.5	2.18	50.6	0.01	50.0	0.12	133.3	4.47	63.1
1987	10,190,100	36.7	350.2	1.85	100.0	0.1	58.8	0.65	101.6	3.49	81.0	0	0.0	0.13	144.4	6.22	87.9
1988	11,662,000	14.4	400.7	1.54	83.2	0.16	94.1	0.65	101.6	2.27	52.7	0	0.0	0.12	133.3	4.74	66.9
1989	11,627,000	-0.3	399.5	1.13	61.1	0.29	170.6	0.72	112.5	1.5	34.8	0.01	50.0	0.23	255.6	3.88	54.8
1990	12,959,289	11.5	445.3	1.38	74.6	0.2	117.6	0.62	96.9	2.26	52.4	0	0.0	0.31	344.4	4.77	67.4
ORTALAMA	8,006,687		275.1	1.62	87.6	0.14	82.4	0.57	89.1	3.54	82.1	0	18.2	0.11	122.2	5.99	84.6

KAYNAK: DİE Dış Ticaret İstatistikleri

GRAFİK 22: TÜRKİYE'NİN TOPLAM İHRACATIN'DE EFTA ÜLKELERİNİN PAYI

KAYNAK: Tablo 11'deki verilere göre düzenlenmiştir.

1988 ve 1989 yıllarında artış olmuş, diğer yıllarda ise azalma görülmüştür. Bu değer 1990'da 96.9 olmuştur.

İsviçre'nin payı % 1.5 ile % 5.64 arasında değişmiştir. En yüksek paya 1982'de, en düşük paya ise 1989'da ulaşmıştır 11 yıllık ortalama olarak bu pay 3.54 olmuştur. 1980'deki pay 100 kabul edilirse bu yıla oranla, 1984 yılına kadar artış, 1985'ten sonra ise azalma görülmüştür. Bu rakam 1990'da 52.4 olmuştur.

İzlanda'nın payı, % 0.00 ile % 0.02 arasında değişmiştir. 1980, 1986 ve 1989 sırasıyla % 0.02, % 0.01 ve % 0.01 olan bu pay diğer yıllarda % 0.00 olmuştur. 1980'deki pay 100 kabul edilirse, bu yıla oranla devamlı bir azalış görülmüştür. Bu değer 1990'da 0.0 olmuştur.

Norveç'in payı % 0.01 ile % 0.31 arasında değişmiştir. En yüksek pay 1990'da, en düşük pay ise 1983'de gerçekleşmiştir. 11 yıllık ortalamaya göre bu pay % 0.11'dir. 1980'deki ihracat payı 100 kabul edilirse, bu yıla oranla 1985'e kadar azalış, 1985'ten sonra ise artış görülmektedir. Bu değer 1990'da 344.4 olmuştur.

EFTA'nın toplam payı, % 3.88 ile % 8.20 arasında değişirken, en yüksek pay 1981'de, en düşük pay 1989'da gerçekleşmiştir. 11 yıllık ortalama pay ise % 5.99 dur. 1980 deki ihracat payı 100 kabul edilirse, bu yıla oranla 1984'e kadar artış olurken bu yıldan sonra azalma görülmüştür. Bu değer 1990'da 67.3 tür.

11 yıllık ortalamalar olarak bakıldığında, Türkiye'nin toplam ihracatı içinde en yüksek payı alan ülke % 3.54 ile İsviçre olurken, en düşük payı da % 0.0 ile İzlanda almıştır. Büyükten küçüğe doğru sıralama yapılırsa İsviçre, Avusturya, İsveç, Finlandiya, Norveç ve İzlanda şeklindedir.

4.3.3. Ürün Türleri İtibariyle İhracat

Türkiye ile EFTA ülkeleri arasındaki ihracatı daha iyi analiz edebilmek için hangi ürünlerin, ne miktarda ihracata konu olduğunun da bilinmesi gerekir. Bunun için aşağıda, ülkeler itibariyle ürünlerin ihracatı, bunların Türkiye'nin toplam ihracatı ve EFTA'ya yapılan toplam ihracat içinde EFTA ülkelerinin payları üzerinde durulmuştur. Bu analizler yapılırken 1992 yılı verileri dikkate alınmıştır.

4.3.3.1. Ürünler İtibariyle EFTA'ya İhracat

1992 yılında EFTA ülkelerine ihraç edilen ürünler, miktarları ve toplam ihracat içindeki payları Ek Tablo 4'de verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

Avusturya'ya 76 çeşit mal ihraç edilmiştir. Bunlardan toplam ihracat içinde en fazla payı olanlar şunlardır;

63.913.000 dolarla %27.90'ını "plastikler ve mamulleri" alırken onu büyüklük sırasına göre 60.709.000 dolarla %26.51'ini "örme giyim eşyası ve aksesuarları", 38.986.000 dolarla %17.02'sini "yenilen meyvalar ve yenilen sert kabuklu; turunçgillerin ve kavunların, karpuzların kabukları", 24.667.000 dolarla %10.77'sini "tuz, kükürt, topraklar ve taşlar, alçılar kireçler ve imento" vb. izlemektedir.

Geriye kalan 72 çeşit ürünü Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı %10'ların altındadır. Bunlarla ilgili değerler ve yüzde payları Ek Tablo 4'de verilmiştir.

Tablodan da anlaşılacağı gibi Avusturya'ya yapılan ihracatın büyük bir bölümünü sanayi malları oluştururken diğer bölümünü ise giyim eşyası ve yenilen meyvalar oluşturmaktadır.

İsviçre'ye 1992 yılında 76 çeşit ürün ihraç edilmiştir. Bunların toplam değeri 222.770.000 dolardır. Bu mallardan Toplam ihracat içinde en fazla payı alanlar şunlardır:

36.945.000 dolarla %16.58'ini "örme giyim eşyası ve aksesuarları" alırken onu büyüklük sırasına göre; 33.157.000 dolarla %14.88'ini "yenilen meyvalar ve yenilen sert kabuklu meyvalar, turunçgillerin kavunların ve karpuzların kabukları"; 20.828.000 dolarla %9.35'ini "halılar ve diğer dokumaya elverişli maddelerden yer kaplamaları"; 16.620.000 dolarla %7.01 ini "demir ve çelik" vb. izlemektedir.

Geriye kalan diğer malların payları düşük oranlarda olup Ek Tablo 4'de verilmiştir.

Tablodan da anlaşılacağı gibi ihracatın büyük bir bölümünü "örme giyim eşyaları" oluşturmaktadır. Daha sonrada tarımsal ürünler gelmektedir.

İsveç'e 1992 yılında toplam 69 çeşit mal ihraç edilmiştir. Bunlardan Türkiye'nin toplam ihracatında en fazla paya sahip olanlar şunlardır:

21.703.000 dolarla %25.98'lik payı "örme giyim eşyası ve aksesuarları" almaktadır. Onu sırası ile; 11.705.000 dolar ile % 14.01'ini "örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları"; 10.287.000 dolarla %12.31'ini "yenilen meyvalar ve yenilen sert kabuklu meyvalar, turunçgillerin ve kavun ve karpuzların kabukları"; 4.950.000 dolarla %5.93'ünü "deri eşya, saraciye eşyası ve eyer, koşum takımları, seyahat eşyası, el çantaları vb., muhafazalar, hayvan bağırsağından mamul eşya" vb. izlemektedir.

Diğer mallarla ilgili bilgiler Ek Tablo 4'de verilmiştir.

Görüldüğü gibi İsveç'e yapılan ihracatta daha önce incelenen Avusturya ve İsviçre'ye olduğu gibi ilk sırayı örme giyim eşyaları, ikinci sarayı ise tarımsal ürünler almaktadır.

Finlandiya'ya 1992 yılında 54 çeşit mal ihraç edilmiştir. Bunların toplam değeri 20.859.000 dolardır. Bu mallardan toplam ihracat içinde en fazla payı alanlar şunlardır:

2.123.000 dolarla % 10.18'ini "yenilen meyvalar ve yenilen sert kabuklu meyvalar, turunçgillerin ve kavun ve karpuzların kabukları" alırken onu sırası ile; 1.818.000 dolarla % 8.72'sini "metal cevherleri"; 1.762.000 dolarla % 8.45'ini "anorganik kimyasallar"; 1.642.000 dolarla %7.88'ini "tuz, kükürt, topraklar ve taşlar, alçılar, kireç ve çimento" vb. izlemektedir.

Geriye kalan mallar ile ilgili değer ve paylar Ek Tablo 4'de verilmiştir.

Tablodan da anlaşılacağı gibi yukarıda adı geçen mallar dışında kalanların toplam ihracat içindeki payları % 7'nin altındadır. Yenilen meyvalar vb. ürünler diğer EFTA ülkelerinde olduğu gibi ilk sırayı almaktadır.

İzlanda'ya 1992 yılında toplam 17 çeşit mal ihraç edilmiştir. Bunların toplam değeri 860.000 dolardır. İzlanda'ya ihraç edilen bu mallar içinde toplam ihracattaki en fazla payı olanlar şunlardır:

512.000 dolarla % 59.51'ini "sebze-meyve müstahzarları " alırken onu sırasıyla ; 56.000 dolarla %6.61'ini "örülmemiş giyim eşyası"; 98.000 dolarla %11.39'unu "gemiler ve suda yüzen taşıtlar" vb. izlemektedir.

Geriye kalan malların toplam ihracat içinde önemli payları olmayıp bunlara ait değer ve yüzde payları Ek Tablo 4'de verilmiştir.

Görüldüğü gibi sebzeler, meyvalar vb. ürünler tüm EFTA ülkeleri içinde İzlanda'ya yapılmaktadır.

Norveç'e 1992 yılında toplam 55 çeşit mal ihraç edilmiştir. Bunların toplam değeri 74.797.000 dolardır. Norveç'e yapılan ihracat içinde en fazla paya sahip olanlar şunlardır:

37.449.000 dolarla "adi metallere çeşitli eşyalar" % 50.07 ile ilk sırayı alırken onu sırası ile; 8.031.000 dolarla % 10.74'ünü "örme giyim eşyası ve aksesuar"; 7.859.000 dolarla % 10.51'ini "eczacılık ürünleri"; 3.914.000 dolarla % 5.23'ünü "deri eşya" vb. izlemektedir.

Diğer ürünlerin toplam ihracatta önemli payları yoktur bunlara ait diğer bilgiler Ek Tablo 4'de verilmiştir.

Tablodan da anlaşılacağı gibi adi metallere çeşitli eşyaların yarısı sadece Norveç'e ihraç edilmektedir. Geriye kalan %50'lik pay ise diğer EFTA ülkeleri arasında dağılmaktadır. 61 fasıl kodlu mallar diğer EFTA ülkelerine olduğu gibi bu ülkeye de önemli ölçüde yapılmaktadır.

Ek Tablo 4'den alınan sonuç şudur; 1992 yılında EFTA ülkelerine yapılan ihracat içinde en fazla paya sahip olan ülkeler Avusturya ve İsviçre dir. Bu ülkelere 76 çeşit mal ihraç edilmiştir. En az mal ihraç edilen EFTA ülkesi ise İzlandadır.

Tüm mallar dikkate alındığında yoğunluğun "yenilen meyvalar", "örme giyim eşyası ve aksesuarları" vb. de olduğu görülmektedir. Bu malların toplam değeri 217.552 bin dolar bu da tüm EFTA ülkelerine yapılan ihracatın üçte biri düzeyindedir.

4.3.3.2. Türkiye'nin Ürünler İtibariyle Toplam İhracatı İçinde EFTA Ülkelerinin Payları

1992 yılında EFTA ülkelerine ihraç edilen ürünlerin, aynı ürünlerin Türkiye toplam ihracatı içindeki payları Ek Tablo 5'de verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

Avusturya'ya ihraç edilen ürünlerden Türkiye'nin toplam ihracatında en fazla payı olanlar şunlardır:

- Plastikler ve mamulleri (%33.56),
- Tuz, kükürt, çimento (%6.92),
- Halılar ve yer kaplamaları (%5.68),
- Yenilen meyvalar (%4.72),
- Süt ve süt ürünleri, yumurta vb. (%4.00).

Adı geçen mallar dışında kalanların toplam ihracat içindeki payları çok düşük seviyededir. Bunlara ait yüzde payları Ek Tablo 5'de verilmiştir.

İsviçre'ye ihraç edilen ürünlerden Türkiye'nin toplam ihracatında en fazla payı olanlar şunlardır:

- Halılar ve yer kaplamaları (%7.94),
- Votka, keçe, mensucat (%5.12),
- Postlar, kürkler ve ürünleri (%5.17),
- Organik kimyasallar (%5.25),
- Diğer hayvansal ürünler (%4.30) vb.

Diğer malların toplam ihracat içinde önemli payları yoktur bunlara ait yüzde payları Ek Tablo 5'de verilmiştir.

İsveç'e 1992 yılında yapılan ihracatta en fazla paya sahip olan ürünler şunlardır:

- Sanat eserleri (%9.20),
- Değer adi metaller (%3.32),
- Başlıklar ve aksamı (%3.20),
- Metal cevherleri (%3.33) vb.

Adı geçen mallar dışında kalanların toplam ihracat içindeki payları çok düşük seviyededir. Bunlara ait yüzde payları Ek Tablo 5'de verilmiştir.

İsveç'e yapılan ihracatın tamamına yakınına sanayi ürünleri oluşturmaktadır.

Finlandiya'ya 1992 yılında yapılan ihracatta en fazla paya sahip olan ürünler şunlardır:

- Ateş alıcı maddeler (%6.02),
- Metal cevherleri (%3.55),
- Silahlar, aksam ve parçaları (%1.94).

Diğer ürünlerin toplam ihracat içindeki payları % 1'in altındadır. Bunlara ait yüzde payları Ek Tablo 5'de verilmiştir.

İzlanda'ya 1992 yılında yapılan ihracatta önemli payı olan ürün yoktur. En fazla payı olan %0 16 ile "yenilen çeşitli gıda"lardır.

Norveç'e 1992 yılında yapılan ihracatta en fazla paya sahip olan ürünler şunlardır:

- Adi metallerden çeşitli eşya (%59.67),
- Silahlar, aksam ve parçaları (%28.15).
- Eczacılık ürünleri (%17.57),
- Metal cevheri (%6.62),

- Yenilen çeşitli gıda müstahzarları (%6.46).

Diğer mallara ait bilgiler Ek Tablo 5'de verilmiştir.

Ek Tablo 5'den şu sonuçlar çıkarılabilir:

Toplam ihracat içinde EFTA ülkelerine yapılan ihracatta sanayi mallarının payı %95'in üzerindedir. Özellikle "adi metallere eşyalar" ın payı oldukça yüksektir ve bunun tamamına yakını da Norveç'e yapılmaktadır.

4.3.3.3. Türkiye' nin Ürünler İtibariyle EFTA' ya Toplam İhracatı İçinde EFTA Ülkelerinin Payları

1992 yılında, Türkiye'nin ürünler itibariyle EFTA'ya yaptığı toplam ihracat içinde EFTA ülkelerinin payları Ek Tablo 6'da verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

Bu açıklamalar yapılırken Türkiye'nin EFTA'ya toplam ihracat içinde % 50 den fazla pay alan ürünler dikkate alınmıştır. % 50' den fazla pay EFTA içinde karşılaştırmalı üstünlüğün olduğunu gösterir. Avusturya'nın, Türkiye'nin EFTA'ya yaptığı toplam ihracat içinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünlerden bazıları şunlardır:

- Tutkallar, enzimler (% 100),
- Plastik ve mamülleri (% 97.19),
- Tuz, kükürt, çimento vb. (% 84.06),
- Süt ürünleri, yumurta vb. (% 87.60),
- Balıklar vb. (% 70.08),
- Dişçilik müstahzarları (% 81.76),
- Ağaç ve ahşap eşya (% 79.78).

Avusturya'ya ihraç edilen 77 mal içerisinde karşılaştırmalı üstünlüğü sahip olunan diğer ürünlere ait bilgiler Ek Tablo 6'da verilmiştir.

İsviçre'nin Türkiye'nin EFTA' ya yaptığı ihracat içerisinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünlerden bazıları şunlardır:

- Etler ve yenilen sakatat (% 100),

- Gübreler (% 100),
- Fotoğrafçılıkta veya sinemacılıkta kullanılan eşya (% 100),
- Hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamüller; sepetçi ve hasırcı eşyası (% 100),
- Vatka, keçe ve dokunmamış mensucat; özel iplikler; sicim, kordon, ip halat, ve bunlardan mamül eşya (% 100),
- Canlı hayvanlar (% 98.80),
- Hububat (% 98.05),
- Organik kimyasal ürünler (% 98.10). vb.

İsviçre'ye yapılan ihracatta, toplam 77 mal içerisinde bu ülke 27 malda karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Yukarıda adı geçen malların dışında kalanlarla ilgili diğer açıklamalar Ek Tablo 6'da verilmiştir.

İsveç'e yapılan ihracatta karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunan ürün türlerinin bazıları şunlardır:

- Sanat eserleri, koleksiyon eşyası ve antikalar (% 98.04),
- Yapağı ve yün, ince veya kaba hayvan kılı; at kılından iplik ve dokunmuş mensucat (% 75.37),
- Diğer adi metaller; sermetler; bunlardan eşya (% 69.56),
- Oyuncaklar, oyun ve spor malzemeleri; bunların aksam parça ve aksesuarları (% 62),
- Saatler ve bunların aksam ve parçaları (% 60.25),
- Yağlı tohum ve meyvalar, muhtelif tane, tohum ve meyvalar sanayide ve tıpta kullanılan bitkiler, saman ve kaba yem, (% 51.20).

Yukarıda adı geçen mallar dışında başkaca karşılaştırmalı üstünlüğü olan mal yoktur.

Finlandiya'nın Türkiye'nin EFTA ülkelerine yaptığı ihracatta karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünler şunlardır:

- Barut ve patlayıcı maddeler; piroteknik mamülleri, kibritler, piroforik alaşımlar, ateş alıcı maddeler (% 100).

Yukarıda adı geçen barut ve patlayıcı maddeler vb. dışında Finlandiya'nın karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu başkaca mal türü yoktur. Bu fasıla ait ihracatın tamamı EFTA ülkeleri içinde sadece Finlandiya'ya yapılmaktadır. Diğer malların payları % 50'nin altında olup bunlara ilişkin değerler ve paylar Ek Tablo 6'da verilmiştir.

İzlanda'nın Türkiye'nin EFTA ülkelerine yaptığı ihracatta karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu hiç bir ürünü yoktur.

Norveç'in Türkiye'nin EFTA ülkelerine yaptığı ihracatta karşılaştırmalı üstünlüğü sahip olduğu ürünler şunlardır:

- Gıda sanayinin kalıntı ve döküntüleri, hayvanlar için hazırlanmış kaba yemler (% 100),
- Eczacılık ürünleri (% 90.66),
- Kakao ve kakao müstahzarları (% 83.19),
- Lak; sakız reçine ve diğer bitkisel özsu ve hülâsalar (% 97.34),
- Yenilen çeşitli gıda müstahzarları (% 84.64).

Geri kalan diğer malların payları % 50'nin altında olup bunlarla ilgili değerler Ek Tablo 6'da verilmiştir.

Ek Tablo 6 genel olarak incelendiğinde şu sonuçlar çıkarılabilir;

• EFTA ülkelerine yapılan ihracatta en fazla mal türü Avusturya'ya (77) ve İsviçre'ye (77) yapılmıştır,

• EFTA ülkelerine yapılan ihracatın toplam değeri 631.862.000 dolardır. Bunun 229.038.000 dolarla en büyük payını Avusturya alırken, 222.070.000 dolarla ikinci sırayı İsviçre almaktadır. Bunları sırası ile; 83.535.000 dolarla İsveç, 74.797.000 dolarla Norveç, 20.859.000 dolarla Finlandiya, 860.000 dolarla İzlanda izlemektedir,

• Adı geçen altı EFTA ülkesi içerisinde en fazla karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan ülke İsviçre, en az olan Finlandiya ve hiç karşılaştırmalı üstünlüğü olmayan ülke ise İzlandadır,

• EFTA'ya yapılan ihracatta yoğunluk ithalatta olduğu gibi belli mallar üzerinde değildir. Özellikle Avusturya ve İsviçre'ye toplam 97 çeşit mal türünden, 77 değişik oranlarda ihraç edilmiştir.

4.4. Türkiye-EFTA Dış Ticaret Hacmi

Türkiye -EFTA dış ticaret hacmi, ülkeler itibariyle dış ticaret hacmi, Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi içinde EFTA'nın payı, Türkiye -EFTA ithalatının diğer ülke ve ülke guruplarıyla karşılaştırması, Türkiye-EFTA ihracatının diğer ülke ve ülke guruplarıyla karşılaştırılması alt başlıklar halinde aşağıda incelenmiştir.

4.4.1. Ülkeler İtibariyle Dış Ticaret Hacmi

Türkiye'nin EFTA ile ülkeler ve yıllar itibariyle gerçekleştirdiği dış ticaret hacmi,yıllara göre değişme oranları ve 1980 yılı baz alınmak suretiyle oluşturulan indexler Tablo 12'de ve Grafik 23'de verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

Avusturya ile gerçekleştirilen dış ticaret hacmi 1980_1990 döneminde 180.031.000 dolar ile 429.318.000 dolar arasında değişmiştir.Yıllara göre değişmeler ise istikrarsızdır. En yüksek dış ticaret hacmi 1990'da 429.318.000 dolar, en düşük dış ticaret hacmi 1981'de 174.516.000 dolar ile gerçekleştirmiştir. Bir önceki yıla göre değişim en fazla 1987 yılında % 52.1 ile olmuştur.1980 de gerçekleştirilen dış ticaret hacmi 100 alındığında,bu yıla oranla 1981 yılı hariç diğer yıllarda devamlı bir artış olmuştur. Bu değer 1990'da 238.5 olmuştur. 11 yıllık ortalama dış ticaret hacmi 277.224.000 dolardır.

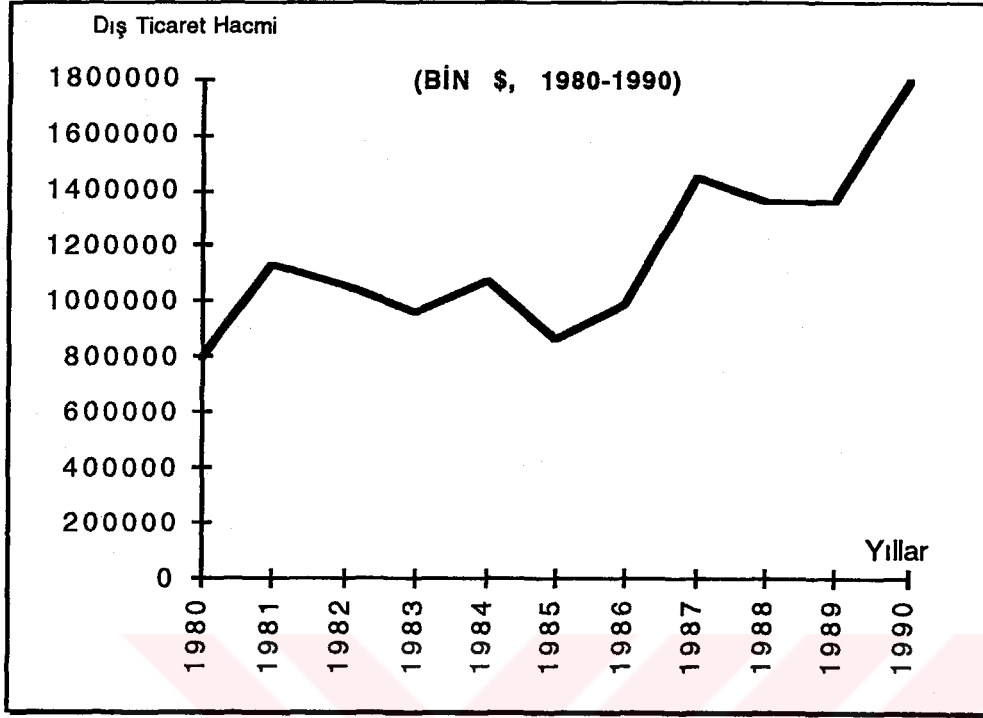
Finlandiya ile gerçekleştirilen dış ticaret hacmi 1980_1990 döneminde 32.311.000 dolar ile 129.614.000 dolar arasında gerçekleşmiştir.En yüksek rakam 1989'da 129.614.000 dolar,en düşük rakam da 1982 32.311.000 dolar olarak gerçekleşmiştir.Yıllara göre değişimlere bakıldığında ise çok istikrarsız,inişli çıkışlı bir görüntü arz etmektedir.Bir önceki yıla göre en yüksek artış1984'de %104.2 ile gerçekleştirmiştir.1980 deki dış ticaret hacmi 100 kabul edilirse bu yıla oranla 1981,1982 ve 1983 de azalış,diğer yıllarda artış görülmüştür.Bu rakam 1990'da 271.3 olmuştur.11 yıllık ortalama dış ticaret hacmi 69.732.000 dolardır.

TABLO12: EFTA ÜLKELERİ DIŞ TİCARET HACMİ (BİN\$) YILLARA GÖRE DEĞİŞİM ORANLARI(%) VE DEĞİŞİM İNDEKSİ (1980-1990)

YILLAR	AVUSTURYA			FINLANDIYA			İSVEÇ			İSVİÇRE			NORVEÇ			TOPLAM		
	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞİM İNDEKSİ
1980	180,031	100.0	47,642	100.0	73,325	100.0	471,736	100.0	22,881	100.0	796,224	100.0	100.0	796,224	100.0	100.0	796,224	100.0
1981	174,516	-3.1	34,051	71.5	92,243	25.8	795,029	68.5	31,691	138.5	1,127,682	138.5	38.5	1,127,682	41.6	141.6	1,127,682	41.6
1982	216,035	23.8	32,311	67.8	121,029	31.2	652,808	-17.9	31,233	138.4	1,053,477	136.5	-1.4	1,053,477	-6.6	132.3	1,053,477	-6.6
1983	218,560	1.2	32,620	68.5	113,315	-6.4	550,729	-15.6	36,613	116.7	952,922	160.0	17.2	952,922	-9.5	119.7	952,922	-9.5
1984	241,741	10.6	66,622	139.8	143,821	26.9	587,992	6.8	26,419	124.6	1,067,806	115.5	-27.8	1,067,806	12.1	134.1	1,067,806	12.1
1985	279,270	13.0	56,874	119.4	195,253	35.8	314,218	-46.6	23,283	66.6	863,021	101.8	-11.9	863,021	-19.2	108.4	863,021	-19.2
1986	250,098	-8.5	78,697	38.4	178,305	-8.7	447,650	42.5	31,167	94.9	986,310	136.2	33.9	986,310	14.3	123.9	986,310	14.3
1987	380,484	52.1	72,103	151.3	210,177	17.9	720,984	61.1	58,299	152.8	1,442,664	254.8	87.1	1,442,664	46.3	181.2	1,442,664	46.3
1988	391,369	2.9	87,248	183.1	217,757	3.6	608,411	-15.6	54,961	129.0	1,360,012	240.2	-5.7	1,360,012	-5.7	170.8	1,360,012	-5.7
1989	294,038	-24.9	129,614	48.6	241,015	10.7	585,872	-3.7	105,789	124.2	1,360,253	462.3	92.5	1,360,253	0.0	170.8	1,360,253	0.0
1990	429,320	46.0	129,269	-0.3	294,797	22.3	829,435	41.6	97,459	175.8	1,783,848	425.9	-7.9	1,783,848	31.1	224.0	1,783,848	31.1
TOPLAM	3,049,462	1,693.9	767,051	1,610.0	1,881,037	2,565.3	6,564,864	1,391.6	519,795	1,391.6	12,794,219	2,271.7	2,271.7	12,794,219	1,606.9	1,606.9	12,794,219	1,606.9
ORTALAM	277,224	154.0	69,732	146.4	171,003	233.2	596,806	126.5	47,254	126.5	1,127,682	206.5	206.5	1,127,682	141.6	141.6	1,127,682	141.6

KAYNAK: DİE Dış Ticaret İstatistikleri

GRAFİK 23: TÜRKİYE-EFTA ÜLKELERİ DIŞ TİCARET HACMI

KAYNAK: Tablo 12'deki verilere göre düzenlenmiştir.

İsveç ile gerçekleştirilen dış ticaret hacmi, 1980-1990 döneminde 73325 bin dolar ile 294797 bin dolar arasında gerçekleşmiştir. En yüksek dış ticaret hacmi 1990'da en düşük dış ticaret hacmi 1980'de gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre değişimler incelendiğinde 1983 ve 1986 yıllarında azalma görülmüş diğer yıllarda artış görülmüştür. Bu artışın en büyüğü 1985'te % 35.8 ile gerçekleşmiştir. 1980'deki dış ticaret hacmi 100 alınırsa, bu yıla oranla sürekli bir artış söz konusudur. Bu değer 1990'da 402'dir. 11 yıllık ortalama dış ticaret hacmi 171003 bin dolardır.

İsviçre ile dış ticaret hacmi, 1980-1990 döneminde 314218 bin dolar ile 829435 bin dolar arasında gerçekleşmiştir. En yüksek rakam 1990'da, en düşük rakam ise 1985'te gerçekleşmiştir. Yıllar itibarıyla değişimler incelendiğinde dalgalanmalar görülmektedir. Bir önceki yıla göre en düşük değişim 1985'te % 68.6 ile gerçekleşmiştir. 1980'deki dış ticaret hacmi 100 kabul edilirse, bu yıla oranla 1985 ve 1986 yılları hariç artış görülmektedir. Bu değer 1990'da 175.8'dir. 11 yıllık ortalama dış ticaret hacmi 596806'dır.

İzlanda ile dış ticaret hacmi, 1980-1990 döneminde 61 bin dolar ile 3925 bin dolar arasında gerçekleşmiştir. En düşük yüksek rakam 1989'da en düşük rakam 1982'de gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre değişimler incelendiğinde

çok istikrarsız bir durum ortaya çıkmaktadır.1983 de bu rakam % 1678.7 olurken,en düşük değer % -75 ile 1981 de gerçekleşmiştir. 1980 deki dış ticaret hacmi 100 kabul edilirse,bu yıla oranla devamlı iniş azalış ve artış görülmektedir.En düşük rakam 1982 de 10,en yüksek rakam 1989 da 644.5 dir.Bu değer 1990 'da 585.9 dur.11 yıllık ortalama dış ticaret hacmi de 1092 dir.

Norveç ile dış ticaret hacmi, 1980-1990 döneminde 22.881.000 ile 105.789.000 dolar arasında değişmiştir. En yüksek rakam 1989'da , en düşük değer 1980' de gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre değişim yüzdeleri incelendiğinde istikrarsızlık görülmektedir. En yüksek yüzde 1989'da 92.5 ile, en düşük yüzde 1984 'te - 27.8 ile gerçekleşmiştir. 1980'deki dış ticaret hacmi 100 kabul edildiğinde bu yıla oranla sürekli bir artış görülmektedir. Bu değer 1990'da 425.9'dür. 11 yıllık ortalama dış ticaret hacmi ise 47.254.000 dolardır.

EFTA ile toplam dış ticaret hacmi ise, 1980-1990 döneminde 796.224.000 dolar ile 1.783.848.000 dolar arasında değişmiştir. En yüksek rakam 1990'da , en düşük rakam ise 1980'de gerçekleşmiştir. bir önceki yıla göre değişim yüzdelerine bakıldığında istikrarsız bir görüntü ortaya çıkmaktadır. En yüksek değişim yüzdesi 1987 'de 46.3 ile en düşük değişim yüzdesi 1985 'te -19.2 ile gerçekleşmiştir. 1980 yılındaki dış ticaret hacmi 100 alındığında bu yıla oranla devamlı bir artış görülmektedir. 1990'da bu rakam 224 dür. 11 yıllık ortalama dış ticaret hacmi ise 1.163.111.000 dolardır.

11 yıllık ortalama dış ticaret hacmi dikkate alındığında EFTA içinde dış ticaret hacminin en fazla olduğu ülke 596.806.000 dolar ile İsviçre olurken, en düşük olduğu ülke 1.092.000 dolar ile İzlanda olmuştur. Diğer ülkeler ise büyüklük sırasına göre Avusturya, İsveç, Finlandiya, Norveç tir.

4.4.2. Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Hacmi İçinde EFTA'nın Payı

EFTA ile 1980-1990 döneminde yapılan dış ticaretin Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi içindeki payı ve 1980 yılına göre değişme indexleri , ülkeler ve EFTA toplamı itibariyle Tablo 13'de ve Grafik 24'de verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

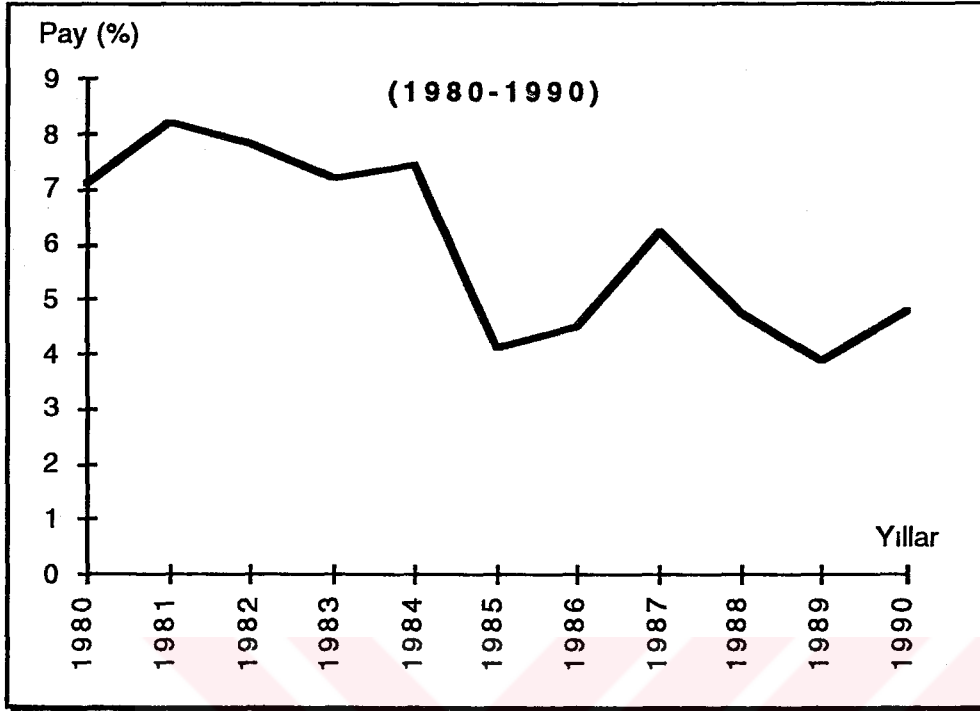
Avusturya'nın payı, % 1.07 ile % 1.68 arasında değişmiştir .En yüksek pay 1980'de, en düşük pay ise 1989'da gerçekleşmiştir. 1980 deki pay 100 alındığında bu yıla oranla , devamlı bir azalış olmuştur. Bu rakam 1990'da 72.6 dir. 11 yıllık ortalama pay % 1.40 tır.

TABLO 13: TÜRKİYEİN TOPLAM DIŞ TİCARET HACMI İÇİNDE EFTA ÜLKELERİNİN PAYLARI (%)

YILLAR	TOPLAM		AVUSTURYA		FİNLANDIYA		İSVEÇ		İSVİÇRE		İZLANDA		NORVEÇ		TOPLAM	
	TOPLAM	DEĞİŞİM	PAY	İNDEKS	PAY	İNDEKS	PAY	İNDEKS	PAY	İNDEKS	PAY	İNDEKS	PAY	İNDEKS	PAY	İNDEKS
1980	10,724,757		1.68	100.0	0.44	100.0	0.68	100.0	4.4	100.0	0.01	100.0	0.21	100.0	7.08	100.0
1981	13,567,285	26.5	1.29	76.8	0.25	56.8	0.68	100.0	5.86	133.2	0	0.0	0.23	109.5	8.2	105.0
1982	14,539,530	7.2	1.49	88.7	0.22	50.0	0.83	122.1	4.49	102.0	0	0.0	0.21	100.0	7.8	100.0
1983	14,907,008	2.5	1.47	87.5	0.22	50.0	0.76	111.8	3.69	83.9	0.01	100.0	0.25	119.0	7.19	92.0
1984	17,796,378	19.4	1.36	81.0	0.37	84.1	0.81	119.1	3.3	75.0	0.01	100.0	0.15	71.4	7.43	95.0
1985	19,232,732	8.1	1.42	84.5	0.3	68.2	0.02	2.9	1.63	37.0	0	0.0	0.12	57.1	4.11	53.0
1986	18,476,924	-3.9	1.35	80.4	0.43	97.7	0.97	142.6	2.42	55.0	0.01	100.0	0.17	81.0	4.47	57.0
1987	24,353,200	31.8	1.56	92.9	0.3	68.2	0.86	126.5	2.96	67.3	0	0.0	0.24	114.3	6.22	80.0
1988	25,997,400	6.8	1.51	89.9	0.34	77.3	0.84	123.5	2.34	53.2	0	0.0	0.21	100.0	4.74	61.0
1989	27,389,600	5.4	1.07	63.7	0.47	106.8	0.88	129.4	2.14	48.6	0.01	100.0	0.39	185.7	3.88	50.0
1990	35,261,416	28.7	1.22	72.6	0.37	84.1	0.84	123.5	2.35	53.4	0.01	100.0	0.28	133.3	4.77	61.0
ORTALAMA	20,204,203		1.4	83.4	0.34	76.7	0.83	122.6	3.23	73.5	0.01	54.6	0.22	106.5	6.06	77.6

KAYNAK: DİE Dış Ticaret İstatistikleri

GRAFİK 24: TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET HACMİNDE EFTA ÜLKELERİNİN PAYI

KAYNAK: Tablo 13'deki verilere göre düzenlenmiştir.

Finlandiya'nın payı, % 0.22 ile % 0.47 arasında değişmiştir. En yüksek pay 1989'da en düşük pay ise 1982 ve 1983 yıllarında gerçekleşmiştir. 1980 deki pay 100 alındığında bu yıla oranla sadece 1989 'da artış olmuş ve bu rakam 106.8 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yıllarda azalış görülmüştür. 1990'da bu rakam 84.1 dir. 11 yıllık ortalama pay % 0.34 tür.

İsveç'in payı , % 0.68 ile % 1.02 arasında değişmiştir. En yüksek pay 1985'de, en düşük pay ise 1980 ve 1981'de gerçekleşmiştir. 1980 deki pay 100 alındığında bu yıla oranla sürekli bir artış olmuştur. Bu rakam 1990'da 123.5 olmuştur. 11 yıllık ortalama pay % 0.83 tür.

İsviçre'nin payı,% 1.63 ile yüzde 5.86 arasında değişmiştir.En yüksek pay 1982'de,en düşük pay ise 1985 de gerçekleşmiştir.1980 deki pay 100 kabul edildiğinde 1981 ve 1982 de artış olurken diğer yıllarda azalma görülmüştür.1990 bu rakam 53.4 dür.11 yıllık ortalama pay % 3.23 dür.

İzlanda'nın payı,% 0 ile 0.01 arasında değişmiştir.1980 deki pay 100 kabul edildiğinde 1983,1984,1986,1989 ve1990 da değişme olmamış,diğer yıllarda azalma olmuştur.1990 da bu rakam 100 dür.11 yıllık ortalama pay % 0.01 dir.

Norveç'in payı,% 0.12 ile % 0.39 arasında değişmiştir.En yüksek pay 1989'da,en düşük pay ise 1985'de gerçekleşmiştir.1980 deki pay 100 alındığında,bu yıla oranla 1984,1985 ve1986 azalma görülürken diğer yıllarda artış görülmüştür.1990 da bu rakam 133.3 dür.11 yıllık ortalama pay % 0.22 dir.

Toplam olarak EFTA'nın payı,% 3.88 ile % 8.20 arasında değişmiştir.En yüksek rakam 1981'de % 8.20 ile,en düşük rakam 1989'da % 3.88 ile gerçekleşmiştir.1980 deki pay 100 alındığında,bu yıla oranla 1981,1982 de artış olurken diğer yıllarda azalma görülmüştür.1990 da bu rakam 61 olmuştur.11 yıllık ortalama pay,% 6.06 dir.

11 yıllık ortalamalar itibariyle bakıldığında,EFTA içindeki en yüksek payı olan ülkenin % 3.23 ile İsviçre olduğu görülmektedir.Diğer ülkeler ise payının büyüklüğüne göre Avusturya,İsveç,Finlandiya ve Norveç diye sıralanmaktadır.

4.4.3. Türkiye 'nin EFTA'dan İthalatının Diğer Ülke ve Ülke Gruplarıyla Yapılan İthalatla Karşılaştırılması

1986,1990 döneminde EFTA ve diğer ülke ve ülke gruplarıyla yapılan ithalatların payları gerçekleştirilen ithalat rakamları (bin\$) olarak Tablo 14'de ve Grafik 25'te verilmiştir.Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

1986 yılında Türkiye'nin toplam ithalatında EFTA 'nın payı % 5.88 iken bu paydan daha küçük paya sadece İngiltere ve Fransa sırasıyla % 4.67 ve % 4.91 ile sahiptir. En yüksek paya ise AB sahiptir. Bu pay % 41.11 dir. EFTA'dan yapılan ithalat toplamı bu yılda 653336 bin dolardır.

1987 yılında Türkiye'nin toplam ithalatı içinde EFTA'nın payı % 5.71 olmuştur Bu paydan daha az paya % 4.92 ile İngiltere, % 4.29 ile Fransa sahiptir. En yüksek payı ise % 40.02 ile AB almıştır. Bu yılda EFTA 'dan yapılan ithalat toplamı 808976 bin dolardır.

1988 yılında Türkiye'nin toplam ithalatı içinde EFTA'nın payı % 5.63 olmuştur. Bu paydan daha az paya % 5.16 ile İngiltere , % 3.87 ile Japonya sahiptir. En yüksek payı ise % 41.12 ile AB olmaktadır. Bu yılda EFTA'dan yapılan ithalat toplamı 807613 bin dolardır.

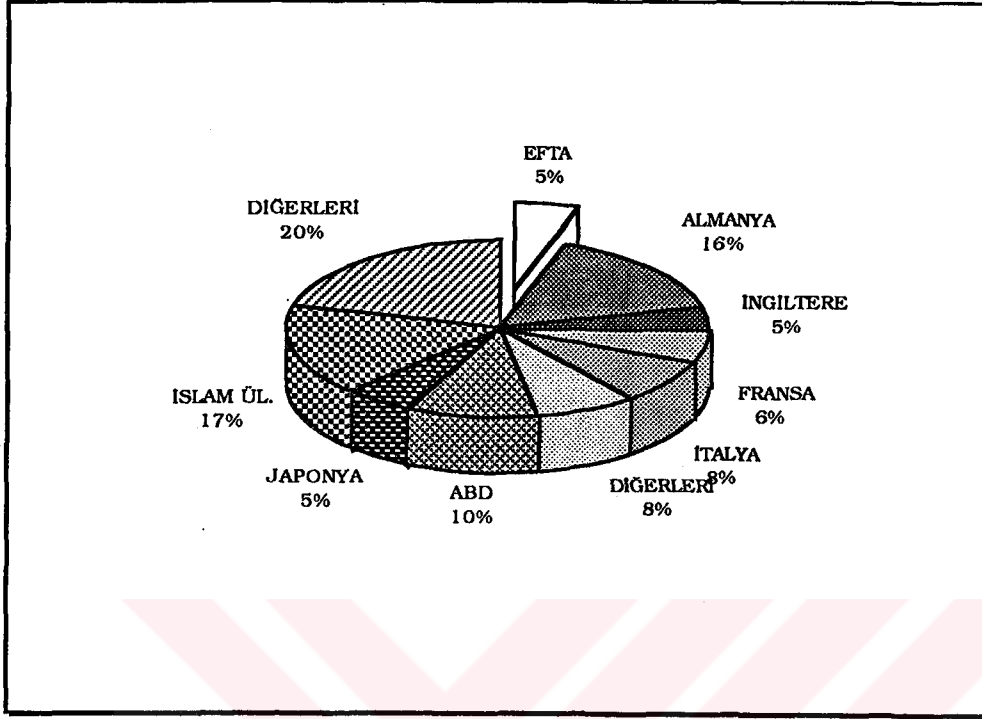
1989 yılında Türkiye'nin toplam ithalatı içinde EFTA'nın payı 5.775 olmuştur. Bu paydan daha az paya % 4.61 ile İngiltere , % 4.72 ile Fransa ve %

TABLO 14: TÜRKİYE'NİN EFTA'DAN İTHALATININ DİĞER ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARINA YAPILAN İTHALATLA KAŞILAŞTIRILMASI (BİN \$)

ÜLKELER	1986	1987	1988	1989	1990	PAY	PAY	PAY	PAY	
EFTA	653,336	808,976	807,613	908,828	1,166,314	5.88	5.71	5.63	5.75	5.23
AB TOPLAMI	4,565,000	5,665,900	5,895,000	6,055,300	9,328,300	41.11	40.02	41.12	38.34	41.83
ALMANYA	1,771,900	2,108,800	2,054,300	2,204,900	3,496,800	15.96	14.89	14.33	13.96	15.68
İNGİLTERE	518,900	697,000	739,100	727,700	1,013,700	4.67	4.92	5.16	4.61	4.55
FRANSA	545,300	607,800	828,800	744,900	1,340,400	4.91	4.29	5.78	4.72	6.01
İTALYA	866,000	1,076,000	1,005,700	1,071,000	1,727,100	7.80	7.60	7.02	6.78	7.74
DİĞERLERİ	862,900	1,176,300	1,267,100	1,306,800	1,750,300	7.77	8.31	8.84	8.28	7.85
ABD	1,177,000	1,366,900	1,519,700	2,094,400	2,281,600	10.60	9.65	10.60	13.26	10.23
JAPONYA	684,200	860,100	554,800	529,900	1,119,700	6.16	6.08	3.87	3.36	5.02
İSLAM ÜL.	2,137,400	3,443,400	2,925,800	2,921,000	3,854,600	19.25	24.32	20.41	18.50	17.28
DİĞERLERİ	1,887,834	2,012,724	2,632,087	3,282,572	4,551,486	17.00	14.22	18.36	20.79	20.41
TOPLAM	11,104,770	14,158,000	14,335,000	15,792,000	22,302,000	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

KAYNAK: DİE Dış Ticaret İstatistikleri

GRAFİK 25: TÜRKİYE'NİN EFTA'DAN İTHALATININ DİĞER ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI (1990)

KAYNAK: Tablo 14'deki verilere göre düzenlenmiştir.

3.36 ile Japonya sahiptir. En yüksek payı % 38.42 ile AB olmaktadır. Bu yılda EFTA'dan yapılan ithalat toplamı 908828 bin dolardır.

1990 yılında Türkiye'nin toplam ithalatı içinde EFTA'nın payı % 5.23 dür. Bu paydan daha az paya % 4.55 ile İngiltere, % 5.02 ile Japonya Sahip olmuştur. En yüksek payı ise % 41.83 ile AB almıştır. Bu yılda EFTA'dan yapılan ithalat toplamı 1116314 bin dolar olmuştur.

İthalatın ülke guruplarına göre dağılımı incelendiğinde islam ülkelerinin payı azalırken OECD ülkeleriyle diğer ülkelerin payının arttığı görülmektedir. Nitekim son yıllar itibariyle toplam ithalatımızın önemli bir kısmını OECD ülkeleri gurubunda yapmış bulunmaktayız . Bu gurupta AB ve diğer OECD ülkelerini görüyoruz . İslam ülkeleri ise ikinci sırada yer alır. Bu gurupta da Basra körfezi ülkelerinin ve diğer islam ülkelerinin görmek mümkündür. Üçüncü gurup ise diğer ülkelerdir.

4.4.4. Türkiye'nin EFTA'ya İhracatının Diğer Ülke Ve Ülke Gruplarıyla

Yapılan İhracatla Karşılaştırılması

1986-1990 döneminde EFTA'ya ve diğer ülke ve ülke gruplarına yapılan ihracat payları ve değerleri (bin\$) olarak Tablo 15'de ve Grafik 26'da verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

1986 yılında Türkiye'nin toplam ihracatı içinde EFTA'nın payı % 4.47 dir. Bu paydan daha düşük pay sahip ülke ve ülke grubu yoktur. En yüksek paya %

43.76 ile AB sahiptir. Bu yılda EFTA ya yapılan toplam ihracat rakamı 332974 bin dolardır.

1987 yılında Türkiye'nin toplam ihracatı içinde EFTA'nın payı % 6.22 dir Bu paydan daha düşük pay % 5.31 ile İngiltere,% 4.90 ile Fransa,% 1.53 ile Japonya,% 3.28 ile Avrupa ülkeleri ve % 3.89 ile diğerleri almaktadır.En yüksek paya ise % 47.77 ile AB sahiptir.Bu yılda EFTA ya yapılan toplam ihracat rakamı 633688 bin dolardır.

1988 yılında Türkiye'nin toplam ihracatı içinde EFTA'nın payı % 4.74 olmuştur.Bu paydan daha düşük paya % 4.28 ile Fransa,% 1.80 ile Japonya sahip olmuştur. En yüksek paya ise % 43.72 ile AB sahiptir.Bu yılda EFTA 'ya yapılan toplam ihracat rakamı 807.613 bin dolardır.

1989 yılında Türkiye'nin toplam ihracatı içinde EFTA'nın payı % 3.88 olmuştur.Bu paydan daha düşük paya % 2 ile Japonya sahiptir.En yüksek paya ise % 46.51 ile AT sahiptir. Bu yılda EFTA ya yapılan toplam ihracat rakamı 451425 bin dolardır.

1990 yılında Türkiye'nin toplam ihracatı içinde EFTA'nın payı % 4.77 olmuştur.Bu paydan daha düşük paya % 1.85 ile Japonya sahip olurken,en yüksek paya % 53.19 ile AT sahiptir.Bu yılda EFTA'ya yapılan toplam ihracat rakamı 617534 dolardır.

Son yıllara ait ihracatın bölgelere göre dağılımı incelenirken dikkatimizi çeken noktaların başında toplam ihracat içinde OECD ülkelerin, payının azalması, buna karşılık ikili anlaşmalı ülkelerin. serbest döviz anlaşmalı ülkelere ve özellikle orta doğu (İslam ülkeleri, Basra körfezi ülkeleri) ülkelerine yapılan ihracatın artması gelmektedir.

TABLO 1 5 TÜRKİYE'İN EFTA'YA İHRACATININ DİĞER ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARINA YAPILAN İHRACATLA KAŞILAŞTIRILMASI (BİN \$)

ÜLKELER	1986	1987	1988	1989	1990	PAY	PAY	PAY	PAY	PAY
EFTA	332,974	633,688	552,399	451,425	617,534	4.47	6.22	4.74	3.88	4.77
AB TOPLAMI	3,263,148	4,867,700	5,098,400	5,407,800	6,892,800	43.76	47.77	43.72	46.51	53.19
ALMANYA	1,443,985	2,183,600	2,149,000	2,175,400	3,063,800	19.36	21.43	18.43	18.71	23.64
İNGİLTERE	334,213	541,400	576,100	615,900	744,800	4.48	5.31	4.94	5.30	5.75
FRANSA	298,680	499,600	498,600	594,800	736,800	4.01	4.90	4.28	5.12	5.69
İTALYA	579,841	850,600	954,700	978,100	1,106,100	7.78	8.35	8.19	8.41	8.54
DİĞERLERİ(AB)	606,429	792,500	920,000	1,043,600	1,241,300	8.13	7.78	7.89	8.98	9.58
ABD	549,333	714,100	760,700	971,000	967,700	7.37	7.01	6.52	8.35	7.47
JAPONYA	98,962	156,000	209,400	233,100	239,300	1.33	1.53	1.80	2.00	1.85
İSLAM ÜL.	2,606,664	3,088,300	3,524,900	2,869,900	2,490,300	34.96	30.31	30.23	24.68	19.22
DİĞERLERİ	605,619	730,312	1,516,201	1,693,765	1,751,655	8.12	7.17	13.00	14.57	13.52
TOPLAM	7,456,700	10,190,100	11,662,000	11,627,000	12,959,289	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

KAYNAK: DİE Dış Ticaret İstatistikleri

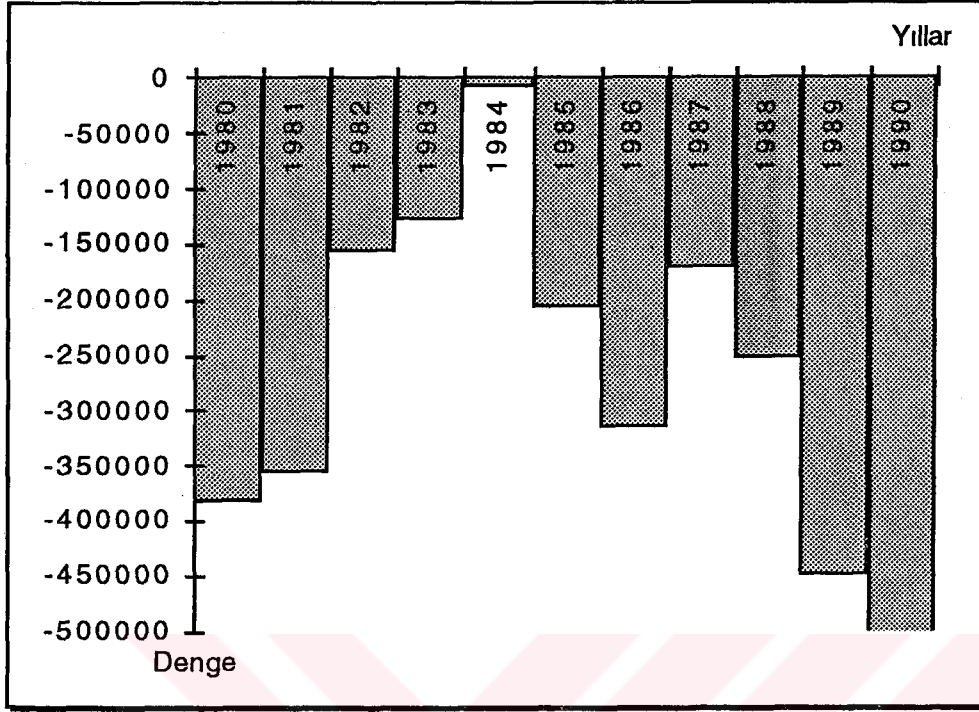
TABLO 16:TÜRKİYE-EFTA DIŞ TİCARET DENGESİ(BİN\$), YILLARA GÖRE DEĞİŞME ORANLARI(%) VE DEĞİŞME İNDEKSİLERİ(1980=100)

YILLAR	AVUSTURYA		FİNLANDIYA		İSVEÇ		İSVEÇRE		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	DEĞER	DEĞİŞME İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞME İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞME İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞME İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞME İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞME İNDEKSİ	DEĞER	DEĞİŞME İNDEKSİ
1980	-72327	100	-37570	100	-35943	100	-220966	100	605	100	-17835	100	-384036	100
1981	16872	-123.3	-24339	65	-53735	150	-267567	21.1	-70	-111.6	-27413	53.7	-356252	-7.2
1982	-19363	-214.8	-23387	62	-82415	229	-5092	-98.1	11	-115.7	-26383	-3.8	-156629	-56.0
1983	-41004	111.8	-18924	50	-66359	185	22215	-536.3	-10	-1001	-23911	-9.4	-128984	-17.6
1984	11925	-129.1	-56228	197.1	-72243	201	128504	478.5	-58	-1107	-18339	-23.3	-7488	-94.2
1985	-28268	-337.0	-42476	113	-65891	183	-57470	-144.7	26	37	-103.3	6	-208533	2684.9
1986	-26857	-5.0	-61334	44.4	-93321	260	-122227	112.7	55	351	848.6	58	-316484	51.8
1987	-2841	-89.4	-51757	15.6	-77370	215	-8171	-93.3	4	299	-14.8	49	-172199	-45.6
1988	-31441	1006.7	-50864	-1.7	-65129	181	-78076	855.5	35	192	-35.8	32	-252858	46.8
1989	-23529	-25.2	-62282	22.4	-72834	203	-238342	205.3	108	-2480	-1391.7	-410	-450902	78.3
1990	-72378	207.6	-78409	25.9	-134286	374	-243859	2.3	110	-2418	-2.5	-400	-548780	21.7
ORTALAMA	-25973	-	-49518	-	-81094	-	-66946	-	30	-680	-	-112	-24995	-

KAYNAK:İİE, Dış Ticaret İstatistikleri

GRAFİK 27: TÜRKİYE EFTA DIŞ TİCARET DENGESİ

KAYNAK: Tablo 16'daki verilere göre düzenlenmiştir.

yıla oranla sadece 1990'da bir değişme olmayıp diğer yıllarda azalma olduğu görülür. 11 yıllık ortalama açık miktarı 25.973.000 dolardır.

Finlandiya ile yapılan dış ticaret sürekli açık vermiştir. En yüksek açık 1990'da 78.409.000 dolar, en düşük açıkta 1983'te 18.924.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. 1980'deki açık 100 olarak alınırsa, bu yıla oranla 1981-1983 yılları arasında azalma, 1983'ten sonra sürekli artış olduğu görülür. 11 yıllık ortalama dış ticaret dengesi 49.518.000 dolardır.

İsveç ile yapılan dış ticaret sürekli açık vermiştir. En yüksek açık 1990'da 134.286.000 dolar, en düşük açıkta 1980'de 35.943.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. 1980'deki açık 100 olarak alındığında bu yıla oranla açık sürekli artmıştır. 11 yıllık ortalama dış ticaret dengesi 81.094.000 dolar açık vermiştir.

İsviçre ile yapılan dış ticaret 1983 ve 1984 yıllarında fazla vermiş, diğer yıllarda açık vermiştir. En yüksek açık 1981'de 267.567.000 dolar, en düşük açıkta 1982'de 5.092.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. 1980 yılındaki açık 100 alındığında 1981, 1989 ve 1990 artışı, diğer yıllara göre azalış göstermiştir. 11 yıllık ortalama dış ticaret dengesi 66.946.000 dolar açık vermiştir.

İzlanda ile yapılan dış ticaret 1980, 1982, 1985, 1986, 1987 ve 1988 yıllarında fazla, diğer yıllarda açık vermiştir. 11 yıllık ortalama dış ticaret dengesi 680.000 dolar açık vermiştir.

Norveç ile yapılan dış ticaret sürekli açık vermiştir. En yüksek açık 1989 da 51.435.000 dolar, en düşük açıkta 13.096.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. 1980 deki açık 100 olarak alındığında bu yıla oranla 1985, 1986 ve 1990 da azalış diğer yıllarda artış görülmüştür. 11 yıllık ortalama dış ticaret dengesi 24.995.000 dolar açık vermiştir.

EFTA ile yapılan toplam dış ticaret sürekli açık vermiştir. En yüksek açık 1990 da 548.780.000 dolar, en düşük açıkta 1984 de 7.488.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. 11 yıllık ortalama dış ticaret dengesi 249.206.000 dolar açık vermiştir.

4.5.2. Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Dengesi İçinde EFTA'nın Payı

Türkiye'nin toplam dış ticaret dengesi 1980-1990 döneminde sürekli açık vermiştir. Bu açıkların tutarları ve bu tutarların içinde EFTA ülkelerinin ve EFTA'nın payları Tablo 17'de verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu Tabloya göre yapılmıştır.

Avusturya'nın payı % 0.41 olumlu pay ile % 1.47 arasında değişmiştir. 1980 yılına oranla bu pay azalmış, hatta 1981 ve 1985 de Türkiye'nin dış ticaret açıklarını azaltıcı etkileri olmuştur. 11 yıllık ortalama payı % 0.63 olarak gerçekleşmiştir.

Finlandiya'nın payı % 0.55 ile % 1.95 arasında değişmiştir. 1980 yılına oranla, 1981 ve 1983 yıllarında bu pay azalmış, diğer yıllarda ise artmıştır. 11 yıllık ortalama payı % 1.10 dur.

İsveç'in payı % 0.73 ile % 2.70 arasında değişmiştir. 1980 yılına oranla bu pay sürekli artmıştır. 11 yıllık ortalama pay % 1.78 dir.

İsviçre'ni payı % 3.64 olumlu pay ile % 6.43 arasında değişmiştir. 1980 yılına oranla 1981 ve 1989 yıllarında artış görülürken, diğer yıllarda azalma olmuştur. 11 yıllık ortalama pay %2.37 dir.

İzlanda'nın payı % 0.01 olumlu pay ile % 0.06 arasında değişmiştir. 1980 yılına göre bu pay sürekli azalma göstermiş, hatta bazı yıllar Türkiye'nin azaltıcı etkileri olmuştur. 11 yıllık ortalama pay % 0.01 dir.

TABLO 17: TÜRKİYE'NİN TOPLAM DIŞ TİCARET DENGESİ (BİN\$) İÇİNDE EFTA ÜLKELERİNİN PAYLARI (%) VE DEĞİŞME İNDEKSİLERİ (1980=100)

YILLAR	TÜRKİYE'NİN DIŞTİCARET DENGESİ (BİN\$)		AVUSTURYA		FİNLANDIYA		İSVEÇ		İSVİÇRE		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA		
	DEĞİŞME İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ	PAY	İNDEKSİ
1980	-	100	100	0.73	100	0.73	100	0.73	100	4.51	100	-0.01	100	0.36	100	7.83	100.0
1981	-15.15	85	-27	0.58	76	1.29	176	1.29	143	6.43	143	0.00	-14	0.66	181	8.56	109.3
1982	-3047584	62	43	0.77	100	2.70	369	2.70	4	0.17	4	0.00	3	0.87	238	5.14	65.6
1983	-3451342	70	81	0.55	72	1.92	262	1.92	-14	-0.64	-14	0.03	-235	0.69	191	3.74	47.7
1984	-3529174	72	-23	1.59	208	2.05	279	2.05	-81	-3.64	-81	0.03	-254	0.52	143	0.21	2.7
1985	-3316716	68	58	1.28	167	1.99	271	1.99	38	1.73	38	0.00	9	0.44	120	6.29	80.3
1986	-3563500	73	51	1.72	225	2.62	357	2.62	76	3.43	76	-0.01	80	0.37	101	8.88	113.4
1987	-3902835	80	5	1.33	173	1.98	271	1.98	5	0.21	5	-0.01	62	0.83	228	4.41	56.3
1988	-2604856	53	82	1.95	255	2.50	341	2.50	67	3.00	67	-0.01	60	1.06	291	9.71	124.0
1989	-4167451	85	38	1.49	195	1.75	238	1.75	127	5.72	127	0.06	-482	1.23	339	10.82	138.2
1990	-9342838	190	53	0.84	110	1.44	196	1.44	58	2.61	58	0.03	-210	0.19	51	5.87	75.0
ORTALAMA	-4181111	85	43	1.10	144	1.78	243	1.78	53	2.37	53	0.01	-98	0.59	162	6.49	83

KAYNAK: DİE, Dış Ticaret İstatistikleri

Norveç'in payı % 0.19 ile % 1.23 arasında değişmiştir. 1980 yılına oranla bu pay sadece 1990 yılında azalmıştır. 11 yıllık ortalama pay % 0.59 dur.

EFTA'nın toplam olarak payı, % 0.21 ile % 10.82 arasında değişmiştir. 1980 yılına göre bu pay bazı yıllar artmış, bazı yıllar azalmıştır. EFTA ülkeleri içinde Türkiye'nin dış ticaret açığı içindeki payında İsviçre birinci, İsveç ikinci ve Finlandiya ise üçüncü sıradadır. Diğerleri sırası ile Avusturya, Norveç ve İzlanda dır.

4.6. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

1980-1990 döneminde Türkiye'nin EFTA ülkeleri ile dış ticaretinde ihracatın ithalatı karşılama oranları ve 1980 yılına göre değişme endeksleri Tablo 18'de ve Grafik 28'de verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

Türkiye'nin 1980- 1990 yılları arasında toplam dış ticaretinde ihracatın ithalatı karşılama oranı, % 37.24 ile % 87.74 arasında değişmiştir. Bu oran 1980 yılına göre, diğer yıllarda artış göstermiştir. 11 yıllık ortalama ise % 64.45 dir.

Avusturya ile yapılan dış ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı, % 42.68 ile % 121.41 arasında değişmiştir. 11 yıllık ortalama olarak bu oran % 84.34 dür.

Finlandiya ile yapılan dış ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı % 8.46 ile % 35.09 arasında değişmiştir. 11 yıllık ortalama olarak bu oran % 18.92 dir.

İsveç ile yapılan dış ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı % 18.98 ile % 53.81 arasında değişmiştir. 11 yıllık ortalama olarak bu oran % 37.28 dir.

İsviçre ile yapılan dış ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı % 36.20 ile % 155.93 arasında değişmiştir. 11 yıllık ortalama olarak bu oran % 76.94 dür.

İzlanda ile yapılan dış ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı % 4.3 ile % 30350.00 değişmiştir. 11 yıllık ortalama olarak bu oran % 3040.51 dir.

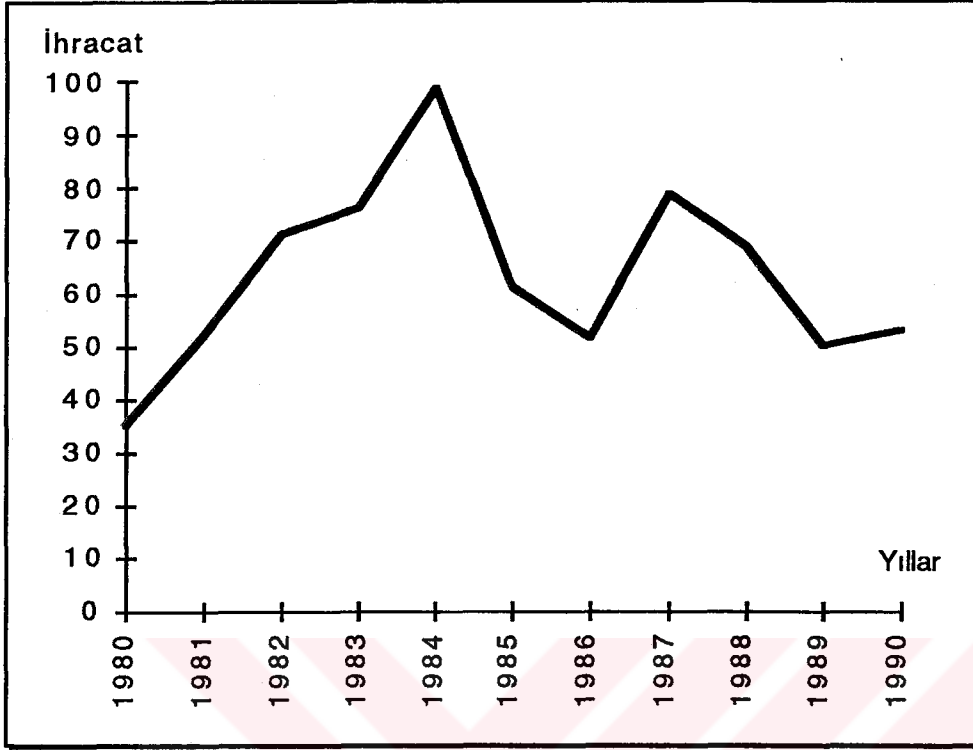
Norveç ile yapılan dış ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı % 7.24 ile % 69.66 arasında değişmiştir. 11 yıllık ortalama olarak bu oran % 27.01 dir.

TABLO 18: TÜRKİYE' NİN EFTA ÜLKELERİYLE DIŞ TİCARETİNDE İHRACATIN İTİHALATI KARŞILAMA ORANLARI (%) VE DEĞİŞME İNDEKSİLERİ (1980=100)

YILLAR	TÜRKİYE' NİN İHR/İTH		AVUSTURYA		FİNLANDIYA		İŞVEÇ		İŞVİÇRE		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	ORANI	DEĞİŞME İNDEKSİ	ORAN	İNDEKS	ORAN	İNDEKS	ORAN	İNDEKS	ORAN	İNDEKS	ORAN	İNDEKS	ORAN	İNDEKS	ORAN	İNDEKS
1980	37.24	-	42.68	100	11.82	100	34.21	100	36.20	100	30350.00	100	12.39	100	34.92	100
1981	53.05	42.45	121.41	284	16.63	141	26.38	77	49.54	137	36.94	0	7.24	58	51.99	149
1982	65.34	23.17	83.55	196	16.02	136	18.98	55	98.45	272	144.00	0	8.42	68	74.11	212
1983	62.4	-4.50	68.41	160	26.57	225	26.13	76	108.41	299	4.03	0	20.99	169	76.16	218
1984	66.9	7.21	110.38	259	8.46	72	33.13	97	155.93	431	4.49	0	18.05	146	98.61	282
1985	70.58	5.50	81.25	190	14.49	123	49.54	145	69.08	191	186.05	1	23.36	188	61.08	175
1986	67.66	-4.14	80.55	189	12.23	103	30.82	90	57.04	158	1771.43	6	40.70	328	51.27	147
1987	72.31	6.87	98.52	231	16.04	136	46.05	135	97.76	270	288.05	1	28.57	231	78.63	225
1988	81.74	13.04	85.11	199	26.26	222	53.81	157	77.23	213	618.92	2	33.19	268	68.60	196
1989	73.61	-9.95	84.80	199	35.09	297	53.59	157	42.08	116	22.55	0	34.57	279	49.96	143
1990	58.11	-21.06	71.15	167	24.49	207	37.41	109	54.56	151	19.21	0	69.66	562	52.95	152
ORTALAMA	64.45	-	84.34	198	18.92	160	37.28	109	76.94	213	3040.51	10	27.01	218	63.48	218

KAYNAK: DİE, Dış Ticaret İstatistikleri

GRAFİK 28: İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI

KAYNAK: Tablo 18'deki verilere göre düzenlenmiştir.

EFTA ile toplam olarak yapılan dış ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı, % 34.92 ile % 98.61 arasında değişmiştir. 11 yıllık ortalama olarak bu oran % 63.48 dir. Bu rakam Türkiye'nin 11 yıllık ortalama ihracatının ithalatı karşılama oranı olan % 64.45 ten düşüktür. Ülkelerin 11 yıllık ortalamaları itibariyle bakıldığında İzlanda, Avusturya, İsviçre, İsveç, Norveç ve Finlandiya olarak sıralanmaktadır. Bunlardan İzlanda, Avusturya ve İsviçre Türkiye ortalamasının üzerindedir. Diğer ülkeler ise bu oranın altındadır.

4.7. EFTA'nın Dış Ticaretinde Türkiye'nin Payı

Bu bölümde, EFTA'nın toplam ithalatı içinde Türkiye'nin payı ve EFTA'nın toplam ihracatı içinde Türkiye'nin payı şeklinde alt başlıklar altında incelenmiştir.

4.7.1. EFTA'nın Toplam İthalatı İçinde Türkiye'nin Payı

EFTA ülkelerinin toplam ithalatı ve bu toplam ithalat içinde Türkiye'nin ne kadar payı olduğu Tablo 19'da ve Grafik 29'da verilmiştir. Aşağıdaki açıklamalar bu tabloya göre yapılmıştır.

TABLO 19: EFTA' NİN TOPLAM İTHALATI (BİN\$) İÇİNDE TÜRKİYE' NİN PAYI (%)

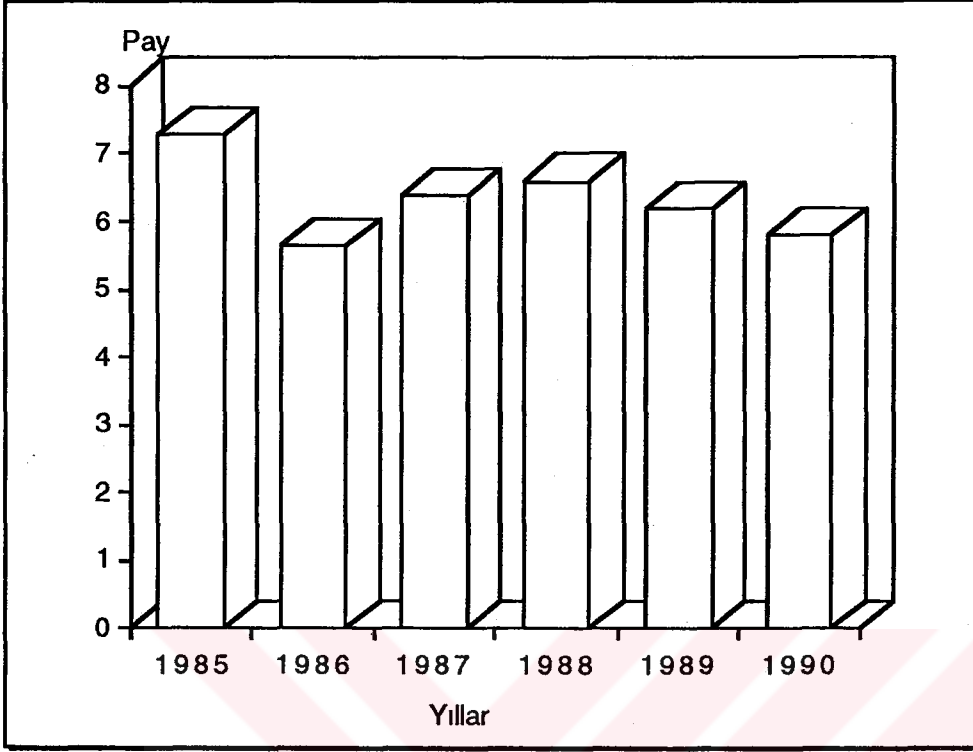
YILLAR	AVUSTURYA		FİNLANDIYA		İSVEÇ		İSVİÇRE		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay
1985	20900000	0.59	13200000	0.05	28500000	0.23	30700000	0.42	905200	0.01	15500000	0.03	109314900	7.28
1986	26700000	0.42	15300000	0.06	32500000	0.13	41000000	0.40	1118800	0.03	20300000	0.04	132498700	5.63
1987	32500000	0.58	19700000	0.05	40700000	0.16	50700000	0.70	1590400	0.03	22600000	0.06	159674900	6.38
1988	36000000	0.50	21100000	0.09	45600000	0.17	56500000	0.47	1597400	0.01	23100000	0.06	176723600	6.60
1989	38900000	0.34	24600000	0.14	49000000	0.17	58200000	0.30	1400200	0.05	24100000	0.11	187740800	6.19
1990	48900000	0.36	29900000	0.09	54700000	0.15	69500000	0.42	1700000	0.03	27200000	0.15	224000000	5.79
ORTALAMA		0.46		0.08		0.17		0.45		0.03		0.07		6.31

KAYNAK: İTO, Türkiye için yeni bir imkân EFTA

İÇEME, Türkiye EFTA Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye EFTA Ticari ilişkileri
DİE, Dış ticaret istatistikleri

GRAFİK 29: EFTA'NIN TOPLAM İTHALATI İÇİNDE TÜRKİYE'NİN PAYI (%)

KAYNAK: Tablo 19'deki verilere göre düzenlenmiştir.

Avusturya'nın toplam ithalatı 1985 yılından 1990 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Bu toplamlar 1985 yılında 20.9 milyar dolar iken 1990 yılında 48.9 milyar olmuştur.

Avusturya'nın toplam ithalatı bu yıllar arasında artış gösterirken Türkiye'nin bu toplam içindeki payı 1985 yılından 1990 yılına gelindiğinde azalma göstermiştir. 1985 yılında Avusturya'nın toplam ithalatında Türkiye'nin payı %0.59 iken bu oran 1990 yılında %0.36 ya düşmüştür.

Finlandiya'nın toplam ithalatı 1985 yılından 1990 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. 1985 yılında 13.2 milyar dolar olan ithalat 1990 yılında yaklaşık 2.5 kat artarak 29.9 milyara ulaşmıştır.

Finlandiya'nın toplam ithalatı içinde Türkiye'nin payı %0.05 ile %0.14 arasında değişmiştir. 1985 yılından 1990 yılına kadar olan sürenin ortalaması alındığında ise küçüğe olsa artış görülmektedir.

İsveç'in 1985 yılında 28.5 milyar dolar olan toplam ithalatı 1990 yılına kadar sürekli artış göstererek 54.7 milyara ulaşmıştır.

İsveç'in toplam ithalatı içinde Türkiye'nin payı 1985 yılında %0.23 iken 1990 yılında %0.15'e düşmüştür.

İsviçre'nin 1985 yılında 30.7 milyar dolar olan toplam ithalatı 1990 yılında 69.5 milyar dolara çıkmıştır.

Türkiye'nin bu toplam ithalat içindeki payı 1985 ve 1990 yıllarında % 0.42 iken 1987 yılında % 0.70 , 1988 yılında % 0.47, 1986 yılında %0.40 ve 1989 yılında en düşük pay olan %0.30 olmuştur.

İzlanda'nın toplam ithalatı 1985 yılından 1990 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. 1985 yılında 305.200.000 dolar olan toplam ithalat 1990 yılında 1.7 milyar dolar olmuştur.

İzlanda'nın toplam ithalatı içinde Türkiye'nin payı %0.1 ile %0.5 arasında değişmektedir. 1985 yılına göre 1990 yılında Türkiye'nin payı artmıştır. Fakat 1989'a göre bakıldığında ise 1990 yılında azalma görülmektedir.

Norveç'in toplam ithalatı diğer EFTA ülkelerinde olduğu gibi 1985 yılından 1990 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. 1985 yılında 15.5 milyar dolar olan ithalat 1990 yılında 27.2 milyar dolara çıkmıştır.

Norveç'in toplam ithalatı içinde Türkiye'nin payı ise 1985 yılında % 0.03 iken 1990 yılında % 0.15'e çıkmıştır.

EFTA genelinde bakıldığında ise yine 1985 yılından 1990 yılına kadar toplam ithalat artmıştır. 1985 yılında 109. 3 milyar dolar olan ithalat 1990 yılına kadar artış göstererek 224.0 milyar dolara ulaşmıştır.

EFTA toplam ithalatı içinde Türkiye'nin payı ise 1985 yılında %7.28 iken 1990 yılında bu pay %5.79'a düşmüştür.

Tablo 19'dan çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir:

Tüm EFTA ülkelerinde 1985-1990 yılları arasında toplam ithalat İzlanda'nın 1988-1989 yılları arasındaki küçük azalması haricinde sürekli artış göstermiştir. Kısaca EFTA toplam ithalatı içinde 1985 yılında Türkiye'nin payı %7.28 iken bu oran azalarak 1990 yılında %5.79'a düşmüştür.

Diğer bir ifade ile EFTA'nın ithalatı Türkiye'nin ihracatı olduğundan, Türkiye'nin bu ülkelere olan ihracatı azalma göstermiştir.

4.7.2. EFTA'nın Toplam İhracatı İçinde Türkiye'nin Payı

Tablo 20'de EFTA ülkelerinin toplam ihracatı ve Türkiye'nin her bir ülkenin toplam ihracatındaki payı % olarak verilmiştir. Grafik 30'da EFTA'nın toplam ihracatı içinde Türkiye'nin payı yıllar itibariyle gösterilmiştir.

1985 yılında Avusturya'nın toplam ihracatı 17.2 milyar dolardır. Türkiye'nin bu toplam içindeki payı % 0.88 dir.

Avusturya'nın toplam ihracatı 1985 yılından 1990 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Fakat Türkiye'nin Avusturya'nın toplam ihracatındaki payı 1987'ye kadar artmış, bu yıldan sonra ise azalarak %0.61'e düşmüştür.

Finlandiya'nın toplam ihracatı 1985 yılında 13.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin bu toplam değer içindeki payı ise yine aynı yılda % 0.37 dir.

Finlandiya'nın toplam ihracatı 1985 yılından 1990 yılına kadar artış göstermiştir ve 1985 yılında 13.6 milyar dolar olan toplam ihracat 1990 yılında 26.5 milyar dolara çıkmıştır. Bu yıllar içinde Türkiye'nin Finlandiya toplam ihracatındaki payı 1986, 1989 ve 1990 yıllarında artmış, 1987 ve 1988 yıllarında ise azalmıştır.

İsveç'in 1985 yılındaki toplam ihracatı 30.4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu toplam ihracat içinde Türkiye'nin payı %0.43 tür.

1985 yılından 1990 yılına kadar İsveç'in toplam ihracatı sürekli artış göstermiştir. Türkiye'nin toplam ihracat içindeki payı 1985'ten 1990 yılına kadar azalma göstermiştir ve en son yıl %0.37 olmuştur.

İsviçre'nin 1985 yılındaki toplam ihracatı 27.4 milyar dolardır. Aynı değer 1990 yılında 63.5 milyar dolara ulaşmıştır. 1985 yılından 1990 yılına kadar İsviçre'nin toplam ihracatı sürekli artış göstermiştir. Türkiye'nin bu toplam ihracat içindeki payı 1985 yılında %0.68 iken bu oran 1990 yılına kadar sürekli artarak % 0.85'lere ulaşmıştır.

İzlanda'nın 1985 yılındaki toplam ihracatı 814.900.000 dolar iken bu değer 1990 yılına kadar sürekli artış göstererek 1.6 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin İzlanda toplam ihracatı içindeki payı ise % 0.01 ile % 0.23 arasında değişmiştir.

TABLO 20: EFTA' NİN TOPLAM İHRACATI (BİN\$) İÇİNDE TÜRKİYE' NİN PAYI (%)

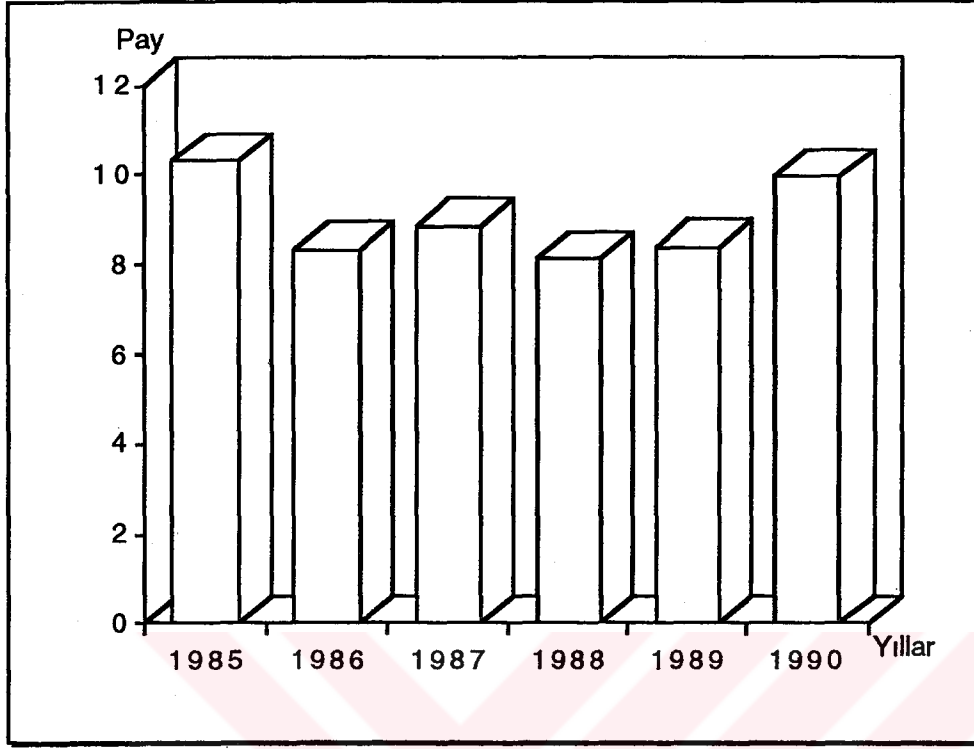
YILLAR	AVUSTURYA		FİNLANDİYA		İŞVEÇ		İŞVİÇRE		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay
1985	17200000	0.88	13600000	0.37	30400000	0.43	27400000	0.68	814900	0.01	19900000	0.09	109314900	10.31
1986	22400000	0.62	16300000	0.43	37200000	0.36	37500000	0.76	1098700	0.00	16000000	0.12	132498700	8.32
1987	27000000	0.71	19900000	0.31	44500000	0.32	45500000	0.80	1374900	0.01	21400000	0.21	159674900	8.87
1988	31000000	0.68	21900000	0.31	49800000	0.28	50600000	0.68	1423600	0.00	22000000	0.19	176723600	8.11
1989	32440000	0.48	23300000	0.41	51600000	0.30	51500000	0.80	1400800	0.23	27500000	0.29	187740800	8.40
1990	41100000	0.61	26500000	0.39	57500000	0.37	63500000	0.85	1600000	0.19	33800000	0.17	224000000	9.96
ORTALAMA		0.66		0.37		0.35		0.76		0.07		0.18		8.99

KAYNAK: İTO, Türkiye , için yeni bir İmkan EFTA

İGEME, Türkiye EFTA Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye EFTA Ticari İlişkileri

DİE, Dış Ticaret İstatistikleri

GRAFİK 30: EFTA'NIN TOPLAM İHRACATI İÇİNDE TÜRKİYE'NİN PAYI

KAYNAK: Tablo 20'deki verilere göre düzenlenmiştir.

Norveç'in 1985 yılındaki toplam ihracatı 19.9 milyar dolar iken 1990 yılında 33.8 milyar dolar olmuştur. Norveç'in toplam ihracatı içinde Türkiye'nin payı ise en düşük payını % 0.09 ile 1985 yılında alırken en büyük payı olan %0.29'luk payı da 1989 yılında almıştır.

EFTA ülkelerine genelde bakıldığında 1985 yılında 109.3 milyar dolar olan toplam ihracat 1990 yılına kadar sürekli artarak 224.0 milyar dolara ulaşmıştır. Bu toplam ihracat içinde Türkiye'nin payı ise %9.96 dır.

Tablo 20 şöyle özetlenebilir:

Bütün EFTA ülkelerinde 1985 yılından 1990 yılına kadar olan sürede Norveç'in ihracatının 1986 yılındaki azalması dışında toplam ihracat sürekli artmıştır.

Bu ülkelerin toplam ihracatları sürekli artış gösterirken Türkiye'nin bu toplam ihracat içindeki payı Avusturya ve İsveç'te azalırken geri kalan diğer EFTA ülkelerinde artış göstermiştir.

EFTA genelinde bakıldığında ise Türkiye'nin payı %8.11 ile %10.31 arasında değişmektedir.

Kısaca incelenen altı yıllık süre içinde EFTA ülkeleri toplam ihracatları içinde Türkiye'nin payı istikrarlı bir seyir izlemiştir.

GENEL DEĞERLENDİRME , SONUÇ VE ÖNERİLER

İktisadi birleşmeler konusuna evrensel ve bölgesel olmak üzere iki tür yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlarda özellikle üzerinde durulan iktisadi birleşmelerin refah etkileridir. Refah etkilerinin hangi boyutlarda olabileceği iktisadi birleşmelerin başarı derecesine, diğer bir ifade ile gelmiş oldukları aşamaya bağlıdır.

Dünyada, iktisadi birleşme denemeleri, özellikle olumlu refah etkilerinden yararlanmak için yapılmıştır.

İktisadi birleşmeler sonucu statik ve dinamik refah etkileri meydana gelmektedir.

Statik refah etkileri sonucu birliğe üye ülkelerin refah seviyeleri artmaktadır. Çünkü, Yurtiçi piyasalarda cari olan fiyatlar değişeceğinden bu ülkelerin birleşme sonrası tüketebilecekleri mal ve hizmet miktarları değişebilecektir. Fiyat değişimleri bir yandan üretimin , öte yandan tüketimin ülkeler arasındaki dağılımını değiştirebilecek ve refah seviyelerini arttırabilecektir.

Dinamik refah etkileri ise üye ülke ekonomilerinin üretim imkanları eğrisini yukarı kaydırabilecektir. Ayrıca ortalama verimlilik düzeyine, arz ve talep yönünden kısır döngünün kırılmasına, istihdam ve kalkınmaya olumlu etkilerde bulunacaktır.

Dünyadaki iktisadi birleşme şekilleri genel olarak 6 kısma ayrılmaktadır. Bunların ilk aşaması Serbest Ticaret Bölgeleri, son aşaması bazen Siyasal Birlik diye de anılan Tam Ekonomik Birleşmelerdir.

Dünyadaki gruplaşma hareketi genellikle iki yönde gelişmiştir. birincisi coğrafi bölge esasına dayanan birliklerdir. İkincisi ise belirli bir coğrafi bölge ile sınırlı olmayıp din, siyasal ve ekonomik rejim gibi faktörlere dayanan birliklerdir.

İktisadi birleşme denemeleri Avrupa'da Amerika'da Afrika'da ve Asya'da yaşanırken bunlar içerisinde en başarılı olanı Avrupa'daki İktisadi birleşmelerdir. Daha genel bir ifade ile, gelişmiş ülkeler arasında yapılan birleşmelerin daha başarılı olduğu söylenebilir.

EFTA ülkelerinin sosyo-ekonomik yapıları ile ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır:

- Yüzölçümü ve nüfus bakımından iktisadi birleşmeler için yeterli büyüklüğe sahiptir. Nüfus artış hızı ve nüfus yoğunluğu tüm EFTA ülkelerinde dünya ortalamasının altındadır. Nüfus artış hızları EFTA ülkelerinde bindelerle ifade edilirken Türkiye'de yüzde 2'ler seviyesindedir. EFTA ülkeleri içinde en önemli nüfus artış hızı Lihtenştayn'a ait iken en düşük hız Avusturya'ya aittir.

- İşsizlik oranları çok düşüktür. Bunda, alınan istihdamı artırıcı ekonomik tedbirlerin yanında nüfus artış hızlarının da hemen hemen % 0 olmasının da etkisi vardır. Türkiye'de ki işsizlik oranı ise tüm EFTA ülkelerinin işsizlik oranlarından fazladır.

- İstihdamda tarımın payı % 10'un altında iken bu oran Türkiye'de oldukça yüksek seviyelerdedir.

- Eğitim ve sağlık hizmetleri oldukça gelişmiştir. Okur-yazarlık oranı hemen hemen tüm EFTA ülkelerinde % 100'ler seviyelerindedir. Ayrıca GSMH'den eğitime ayrılan payda yüksektir. Gerek ilkokullarda gerekse yüksekokul ve fakültelerde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı düşüktür.

Sağlık konusunda da EFTA ülkeleri önemli mesafeler katetmişlerdir. Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye örnek alınır, yaşam süreleri erkeklerde ve kadınlarda tüm EFTA ülkelerinde Türkiye'den 10 yıl daha fazladır. Bunun yanında doğum oranları ve çocuk ölüm oranlarında Türkiye'den daha azdır.

- GSYİH miktarları Türkiye'ye oranla oldukça yüksektir. Fert başına düşen milli gelir dünya ülkeleri ortalamasının bir hayli üzerindedir.

- Hizmetler sektörü ağırlıklı olarak ilk sırayı almaktadır.

EFTA ülkelerinde sanayileşme dünya ülkelerine örnek olacak düzeye gelmişken Türkiye'deki sanayileşme hareketleri de hızla devam etmektedir.

- Toplam dış ticaret açık vermektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranları ise ortalama olarak % 100'e yakındır. Türkiye'de de dış ticaret açık vermekte ve ihracatın ithalatı karşılama oranı % 60'lar seviyesindedir. Toplam dış ticarete en yüksek değerlere Avusturya ve İsviçre; en düşük değere ise İzlanda sahiptir. Türkiye ise EFTA ortalamasının altında kalmaktadır.

Türkiye EFTA ülkeleri ticari ilişkileri oldukça zayıf düzeylerde. Türkiye'nin dış ticaretinde Avusturya ve İsviçre'nin dışındaki ülkelerin önemli payları yoktur. İthalat ve ihracat tutarları dikkate alındığında 7 EFTA ülkesinin büyük bir tüketim potansiyeli olmasına rağmen Türkiye'nin ihracatındaki payı oldukça düşüktür. Buna karşılık ithalatın Türkiye'nin toplam ithalatındaki payı ise ihracatın payından da daha da düşüktür.

EFTA ülkelerinin dış ticaret hacmi çok yüksek düzeylerde bulunmaktadır. Bu grup AB, ABD ve Japonya dan sonra 4. büyük pazar olmaktadır.

Türkiye 'nin ülke ve ülke gruplarına göre ihracatına bakıldığında son yıllar itibariyle OECD ülkeleri ilk sırayı almaktadır. Bu grupta AB ve diğer OECD ülkeleri yer almaktadır. İkinci sırada ise İslam ülkeleri yer almaktadır.

Türkiye'nin ülke ve ülke grupları itibariyle ithalatına bakıldığında, İslam ülkelerinin payı gerilerken OECD ülkeleri ile diğer ülkelerin payının arttığı görülmektedir. Nitekim son yıllar itibariyle Türkiye'nin toplam ithalatının önemli bir kısmını OECD ülkeleri grubundan yapmış olduğu görülmektedir. Bu grupta AB ve OECD ülkeleri görülmektedir. İslam ülkeleri ikinci sırada yer almaktadır.

Türkiye'nin EFTA'dan ithalatı 1980 yılından sonra artış göstermiştir. Bu artış en çok İsviçre ve Avusturya'dan ithalatta görülmektedir. Türkiye'nin toplam ithalatı içinde EFTA ülkelerinin payları 1981 yılından itibaren artmıştır. Özellikle 1981 yılından sonra uygulanan dışa açık ekonomik politikaların sayesinde ithalat miktarlarında artış olmuştur. 1980-1990 yılları arasında EFTA ülkeleri içinde en yüksek payı 11 yıllık ortalama değer olarak İsviçre alırken en düşük payı da İzlanda almıştır.

Türkiye'nin EFTA ülkelere yaptığı ihracat 1980-1990 yılları arasında genel olarak istikrarsız bir seyir izlemiştir. 1980-1990 yıllarının ortalaması alındığında Türkiye'nin toplam ihracatı içinde en yüksek payı İsviçre alırken en düşük payı da İzlanda almıştır.

EFTA ülkeleri ile yapılan Serbest Ticaret Antlaşması gereği olarak 6 ülkeden yapılan ithalatın hemen hemen tamamını sanayi ürünleri oluşturmaktadır.

EFTA ülkelerinden ürün türleri itibariyle yapılan ithalatta Türkiye en fazla çeşidi İsviçre'den, en az çeşidi de İzlanda'dan ithal etmektedir.

EFTA ülkelerinden yapılan ithalatta Türkiye'nin toplam ithalatındaki en fazla payı "Balıkçılık ürünleri " almaktadır. Bununda tamamına yakını Norveç'ten ithal edilmektedir.

Türkiye'nin EFTA ülkelerinden yaptığı ithalat içinde gerek sanayi ürünleri olsun gerekse tarımsal ürünler olsun en fazla karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan ülke İsviçre'dir. Aynı zamanda en fazla mal çeşidi de bu ülkeden ithal edilmektedir. EFTA ülkeleri içinde hiç karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmayan ülkeler ise Finlandiya ve İzlanda'dır.

Türkiye'nin ürünler itibariyle EFTA'ya ihracatında en fazla paya Avusturya ve İsviçre sahipken en az paya da İzlanda sahiptir.

Türkiye ile EFTA ülkeleri dış ticaret hacminde en yüksek rakam 1990 da en düşük rakamda 1980 de gerçekleşmiştir. Dış ticaret hacmi 1980-1990 yılları arasında istikrarsız bir seyir izlemiştir. EFTA içinde dış ticaret hacminin en fazla olduğu ülke İsviçre iken en düşük olan ülkede İzlanda'dır.

Türkiye ile EFTA ülkeleri 1980-1990 yılları arasında dış ticaret dengesi, Türkiye'nin aleyhine gelişmiştir. En düşük açık 1984 yılında iken en büyük açık ise 1990 yılında gerçekleşmiştir,

EFTA ülkelerinde Türkiye'nin dış ticaret açığı içinde İsviçre birinci sırayı alırken İzlanda yine son sırayı almaktadır.

Türkiye'nin ihracatının ithalatını karşılama oranı 1980-1990 yılları arasında ortalama olarak % 65 olarak gerçekleşmiştir.

EFTA'nın toplam ithalatı içinde Türkiye'nin payı 1985-1990 yılları arasında genellikle azalma göstermiştir. Diğer bir ifade ile Türkiye'nin EFTA'ya ihracatı azalmıştır.

EFTA'nın toplam ihracatı içinde Türkiye'nin payı 1985-1990 yılları arasında artmıştır. Diğer bir ifade ile Türkiye'nin EFTA'dan ithalatı artmaktadır. Böylece dış ticaret dengesi Türkiye'nin aleyhine işlemektedir.

EFTA ve Türkiye ticari ilişkilerine Türkiye'nin EFTA üyesi olması varsayımı ve iktisadi birleşmelerin başarılı olabilmesi için gerekli şartlar açısından bakıldığında şu sonuçlar çıkarılabilir.

EFTA ülkeleri ile Türkiye tamamlayıcı ekonomik yapılara sahiptir. Ticaretin artırılması sonucu geniş ölçüde refah etkileri meydana gelebilecektir.

EFTA üyeliği Türkiye'de bazı sektörlerde mevcut olan talep ve arz kısır döngüsünü kırabilecektir. Böylece içsel ve dışsal tasarrufların artması ile kaynakların optimum kullanımı sağlanabilecektir.

EFTA ülkeleri ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi geniş değildir. Üye ülkelerin ticaret engellerini kaldırması geniş ölçüde ticaret artırıcı etkiler meydana getirebilecektir. Bu sayede özellikle Türkiye'ye yabancı sermaye akımı hızlanacak ve işsizlik azalabilecektir. Ayrıca Türkiye'nin döviz kaynakları üzerinde genişletici etki meydana getirebilecektir.

Piyasanın genişlemesi büyük çapta üretime imkan verebilecek ve böylece üretim ölçeği ve üretim hacmi artabilecektir.

Bunların yanında EFTA ve Türkiye ekonomisinde ortaya çıkması muhtemel yararları engelleyen bazı sorunlar da vardır. Bunların en önemlileri şöylece sıralanabilir:

- Türkiye'de ekonomik istikrarsızlık vardır. İktadi birleşmelerden yeterince yararlanabilmek için ekonomideki bu istikrarsızlığın giderilmesi şarttır.

- EFTA ülkelerindeki işsizlik oranları ile Türkiye'nin işsizlik oranları arasındaki fark büyüktür. Yine iktisadi birliğin başarı şansı açısından bu farkın kapatılması gerekmektedir.

- Türkiye ekonomisinde enflasyon ve durgunluğun hakim olduğu stagflasyon vardır.

- EFTA ülkeleri ekonomileri ile Türkiye ekonomisi, ekonomik gelişme seviyeleri bakımından birbirlerinden farklıdır. Bu farkın ortadan kaldırılması iktisadi birleşmeden beklenen yararın artmasına yardımcı olacaktır.

- EFTA ülkeleri Türkiye için önemli bir ihracat pazarıdır. Aynı şekilde EFTA ülkeleri içinde Türkiye geniş yatırım olanakları ile gelecek vadeden bir pazardır. Bunun için EFTA ülkeleri Türkiye'yi Serbest Ticaret İşbirliği için özellikle seçmişlerdir. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye'ye tanınan tavizler doğrultusunda bu ülkelere Türkiye'nin yapacağı ithalatta bir gelişme beklenirken bu durum gerçekleşmemiştir. Halen EFTA ülkelerinin anlaşma ile sanayi malları gümrüklerini tek taraflı indirmelerine ve tarım ürünlerinde tavizler vermelerine karşın Türkiye'nin bu ülkelere ihracatı azalmıştır.

EFTA ile imzalanmış olan antlaşma AB'nin sanayi mallarında Türkiye'ye tanımış olduğu tavizlerden daha fazla imkan sağlamaktadır. Anlaşma ile EFTA ülkeleri, mallarının Türkiye pazarlarına AB ürünleri ile aynı koşullarda girmesini sağlayacak, dolayısı ile ithalat konusunda geniş bir imkandan yararlanacaktır.

Türkiye'nin ihraç ürünleri 32 milyonluk yeni bir tüketici kitlesine hitap edecektir. Bu ise üretimden tüketime kadar yapılan zincirde yeni buluşlar, yeni standartlar, yeni çalışma sahaları ve bütünü ile Türk ihracatçıları için yeni bir imkandır.

Türkiye'nin makro ekonomik değerleri gerek AB ülkeleri gerekse EFTA ülkeleri ile karşılaştırıldığında denge Türkiye'nin aleyhinedir. Ancak Türkiye'nin GSYİH artış hızının topluluk ülkelerinden yüksek olması sevindiricidir. Fakat GSYİH artış hızında nüfus artışı ile olumsuz etkilenmektedir.

Sonuç olarak Türkiye ile EFTA arasında kurulması muhtemel bir iktisadi birlik sonucunda her iki tarafın da yararlanabileceği muhakkaktır. Çünkü her iki tarafın da yararı olmadığı sürece birliklerin ömrü sürekli olamayacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

ALPAR, C. ; ONGUN, T. (1985), Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, Ankara.

BAŞOL, K. (1993), Türkiye Ekonomisi, İzmir.

ÇELİK, K. (1992), Ekonomik Entegrasyon Teorileri Açısından KİEB'in Sosyal Ekonomik Analizi, Doktora Tezi, Tarbzon.

DİNLER, Z. (1993), Mikro Ekonomi, 9.Baskı, Bursa.

-D.İ.E, (1992), Dış Ticaret İstatistikleri, Ankara.

-D.İ.E, (1993), Türkiye Ekonomi Yıllığı, Ankara.

ERTÜRK, E. (1993), Ekonomik Entegrasyon Teorisi, Bursa.

GÖKDERE, A.Y. (1969), Az Gelişmiş Ülkeler Arası İktisadi Birleşmeler, Doktora Tezi, Ankara.

KARLUK, S.R., (1990), Uluslararası Ekonomik Kuruluş ve Birleşmeler, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.

LİPSEY, R.G. (1957), "The THCARY of Customs Unions :Trade Diversion and Welfare", Economical, Vol. XXIV.

SEYİDOĞLU, H (1993), "Uluslar Arası İktisat", İstanbul.

ÜSTÜNEL, B. (1960), Milletler Arası İktisadi Birleşmeler Teorisi, Ankara.

b. Diğer Kaynaklar

-Ana Britannica, (1986), Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler, İstanbul

-Ana Britannica, (1987), Dünya Ülkeleri, İstanbul.

-Ana Britannica, (1993), Cilt 4

-Bertelsmann; Mitchell Beazley Ltd. (1993), Bugünkü Dünyamız Atlas Ansiklopedisi, London.

- Büyük Larousse, (1991), Cilt 10
- İGEME, (1992), Türkiye-EFTA Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye-EFTA Ticare ilişkileri, Ankara.
- İGEME, (1992), Türkiye-EFTA Tarım Ürünleri Dış Ticaretinde Yeni Düzenlemeler ve Yeni İmkanlar
- İTO, (1992-11), Türkiye İçin Yeni Bir İmkan EFTA, Ankara.
- Meydan Larousse, (1993), Cild 2
- Milliyet (1988), Genel Ekonomi Ansiklopedisi, Cilt 1-2, İstanbul.
- NATO Dergisi, (1992), Nato Office of Information and Press 1110, Sayı:3, Bruxelles
- OECD, (1990), Labour Force Statistics
- OECD, (1990), National Accounts Main Aggregates, Vol.I.

E K L E R

EK TABLO 1: 1992 YILINDA TÜRKİYE'NİN EFTA'DAN İTHAL ETTİĞİ ÜRÜN TÜRLERİ (Bin \$) VE TOPLAM İÇİNDEKİ PAYLARI(%)

ÜRÜN TÜRLERİ	AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVEÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay
Canlı hayvanlar	18.3	0.01	9.4	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	27.6	0.00
Etlər vb.	16.3	0.01	125.7	0.02	1.7	0.00		0.00		0.00		0.00	143.7	0.01
Balıklar vb.	95.1	0.03		0.00		0.00		0.00		0.00	12699.0	12.44	12794.1	0.92
Süt ürünleri, yumurta vb.	1288.5	0.46	198.0	0.03	1207.7	0.55	162.9	0.16		0.00	1065.5	1.04	3922.6	0.28
Diğer hayvansal ürünler	118.0	0.04		0.00		0.00	1.8	0.00		0.00	88.8	0.09	208.6	0.02
Canlı ağaçlar, kökler vb.		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	0.0	0.00
Yeniilen sebze	31.8	0.01	582.6	0.09		0.00		0.00		0.00		0.00	614.4	0.04
Yeniilen meyveler		0.00	169.9	0.03		0.00		0.00		0.00		0.00	169.9	0.01
Kahve,çay,baharat	27.5	0.01	235.6	0.03		0.00		0.00		0.00		0.00	263.1	0.02
Hububat	1437.3	0.52	211.9	0.03		0.00		0.00		0.00		0.00	1649.2	0.12
Değirmencilik ürünleri	2.2	0.00	5.6	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	7.8	0.00
Yağlı tohum ve meyveler		0.00	188.0	0.03		0.00		0.00		0.00		0.00	188.0	0.01
Lak,sakız,reçine vb.	30.6	0.01	417.5	0.06		0.00		0.00		0.00		0.00	448.1	0.03
Örülmeyle elverişli bitkiler		0.00	2.1	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	2.1	0.00
Hayvansal,bitkisel yağ	281.7	0.10	6175.3	0.91	1382.8	0.63	610.5	0.59		0.00	244.9	0.24	8695.2	0.63
Et,balık,kabuklu hayvanlar		0.00	0.8	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	0.8	0.00
Şeker ve şeker mamülleri	142.2	0.05	240.9	0.04		0.00	0.5	0.00		0.00		0.00	383.5	0.03
Kakao ve müstahzarları	70.1	0.03	331.2	0.05		0.00		0.00		0.00	1.3	0.00	402.7	0.03
Pastacılık ürünleri	5.9	0.00	117.4	0.02	28.6	0.01	2.2	0.00		0.00	21.3	0.02	175.4	0.01
Sebze, meyve müstahzarları	127.3	0.05	21.2	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	148.5	0.01
Yeniilen çeşitli gıda müstahzarları	110.9	0.04	570.2	0.08	136.0	0.06	56.4	0.05		0.00		0.00	873.6	0.06
Meşrubat,içki ve sirke	2.6	0.00	4.3	0.00		0.00		0.00		0.00	2.0	0.00	8.9	0.00
Gıda sanayininin kalıntıları	246.0	0.09	1439.0	0.21		0.00		0.00		0.00	935.6	0.92	2620.5	0.19
Tütün ve yerine geçen madde	356.0	0.13	1000.9	0.15	230.0	0.10		0.00		0.00		0.00	1586.9	0.11
Tuz,kükürt..ve çimento	1427.3	0.51	2897.2	0.43	33.4	0.02	96.8	0.09	99.9	17.15	133.7	0.13	4688.4	0.34

EK TABLO 1'İN DEVAMI

ÜRÜN TÜRLERİ	AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVEÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFYA	
	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay
Yapağı ve yün	697.5	0.25	990.2	0.15	2.2	0.00		0.00		0.00		0.00	1689.9	0.12
Pamuk	2078.9	0.75	3781.4	0.56	3.4	0.00	309.7	0.30		0.00		0.00	6173.4	0.45
Dokumaya elverişli lif	198.0	0.07	428.4	0.06	0.4	0.00		0.00		0.00		0.00	626.8	0.05
Sentetik ve suni filamentler	7166.0	2.58	13112.6	1.93	33.2	0.02	320.2	0.31		0.00		0.00	20649.0	1.49
Sentetik ve suni devamsız lifler	8566.3	3.08	7457.0	1.10	102.3	0.05	11825.4	11.49		0.00		0.00	27951.0	2.02
Vatka,keçe,mensucat	560.7	0.20	931.3	0.14	261.0	0.12	76.4	0.07		0.00		0.00	1928.1	0.14
Halılar ve yer kaplamaları	93.3	0.03	27.0	0.00	1.1	0.00		0.00		0.00		0.00	131.7	0.01
Dokumaya elverişli mensucat	1244.4	0.45	319.0	0.05	16.9	0.01	48.5	0.05		0.00		0.00	1628.8	0.12
Mensucat	749.8	0.27	3237.4	0.48	1084.8	0.49	504.6	0.49		0.00		0.00	5576.6	0.40
Örme eşya	520.0	0.19	351.4	0.05		0.00	0.3	0.00		0.00		0.00	871.8	0.06
Örme giyim eşyası ve aksesuar	120.8	0.04	73.3	0.01	0.4	0.00	31.9	0.03		0.00		0.00	226.3	0.02
Örülmemiş giyim eşyası	269.1	0.10	681.7	0.10	40.6	0.02	32.1	0.03		0.00		0.00	1023.5	0.07
Diğer hazır eşya	27.3	0.01	288.3	0.04	35.2	0.02	40.0	0.04		0.00		0.00	390.9	0.03
Ayakkabılar vb. aksesuar	35.5	0.01	346.6	0.05	3.7	0.00		0.00		0.00		0.00	385.8	0.03
Başlıklar ve aksesuar	11.4	0.00	6.2	0.00	7.0	0.00		0.00		0.00		0.00	24.5	0.00
Şemsiyeler vb. aksesuar	7.1	0.00	3.9	0.00	0.2	0.00		0.00		0.00		0.00	11.2	0.00
Yapma çiçekler		0.00		0.00		0.00	1.2	0.00		0.00		0.00	1.2	0.00
Taş,alçı vb. den eşya	4147.3	1.49	639.7	0.09	269.2	0.12		0.00		0.00		0.00	5172.1	0.37
Seramik mamulleri	3140.7	1.13	887.4	0.13	10.3	0.00	102.7	0.10		0.00		0.00	4212.8	0.30
Cam ve cam eşya	1016.9	0.37	1153.3	0.17	375.3	0.17	2072.6	2.01		0.00		0.00	4618.1	0.33
İnciler,kıymetli taşlar vb.	323.4	0.12	360.6	0.05	10.5	0.00		0.00		0.00		0.00	694.5	0.05
Demir ve çelik	16699.6	6.00	9852.7	1.45	9762.6	4.42	16185.7	15.73		0.00		0.00	55786.9	4.03
Demir veya çelikten eşya	6353.5	2.28	6298.3	0.93	3440.8	1.56	471.9	0.46		0.00		0.00	16944.3	1.22
Bakır ve bakırdan eşya	2220.2	0.80	339.0	0.05	1298.3	0.59	961.4	0.93		0.00		0.00	4819.0	0.35

ÜRÜN TÜRLERİ	AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVEÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA		
	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	
Metal cevherleri	75.9	0.03		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00		75.9	0.01
Mineral yakıtlar	4030.9	1.45	5637.7	0.98	1243.0	0.56	101.0	0.10		0.00		0.00		12012.7	0.87
Anorganik kimyasallar	3450.5	1.24	3081.1	0.45	643.5	0.29	1606.5	1.56		0.00		0.00		9387.9	0.68
Organik kimyasallar	8659.2	3.11	81204.1	11.95	8760.8	3.97	1016.2	0.99	446.2	76.57	647.9	0.63	100734.4	7.28	
Eczacılık ürünleri	2105.8	0.76	27442.8	4.04	7223.4	3.27	236.4	0.23		0.00		0.00		39343.9	2.84
Gübreler	82.8	0.03	2508.7	0.37	1320.9	0.60		0.00		0.00		0.00		4434.8	0.32
Boyalar ve boyacılık maddeleri	2541.3	0.91	52718.7	7.76	593.7	0.27	2919.2	2.84		0.00		0.00		58861.7	4.25
Uçucu yağlar	404.7	0.15	5634.6	0.98		0.00	27.3	0.03		0.00		0.00		7066.6	0.51
Dişçilik müstahzarları	233.4	0.08	2804.7	0.41	1492.3	0.68		0.00		0.00		0.00		4712.5	0.34
Tutkallar,enzimler	377.5	0.14	911.1	0.13	16.7	0.01	14.0	0.01		0.00		0.00		1319.4	0.10
Ateş alıcı maddeler	71.4	0.03	23.9	0.00	690.8	0.31		0.00		0.00		0.00		1257.0	0.09
Sinemacılık malzemeleri	27.7	0.01	601.2	0.09	415.8	0.19	28.7	0.03		0.00		0.00		1073.4	0.08
Muhtelif kimyasal mallar	6648.3	2.39	23898.9	3.52	1057.8	0.48	433.7	0.42		0.00		0.00		32482.0	2.35
Pilastikler ve mamulleri	8865.6	3.19	19951.4	2.94	11591.9	5.25	46950.6	45.62	14.0	2.41	4455.2	4.37	91828.7	6.64	
Kauçuk ve kauçuk eşyalar	2901.0	1.04	4157.3	0.61	900.8	0.41	29.0	0.03		0.00		0.00		7998.5	0.58
Ham postlar ve kbselerler	609.1	0.22	8812.6	1.30	521.2	0.24	1.2	0.00		0.00		0.00		13700.9	0.99
Deri eşya ve saraçıye eşyalar	30.2	0.01	64.0	0.01	1.6	0.00	4.3	0.00		0.00		0.00		100.4	0.01
Postlar,kürkler ve ürünleri	29.3	0.01	161.8	0.02	2.2	0.00	26.7	0.03		0.00		0.00		251.4	0.02
Ağaç ve ahşap eşya	955.4	0.34	1312.8	0.19	1025.7	0.46	7048.2	6.85		0.00		0.00		10593.6	0.77
Mantar ve mantardan eşya		0.00	5.7	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00		5.7	0.00
Sepetçi ve hasırcı eşyaları	9.3	0.00	0.2	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00		9.5	0.00
Odun ve diğer kağıt hamurları		0.00	107.4	0.02	15243.5	6.91	5109.3	4.96		0.00		0.00		23446.4	1.69
Kağıt, karton vb	42521.3	15.29	7252.7	1.07	23480.7	10.64	13849.0	13.46		0.00		0.00		94702.8	6.84
Basılı kitap,dergi vb.	2646.8	0.95	719.1	0.11	59.3	0.03	3.3	0.00		0.00		0.00		3438.9	0.25
İpek	10.0	0.00	108.8	0.02	2.4	0.00		0.00		0.00		0.00		121.3	0.01

EK TABLO 1'İN DEVAMI

ÜRÜN TÜRLERİ	AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVEÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay
Nikel ve nikelden eşya	634.1	0.23	80.9	0.01	195.6	0.09	90.2	0.09		0.00	182.5	0.18	1183.2	0.09
Alüminyum ve eşyaları	4910.9	1.77	3730.0	0.55	694.3	0.31	583.6	0.57		0.00	11.3	0.01	9930.0	0.72
Kurşun ve kurşundan eşya		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	0.00	0.00
Çinko ve çinkodan eşya		0.00	269.9	0.04		0.00		0.00		0.00		0.00	269.9	0.02
Kalay ve kalaydan eşya		0.00	2.8	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	2.8	0.00
Diğer adi metaller	189.9	0.07	72.7	0.01	63.7	0.03	169.8	0.16		0.00	154.3	0.15	480.6	0.03
Adi metallerden alerler	1406.1	0.51	1449.3	0.21	2485.0	1.13	67.9	0.07		0.00	99.9	0.10	5610.1	0.41
Adi metallerden çesitli eşya	1201.9	0.43	1596.1	0.23	713.2	0.32	67.9	0.07		0.00	459.3	0.45	4038.4	0.29
Nükleer reaktörler, kazanlar	72519.6	26.07	235280.3	34.64	64766.1	29.34	14330.9	13.93	12.7	2.18	8453.6	8.28	395363.1	28.57
Elektrikli makina ve cihazlar	35129.6	12.63	76510.4	11.26	11664.8	5.28	12036.6	11.70		0.00	2092.4	2.05	137433.9	9.93
Raylı taşıtlar ve aksamı	922.2	0.33	58.2	0.01	0.6	0.00		0.00		0.00	344.7	0.34	1325.7	0.10
Motorlu kara taşıtları ve aksamı	4036.2	1.45	8783.2	1.29	32460.7	14.71	907.2	0.88		0.00		0.00	46187.3	3.34
Hava taşıtları ve aksamı		0.00	313.0	0.05		0.00	900.2	0.87		0.00		0.00	1213.2	0.09
Gemiler ve suda yüzen taşıtlar	8.3	0.00	1.2	0.00	2113.8	0.96	54.9	0.05		0.00	45115.1	44.21	47293.3	3.42
Optik aletler ve cihazlar	6279.1	2.26	23693.2	3.49	8697.4	3.94	1169.8	1.14	6.1	1.04	1165.8	1.14	41011.4	2.96
Saatler ve aksam ve parçaları	10.6	0.00	7045.0	1.04	2.4	0.00	4.2	0.00		0.00		0.00	7062.3	0.51
Müzik aletleri ve aksamı	4.4	0.00	10.7	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	15.1	0.00
Silahlar, aksam ve parçaları	4.7	0.00	13.8	0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	18.4	0.00
Çesitli mobilyalar	729.4	0.26	802.6	0.12	603.1	0.27	24.6	0.02	3.7	0.64	3.8	0.00	2167.3	0.16
Cyuncaklar ve aksesuarları	643.0	0.23	396.5	0.06	94.5	0.04	84.5	0.08		0.00	222.5	0.22	1441.0	0.10
Çesitli mamul eşya	168.0	0.06	1407.6	0.21	94.5	0.04	292.6	0.28		0.00	165.6	0.16	2128.5	0.15
Sanat eserleri		0.00	153.6	0.02		0.00		0.00		0.00		0.00	153.6	0.01
toplam	278167.7		679303.3		220717.4		102913.9		582.8		102041.0		1383726.4	

KAYNAK: DİE, Dış Ticaret İstatistikleri

EK TABLO 2:1992 YILINDA TÜRKİYE'NİN ÜRÜN TÜRLERİ İTİBARIYLA TOPLAM İTHALATI İÇİNDE EFTA ÜLKELERİNİN PAYLARI (%)

ÜRÜN TÜRLERİ	TOPLAM	AVUSTURYA	İSVİÇRE	İSVEÇ	FİNLANDIYA	İZLANDA	NORVEÇ	EFTA
	İTHALAT (000 \$)	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %
Canlı hayvanlar	109155	0.02	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00	0.03
Etlər vb.	33115	0.05	0.38	0.01	0.00	0.00	0.00	0.43
Balıklar vb.	19244	0.49	2.98	0.01	0.00	0.00	65.99	69.48
Süt ürünleri, yumurta vb.	29879	4.31	0.66	4.04	0.55	0.00	3.57	13.13
Diğer hayvansal ürünler	8401	1.40	19.40	4.43	0.02	0.00	1.06	26.32
Canlı ağaçlar, kökler vb.	7763	3.66	4.24	0.18	0.00	0.00	0.35	8.43
Yenilen sebzeler	24571	0.13	2.37	4.13	0.07	0.00	0.64	7.34
Yenilen meyveler	35053	111.22	0.48	29.35	6.06	0.01	12.26	159.39
Kahve,çay,baharat	16687	0.16	1.41	1.53	0.12	0.00	0.23	3.45
Hububat	155707	0.92	0.14	0.00	0.00	0.00	0.00	1.06
Değirmencilik ürünleri	1777	0.13	0.32	60.73	0.00	0.00	1.61	62.78
Yağlı tohum ve meyveler	80171	0.08	0.23	0.22	0.02	0.00	0.04	0.59
Lak,sakız, reçine vb.	5138	0.60	8.13	0.00	0.00	0.00	0.83	9.55
Örölmeye elverişli bitkiler	1338	0.11	0.16	0.00	0.00	0.00	0.00	0.27
Hayvansal,bitkisel yağ	380505	0.07	1.62	0.36	0.16	0.00	0.06	2.29
Et,balık,kabuklu hayvanlar	1626	38.69	0.05	5.02	0.00	0.00	18.48	62.25
Şeker ve şeker mamülleri	8321	1.71	2.89	1.01	0.01	0.00	0.00	5.62
Kakao ve müstahzarları	20090	0.35	1.65	0.02	0.00	0.00	0.01	2.03
Pastacılık ürünleri	8939	0.07	1.31	0.32	0.03	0.00	0.24	1.96
Sebze, meyve müstahzarları	5537	2.30	0.38	79.49	28.53	9.25	2.34	122.29
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	16833	0.66	3.39	0.81	0.34	0.31	12.80	18.30
Meşrubat,içki ve sirke	13428	0.02	0.03	1.86	0.92	0.00	0.01	2.84
Gıda sanayiinin kalıntıları	105002	0.23	1.37	0.00	0.00	0.00	0.89	2.50
Tütün ve yerine geçen madde	318973	0.11	0.31	0.07	0.22	0.00	0.00	0.71
Tuz,kükürt..ve çimento	98851	1.44	2.93	0.03	0.10	0.10	0.14	4.74
Metal cevherleri	80969	0.09	1.29	2.10	2.25	0.00	4.18	9.91
Mineral yakıtlar	3760095	0.11	0.18	0.03	0.00	0.00	0.00	0.32
Anorganik kimyasallar	300300	1.15	1.03	0.21	0.53	0.00	0.20	3.13
Organik kimyasallar	949645	0.91	8.55	0.92	0.11	0.05	0.07	10.61
Eczacılık ürünleri	157959	1.33	17.37	4.57	0.15	0.00	1.48	24.91
Gübreler	239756	0.03	1.05	0.55	0.00	0.00	0.22	1.85
Boyalar ve boyacılık maddeleri	409224	0.62	12.88	0.15	0.71	0.00	0.02	14.38
Uçucu yağlar	55560	0.73	11.94	0.00	0.05	0.00	0.01	12.73
Dişçilik müstahzarları	106097	0.22	2.64	1.41	0.03	0.00	0.17	4.48
Tutkallar,enzimler	34698	1.09	2.63	0.05	0.04	0.00	0.00	3.80
Ateş alıcı maddeler	5503	1.30	0.43	12.55	2.25	0.00	8.56	25.09
Sinemacılık malzemeleri	86126	0.03	0.70	0.48	0.03	0.00	0.00	1.25
Muhtelif kimyasal mallar	280872	2.37	8.51	0.38	0.15	0.00	0.16	11.56
Pilastikler ve mamülleri	698542	1.27	2.86	1.66	6.72	0.00	0.64	13.15
Kauçuk ve kauçuk eşyalar	282215	1.03	1.47	0.32	0.01	0.00	0.00	2.83
Ham postlar ve köseleler	279894	0.22	3.15	0.19	0.00	0.00	1.34	4.90
Deri eşya ve saraçiyeye eşyalar	5868	0.52	1.09	0.03	0.07	0.00	0.00	1.71
Postlar,kürkler ve ürünleri	8692	0.34	1.86	0.03	0.31	0.00	0.36	2.89
Ağaç ve ahşap eşya	178620	0.53	0.73	0.57	3.95	0.00	0.14	5.93

EK TABLO 2'NİN DEVAMI

ÜRÜN TÜRLERİ	TOPLAM	AVUSTURYA	İSVİÇRE	İSVEÇ	FİNLANDIYA	İZLANDA	NORVEÇ	EFTA
	İTHALAT (000 \$)	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %
Mantar ve mantardan eşya	1274	0.00	0.44	0.00	0.00	0.00	0.00	0.44
Sepetçi ve hasırcı eşyaları	809	1.15	0.02	0.00	0.00	0.00	0.00	1.18
Odun ve diğer kağıt hamurları	101814	0.00	0.11	14.97	5.02	0.00	2.93	23.03
Kağıt, karton vb	261976	16.23	2.77	8.96	5.29	0.00	2.90	36.15
Basılı kitap, dergi vb.	40127	6.60	1.79	0.15	0.01	0.00	0.03	8.57
İpek	2405	0.42	4.52	0.10	0.00	0.00	0.00	5.04
Yapağı ve yün	142353	0.49	0.70	0.00	0.00	0.00	0.00	1.19
Pamuk	340177	0.61	1.11	0.00	0.09	0.00	0.00	1.81
Dokumaya elverişli lif	28387	0.70	1.51	0.00	0.00	0.00	0.00	2.21
Sentetik ve suni filamentler	255160	2.81	5.14	0.01	0.13	0.00	0.01	8.10
Sentetik ve suni devamsız lifler	298634	2.87	2.50	0.03	3.96	0.00	0.03	9.39
Vatka, keçe, mensucat	26792	2.09	3.48	0.97	0.29	0.00	0.37	7.20
Halılar ve yer kaplamaları	5557	1.68	0.49	0.02	1.99	0.32	0.19	4.68
Dokumaya elverişli mensucat	13800	9.02	2.31	0.12	0.35	0.08	0.00	11.89
Mensucat	56578	1.33	5.72	1.92	0.89	0.00	0.00	9.86
Örme eşya	19692	2.64	1.78	0.12	0.00	0.00	0.00	4.55
Örme giyim eşyası ve aksesuar	10615	1.14	0.69	0.00	0.30	0.03	75.66	77.83
Örülmemiş giyim eşyası	14794	1.82	4.61	0.27	0.22	0.38	23.57	30.88
Diğer hazır eşya	9657	0.28	2.98	0.36	0.41	0.42	10.85	15.32
Ayakkabılar vb. aksamı	25043	0.14	1.38	0.01	0.01	0.00	0.06	1.62
Başlıklar ve aksamı	737	1.54	0.84	0.94	2.52	0.02	2.48	8.35
Şemsiyeler vb. aksamı	1410	0.50	0.28	0.02	0.00	0.00	0.00	0.79
Yapma çiçekler	740	0.02	0.19	0.00	0.17	0.00	0.00	0.38
Taş, alçı vb. den eşya	47750	8.69	1.34	0.56	0.00	0.00	0.24	10.84
Seramik mamülleri	72171	4.35	1.23	0.01	0.14	0.01	0.10	5.85
Cam ve cam eşya	74396	1.37	1.55	0.50	2.79	0.03	0.42	6.65
İnciler, kıymetli taşlar vb.	13100	2.47	2.75	0.08	0.04	0.00	0.16	5.50
Demir ve çelik	1722163	0.97	0.57	0.57	0.94	0.00	0.19	3.24
Demir veya çelikten eşya	378310	1.68	1.66	0.91	0.12	0.00	0.10	4.48
Bakır ve bakırdan eşya	144284	1.54	0.23	0.90	0.67	0.00	0.20	3.54
Nikel ve nikelden eşya	9899	6.41	0.82	1.98	0.91	0.00	1.84	11.95
Aluminyum ve eşyaları	205773	2.39	1.81	0.34	0.28	0.00	0.01	4.83
Kurşun ve kurşundan eşya	11843	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Çinko ve çinkodan eşya	40586	0.00	0.67	0.00	0.00	0.00	0.00	0.67
Kalay ve kalaydan eşya	5851	0.00	0.05	0.00	0.00	0.00	0.00	0.05
Diğer adi metaller	6605	2.88	1.10	0.96	0.00	0.00	2.34	7.28
Adi metallerden aletler	62295	2.26	2.33	3.99	0.27	0.00	0.16	9.01
Adi metallerden çeşitli eşya	68057	1.77	2.35	1.05	0.10	0.00	0.67	5.93
Nükleer reaktörler, kazanlar	4080604	1.78	5.77	1.59	0.35	0.00	0.21	9.69
Elektrikli makina ve cihazlar	1835699	1.91	4.17	0.64	0.66	0.00	0.11	7.49
Raylı taşıtlar ve aksamı	24230	3.81	0.24	0.00	0.00	0.00	1.42	5.47
Motorlu kara taşıtları ve aksamı	1318540	0.31	0.67	2.46	0.07	0.00	0.01	3.51
Hava taşıtları ve aksamı	674020	0.00	0.05	0.00	0.13	0.00	0.00	0.18

EK TABLO 2'NİN DEVAMI

ÜRÜN TÜRLERİ	TOPLAM	AVUSTURYA	İSVİÇRE	İSVEÇ	FINLANDIYA	İZLANDA	NORVEÇ	EFTA
	İTHALAT (000 \$)	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %
Gemiler ve suda yüzen taşıtlar	199527	0.00	0.00	1.06	0.03	0.05	22.61	23.75
Optik aletler ve cihazlar	548540	1.14	4.32	1.59	0.21	0.00	0.21	7.48
Saatler ve aksam ve parçaları	64599	0.02	10.91	0.00	0.01	0.00	0.00	10.93
Müzik aletleri ve aksamları	6037	0.07	0.18	0.00	0.05	0.00	0.00	0.30
Silahlar, aksam ve parçaları	11586	0.04	0.12	0.17	1.34	0.00	19.45	21.11
Çeşitli mobilyalar	60168	1.21	1.33	1.00	0.04	0.01	0.01	3.60
Oyuncaklar ve aksesuarları	32814	1.96	1.21	0.29	0.26	0.00	0.68	4.39
Çeşitli mamul eşya	65440	0.26	2.15	0.14	0.45	0.00	0.25	3.25
Sanat eserleri	898	0.01	17.11	0.33	0.00	0.00	0.00	17.44

KAYNAK: DİE, Dış Ticaret İstatistikleri

EK TABLO 3:1992 YILINDA TÜRKİYE' NİN ÜRÜN TÜRLERİ İTİBARIYLA TOPLAM EFTA' DAN İHTALATI(bin\$) İÇİNDE EFTA ÜLKELERİNİN PAYLARI(%)

ÜRÜN TÜRLERİ	TÜRKİYE'NİN		İSVİÇRE		İSVİÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	TOP. EFTA	İHTALATI	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay
Canlı hayvanlar	27.6	18.3	66.11	9.4	33.89	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	27.6	100.00
Etiler vb.	143.7	16.3	11.34	125.7	87.51	1.7	1.15	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	143.7	100.00
Balıklar vb.	12794.1	95.1	0.74		0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	12794.1	100.00
Süt ürünleri, yumurta vb.	3922.6	1288.5	32.85	198.0	5.05	1207.7	30.79	162.9	4.15	0.86	0.00	0.00	3922.6	100.00
Diğer hayvansal ürünler	208.6	118.0	56.57		0.00	0.00	0.00	1.8	0.00	0.00	0.00	0.00	208.6	100.00
Canlı ağaçlar, kökleri vb.	0.0		0.00		0.00	0.00	0.00		0.00	0.00	0.00	0.00	0.0	0.00
Yenilen sebze	614.4	31.8	5.17	582.6	94.83	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	614.4	100.00
Yenilen meyveler	169.9		0.00	169.9	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	169.9	100.00
Kahve,çay,baharat	263.1	27.5	10.44	235.6	89.56	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	263.1	100.00
Hububat	1649.2	1437.3	87.15	211.9	12.85	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1649.2	100.00
Değirmencilik ürünleri	7.8	2.2	28.41	5.6	71.59	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	7.8	100.00
Yağlı tohum ve meyveler	188.0		0.00	188.0	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	188.0	100.00
Lak,sakız,çeçine vb.	448.1	30.6	6.84	417.5	93.16	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	448.1	100.00
Örülme elverişli bitkiler	2.1		0.00	2.1	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	2.1	100.00
Hayvansal,bitkisel yağ	8695.2	281.7	3.24	6175.3	71.02	1382.8	15.90	610.5	7.02	0.00	0.00	244.9	8695.2	100.00
Et,balık,kabuklu hayvanlar	0.8		0.00	0.8	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.8	100.00
Şeker ve şeker mamülleri	383.5	142.2	37.07	240.9	62.80	0.00	0.00	0.5	0.12	0.00	0.00	0.00	383.5	100.00
Kakao ve müstahzarları	402.7	70.1	17.41	331.2	82.26	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1.3	402.7	100.00
Pastacılık ürünleri	175.4	5.9	3.37	117.4	66.93	28.6	16.30	2.2	1.28	0.00	0.00	21.3	175.4	100.00
Sebze, meyve müstahzarları	148.5	127.3	85.72	21.2	14.28	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	148.5	100.00
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	873.6	110.9	12.70	570.2	65.28	136.0	15.57	56.4	6.46	0.00	0.00	0.00	873.6	100.00
Mesrubat,içki ve sirke	8.9	2.6	28.97	4.3	48.55	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	2.0	8.9	100.00
Gıda sanayinin kalıntıları	2620.5	246.0	9.39	1439.0	54.91	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	935.6	2620.5	100.00
Bütün ve yafına geçen madde	1586.9	356.0	22.43	1000.9	63.07	230.0	14.49	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1586.9	100.00
Tuz,kükürt..ve çimento	4688.4	1427.3	30.44	2897.2	61.80	33.4	0.71	96.8	2.06	99.9	2.13	133.7	4688.4	100.00

EK TABLO 3'ÜN DEVAMI

ÜRÜN TÜRLERİ	TÜRKİYE'NİN		AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVİÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFYA		
	TOP. EFTA İHTALATI	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	
Metal cevherleri	75.9	75.9	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	75.9	100.00
Mineral yakıtlar	12012.7	4030.9	33.56	6637.7	55.26	1243.0	10.35	101.0	0.84	0.00	0.00	0.00	0.00	0.1	0.00	12012.7	100.00
Anorganik kimyasallar	9387.9	3450.5	28.72	3081.1	32.82	643.5	6.85	1606.5	17.11	0.00	0.00	0.00	0.00	606.4	6.46	9387.9	100.00
Organik kimyasallar	100734.4	8659.2	92.24	81204.1	80.61	8760.8	8.70	1016.2	1.01	446.2	0.44	0.00	0.00	647.9	0.64	100734.4	100.00
Eczacılık ürünleri	39343.9	2105.8	2.09	27442.8	69.75	7223.4	18.36	236.4	0.60	0.00	0.00	0.00	0.00	2335.5	5.94	39343.9	100.00
Gübreler	4434.8	82.8	0.21	2508.7	56.57	1320.9	29.78	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	522.4	11.78	4434.8	100.00
Boyalar ve boyacılık maddeleri	58861.7	2541.3	57.30	52718.7	89.56	593.7	1.01	2919.2	4.96	0.00	0.00	0.00	0.00	88.7	0.15	58861.7	100.00
Uçucu yağlar	7066.6	404.7	0.69	6634.6	93.89	0.0	0.00	27.3	0.39	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	7066.6	100.00
Dişçilik müstahzarları	4712.5	233.4	3.30	2804.7	59.52	1492.3	31.67	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	182.1	3.86	4712.5	100.00
Tutkallar,enzimler	1319.4	377.5	8.01	911.1	69.06	16.7	1.26	14.0	1.06	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1319.4	100.00
Ateş alıcı maddeler	1257.0	71.4	5.41	23.9	1.90	690.8	54.96	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	470.9	37.46	1257.0	100.00
Sinemacılık malzemeleri	1073.4	27.7	2.20	601.2	56.01	415.8	38.74	28.7	2.67	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1073.4	100.00
Muhtelif kimyasal mallar	32482.0	6648.3	20.47	23898.9	73.58	1057.8	3.26	433.7	1.34	0.00	0.00	0.00	0.00	443.2	1.36	32482.0	100.00
Pilaistikler ve mamulleri	91828.7	8865.6	9.65	19951.4	21.73	11591.9	12.62	46950.6	51.13	14.0	0.02	0.00	0.00	4455.2	4.85	91828.7	100.00
Kauçuk ve kauçuk eşyalar	7998.5	2901.0	36.27	4157.3	51.98	900.8	11.26	29.0	0.36	0.00	0.00	0.00	0.00	10.4	0.13	7998.5	100.00
Ham postlar ve köşeler	13700.9	609.1	4.45	8812.6	64.32	521.2	3.80	1.2	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00	3756.7	27.42	13700.9	100.00
Deri eşya ve saracağı eşyalar	100.4	30.2	30.11	64.0	63.79	1.6	1.59	4.3	4.25	0.00	0.00	0.00	0.00	0.3	0.26	100.4	100.00
Postlar,kürkler ve ürünleri	251.4	29.3	11.65	161.8	64.37	2.2	0.87	26.7	10.62	0.00	0.00	0.00	0.00	31.4	12.48	251.4	100.00
Ağaç ve ahşap eşya	10593.6	955.4	9.02	1312.8	12.39	1025.7	9.68	7048.2	66.53	0.00	0.00	0.00	0.00	251.5	2.37	10593.6	100.00
Mantar ve mantardan eşya	5.7	0.00	0.00	5.7	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	5.7	100.00
Sepetçi ve hasırcı eşyaları	9.5	9.3	98.12	0.2	1.88	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	9.5	100.00
Odun ve diğer kağıt hamurları	23446.4	0.00	0.00	107.4	0.46	15243.5	65.01	5109.3	21.79	0.00	0.00	0.00	0.00	2986.2	12.74	23446.4	100.00
Keğit, karton vb	94702.8	42521.3	44.90	7252.7	7.66	23480.7	24.79	13849.0	14.62	0.00	0.00	0.00	0.00	7599.2	8.02	94702.8	100.00
Basılı kitap,dergi vb.	3438.9	2646.8	76.97	719.1	20.91	59.3	1.72	3.3	0.10	0.00	0.00	0.00	0.00	10.4	0.30	3438.9	100.00
İpek	121.3	10.0	8.25	108.8	89.74	2.4	2.01	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	121.3	100.00

EK TABLO 3'ÜN DEVAMI

ÜRÜN TÜRLERİ	TÜRKİYE'NİN TOP. EFTA İTHALATI		AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVEÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay
Yapağı ve yün	1689.9	41.27	990.2	58.59	2.2	0.13	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1689.9	100.00	
Pamuk	6173.4	2078.9	3781.4	61.25	3.4	0.05	309.7	5.02	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	6173.4	100.00	
Dokumaya elverişli lif	626.8	198.0	428.4	68.35	0.4	0.06	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	626.8	100.00	
Sentetik ve suni filamentler	20649.0	7166.0	13112.6	63.50	33.2	0.16	320.2	1.55	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	20649.0	100.00	
Sentetik ve suni devamsız lifler	27951.0	8566.3	7457.0	26.68	102.3	0.37	11825.4	42.31	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	27951.0	100.00	
Vatka,keçe,mensucat	1928.1	560.7	931.3	48.30	261.0	13.54	76.4	3.96	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1928.1	100.00	
Hallılar ve yer kaplamaları	131.7	93.3	70.83	20.52	1.1	0.81	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	131.7	100.00	
Dokumaya elverişli mensucat	1628.8	1244.4	76.40	19.58	16.9	1.04	48.5	2.98	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1628.8	100.00	
Mensucat	5576.6	749.8	13.45	58.05	1084.8	19.45	504.6	9.05	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	5576.6	100.00	
Örme eşya	871.8	520.0	351.4	40.31	0.00	0.00	0.3	0.04	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	871.8	100.00	
Örme giyim eşyası ve aksesuar	226.3	120.8	53.38	32.37	0.4	0.17	31.9	14.08	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	226.3	100.00	
Örülmemiş giyim eşyası	1023.5	269.1	681.7	66.60	40.6	3.97	32.1	3.13	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1023.5	100.00	
Diğer hazır eşya	390.9	27.3	7.00	73.75	35.2	9.01	40.0	10.25	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	390.9	100.00	
Ayakkabılar vb. aksesuarı	385.8	35.5	9.21	89.83	3.7	0.96	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	385.8	100.00	
Başlıklar ve aksesuarı	24.5	11.4	46.37	6.2	25.19	7.0	28.44	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	24.5	100.00	
Şemsiyeler vb. aksesuarı	11.2	7.1	63.08	3.9	34.73	0.2	2.19	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	11.2	100.00	
Yapma çiçekler	1.2	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1.2	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1.2	100.00	
Taş,alçı vb. den eşya	5172.1	4147.3	80.19	639.7	269.2	5.20	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	5172.1	100.00	
Seramik mamülleri	4212.8	3140.7	74.55	887.4	10.3	0.24	102.7	2.44	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4212.8	100.00	
Cam ve cam eşya	4618.1	1016.9	22.02	1153.3	375.3	9.13	2072.6	44.88	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4618.1	100.00	
İnciler,kıymatli taşlar vb.	694.5	323.4	46.57	360.6	10.5	1.51	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	694.5	100.00	
Demir ve çelik	55786.9	16699.6	29.93	9852.7	17.66	16185.7	29.01	3286.2	5.89	0.00	0.00	0.00	0.00	55786.9	100.00	
Demir veya çelikten eşya	16944.3	6353.5	37.50	6298.3	37.17	3440.8	20.31	471.9	2.79	0.00	0.00	0.00	0.00	16944.3	100.00	
Bakır ve bakırdan eşya	4819.0	2220.2	46.07	339.0	7.04	1298.3	26.94	961.4	19.95	0.00	0.00	0.00	0.00	4819.0	100.00	
Nikel ve nikelten eşya	1183.2	634.1	53.59	80.9	6.84	195.6	16.53	90.2	7.62	0.00	0.00	0.00	0.00	1183.2	100.00	

EK TABLO 3'ÜN DEVAMI

ÜRÜN TÜRLERİ	TÜRKİYE'NİN TOP. EFTA İTHALATI		AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVEÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay
Aluminyum ve eşyaları	9930.0	4910.9	3730.0	37.56	694.3	6.99	583.6	5.88	0.00	0.00	11.3	0.11	9930.0	100.00		
Kurşun ve kurşundan eşya	0.0		0.00	0.00					0.00	0.00			0.00	0.00	0.0	0.00
Çinko ve çinkodan eşya	269.9		269.9	100.00					0.00	0.00			269.9	100.00		
Kalay ve kalaydan eşya	2.8		2.8	100.00					0.00	0.00			2.8	100.00		
Diğer adi metaller	480.6	189.9	72.7	15.12	63.7	13.25			0.00	0.00	154.3	32.11	480.6	100.00		
Adi metallerden aletler	5610.1	1406.1	1449.3	25.83	2485.0	44.30	169.8	3.03	0.00	0.00	99.9	1.78	5610.1	100.00		
Adi metallerden çeşitli eşya	4038.4	1201.9	1596.1	39.52	713.2	17.66	67.9	1.68	0.00	0.00	459.3	11.37	4038.4	100.00		
Nükleer reaktörler, kazanlar	395363.1	72519.6	235280.3	59.51	64766.1	16.38	14330.9	3.62	12.7	0.00	8453.6	2.14	395363.1	100.00		
Elektrikli makina ve cihazlar	137433.9	35129.6	76510.4	55.67	11664.8	8.49	12036.6	8.76	0.00	0.00	2092.4	1.52	137433.9	100.00		
Raylı taşıtlar ve aksesuarı	1325.7	922.2	58.2	4.39	0.6	0.04			0.00	0.00	344.7	26.00	1325.7	100.00		
Motorlu kara taşıtları ve aksesuarı	46187.3	4036.2	8783.2	19.02	32460.7	70.28	907.2	1.96	0.00	0.00			46187.3	100.00		
Hava taşıtları ve aksesuarı	1213.2		313.0	25.80			900.2	74.20	0.00	0.00			1213.2	100.00		
Gemiler ve suda yüzen taşıtlar	47293.3	8.3	1.2	0.00	2113.8	4.47	54.9	0.12	0.00	0.00	45115.1	95.39	47293.3	100.00		
Optik aletler ve cihazlar	41011.4	6279.1	23693.2	57.77	8697.4	21.21	1169.8	2.85	6.1	0.01	1165.8	2.84	41011.4	100.00		
Saatler ve aksesuar ve parçaları	7062.3	10.6	7045.0	99.76	2.4	0.03	4.2	0.06	0.00	0.00			7062.3	100.00		
Müzik aletleri ve aksesuarları	15.1	4.4	10.7	70.90					0.00	0.00			15.1	100.00		
Silahlar, aksesuar ve parçaları	18.4	4.7	13.8	74.62					0.00	0.00			18.4	100.00		
Çeşitli mobilyalar	2167.3	729.4	802.6	37.03	603.1	27.83	24.6	1.14	3.7	0.17	3.8	0.18	2167.3	100.00		
Oyuncaklar ve aksesuarları	1441.0	643.0	396.5	27.51	94.5	6.56	84.5	5.87	0.00	0.00	222.5	15.44	1441.0	100.00		
Çeşitli mamul eşya	2128.5	168.0	1407.6	66.13	94.6	4.45	292.6	13.75	0.00	0.00	165.6	7.78	2128.5	100.00		
Sanat eserleri	153.6		153.6	100.00					0.00	0.00			153.6	100.00		

KAYNAK: DİE, Dış Ticaret İstatistikleri

EK TABLO 4:1992 YILINDA TÜRKİYE' NİN EFTA' YA İHRAÇ ETTİĞİ ÜRÜN TÜRLERİ (Bin \$) VE TOPLAM İÇİNDEKİ PAYLARI (%)

ÜRÜN TÜRLERİ	AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVEÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA		
	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	
Canlı hayvanlar	5.1	0.00	418.4	0.19		0.00		0.00		0.00		0.00		423.5	0.07
Etiler vb.		0.00	145.4	0.07		0.00		0.00		0.00		0.00		145.4	0.02
Balıklar vb.	1442.2	0.63	573.1	0.26	2.8	0.00		0.00		0.00		0.05		2057.8	0.33
Süt ürünleri, yumurta vb.	633.4	0.28	53.2	0.02	32.9	0.04		0.00		0.00		3.6		723.1	0.11
Diğer hayvansal ürünler	232.8	0.10	1630.0	0.73	372.3	0.45		0.00		0.00		0.00		2235.1	0.35
Canlı ağaçlar, kökleri vb.	281.9	0.12	329.4	0.15	13.7	0.02	0.3	0.00		0.00		0.04		654.1	0.10
Yeniilen sebze	6773.7	2.96	3131.8	1.41	1015.1	1.22	16.5	0.08		0.00		158.1		11095.2	1.76
Yeniilen meyveler	38986.9	17.02	33157.1	14.88	10287.1	12.31	2123.4	10.18	4.0	0.46	4298.0	5.75	88856.6	14.06	
Kahve,çay,baharat	134.5	0.06	768.3	0.34	255.0	0.31	19.6	0.09		0.00		0.05		1215.8	0.19
Hüubat	23.0	0.01	1276.7	0.57	1.9	0.00		0.00		0.00		0.00		1302.1	0.21
Değirmencilik ürünleri	2588.2	1.13	942.4	0.42	1079.2	1.29		0.00		0.00		0.04		4638.3	0.73
Yağlı tohum ve meyveler	61.8	0.03	64.2	0.03	179.7	0.22	14.7	0.07		0.00		0.04		351.0	0.06
Lak,sakız, reçine vb.	0.1	0.00	1.1	0.00		0.00		0.00		0.00		0.06		43.6	0.01
Örümlice elverişli bitkiler	1.5	0.00	29.0	0.01		0.00		0.00		0.00		0.00		30.5	0.00
Hayvansal,bitkisel yağ	335.7	0.15	2092.0	0.94	54.4	0.07		0.00		0.00		0.1		2482.1	0.39
Et,balık,kabuklu hayvanlar	629.2	0.27	94.4	0.04	81.7	0.10		0.00		0.00		300.5		1105.8	0.18
Şeker ve şeker mamulleri	226.5	0.10	1008.8	0.45	84.4	0.10		0.00		0.00		0.00		1319.7	0.21
Kakao ve müstahzarları	6.8	0.00		0.00	4.9	0.01		0.00		0.00		0.08		69.9	0.01
Pastacılık ürünleri	395.7	0.17	68.9	0.03	83.6	0.10		0.00		0.00		0.00		548.2	0.09
Sebze, meyve müstahzarları	7873.8	3.44	7587.4	3.41	4401.5	5.27	1579.6	7.57	512.2	59.51	129.4	0.17	22083.9	3.50	
Yeniilen çeşitli gıda müstahzarları	223.5	0.10	17.7	0.01	78.5	0.09	18.5	0.09	52.9	6.15	2154.5	2.88	2545.6	0.40	
Meşrubat,ıçki ve sirke	164.5	0.07	12.7	0.01	249.7	0.30	122.9	0.59		0.00		126.3		676.1	0.11
Gıda sanayinin kalıntıları		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00		54.9	0.01
Tütün ve yerine geçen madde	2928.1	1.28	13286.6	5.96	1567.2	1.88	688.5	3.30		0.00		0.00		18470.4	2.92
Tuz,kükürt..ve çimento	24667.2	10.77	2160.6	0.97	872.7	1.04	1642.9	7.88		0.00		0.8		29344.2	4.64

EK TABLO 4'ÜN DEVAMI

ÜRÜN TÜRLERİ	AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVİÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay
Metal cevherleri	350.4	0.15	1040.7	0.47	1702.5	2.04	1818.4	8.72	0.00	3388.5	4.53	8300.5	1.31	
Mineral yakıtlar	3048.7	1.33	3788.7	1.70	19.2	0.02	0.00	0.00	0.00	9.5	0.01	6866.1	1.09	
Anorganik kimyasallar	1631.1	0.71	151.2	0.07	1763.8	2.11	1762.6	8.45	0.00	62.8	0.08	5308.7	0.84	
Organik kimyasallar	22.6	0.01	5159.7	2.32	14.4	0.02	0.00	0.00	0.00	7859.0	10.51	8668.7	1.37	
Eczacılık ürünleri		0.00	809.7	0.36		0.00		0.00	0.00					
Gübreler		0.00	331.2	0.15		0.00		0.00	0.00				331.2	0.05
Boyalar ve boyacılık maddeleri	46.8	0.02	8.5	0.00	16.8	0.02	13.7	0.07	0.00	0.00	0.00	85.7	0.01	
Uçucu yağlar	118.3	0.05	434.1	0.19	2.8	0.00	0.00	0.00	0.00	5.5	0.01	560.7	0.09	
Dişçilik müstahzarları	320.1	0.14	21.4	0.01	8.0	0.01	36.8	0.18	0.00	5.2	0.01	391.5	0.06	
Tutkallar,enzimler	0.3	0.00		0.00		0.00		0.00	0.00				0.3	0.00
Ateş alıcı maddeler		0.00		0.00		0.00	123.6	0.59	0.00	0.00	0.00	123.6	0.02	
Sinemacılık malzemeleri		0.00	23.3	0.01		0.00		0.00	0.00				23.3	0.00
Muhtelif kimyasal mallar	276.7	0.12	327.2	0.15	25.1	0.03		0.00	0.00				629.0	0.10
Pilastikler ve mamulleri	63913.0	27.90	1548.2	0.69	247.6	0.30	7.4	0.04	0.2	45.1	0.06	65761.5	10.41	
Kauçuk ve kauçuk eşyalar	1058.5	0.46	2088.2	0.94	1397.8	1.67	90.1	0.43	0.00	24.2	0.03	4658.8	0.74	
Ham postlar ve köseleler	5.9	0.00		0.00	0.7	0.00	3.6	0.02	0.00	0.00	0.00	10.1	0.00	
Deri eşya ve sarafiye eşyalar	13212.4	5.77	14876.8	6.68	4950.8	5.93	1284.0	6.16	0.00	3914.6	5.23	38238.6	6.05	
Postlar,kürkler ve ürünleri	71.4	0.03	3269.2	1.47	799.5	0.96	49.2	0.24	0.00	2.5	0.00	4191.9	0.66	
Ağaç ve ahşap eşya	773.8	0.34	177.8	0.08	18.2	0.02		0.00	0.00	0.2	0.00	970.0	0.15	
Mantar ve mantardan eşya		0.00		0.00		0.00		0.00	0.00				0.0	0.00
Sepetçi ve basırcı eşyaları		0.00	0.2	0.00		0.00		0.00	0.00				0.2	0.00
Odun ve diğer kağıt hemurları		0.00		0.00		0.00		0.00	0.00				0.0	0.00
Kağıt, karton vb	17.0	0.01	1643.2	0.74	206.2	0.25	0.1	0.00	0.00	10.2	0.01	1876.7	0.30	
Basıllı kitap,dergi vb.	225.8	0.10	140.6	0.06	11.4	0.01		0.00	0.00				377.8	0.06
İpek		0.00		0.00		0.00		0.00	0.00				0.0	0.00

EK TABLO 4'ÜN DEVAMI:

ÜRÜN TÜRÜLERİ	AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVEÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA		
	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	
Yapağı ve yün	11.9	0.01	35.9	0.02	146.4	0.18	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	194.2	0.03
Pamuk	280.7	0.12	2302.9	1.03	1166.1	1.40	67.2	0.32	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	3816.9	0.60
Dokumaya elverişli lif		0.00		0.00		0.00		0.00						0.0	0.00
Sentetik ve suni filamentler	907.9	0.40	1439.0	0.65	51.1	0.06	273.4	1.31	7.2	0.84	1618.4	2.16	4297.0	0.68	
Sentetik ve suni devamsız lifler	308.6	0.13	1282.0	0.58	1034.3	1.24	239.5	1.15			78.8	0.11	2943.2	0.47	
Vatka,keçe,mensucat		0.00	379.2	0.17		0.00	2.1	0.01				0.00	0.00	381.3	0.06
Hallılar ve yer kaplamaları	14910.8	6.51	20828.4	9.35	1918.8	2.30	110.6	0.53	17.6	2.05	676.8	0.90	38462.9	6.09	
Dokumaya elverişli mensucat	113.9	0.05	2.7	0.00	8.7	0.01	17.4	0.08	11.7	1.36	0.6	0.00	155.0	0.02	
Mensucat	166.3	0.07	54.6	0.02	6.5	0.01	38.2	0.18				0.00	265.7	0.04	
Örme eşya	31.3	0.01	129.1	0.06	24.4	0.03	8.4	0.04				0.00	193.3	0.03	
Örme giyim eşyası ve aksesuar	60709.4	26.51	36945.1	16.58	21703.1	25.98	1304.0	6.25	3.7	0.42	8031.6	10.74	128696.8	20.37	
Örülmemiş giyim eşyası	14077.7	6.15	14754.7	6.62	11705.1	14.01	1182.0	5.67	56.9	6.61	3487.5	4.66	45263.8	7.16	
Diğer hazır eşya	1948.1	0.85	4057.5	1.82	2492.7	2.98	379.7	1.82	40.9	4.75	1047.8	1.40	9966.7	1.58	
Ayakkabılar vb. aksesuar	402.7	0.18	56.5	0.03	141.1	0.17	3.4	0.02				0.00	619.4	0.10	
Bağlıklar ve aksesuar	8.2	0.00	23.3	0.01	39.4	0.05	18.6	0.09	0.2	0.02	18.3	0.02	108.0	0.02	
Şemsiyeler vb. aksesuar		0.00		0.00		0.00		0.00				0.00	0.00	0.00	
Yapma çiçekler	0.1	0.00	1.4	0.00		0.00		0.00				0.00	1.6	0.00	
Taş,algı vb. den eşya	409.5	0.18	115.1	0.05	86.2	0.10	1.6	0.01				0.00	612.3	0.10	
Seramik mamülleri	540.3	0.24	3526.1	1.58	1688.4	2.02	1012.7	4.85	7.7	0.89	418.9	0.56	7194.1	1.14	
Cam ve cam eşya	4137.2	1.81	4243.4	1.90	4163.2	4.98	257.6	1.23	19.7	2.29	313.0	0.42	13134.0	2.08	
İnciler,kiymetli taşlar vb.	324.4	0.14	111.2	0.05	90.3	0.11	4.9	0.02				0.00	552.2	0.09	
Demir ve çelik	210.1	0.09	15620.0	7.01	274.2	0.33	550.1	2.64				0.00	18373.5	2.91	
Demir veya çelikten eşya	3831.6	1.67	1606.9	0.72	1117.3	1.34	858.2	4.11				0.00	7595.5	1.20	
Bakır ve bakırdan eşya	21.8	0.01	5.3	0.00	149.9	0.18	170.5	0.82				0.00	642.6	0.10	
Nikel ve nikelden eşya		0.00		0.00		0.00		0.00				0.00	0.00	0.00	

ÜRÜN TÜRLERİ	AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVEÇ		FINLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay	Değer	pay
Alüminyum ve eşyaları	446.5	0.19	2208.0	0.99	107.9	0.13	549.1	2.63	0.00	0.00	720.4	0.96	4031.9	0.64
Kurşun ve kurşundan eşya		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	0.0	0.00
Çinko ve çinkodan eşya		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	0.0	0.00
Kalay ve kalaydan eşya		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	0.0	0.00
Diğer adi metaller	6.3	0.00		0.00	14.5	0.02		0.00		0.00		0.00	20.8	0.00
Adi metallere aletler	89.1	0.04	468.9	0.21	23.3	0.03	7.3	0.03		0.00	1.2	0.00	589.7	0.09
Adi metallere çesitli eşya	53.2	0.02	273.6	0.12	404.0	0.48	398.7	1.91		0.00	37449.0	50.07	38578.4	6.11
Mükleer reaktörler,kazanlar	3532.3	1.54	2328.1	1.05	77.6	0.09	219.6	1.05	23.9	2.77	577.1	0.77	6758.6	1.07
Elektrikli makina ve cihazlar	2549.1	1.11	1442.6	0.65	2287.1	2.74	567.5	2.72	3.2	0.37	779.8	1.04	7629.3	1.21
Raylı taşıtlar ve aksesuarı		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	0.0	0.00
Motorlu kara taşıtları ve aksesuarı	2953.6	1.29	2989.3	1.34	54.6	0.07	793.6	3.80		0.00	91.9	0.12	6883.1	1.09
Hava taşıtları ve aksesuarı		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00		0.00	0.0	0.00
Gemiler ve suda yüzen taşıtlar	149.0	0.07	350.0	0.18		0.00		0.00	98.0	11.39		0.00	637.0	0.10
Optik aletler ve cihazlar	1.9	0.00	40.2	0.02	10.6	0.01	16.4	0.08		0.00	0.1	0.00	69.2	0.01
Saatler ve aksesuar ve parçaları	3.6	0.00	0.7	0.00	7.6	0.01	0.7	0.00		0.00		0.00	12.7	0.00
Müzik aletleri ve aksesuarları	7.3	0.00		0.00		0.00	3.2	0.02		0.00		0.00	10.5	0.00
Silahlar,aksesuar ve parçaları	108.0	0.05	149.2	0.07	19.6	0.02	155.2	0.74		0.00	2253.0	3.01	2685.1	0.42
Çesitli mobilyalar	1477.6	0.65	227.6	0.10	517.2	0.62	212.0	1.02		0.00	16.7	0.02	2451.2	0.39
Oyuncaklar ve aksesuarları	23.0	0.01	9.2	0.00	54.2	0.06	1.0	0.00		0.00		0.00	87.4	0.01
Çesitli mamul eşya	175.9	0.08	33.5	0.02	44.1	0.05	18.8	0.09	0.8	0.09	46.3	0.06	319.5	0.05
Sanat eserleri	0.1	0.00		0.00	2.9	0.00		0.00		0.00		0.00	3.0	0.00
toplam	229038.4		222770.8		83535.7		20859.5		860.6		74797.1		631862.1	

KAYNAK: DİE, Dış Ticaret İstatistikleri

EK TABLO 5:1992 YILINDA TÜRKİYE'NİN ÜRÜN TÜRLERİ İTİBARIYLA TOPLAM İHRACATI İÇİNDE EFTA ÜLKELERİNİN PAYLARI (%)

ÜRÜN TÜRLERİ	TOPLAM	AVUSTURYA	İSVİÇRE	İSVEÇ	FİNLANDIYA	İZLANDA	NORVEÇ	EFTA
	İhracat (000 \$)	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %
Canlı hayvanlar	127937	0.00	0.33	0.00	0.00	0.00	0.00	0.33
Etler vb.	21749	0.00	0.67	0.00	0.00	0.00	0.00	0.67
Balıklar vb.	46212	3.12	1.24	0.01	0.00	0.00	0.09	4.45
Süt ürünleri, yumurta vb.	15819	4.00	0.34	0.21	0.00	0.00	0.02	4.57
Diğer hayvansal ürünler	37950	0.61	4.30	0.98	0.00	0.00	0.00	5.89
Canlı ağaçlar, kökleri vb.	15186	1.87	2.17	0.09	0.00	0.00	0.18	4.31
Yenilen sebzeler	356873	1.90	0.88	0.28	0.00	0.00	0.04	3.11
Yenilen meyveler	825855	4.72	4.01	1.25	0.26	0.00	0.52	10.76
Kahve, çay, baharat	44078	0.31	1.74	0.58	0.04	0.00	0.09	2.76
Hububat	415503	0.01	0.31	0.00	0.00	0.00	0.00	0.31
Değirmencilik ürünleri	147335	1.76	0.64	0.73	0.00	0.00	0.02	3.15
Yağlı tohum ve meyveler	36187	0.18	0.18	0.50	0.04	0.00	0.08	0.97
Lak, sakız, reçine vb.	1411	0.01	0.08	0.00	0.00	0.00	3.01	3.09
Örölmeye elverişli bitkiler	6644	0.02	0.44	0.00	0.00	0.00	0.00	0.46
Hayvansal, bitkisel yağ	305789	0.11	0.68	0.02	0.00	0.00	0.00	0.81
Et, balık, kabuklu hayvanlar	18480	3.40	0.51	0.44	0.00	0.00	1.63	5.98
Şeker ve şeker mamülleri	167868	0.13	0.60	0.05	0.00	0.00	0.00	0.79
Kakao ve müstahzarları	27494	0.02	0.00	0.02	0.00	0.00	0.21	0.25
Pastacılık ürünleri	64635	0.61	0.11	0.13	0.00	0.00	0.00	0.85
Sebze, meyve müstahzarları	349365	2.25	2.17	1.26	0.45	0.15	0.04	6.32
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	33360	0.67	0.05	0.24	0.06	0.16	6.46	7.63
Meşrubat, içki ve sirke	24181	0.68	0.05	1.03	0.51	0.00	0.52	2.80
Gıda sanayinin kalıntıları	2013	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	2.73	2.73
Fütün ve yerine geçen madde	332617	0.88	3.99	0.47	0.21	0.00	0.00	5.55
Fuz, kükürt. ve çimento	356554	6.92	0.61	0.24	0.46	0.00	0.00	8.23
Metal cevherleri	51160	0.68	2.03	3.33	3.55	0.00	6.62	16.22
Mineral yakıtlar	233127	1.31	1.63	0.01	0.00	0.00	0.00	2.95
İnorganik kimyasallar	132811	1.23	0.11	1.33	1.33	0.00	0.00	4.00
Organik kimyasallar	98314	0.02	5.25	0.01	0.00	0.00	0.06	5.35
İczacılık ürünleri	44718	0.00	1.81	0.00	0.00	0.00	17.57	19.39
İğbreler	38160	0.00	0.87	0.00	0.00	0.00	0.00	0.87
Boyalarda ve boyacılık maddeleri	26287	0.18	0.03	0.06	0.05	0.00	0.00	0.33
İçucu yağlar	13613	0.87	3.19	0.02	0.00	0.00	0.04	4.12
İğçilik müstahzarları	83498	0.38	0.03	0.01	0.04	0.00	0.01	0.47
İutkallar, enzimler	1984	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01
İteğ alıcı maddeler	2054	0.00	0.00	0.00	6.02	0.00	0.00	6.02
İinamacılık malzemeleri	849	0.00	2.75	0.00	0.00	0.00	0.00	2.75
İuhtelif kimyasal mallar	39414	0.70	0.83	0.06	0.00	0.00	0.00	1.60
İilastikler ve mamülleri	190472	33.56	0.81	0.13	0.00	0.00	0.02	34.53
İauçuk ve kauçuk eşyalar	202420	0.52	1.03	0.69	0.04	0.00	0.01	2.30
İam postlar ve köseleler	10375	0.06	0.00	0.01	0.03	0.00	0.00	0.10
İeri eşya ve saraçkiye eşyalar	488524	2.70	3.05	1.01	0.26	0.00	0.80	7.83
İostlar, kürkleri ve ürünleri	63225	0.11	5.17	1.26	0.08	0.00	0.00	6.63
İğaç ve ahşap eşya	31613	2.45	0.56	0.06	0.00	0.00	0.00	3.07

EK TABLO 5'İN DEVAMI

ÜRÜN TÜRLERİ	TOPLAM	AVUSTURYA	İSVİÇRE	İSVEÇ	FİNLANDIYA	İZLANDA	NORVEÇ	EFTA
	İhracat (000 \$)	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %	Pay %
Gemiler ve suda yüzen taşıtlar	136823	0.11	0.29	0.00	0.00	0.07	0.00	0.47
Optik aletler ve cihazlar	28411	0.01	0.14	0.04	0.06	0.00	0.00	0.24
Saatler ve aksam ve parçaları	636	0.56	0.12	1.20	0.11	0.00	0.00	1.99
Müzik aletleri ve aksamları	577	1.27	0.00	0.00	0.56	0.00	0.00	1.83
Silahlar, aksam ve parçaları	8004	1.35	1.86	0.25	1.94	0.00	28.15	33.55
Çeşitli mobilyalar	63254	2.34	0.36	0.82	0.34	0.00	0.03	3.88
Oyuncaklar ve aksesuarları	2736	0.84	0.34	1.98	0.04	0.00	0.00	3.19
Çeşitli mamul eşya	13474	1.31	0.25	0.33	0.14	0.01	0.34	2.37
Sanat eserleri	32	0.18	0.00	9.20	0.00	0.00	0.00	9.39

KAYNAK: DİE, Dış Ticaret İstatistikleri

EK TABLO 6:1992 YILINDA TÜRKİYE' NİN ÜRÜN TÜRLERİ İTİBARIYLA TOPLAM EFTA İHRACATI (BİN\$) İÇİNDE EFTA ÜLKELERİNİN PAYLARI (%)

ÜRÜN TÜRLERİ	TÜRKİYE'NİN AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVEÇ		FİNLANDİYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay
Canlı hayvanlar	423.5	1.20	418.4	98.80	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	423.5	100.00
Etler vb.	145.4	0.00	145.4	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	145.4	100.00
Balıklar vb.	2057.8	1442.2	573.1	27.85	2.8	0.14	0.00	0.00	0.00	0.00	39.7	1.93	2057.8	100.00
Süt ürünleri, yumurta vb.	723.1	633.4	53.2	7.36	32.9	4.54	0.00	0.00	0.00	0.00	3.6	0.50	723.1	100.00
Diğer hayvansal ürünler	2235.1	232.8	1630.0	72.93	372.3	16.66	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	2235.1	100.00
Canlı ağaçlar, kökleri vb.	654.1	283.9	329.4	50.36	13.7	2.09	0.3	0.05	0.00	0.00	26.8	4.10	654.1	100.00
Yenilen sebze	11095.2	6773.7	3131.8	28.23	1015.1	9.15	16.5	0.15	0.00	0.00	158.1	1.42	11095.2	100.00
Yenilen meyveler	88856.6	38986.9	33157.1	37.32	10287.1	11.58	2123.4	2.39	4.0	0.00	4298.0	4.84	88856.6	100.00
Kahve,çay,baharat	1215.8	134.5	768.3	63.20	255.0	20.98	19.6	1.61	0.00	0.00	38.3	3.15	1215.8	100.00
Hububat	1302.1	23.0	1276.7	98.05	1.9	0.15	0.00	0.00	0.00	0.00	0.5	0.04	1302.1	100.00
Değirmencilik ürünleri	4638.3	2588.2	942.4	20.32	1079.2	23.27	0.00	0.00	0.00	0.00	28.6	0.62	4638.3	100.00
Yağlı tohum ve meyveler	351.0	63.8	64.2	18.30	179.7	51.20	14.7	4.20	0.00	0.00	28.6	8.14	351.0	100.00
Lak,sakız,çeçine vb.	43.6	0.1	1.1	2.45	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	42.5	97.34	43.6	100.00
Örölmeye elverişli bitkiler	30.5	1.5	29.0	95.23	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.1	0.00	30.5	100.00
Hayvansal,bitkisel yağ	2482.1	335.7	2092.0	84.28	54.4	2.19	0.00	0.00	0.00	0.00	0.1	0.00	2482.1	100.00
Et,balık,kabuklu hayvanlar	1105.8	629.2	94.4	8.54	81.7	7.39	0.00	0.00	0.00	0.00	300.5	27.18	1105.8	100.00
Şeker ve şeker mamulleri	1319.7	226.5	1008.8	76.44	84.4	6.40	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1319.7	100.00
Kakao ve müstahzarları	69.9	6.8	9.76	0.00	4.9	7.05	0.00	0.00	0.00	0.00	58.2	83.19	69.9	100.00
Pastacılık ürünleri	548.2	395.7	68.9	12.57	83.6	15.26	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	548.2	100.00
Sebze, meyve müstahzarları	22083.9	7873.8	7587.4	34.36	4401.5	19.93	1579.6	7.15	512.2	2.32	129.4	0.59	22083.9	100.00
Yenilen çeşitli gıda müstahzarları	2545.6	223.5	17.7	0.70	78.5	3.08	18.5	0.73	52.9	2.08	2154.5	84.64	2545.6	100.00
Meşrubat,içki ve sirke	676.1	164.5	12.7	1.88	249.7	36.93	122.9	18.17	0.00	0.00	126.3	18.68	676.1	100.00
Gıda sanayinin kalıntıları	54.9	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	54.9	100.00	54.9	100.00
Tütün ve yerine geçen madde	18470.4	2928.1	13286.6	71.93	1567.2	8.49	688.5	3.73	0.00	0.00	0.00	0.00	18470.4	100.00
Tuz,kükürt..ve çimento	29344.2	24667.2	2160.6	7.36	872.7	2.97	1642.9	5.60	0.00	0.00	0.8	0.00	29344.2	100.00

EK TABLO 6'NIN DEVAMI

ÜRÜN TÜRLERİ	TÜRKİYE'NİN İHRACATI		AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVEÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	top. efta	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer
Metal cevherleri	8300.5	350.4	4.22	1040.7	12.54	1702.5	20.51	1818.4	21.91	0.00	3388.5	40.82	8300.5	100.00		
Mineral yakıtlar	6866.1	3048.7	44.40	3788.7	55.18	19.2	0.28	0.00	0.00	0.00	9.5	0.14	6866.1	100.00		
Anorganik kimyasallar	5308.7	1631.1	30.73	151.2	2.85	1763.8	33.22	1762.6	33.20	0.00	0.00	0.00	5308.7	100.00		
Organik kimyasallar	5259.5	22.6	0.43	5159.7	98.10	14.4	0.27	0.00	0.00	0.00	62.8	1.19	5259.5	100.00		
Eczacılık ürünleri	8668.7		0.00	809.7	9.34		0.00	0.00	0.00	0.00	7859.0	90.66	8668.7	100.00		
Gübreler	331.2		0.00	331.2	100.00		0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	331.2	100.00		
Boyalarda ve boyacılık maddeleri	85.7	46.8	54.60	8.5	9.88	16.8	19.59	13.7	15.93	0.00	0.00	0.00	85.7	100.00		
Uçucu yağlar	560.7	118.3	21.09	434.1	77.42	2.8	0.50	0.00	0.00	0.00	5.5	0.98	560.7	100.00		
Dişçilik müstahzarları	391.5	320.1	81.76	21.4	5.47	8.0	2.04	36.8	9.39	0.00	5.2	1.34	391.5	100.00		
Tutkallar,enzimler	0.3	0.3	100.00		0.00		0.00		0.00				0.3	100.00		
Ateş alıcı maddeler	123.6		0.00		0.00		0.00	123.6	100.00				123.6	100.00		
Sinemacılık malzemeleri	23.3		0.00	23.3	100.00		0.00		0.00				23.3	100.00		
Muhtelif kimyasal mallar	629.0	276.7	43.99	327.2	52.02	25.1	3.99		0.00				629.0	100.00		
Pilastikler ve mamulleri	65761.5	63913.0	97.19	1548.2	2.35	247.6	0.38	7.4	0.01	0.2	0.00	45.1	0.07	65761.5	100.00	
Kauçuk ve kauçuk eşyalar	4658.8	1058.5	22.72	2088.2	44.82	1397.8	30.00	90.1	1.93	0.00	24.2	0.52	4658.8	100.00		
Ham postlar ve köseleler	10.1	5.9	57.90		0.00	0.7	6.91	3.6	35.19				10.1	100.00		
Deri eşya ve sarafiye eşyalar	38238.6	13212.4	34.55	14876.8	38.91	4950.8	12.95	1284.0	3.36	0.00	3914.6	10.24	38238.6	100.00		
Postlar,kürkler ve ürünleri	4191.9	71.4	1.70	3269.2	77.99	799.5	19.07	49.2	1.17	0.00	2.5	0.06	4191.9	100.00		
Ağaç ve ahşap eşya	970.0	773.8	79.78	177.8	18.33	18.2	1.87		0.00	0.00	0.2	0.02	970.0	100.00		
Mantar ve mantardan eşya	0.0		0.00		0.00		0.00		0.00				0.0	0.00		
Sepetçi ve basırcı eşyaları	0.2		0.00	0.2	100.00		0.00		0.00				0.2	100.00		
Odun ve diğer kağıt hamurları	0.0		0.00		0.00		0.00		0.00				0.0	0.00		
Kağıt, karton vb	1876.7	17.0	0.91	1643.2	87.56	206.2	10.99	0.1	0.00	0.00	10.2	0.54	1876.7	100.00		
Basılı kitap,dergi vb.	377.8	225.8	59.76	140.6	37.22	11.4	3.02		0.00	0.00			377.8	100.00		
İpek	0.0		0.00		0.00		0.00		0.00				0.0	0.00		

ÜRÜN TÜRLERİ	TÜRKİYE'NİN		AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVİÇRE		FINLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	top. eFTA İHRACATI	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer
Yapağı ve yün	194.2	11.9	6.13	35.9	18.50	146.4	75.37	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	194.2	100.00
Pamuk	3816.9	280.7	7.35	2302.9	60.34	1166.1	30.55	67.2	1.76	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	3816.9	100.00
Dokumaya elverişli lif	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.0	0.00
Sentetik ve suni filamentler	4297.0	907.9	21.13	1439.0	33.49	51.1	1.19	273.4	6.36	7.2	0.17	1618.4	37.66	4297.0	100.00	100.00
Sentetik ve suni devamsız lifler	2943.2	308.6	10.49	1282.0	43.56	1034.3	35.14	239.5	8.14	0.00	0.00	78.8	2.68	2943.2	100.00	100.00
Vatka,keçe,mensucat	381.3	0.0	0.00	379.2	99.45	0.00	0.00	2.1	0.55	0.00	0.00	0.00	0.00	381.3	100.00	100.00
Hallılar ve yer kaplamaları	38462.9	14910.8	38.77	20828.4	54.15	1918.8	4.99	110.6	0.29	17.6	0.05	676.8	1.76	38462.9	100.00	100.00
Dokumaya elverişli mensucat	155.0	113.9	73.46	2.7	1.71	8.7	5.64	17.4	11.26	11.7	7.55	0.6	0.38	155.0	100.00	100.00
Mensucat	265.7	166.3	62.59	54.6	20.56	6.5	2.46	38.2	14.38	0.00	0.00	0.00	0.00	265.7	100.00	100.00
Örme eşya	193.3	31.3	16.21	129.1	66.81	24.4	12.62	8.4	4.37	0.00	0.00	0.00	0.00	193.3	100.00	100.00
Örme giyim eşyası ve aksesuar	128696.8	60709.4	47.17	36945.1	28.71	21703.1	16.86	1304.0	1.01	3.7	0.00	8031.6	6.24	128696.8	100.00	100.00
Örtünmüş giyim eşyası	45263.8	14077.7	31.10	14754.7	32.60	11705.1	25.86	1182.0	2.61	56.9	0.13	3487.5	7.70	45263.8	100.00	100.00
Diğer hazır eşya	9966.7	1948.1	19.55	4057.5	40.71	2492.7	25.01	379.7	3.81	40.9	0.41	1047.8	10.51	9966.7	100.00	100.00
Ayakkabılar vb. aksesuar	619.4	402.7	65.01	56.5	9.12	141.1	22.79	3.4	0.55	0.00	0.00	15.7	2.53	619.4	100.00	100.00
Bağlıklar ve aksesuar	108.0	8.2	7.64	23.3	21.62	39.4	36.46	18.6	17.18	0.2	0.14	18.3	16.96	108.0	100.00	100.00
Şemsiyeler vb. aksesuar	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.0	0.00	0.00
Yapma çiçekler	1.6	0.1	9.37	1.4	90.63	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	1.6	100.00	100.00
Taş,alçı vb. den eşya	612.3	409.5	66.88	115.1	18.79	86.2	14.07	1.6	0.26	0.00	0.00	0.00	0.00	612.3	100.00	100.00
Seramik mamulleri	7194.1	540.3	7.51	3526.1	49.01	1688.4	23.47	1012.7	14.08	7.7	0.11	418.9	5.82	7194.1	100.00	100.00
Cam ve cam eşya	13134.0	4137.2	31.50	4243.4	32.31	4163.2	31.70	257.6	1.96	19.7	0.15	313.0	2.38	13134.0	100.00	100.00
İnciler,kıymetli taşlar vb.	552.2	324.4	58.74	111.2	20.13	90.3	16.36	4.9	0.88	0.00	0.00	21.5	3.89	552.2	100.00	100.00
Demir ve çelik	18373.5	210.1	1.14	15620.0	85.01	274.2	1.49	550.1	2.99	0.00	0.00	1719.2	9.36	18373.5	100.00	100.00
Demir veya çelikten eşya	7595.5	3831.6	50.45	1606.9	21.16	1117.3	14.71	858.2	11.30	0.00	0.00	181.5	2.39	7595.5	100.00	100.00
Bakır ve bakırdan eşya	642.6	21.8	3.40	5.3	0.82	149.9	23.32	170.5	26.53	0.00	0.00	295.1	45.93	642.6	100.00	100.00
Nikel ve nikeliden eşya	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.0	0.00	0.00

EK TABLO 6'NIN DEVAMI :

ÜRÜN TÜRLERİ	TÜRKİYE'nin		AVUSTURYA		İSVİÇRE		İSVİÇ		FİNLANDIYA		İZLANDA		NORVEÇ		EFTA	
	top. efta	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer
Alüminyum ve eşyaları	4031.9	446.5	11.07	2208.0	54.76	107.9	2.68	549.1	13.62	0.00	720.4	17.87	4031.9	100.00		
Kurşun ve kurşundan eşya	0.0		0.00		0.00		0.00		0.00				0.00	0.00		
Çinko ve çinkodan eşya	0.0		0.00		0.00		0.00		0.00				0.00	0.00		
Kalay ve kalaydan eşya	0.0		0.00		0.00		0.00		0.00				0.00	0.00		
Diğer adi metaller	20.8	6.3	30.44		0.00	14.5	69.56		0.00				0.00	0.00		
Adi metallerden alemler	589.7	89.1	15.11	468.9	79.51	23.3	3.95	7.3	1.23		1.2	0.20	589.7	100.00		
Adi metallerden çeşitli eşya	38578.4	53.2	0.14	273.6	0.71	404.0	1.05	398.7	1.03		37449.0	97.07	38578.4	100.00		
Nükleer reaktörler, kazanlar	6758.6	3532.3	52.26	2328.1	34.45	77.6	1.15	219.6	3.25		577.1	8.54	6758.6	100.00		
Elektrikli makina ve cihazlar	7629.3	2549.1	33.41	1442.6	18.91	2287.1	29.98	567.5	7.44		779.8	10.22	7629.3	100.00		
Raylı taşıtlar ve aksesuarları	0.0		0.00		0.00		0.00		0.00				0.00	0.00		
Motorlu kara taşıtları ve aksesuarları	6883.1	2953.6	42.91	2989.3	43.43	54.6	0.79	793.6	11.53		91.9	1.34	6883.1	100.00		
Hava taşıtları ve aksesuarları	0.0		0.00		0.00		0.00		0.00				0.00	0.00		
Gemiler ve suda yüzen taşıtlar	637.0	149.0	23.39	390.0	61.23		0.00		0.00		98.0	15.39	637.0	100.00		
Optik aletler ve cihazlar	69.2	1.9	2.76	40.2	58.09	10.6	15.32	16.4	23.69				0.00	0.00		
Saatler ve aksesuarları ve parçaları	12.7	3.6	28.26	0.7	5.77	7.6	60.25	0.7	5.72				0.00	0.00		
Müzik aletleri ve aksesuarları	10.5	7.3	69.26		0.00		0.00	3.2	30.74				0.00	0.00		
Silahlar, aksesuarları ve parçaları	2685.1	108.0	4.02	149.2	5.56	19.6	0.73	155.2	5.78		2253.0	83.91	2685.1	100.00		
Çeşitli mobilyalar	2451.2	1477.6	60.28	227.6	9.29	517.2	21.10	212.0	8.65		16.7	0.68	2451.2	100.00		
Oyuncaklar ve aksesuarları	87.4	23.0	26.30	9.2	10.58	54.2	62.00	1.0	1.12				0.00	0.00		
Çeşitli mamul eşya	319.5	175.9	55.06	33.5	10.49	44.1	13.82	18.8	5.90		0.8	0.25	319.5	100.00		
Sanat eserleri	3.0	0.1	1.96		0.00	2.9	98.04		0.00				0.00	0.00		

KAYNAK: DİE, Dış Ticaret İstatistikleri

ÖZGEÇMİŞ

15 Mart 1964 tarihinde Trabzon'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini 1970-1981 yılları arasında Trabzon'da tamamladı.

1982 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde, İktisat Bölümün'de yüksek öğrenimine başladı. 1987 yılında adı geçen Fakülteden mezun oldu.

1987-1989 yılları arasında askerliğini yedek subay olarak tamamladı.

1989 yılında Karadeniz Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı.

1993 yılında adı geçen Enstitüde Araştırma Görevlisi olarak atandı ve hala bu görevi sürdürmektedir. ŞENSES Almanca ve İngilizce bilmektedir.